

Erdélyi Toll

• IRODALMI ÉS MŰVELŐDÉSI FOLYÓIRAT •

• Megjelenik negyedévente Székelyudvarhelyen •

• III. évfolyam • 2011 • 3. szám •

TARTALOM

ÍRÓK A SZÜLŐFÖLDRŐL

Bölöni Domokos: Szélrózsa kankalin (I.)3

ANYANYELVÜNK ÉPSÉGÉÉRT

Málnási Ferenc: Erdélyi anyanyelvoktatás — irodalmunk tükrében VI. 24

175 ÉVE HUNYT EL BERZSENYI DÁNIEL

Berzsenyi Dániel: A közelítő tél 34

Málnási Ferenc: Berzsenyi Dániel örökszép elégája..... 35

SORS ÉS PÁLYA

„Hogyan kellene megszólalni?”

(Születésnap beszélgetés a 65 éves Bölöni Domokossal) 37

MÚZSA ÉS LANT

Jancsik Pál versei 54

Mészely József: Vallomásos ajánlás Kozma László költészetéhez 58

Kozma László versei 59

Bölöni Domokos: Felhágok a hiszemfára 69

Csávossy György: Sirató 71

Csire Gabriella: Mondák és históriák 72

Elekes Ferenc versei 76

P. Buzogány Árpád: Ami engem illet 83

Beke Sándor versei 85

Nagy Attila verse 87

Tar Károly: Cserepek 88

P. Buzogány Árpád versei 89

Burján Emil versei 91

Kedei Zoltán: Önarcképfestés közben 93

Zsigmond Győző versei 94

Ráduly János haikui 95

Kamenitzky Antal versei 97

Vandra Attila: A székely az nem magyar! 98

Molnos Ferenc versei 99

Demeter Attila verse 101

PARÓDIA

Zágoni Attila: Bölöni Domokos 102

IRODALMUNK GYÖNGYSZEMEI

Málnási Ferenc irodalmi elemzése 104

SZÉKELY ÚTKERESŐ DOKUMENTUMOK

A Székely Útkereső levelesládájából V. 134

ÉLŐ NÉPHAGYOMÁNYOK

Erdélyi történelmi népballadák III. 143

FILOZÓFIA

Balázs Sándor: Köznapi filozófia. Gondolatok — példázatokkal. III. 149

HIT ÉS ÜZENET

Beke Sándor: Isten 159

Sebestyén Péter: Lángoló szív és tanúságtétel 160

KÖNYVEINK VILÁGA

Bölöni Domokos: Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó kétszázötvenedik kötete 165

ERDÉLYI TOLL — GYERMEKEKNEK

Jakab Rozália: Nyikó menti székely népmesék 170

Ráduly János gyermekversei 180

Csire Gabriella: Nap fia az éj honában 182

Mészely József: Szülőföldön barangoló (II.) 186

Baricz Lajos: A templom egere 190

Mészely Adél gyermekprózája 196

Erdélyi Toll

• Alapította: Beke Sándor • Alapítási év: 2009 •

◆ Kiadja az Erdélyi Gondolat Lap- és Könyvkiadó ◆

◆ Főszerkesztő: **BEKE SÁNDOR** ◆

◆ Szerkesztők: **BRAUCH MAGDA, CSIRE GABRIELLA** ◆

◆ Olvasószerkesztő: **P. BUZOGÁNY ÁRPÁD** ◆

◆ Grafikai kivitelezés: **Beke Sándor-Olivér** ◆ Gazdasági vezető: **Beke Klára** ◆

◆ Szerkesztőség: Székelyudvarhely, Tamási Áron utca 87. Tel./fax: 0266-212703 ◆

◆ Postacím: 535600 Odorheiu Secuiesc, c. p. 40, jud. Harghita, RO. ◆

◆ Honlap: www.erdelyigondolat.ro ◆ E-mail: egondolat@yahoo.com; egk@freemail.hu ◆

◆ Fényszedés: Erdélyi Gondolat Lap- és Könyvkiadó ◆ Nyomda: Erdélyi Gondolat ◆

◆ A folyóirat megrendelhető a szerkesztőség telefonszámán vagy e-mailen ◆

◆ Előfizetési díj: belföldieknek egy évre 60 lej, külföldieknek egy évre: 15 EUR ◆

◆ Folyóiratunk megvásárolható az erdélyi könyvesboltokban ◆

◆ A címlap illusztrációját Péter Katalin készítette ◆ Borítóterv: Beke Sándor-Olivér ◆

◆ Revistă editată de Editura Erdélyi Gondolat din Odorheiu Secuiesc ◆

◆ **ISSN 2066 — 8929** ◆

Bölöni Domokos

Szélrózsa kankalin (I.)

Mondatok az életemről

Gyerekkorom kedvenc étele a mákos laska volt. Falunk fölött domborodott a Mákföld, úgy képzeltem, onnan való a finom eledel: a domb adja a laskát és a mákot, zümmögő szorgosai hozzák rá a mézet. És én csak megeszem.

Mesélték: a hely el van átkozva. A domb mélye kincset hordoz. Mák herceg rejtette oda a gonosz Varjú király elől. Sokan próbálták megszerezni. Ki aranyat, ki életelixírt kotyvasztott volna belőle. Egy földesúr gyógyszergyárat, mákfeldolgozó kombinátot tervezett, beletörött a bicskája. A háború miatt nem érkeztek meg a gépek, berendezések, a mák elgázosodott; vagona maradékát elkártázták és elitta.

Egyik új rend sem tudott mit kezdeni a Mákfölddel. Juhok, kecskék legeltek, legelnek rajta. Késő ősszel égetik az avart, csípős füstje belengi a szomorkás tájat.

Erdély is ilyen Mákföld. Kincsét konokul őrzi, álmodozóit rendre hanyatt vágja. Időnként lángba borul.

Marad néhány kóbor történet róla. Száraz laska, rajta némi kis mák. A mézet rég lenyalták róla.

De azért csak mesélem.

1. EZ A FALU ELADÓ

Most mi vagyunk fent, ti pedig tehettek egy szívességet, rögzítette a tényállást az új gazda, és ajtót-ablakot nyitattott a községházán, hogy a kérelmezők búzától mihamarabb megtisztulhasson a levegő. Megmondta ápertén, miben áll a szíveség, pontosan úgy, ahogyan a megyei pártelnök egyértelműsítette a helyzetet, amikor az alulmaradt párt emberei tiltakoztak a tömeges leváltások, az azonnali kinevezések ellen. „*Mi kormányzunk, ti pedig ki...hatjátok.*”

Ekkor már kövezett út vezetett Máktelekre, a kisebbikre, hiszen virtualiter létezik Nagy-Máktelek is. Vagy mit beszélek: Macu-Micu és Macu-Mare. Túlművelt mázolóok heccből elnyugatosították a falu szélén részeg ember módjára bukni kész jelzőtábla szövegét: egyikből lett Big-Mac, a másikból: Little-Mac.

Nagy-Máktelek egyenlő a semmivel. Széthordták a szabadság új betyárjai, a fehérgalléros honfoglalók. Egykori uradalmi hely, semmi sem maradt belőle: az

udvarház, a termelőségvetkezeti ebeinek harmincadjára jutott gazdasági épületek az utolsó tégláig világgá mentek. Kis-Máktelek átért egy rövid virulási periódust, mint mikor halál előtt még utoljára megvilágosodik az ember; valakik szövetkezeti gazdaságot alakítottak, garázdálkodtak pár éven át, majd a rossz időjárásra hivatkozva fityiszt mutattak a jutalékukat firtató tulajdonosoknak. Majd hirtelen eltűntek, mint szürke számár a tejködben. Lakóit sűrű egymásutánban vitte az egyetlen lovasfogat a falu dombján ücsörgő temetőbe, végül a lovak gazdája is oda került, azóta magukkal hurcolják halottaikat a szétszóródott utódok.

Az országos választások idején mozgóurnás szavazás zajlott Kis-Mákteleken, tizenegy kapu előtt állt meg a trombitásautó, tíz vénasszony és egyetlen vénember adta le voksát; akikre a hivatalos emberek mondták. Aztán csak a kutyátlan csend. Az összesen négy és fél utcán kísértet sem jár. Volt még egy-két tétova próbálkozás a feltámadásra: egy falábú norvég tengerész földet bérelt, mindenféle gépet vásárolt hozomra, durrogtatta is őket cefetül, míg az élettársa, aki ide csalta, bele nem bolondult, nem az unalomba, hanem a lóháton feljárogató postáslegénybe, s aztán se fehérnép, se tengerész, elhúzott ki-ki a maga örömébe. Csak a rakás ócskavas. Egy másik őrült kendert kívánt természeteni. Idejekorán lecsukták. A *Nagy vállalkozók* sorozat új fejezete a napokban indult, közönségsiker lesz. Feljött Kis-Máktelekre egy nagy és szép és hosszú, csupafény autó, a buszban irodát rendeztek be, tévé is van benne, isten bizony, s mindenféle számoló gépezetek, no és az illetők eljárták mind a tíz lakost (az öregember időközben elhunyt): szíveskedjenek kijönni a kapuba s fel a buszra — ajándékot kapnak. Hozzák a buletint, az átvétel aláírása végett. No, eregélnek a nanók, nem győzik csodálni a mozgó palota csillogását, egyik ámulatból a másikba. Feljegyezik adataikat, reszketegen aláírják, a szemes masina fényképezi őket, és nyomban ki is veti a színes képet, ez a ráadás a sok finom étel: a friss kenyér, vaj, hús, szalámi, sajt, túró, dobozos tej, cukor, olaj, liszt és zsír, aztán narancs, citrom, banán, s uramfia, télvíz idején zöld saláta, piros paradicsom, paprika, retek, zöldhagyma mellé!... A tésztaféléről, a tortáról, csokikról nem is beszélve. Készségesen segítenek elraktározni a sok finomságot. Akinek fogytán a tüzelője, felaprított fát is hoznak. Ekkora csoda csakis a drága jó Istentől jöhet.

Hát hogyan írnák alá, akár a halálos ítéletűt is!...

A titokzatos megbízó emberei fölkeresik a városra származott örökösöket. Azok nem bírnak ellenállni a csábításnak, hiszen ezidáig sikertelenül próbáltak túladni a nyakukba szakadt nyűgön, most meg házhoz jön a szerencse. És készpénzzel fizet! Na ja, hogy őket is lefotózza, szuvenírként a bankjegyekötegre ügyeskedni a fotót. Az is természetes a mai világban, hogy videón rögzítik az adásvételt.

Itt a tavasz, jönnek hatalmas munkagépek. Lesz nyüzsi, építőtelep. Még nem tudni, mire áll majd rá az új földesúr. Lehet, hogy éppen a mákra.

Egy mókás fickó durván gyalult deszkavéget drótozott a Macu-Micu — Little Mac tábla alá, a rúdra. Otromba betűkkel ezt róttá oda: EZ A FALU ELADÓ.

Egy másik, informáltabb tévelygő fecnit rajzszögezett hozzá: „*El van az már réges-régen, / Afelől már alhatik ken’.*”

Szép álmokat.

2. A SZŰKEBB PÁTRIÁRÓL

Egy kicsiny, eldugott faluból jövök, de az a pár év, amit születésemtől ötödik elemista koromig ott töltöttem, meghatározó volt az életemben. A gyermekkor marad meg a legtovább. Legerősebb emlékeim onnan érkeznek, ez a forrás, amelyből mindig meríthetek. Igaz, hogy a forrást mifelénk csorgónak mondják. Hát onnan csordulnak-cseppennek a meséim. Egyszer csak eszembe jut egy név, és a még elérhető személyeket vagy a temetői szellemeket faggatom: ki volt az illető, miért kapta éppen azt a gúnynevet, amit sosem tudott lerázni magáról, kinek vétett, ha vétett, és mit nem vétett, ha nem vétett. Jaj, de ki nem vétett? És kinek nincsen számtalan erénye...

Gazdag Csávás, büszke Bonyha, tyúkszaros Kápolna, rongyos Mikefalva, gatyaszár Harangláb, térdig sáros Dányán, szalmán bízott Leppend. (Falucsúfoló)

A *Vízmellék* egy nagy falusor, a Balavásár—Kend vonalától tart a két Küküllő közén s a meredek völgyeken le a Balászfalva—Hosszúaszó vonalig. A Kis-Küküllő bal, a Nagy-Küküllő jobb oldali falvait is magába foglalja – vásáros központja hajdan Küküllővár volt. (Herepei János—Szabó T. Attila: *Levéltári adatok faépítészetünk történetéhez I., Kolozsvár, 1939. 90.*) Dányán a Vízmellék egyik kis faluja. (...)

Murádin László kolozsvári nyelvész, néveredet-kutató írja a faluról és a környék településeiről: Dányán (1910-től ez a hivatalos változat) településnév első előfordulása 1301-ből való: Danyan. Majd 1480: Damyan, 1760–1762. Szász–Dánya, 1854: Szász–Dányán, 1910: Dányán. A helynév előzménye a magyar Damján személynév; erre utal az 1480-ból való Damyan változat is. A személynév Damian alakban már csak 1138/1339-ből adatolható. A Szász előtag a lakosság nemzetiségére utal — mondja, de ezzel nem értheték egyet, hiszen tudom, hogy a reformációkor néhány magyar falut, Dányánt, Bonyhát, Csávást a valamivel alább fekvő Bogácshoz csaptak, ott volt az esperesség, s innen nyerték a „szász” gúnynevet, hiszen a lutheránusokkal kerültek egy fennhatóság alá. Ezt az előnevet, mint fölöslegest, hivatali úton eltörölték, de a helybeliek ma is Szászdányánt, Szászbonyhát és Szászcsávást mondanak. A román Daia a magyar Dánya alakból való, mondja a nyelvész, a magyar *ny*: román *i* megfelelésre lásd pl. m. bánya: rom. baia. *Bonyha* településnév első előfordulása 1291-ből való: Bahna, 1405: Bohnya, 1587–1589: Bonyha, 1886/1890: Sz(ász)-Bonyha. A Bonyha helynév puszta személynévből keletkezett magyar névadással. Az erdélyi Gyula törzsfő két fiának Bua és Buhna volt a neve. A Buhna (Bohna, Bahna) névben szabályos hangátvetés történt: Bonyha. Hasonló példa a szláv kuhna:

magyar konyha. (Ilyen hangátvetés a hl-lh esetében is végbement, l. magyar Csalhó: román Ciahlău.) A német Bachen a magyarból, a román Bahnea a németből való. *Jövedics*, 1329-ből adatható: Ivedech. Ez a helynév is pusztaszemélynévből keletkezett magyar névadással. Az alapjául szolgáló régi személynév már 1138-ból kimutatható: Ivedi. Ennek a névnek cs képzős származéka az Ivedics — Jövedics. Az i;j megfelelésre lásd ihar:juhar; Iharos:Juharos. *Gógán* (helyes írása hosszú ó-val!). A pápai tizedjegyzékben, 1332–1337-ből: Chuchan, majd 1368: Goganfolwa, 1494: Gogan. Ez a településnév is pusztaszemélynévből keletkezett magyar névadással. A régi magyar Gógán személynév is már 1236-ból kimutatható: Gogan. *Gógánváralja*. Első előfordulása szintén a pápai tizedjegyzékben található, de latinul, 1332–1337: de Subcastro; 1405-ből adatható magyarul is: Waralja, 1760–1762: Gogan Váralya. A Váralja helynév a Kis-Küküllő egyik mellékpatakának, a Kundi-pataknak a völgyét védő Íjvár (1347: Wywar) alján épült településre utal. A vár az Íj- névelemet a régi megyeközponttal, Küküllővárral szemben kapta. Igen sok váralja településnevünk volt és van, ezért valamilyen előtaggal meg kellett különböztetni őket: ez esetben — Gógánváralja — a megkülönböztető szerepű Gógán- előtag Gógán szomszédságával kapcsolatos (Gógánvár ugyanis nincs!). A településnevek rendszerében szokványos, hogy a falunevet, hogy megkülönböztethető legyen, a szomszédos falu nevéhez kötik: Kóród, Kóródszentmárton, Kak, Kakszentmárton, Topa, Topaszentmihály stb. *Leppend*. 1492: Leppend. Elsődlegesen talán nem falunév, hanem ingoványra, lápra vonatkozhatott. Az idetelepült falu átvette a hely nevét. A név etimológiailag talán összekapcsolható a 'lepke' jelentésű lependék — leppedék közszó alapszavával. *Harangláb*: Első előfordulás 1303: Haranglab. Önmagát magyarázza. „Nem hiába találkozunk a Kis-Küküllő vidékén Harangláb nevű faluval is” — olvasható Dr. Kós Károlynál (Kisküküllő vidéki magyar népművészet, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1978, Szentimrei Judittal és dr. Nagy Jenővel közösen) —; egészen a múlt század vége felé kezdődő látványos kőtoronyépítés divatjáig a környék legtöbb magyarlakta falujában fa harangláb volt. Így száz évvel előbb még Nagykend, Egrestő, Dombó, Bonyhaszéplak, Péterfalva, Hosszúaszó, Gógánváralja, Sáros, Dányán, Erzsébetváros, Sárd, Bénye, Ózd, Herepe, Sülye és más falvakban is állottak haranglábak a többnyire még középkori kis kőtemplomok mellett. 1332-ben egy Stephanus Péter nevű pap 200 dénárt fizetett egyházadóba Dányánból, a falu tehát, az akkori viszonyok közepette, erős településnek számított. 1786-ban 71 háza volt és 409 lakosa. 1850-ben 111 ház, 551 lakos. Ebből 279 magyar, 255 román, 17 cigány. 279 református vallású, 258 görög katolikus, 10 római katolikus, 4 unitárius lakta Dányánt. 1910-ben 601 lakosa volt, 374 magyar, 213 román, 1 német, 13 egyéb nemzetiségű. Ez az arány nagyjából nem sokat változik, 1930-ban, amikor már Tárnava Mică a vármegye neve, a járást pedig úgy hívják, hogy plasa Diciosânmărtin. 633 lakosából 376 magyar, 233 román, 15 cigány, 6 zsidó, 1 német, 2 egyéb nemzetiségűnek vallja magát. 1941-ben is 576 lélek élt itt, 347 magyar, 227 román, 2 egyéb. 1956-ban még mindig

félezren lakják, 554-en. Sőt, 1966-ban sem sokkal rosszabb a helyzete: 489-en néznek szembe a kollektivizálással.

Dányából sokfelé rajzott el a lakosság. A magyarok leginkább Dicső-szentmárton és Marosvásárhely irányába, de a románsággal együtt sokan mentek Erzsébetváros, Segesvár, Medgyes, Nagyszeben felé is.



Bölöni Domokos 1964-ben

3. ITT A FÖLDEM, KI VESZI MEG?

Régen a gazdák áthajoltak a kerítésen, komótosan rátámaszkodtak kétfelől, cigarettával kínálták egymást, aztán füstölés közben elbeszélgettek. Akikkel most diskurálok, nem támaszkodnak, csak az időre: közöttünk most ez a kerítés. De nem korlát, csak bója, mutatja, meddig lehet elmerészkedni a töprenkedésben.

A falusi ember mindig ette magát, tette-vette, fordította, okoskodott, spekulált, közben rettenetesen félt, hogy becsapják, és amikor valóban rászedték, hát

valahogy úgy tett, mint Babits károsultja, maga is segített a cséphadaróval, hogy 'hadd lám, uram Isten, mire megyünk ketten?, esetleg elbambult, mint Adynál a Hortobágy poétája: káromkodott vagy fütyörészett.

*

A képzeletbeli kerítés túloldalán többen is szólnak, szólongatnak. Egyikük néhai Bölöni Sándor, született 1894. január 2-án, és 1919. december 7-én kötött házasságot Méder Katalinnal, aki csak egy évvel volt fiatalabb nála. Augusztus 2-án látta meg a napvilágot. Vasile Pop anyakönyvvezető nyilvánította házasoknak őket Kisküküllő vármegye Dányán nevű falujában. A Házassági anyakönyvi kivonatot a trencsényi körjegyzői nyomda készítette, 2 korona kiállítási díj „lett bevéve” érte, ám a jobb felső sarokban már az áll, kézzel írva: Târnava Mică vármegye.

Néhai Bölöni Sándor apja szintén Sándor volt, és Pennsylvániában halt meg, egy bányában. „Kitántorgott Amerikába / hárommillió emberünk” — idézem József Attilát. Egy tanulmány azonban kijavít. Azt mondja, hogy Magyarországon 150 éve nincs megoldva a földkérdés, 1848-ban volt ugyan jobbágyszabadítás, de a szabadságharc leverése után a nagybirtokrendszer érintetlen maradt. A volt jobbágyság egykori telkeiken kívül nem tudtak újabb földeket szerezni. Sok lett a törpebirtokos, sőt föld nélküli paraszt, az agrárproletár. Lehetett volna a parasztság polgárosodása. Az egyre növekvő számú agrárproletariátus kezdetben folyószabályozásokon és vasútépítésen talált munkát, ezek befejeztével azonban munka nélkül maradt. A kormányzat szervezette is az amerikai kivándorlást, hogy szabaduljon a feleslegessé vált munkaerőtől. Ennek következtében a századfordulón mintegy egymillió, zömében fiatal magyar férfi hagyta el a Kárpát-medencét. Nálunk, mondja az öreg, és megsodorja orrfacsaró bűzű cigarettáját, nem volt jobbágy. Béreseket voltak, és az úr kártyázott, akinek pénze volt, vásárolhatott földet tőle. Vettek is a tehetősebbek, de az ő apja éppen azért ment Pennsylvániába, mert nem tudta kifizetni a földre felvett adósságát. Felesége, özv. Bölöni Sándorné Varga Borbára 1908. november 22-én halt meg, természetesen 'végrendelet nélkül'. Ezért kellett dr. Árkossy Gyula királyi közigazgatási elosztania a hagyatékot, a Kisküküllő megye árvaszéke által gyámhatóságilag jóváhagyott örökösök nyilatkozatainak alapján a következők között: Méder Istvánné született Bölöni Mária, kiskorú Bölöni Zsuzsa, kiskorú Bölöni Sándor, kiskorú Bölöni Berta között. A rájuk eső ingatlanok felerészi jutalékából 240 korona ötven fillér volt az örökség, megterhelve 1410 korona tartozással. „A dr. Árkossy Gyula kir. közigazgatási díjait — a királyi járásbíró — örökösök ellen 6 koronában megállapítja s felhívja nevezetteket, hogy ezen összeget 15 nap alatt különbeni végrehajtás terhe mellett fizessenek (sic!) meg. Dicsőszentmárton, 1909. évi április hó 26.”

*

Szóval, okoskodom piros arcú bátyámnak, aki nagyapámat váltotta fel imént a kerítésnél, akkor is drága mulatság volt az öröklés. A falusi ember, ha csak lehetett, őrizkedett a jegyzőkönyves dolgoktól. A hetvenes évek elején, Korondon, tanár koromban, a házigazdám, Vilmos bácsi arra kért egy este: lennék a tanúja. Sógorát kell „kielégítenie”, mert Póli húga férjhezmenetelével ő, az idősebb testvér maradt az ősbén. Én mint ’idegen’, vagyis mint akinek semmilyen érdeke nem fűződik ehhez a dologhoz, éppen megfelelnék tanúnak. El is mentem szívesen. A sógor, egy rendkívül tisztességes, karakán ember, aki az állatszerződések ügyleteit bonyolította a faluban, tehát igen kényes munkakört látott el, borral kínált bennünket. „Írástudói” mivoltomat fitogtatva megkérdeztem: nem akarják-e, hogy jegyzőkönyvet is írjak a pénzátadásról.

Nos, Venczel Gyuri sógor, mert már én is úgy szólítottam, éppen csak hogy ki nem dobott. Mit gondolok én? Hogy a látó szem s az adott szó nem ér annyit, mint a hitvány papír?! Ha ennyi bizalom sincs bennünk, akkor mit várjunk azoktól, akik éppen papírjaikkal csapnak be oly szemérmetlenül bennünket, naponta, akként és éppen úgy csűrve-csavarva fancsali törvényeiket, ahogy kényük tartja?

Nagyon nyeltem a szégyent, a savanyú „házibor” mellett.

*

Nekem megvolna már mindenem, mondja a piros arcú nagybácsi, de az erdőt, azt nem hagyom. Látod, itt a telekkönyvi kivonat, azt is megszámolom, hogy hány fa jut rám.

Hogyne, hogy a végén azt se tudd, melyikre akaszd fel magad, nyelvel rá valahonnan veszekedős felesége.

Na igen, magának könnyű, könnyököl oda Sebes, aki egy kicsit hadarva, sordorva beszél. Magának könnyű, mert magának az ükapja is jó módú volt. Magának az apjából kollektívelnőket csináltak, hogy maga után húzza az egész falut. Mindenkit meg tudtak maguk bolondítani, hallja. De én mit csinálnék a másfél hektárnyi földemmel? Egy traktor most — 1998 elején — még 120 millió lejbe kerül, mire kimondom, már ötszázezerrel megdrágult. Egy utánfutó 40-45 millió, csaknem havonta drágítják az üzemanyagot. Mire rámehténék a földre, megfizethetetlenek lesznek a gépi szolgáltatások.

A piros arcú nem ellenkezik, apját valóban „becsálták”, de annak mindig megvolt a magához való esze: sem az urakkal, sem az elvtársakkal nem ellenkezett, inkább azt nézte, miként járhat túl az eszükön. Úgyhogy neki voltak azon túl is a legjobb lovai, a legjobban jövedelmező háztájija, a legtöbb tejet ő vitte a csarnokba. Nála evett-ivott minden nadrágos likfóti, de a háza „nem égett le”.

Piros arcú Nagybácsi éppen traktort akarna vásárolni, s van hozzá két vagon búzája. Ebből más időkben krózus lehetett volna, most az egerek garázdálkodnak a hombárban.



1997-ben hét egész valamennyi millió tonna búza termett Romániában, előtte csak háromegész egytized millió, de három évvel előtte ismét hét körül eresztett. Itt túltermelés van, s az emberek halnak éhen — olvasom az újságban.

Bezzeg a magyarok! — sóhajt a bátyó. Ott sokkal fehérebb a kenyér.

*

Bátyó bizonyára nem a kenyértől ment el olyan hamar, bár kétségkívül jól táplálkozott. Végre felkereshette azt a nagyközséget, Izsákot, ahol negyvenben, az „átadás után”, többedmagával szolgált. A mi falunk Romániánál maradt, de néhány kilométerrel arrább, a Kis-Küküllőn túli dombok gerincén ott húzódott a határ, hát a belevalóbb legények titokban összebeszéltek, nemsokára amúgy is besorozták volna egy részüket a román hadseregbe, hát akkor már jobb most a halál... És egy éjszakán szépen átszöktek... Magyarországra! S meg sem álltak — Marosvásárhelyig. Ott aztán nem egyformán alakult a sorsuk. A fiatalabbját meg az alkalmatlanabbját az Alföldre irányították, ezek ragaszkodtak hozzá, hogy ne válasszák el őket egymástól. Többen közülük akkor tették ki a lábukat először a járásból, és ekként kerültek mindannyian Izsákra gazdálkodni, illetve segíteni a gazdálkodásban. A helybéli, fegyvert fogható férfiak egytől egyig a harctérre kerültek. Falusfeleimnek hasznát is vették, s ők maguk sem bánták meg, mert akik ott szolgáltak, itthon is szépen gyarapodtak, amíg lehetett... Apám és két-három cimborája „magyar katona lett”, ők aztán nagyon viszontagságos módon jutottak haza az összeomláskor. Bujdostak itt-ott, végül mégiscsak megmutatták magukat itthon, s persze be is börtönözték őket. Tehenet, ökröt, disznót kellett eladni, hogy a korrumpálható hatósággal valahogy elsimítódjék a dolguk, s végre szabadon engedjék valamennyit.

Szóval, a Nagybácsi Izsákon szolgált, és csak későn, valamikor a hetvenes évek közepe táján sikerült kapcsolatot teremtenie egykori gazdájának leszármazottaival. Azok fel is keresték, de ő maga akkor nem mehetett ki Magyarországra. Kilencvenkettőben végre kiutazott, s egy év boldogság következett: minden szavának az eleje s a vége Izsák volt. Pirossága betelt, Nagybácsi mosolyogva tántorgott a kerítésen túlra.

*

Eszembe jut gyermekkorom egyik mozzanata. Nagyapámék nehezen jutottak egyről kettőre, de ő legalább gyökeret vert valahogy a faluban. Csak Mária néne maradt még ott, a többi lány elszéledt. Zsuzsa Dicsőszentmártonba ment férjhez, az legalább közel volt, de Berta és Annus meg sem álltak Budapestig. Nem vihették valami sokra, bár anyám sokat regélt róluk, és a Tolnai Világlapja néhány, már akkor is réginek számító példányát, melyet ajándékba hoztak, valami szent kegyelettel őriztük-olvastuk. Annus ápolónő lett, Berta nénénk a huszonekettedik kerületben élt, Pesterzsébeten, egy alacsony, majdnem falusinak tűnő

házban. A férje, Horváth Pál, talán molnárként vonult nyugdíjba. Mi nem mehetünk hozzájuk, nagyapám egyszer látogatta meg őket. Anyám álma Pest volt; és hogy ő is ápolónő lehessen.

Nagyapám, hogy kifizethesse a birtokrészből a nővéreit, mindenféle munkát vállalt. Volt munkás az akkor még Nitrogénnek nevezett dicsői vegyigyárban, aztán nagyanyámmal együtt Kolozsvárra „emigráltak”. Ott nagyanyám cselédnek állt, nagyapám pedig kórházi kazánfűtő lett. Többre szerette volna vinni, mint csak földművelő gazda a falujában. Ezt az a néhány szakkönyv jelezte, mely a gőzgépek működéséről szólt. Azokban láttam, hogy van lokomotív és van lokomobil. A fiatal parasztleány később ápolóként is dolgozott. Az első világháború kitörésekor már főápoló a kolozsvári kórház elmeosztályán.

Horváth Pál sógort nem szerettem, mert alighogy megszólaltam, máris kijavított: én a lámpa *langját* emlegettem, mire ő egy anyaországi hivatalnok rendreutató hangján oktatott ki. Nem lang az, hanem láng.

Egyáltalán, mindenben hibát talált a sógor. Dehát, mondom most is, ennyi év távolából, kajánul: az Isten nem ’verbotten’. Szép tél volt, és csilingelő szánnal vitték le a molnárt a bonyhai állomásra. Az egész rokonság körülötte sürgölődött, csomagoltak ezt-azt, kolbászt, szalonnát, bort, pálinkát. Berta néninek — puliszkalisztet. Mert ő egész pesterzsébeti életén át semmit sem kívánt úgy Dányánból, mint a tejes puliszkát.

El is jutott hozzá a sok csemege. De hazafelé történt egy malőr is.

A havas úton a bonyhai állomásra a sok rázkódást nem bírta ki a fonott korsó üvegi része, és a drága nedű bizony szép csendesen mind elfolyt.

Már bent vesztegelt a szerelvénnyel, de a Pali sógort nem lehetett felültetni. Csak fogta kezében az ötliteres fonott korsót, és vigasztalhatatlanul ismételte a síró hangon: — Eltörött a demizson! Eltörött a demizson!...

Ott is rekedt a bonyhai állomás fűtetlen várótermében, a dermesztő télen.

*

A kerítésen túl most egy „szakember” integet. Tulajdonképpen ő az eszményképem. Gazda bácsi. Neki még szerencséje volt, elvégezhette a jónevű csombordi gazdasági iskolát, és ha híres borász, uram bocsá’, gazdatiszt nem lett is belőle, azért mindig őt hozták fel példaként, ha a megváltozott, kedvemre egyáltalán nem való körülmények között bizony gyakran farhamba ültem. Hogy bezzeg Gazda bácsi „milyen jól viszi most is”, munkásokkal dolgoztat, felül reggelenként a kétkerekűbe, a ’sarétába’, intézkedik, járkál a friss levegőn, fehér damaszt az abrosza, s mindig rajta a szőlő s a lány kenyér, a szalonna, kolbász meg a drága jó küküllőmenti.

Én nem szerettem a kolhozbeli normázást, a robotot. Egyetlen nyarat dolgoztam úgy-ahogy át, azt is egy kisebb aratócséplőn. Vezetője egy szomszéd falusi szász volt, kis, vörös, tömzsi ember, örökké mérges, de nagyszerű munkás. Né-

hány nap után már egész jól megbarátkoztunk, úgyhogy reggelente, a harmat felszáradását várva elmondta 'migrációs' terveit is. Tőle tudom, hogy a mi vidékünkön nem Guten Tag a jónapot, hanem a helyi szászos forma: Gendoaf. Egyébként nagyapám mindig elkacagta, hogy a holdvilági meg a jövedicsi szászok nem tudnak a saját nyelvükön értekezni egymással, csak azon a furcsa irodalmi németen, amelyet az iskolában tanulnak. Ez majdnem olyan, nevetett göcögősen az öreg, hogy cigányosan dzsáválész, s urasan dikhész.

*

Többé sose hallottam a szász kombájnosról. Más kapcsolatom nem is volt szászokkal, kivéve egész zsenge koromat, amikor anyám elvitt a jövedicsi kántorhoz, hogy tanítana meg a harmóniumon játszani. Gazdag, veres képű úr volt az. Hirtelen mozdulattal ráfeszítette araszomat a billentyűzetre, feljajdultam. Mi gyermekek, többnyire eresztőzés, pénzezés alkalmával gyakoroltuk ezt a mozdulatot, hogy elnyerjük a társaink pénzét, már sikítottam a kintől. A kántor úr fejcsóválva magyarázta el anyámnak, hogy túl rövidek, tömpék az ujjaim, a kicsi ujjam pedig kiváltképpen kurta. Sosem lesz belőlem jó kántor.

Akkor még magyarul beszéltek velünk a szászok. Rá néhány évre, a következő nemzedékkel már csak románul értekezhettünk. Most meg sehogy, mert írmag-nak való se maradt. Eladta őket Ceaușescu. A maradék 1989 után hagyta el az országot. Büszke homlokzatú, fallal övezett jövedicsi házaikban szapora cigányok nyüzsgönek.

Egyébként jó, hogy nem állt rá az ujjam a harmóniumra, mert később nagy perpatvar lett abból, hogy ennél a szásznál ketten is kitanulták a muzsikát. Csaknem apám korúak, ráadásul unokatestvérek, Jóska bácsi és Géza bácsi, sőt feleségeik is unokatestvérek voltak. Úgyhogy a falu ketté szakadt, a jóskásokra és a gézásokra, és jó ideig nem volt béke, idegen ember kántorizált vasárnaponként a templomban, mígnem aztán az esperes salamoni döntést szavaztatott meg a kúrátorokkal: fél évig az egyik, s másik fél évig a másik billentyűzik az orgonánál.

A feszültség azért mégis megmaradt. Végül sajnálatos módon oldotta fel a sors: Géza kántort, aki boltosként is működött, valami kis hiány miatt letartóztat-ták és sokáig járatták vele a törvényt. Ült is néhány hónapot, így aztán elmarado-zott, s aztán sokáig Jóska bácsi irányította az egykori szép dalárda maradékát, össze-vissza öt-hat férfit. Ezekhez csatlakoznak a városról hazaérkezők: lakoda-lomkor, újkenyérkor, karácsonykor, húsvétkor, pünkösdkor —, de hovatovább inkább csak temetések idején. Négy szólamban éneklük: „Búcsút vennem, el kell mennem e földről nékem...”

*



Gazda bácsi azt mondja, lesz jövője itthon a földnek. Azt mondja, hogy Romániában a 15 éven felüli lakosság száma 6 millió, s ebből 3,4 millióan kimondottan a mezőgazdaságból élnek meg.

Azt is mondja, ne nagyon hasonlítsam magunkat Magyarországhoz, mert már itt is sütnék igazi jó kenyeret, amiből Horváth sógor is szívesen fogyasztana. Magyarországon a lakosság aktív rétegének csak 6,8 százaléka dolgozik a mezőgazdaságban, míg Romániában 38 százaléka.

Mi lesz, kérdem, a hat millióval, aki 15 évesnél „idősebb”, s falun él?

Mi lenne? Ez a Sebes például, akivel az előbb tárgyaltam, ez tavaly még élt. Eladta a hektárocskáit, és átitta magát a másvilágra. „Látod, volt a nagy birtok, az Úré. Ebből a legtöbbet nem is a magyarok, hanem a helybeli románok vásároltak fel. Akkor jött a földosztás. Hát itt nem soknak kellett adni, csak annak a pár munkakerülőnek, akikből aztán a leghevesebb kollektivista agitátorok lettek. A lényeg az, fiam, hogy alig indultunk volna neki a gyarapodásnak, máris derékba törték a jövőt; én például azt számítottam, hogy tartok négy ökröt, aztán azokat traktorral váltom fel, mellettük tejelő s borjadzó marhát tízet-tizenötöt. A legelő-részünk megvolt, az közbirtokossági, s búzából, kukoricából, árpából, zabból éppen csak amennyi az első öt-hat esztendőre szükséges. A hegy alatti földeken takarmányt, lucernát, a búzák alá lóherét vetek, közben működtetem a cséplőgépet és a morzslót is Gépész Sanyival. Magam pedig szép csendesen ráállok a szőlőtermesztésre. Ott van az az agyagos oldal, látod, amerre elkísértetek, amikor kihoztatok az utolsó útra. Ennek az oldalnak a beszőlősítése az én tervem volt. Megcsinálta a kollektív, aztán, hogy a nép városra menekült s nem maradt munkás kéz, elhanyagolódott. Nem volt szabad hozzányúlni, csak hagyni, hadd menjen tönkre magától. Ilyen ez az ország is, fiam. Látod, most elhordták az utolsó betonkarókat is, és nézd, az új temetőt már ezekkel kerítették körül, akik megmaradtak.

Ezt az egy tolvajságot talán nem veszi bűnükül az Úristen.”

*

Gazda bácsi rajtunk tartja a szemét. „Nehogy eladd a földedet, fiam. Látod, a magyaroknak milyen kicsi maradt. 4,7 millió hektár termőföld. Ez náluk most 350 millió forintot ér. '89 tavaszán. De Hollandiában annyi guldenbe kerül egy hektár, amennyi 4 millió forint. A kenti grófságban 2,8 millió forint. A magyarok elkótyavetyélik maradváik elől a földet, pedig ha eléri az ára a nyugati árszintet, óriásira rúg. Most megveszik az idegenek olcsón a szegényektől s a kapzsi gazemberektől, aztán majd háromezer milliárd forinttal többet keresnek rajta.

Ezt az 'üzletet' kerüljétek el, fiam. Hozzánk még nem ért el ez a baj, de van más. Látod, Sebes elitta, de ott vannak a városiak, akik már szintén túladtak rajta, holott még nincs papír a kezükben róla: késik a birtoklevél. Zsebszerződések ezrei fogják még bonyolultabbá tenni a földkérdést Erdélyben. Én egyáltalán nem bánom, hogy



nem élek már, fiam. Neked sincs már keresnivalód a faluban, mert jönnek a hazádbeli idegenek, akik már megvásárolták a jobb kezéd felől s a bal kezéd felől is a nadrágszíjparcellát. És felkeresnek és megkérdezik szelíden, hogy nem eladó-e véletlenül az a harmincöt ár, a Csengő patakában. Te persze vonakodsz, dehát magadban már régen eldöntötted, hogyan jársz el, ha megkapod a birtoklevelet: odakínárod a rokonságnak, aki még otthon van és gazdálkodik. De látod, az csak húzza a száját, fíntorog. Hogyhát most éppen nem úgy jár, mármint az ára, ahogy azt magad javasolod, de majd meglátjuk, különben is annyi a föld s főleg a megdolgozni való, nem győzik már. És ez igaz, valóban nem győzik már.”

*

Gazda bácsi csak azt bánja, hogy odaát nem ihatik. Olyan nagytorkú embert ritkán látok. Együttében megissza a kancsó bort, kimegy, hasogatja a fát vagy egy órán át, aztán bejön, s felfüröszte egy fél liter kisüstit.

Arra jól megvacsorázik, rántottát illatozó füstölt oldalassal s káposztacikáival. Akkor megint felcsöröl egy újabb kancsó bort. S amikor lebotorkálna a negyedikért, valaki szépen höngörgeti a lépcsőn.

A másvilágig le. Vagy feldobja, az égi liftbe.

Furcsa ember a jóisten is.

*

Nagyapám könyöklövést kapott Galíciában. Derékszögben merevedett meg a jobb karja. Ezért az ő kaszájával különös érzés dolgozni, mert olyan cseles mankót eszkábált rá, hogy csak alátette jobb kezének örökbe gémberedett négy ujját, a hüvelykjét rákapcsolta, mint egy patentet, és éppen olyan ügyesen vágta a rendet, mint a többiek. Ezt is csak addig, amíg össze nem verték, hogy írjon alá. De akkor sem írt alá. Hanem akkor kitaláltak valami egészen szörnyűséges dolgot.

Erzsi néném, a nagyapám keresztleánya, háború előtt az Úrnál szolgált, fent, az Udvarban. A falu Udvarnak nevezte a mai szemmel meglehetősen szerény angolpark közepén elhelyezkedő épületegyüttes környékét. A „kastély” egyik szárnya, a régi épület — mint utóbb kiderült — kolostor maradvány. A falut az 1333-as pápai tizedjegyzékben említik először.

Erzsi néném szép és magakellettő leány volt. Az Úr szemet vetett rá, együtt élt vele, aztán, mikor bekövetkezett az államosítás, az Urat kipakolták a kastélyból. A nép csaknem minden vagyontárgyát a legszemérmertlenebb módon, fényes nappal, úgyszólván a szeme láttára hordta szét. Pár bútort és a könyveinek egy részét sikerült elhelyeznie néhány jóemberénél. Maga pedig Tótyános Jóska sógornál húzódott meg Erzsivel, akit később aztán feleségül is vett, hogy ne zaklassák. A szüleim éppen akkor váltak el, szintén a föld miatt: apámat felbízta az anyja és módos nagynénje, hogy hagyjon el bennünket; hiszen micsoda nagy szégyen az, ha egy férfi „férjhez megy”.

Rá testálják a vagyont, s akkor új életet kezdhet; nem az apósa szolgáljaként él, hanem a maga gazdája lesz. Így lettem kétéves koromban félárva. Az új ház félig üres: ide rakták be az Úr szekrényeit, székeit, lámpáit-csillárjait és főleg a könyveit, melyeket, mi tagadás, titokban anyámmal „ki-kikölcsönöztünk” az általunk csak „üres szobának” nevezett helyiségből. Sajnos, vissza is vittük őket, ezt később bizony bántuk-forma.



Felolvasás (1995)

A vénasszonyok egyébként becsapták az apámat. Bosszúból meg is „szánkáz-tatta” őket a csóré fenekükön a lejtős udvaron, lábuknál húzva, de ez a sorson semmit sem változtatott. Apai nagyapámat nem ismertem, anyai nagyanyámhoz elszöktem egyszer, akkor meg a másik nagyanyám kapott el, és büntetésből bezárt a pincébe, déltől estig.

A pisztolyos jegyző emberei, az akkori kommunista bíró és társai találták ki, hogy nagyapám az „üres szobában” — fegyvert rejteget. Ránk törtek éjnek ide-

jén, feldúlták a szobát, nagyapámat megtaposták. Anyámat, aki a testével próbálta védeni Nagyapát, durván meglökdösték, lekurvázták. Mindent kihordattak az udvarra embereikkel, köztük ott buzgólkodtak szomszédok, rokonok is. A csűrből elészerelték a szekerünket.

Csak annyit segítettek, amíg a kapun kívülre került a járomra, két igavonóra szerkesztett rudas jármű, onnan nagyapámnak egymagában kellett elvonszólnia a községhezáig, melyet ma is közönségesen csak „írodának” hívnak. Én kiskölyökként tisztes távolságból, szipogva követtem a Nagyapa meghurcoltatását élvező csapatot, aztán valaki elkapott és ölébe vett.

Nagy máglyát raktak a községháza udvarán, égette a pisztolyos jegyző az Úr aranyozott kötésű könyveit. Falusfeleim tolvajságának annyi haszna lett, hogy még akkor, onnan, a tűzből is loptak. A család könyvtárának egyik-másik darabját olyanoktól vásároltam fel, akiknél a Biblia is ismeretlen volt. Lapjaik széle megégett, fedelük kormos.

Nagyapám a pincéből nézte a pusztítást, a rácsok közül. A tűz melegéből valami kevés eljutott hozzá is. A bíró meggyújtott neki egy cigarettát, s benyújtotta. „Húzd meg magad, Sándor, hajnalra elmennek ezek, akkor ki leszel eresztve.”

Egész éjjel mulattak, aztán a legszebb köteteket s egyéb értékes tárgyakat, például a nagy hintaszéket, szekerekre rakatták, s elvonultak. A hintaszéket később egyik falusfelem, aki a szászmedgyesi piacot járva pártvezetők feleségeinek is hordta a tejfölt, felismerte az egyik rajoni titkár lakásán.

*

Csak egyszer égettem könyvet, papírt. Kihordtuk a könyvtárból a diktátor „összes műveit”, és felgyújtottuk. Ez 1989 karácsonya előtt történt. Később hallottuk, hogy élelmes emberek felvásárolják ezeket, mert nyugaton mesés pénzt lehet kapni értük.

*

Hajnalban nagyapám hazahúzta a szekeret, kiséperte az udvart, rendbe tette a feldúlt szobát. Már virradni kezdett, amikor megszédült és leesett a padláslétráról. Két hónapig nyomta a kórházi ágyat. Attól kezdve nemcsak kacskasága miatt szenvedett, hanem púpos is maradt.

*

„Látod, szól utánam az öreg, az Úr meghalt, anélkül, hogy utóda maradt volna. Erősi nénéd kétszer szült, mindkettő lány volt és mindkettőt Csillának keresztelték, de idejekorán vette őket magához az Isten. Aztán Erősi nénéd elzüllött, elherdálta azt a kis maradékot is, amit még sikerült megmenteni a birtokból, és férje meg kislányai mellé költözött, oda, ahová csak a kiváltságos nagybíró család temetkezett, a Kriptá alá. Istenem, milyen a módi. A falu most azt hiszi, ez a demokrácia: hogy mindenki az új temetőbe kerülhet, pedig az nem refor-

mátus temető, hiszen a Potsa család katolikus volt. Ettől függetlenül nagy pénzüsszeggel segítette a református templom építését annak idején a Nagyasszony.”

Nagyapával jó beszélgetni. A falu kezdetben egészen fel, a Gyéres nevű tölgy-erdő alá temetkezett. Bizonyára ott, az erdőkaréj oltalmában érezte biztonságban magát népe. Később alább szállt, egyre alább, le a völgybe, ahol bővebb a víz és termékenyebb a föld. Ekkor építhette első templomát is. Ma is Templomdombnak hívják azt a helyet; és köréje óvatosan odaszerveződött a falu második temetője. Az első, a legrégebbit, melynek köveiből mára mutatóba sem maradt, gyermekkoromban a Gyertyános fűvén legelésző marhákat oda-odahagyva még becserkészthettük. Bicskáinkat fentük a kihegyesedett sírköveken.

A harmadik temető közös a román ortodox hívekkel, és a felvezető út a demarkációs vonal, alsó részén magyarok, a felsőn románok nyugszanak. Az övék még nem telt meg, ők ma is oda temetkeznek.

Nekünk ki kell költöznünk a Kripta fölé, egy akácos, meredek mart féloldalába, ahonnan pompás kilátás nyílik a faluvölgyre. Alattunk az úri szőlősök kékellettek hajdanán, most csak a teraszos oldalak mutatják az egykori módot, a hozzáértést.

Elherdáltuk a határunkat, emberek.

*

Öreg néne nyújtja felém az írást, szerkesztem be az újságba. Nem is kell sokat javítgatni rajta, mert írástudó asszony, Okos Ilonának ismerik.

„Tisztelt Szenátor Úr! Nevem Bényei Ilona, 84 éves égerfájai lakos vagyok, a 245. szám alatt lakom. Nincsen semmi megélhetési lehetőségem, egy lejnek sem vagyok ura, mert 1960-61-ben bevittem 3,80 ha szántóterületet és 0,9 ha szőlőt a mezőgazdasági termelősövetkezetbe. A férjem keresett, s ácsmester lévén szintén beiratkozott szerszám-leltárával, egy faesztergával és egy gyalupaddal a szövetkezetbe. Mint mester két alkalmazottal dolgozott éjjelnappal. Abban az időben szekereket készítettek, és ő minden reggel jelen volt a fogatok indulásakor. Dolgozott 1979-ig, amikor november 19-én elhunyt szívinfarktushoz, a munkahelyén. Egész napját a műhelyben töltötte, engem nem engedett normázni, én a háztájiban dolgoztam és háziasszony maradtam. Férjemnek haláláig öt-batezer normája gyűlt össze. 1980-ban rákban elhunyt családtalan nővérem, akit 30 évig gondoztam. Rám hagyott 1,26 ha szántót és 0,44 ha szőlőt. Ezt a kollektív gazdaság akkori elnöke, Jancsi Ferenc jogtalanul elfoglalta a saját részére, habár a nővérem nem volt tagja a termelősövetkezetnek. Tehát 1979-től 5,06 hektár szántómat használta a gazdaság.

Az 1989-es események után a férjem közel batezer normája után rámosztottak egy 3-4 hónapos borjat, amely beteg lévén egy év múlva elpusztult. Igényeltem mezőgazdasági nyugdíjat a férjem közel batezer normapontja és az 5,6 hektár beadott földterület után, de határozottan elutasítottak, mert nekem nem volt normám. Utódlási nyugdíjat sem kaphatok, mert a férjem meghalt 1992 előtt. Visszaigényeltem a férjem szerszámain, kértem legalább az esztergapodot és gyalupadot, hiszen ezek a férjemé voltak, és pénzért tehettem volna őket, de a

kerekesműhelyt a gépekkel együtt eladták egy Tavaszi nevű kükküllőlaki egyénnek, 32000 le-jért, aki a műhelyt lebontotta és a szerszámokat eladta. Így maradtam férjem halála után 19 évvel egy lej nélkül. Elpanaszoltam ezt Kerekes Károly képviselő úrnak is 1996-ban, Dicsőszentmártonban jártakor, de nem segített.

Kérem, szenátor úr, segítsen hozzájutnom egy kevés nyugdíjhoz. Parlagon maradt majdnem mind az öt hektár földem, pénz hiányában a munkálatokat nem volt mivel fizetnem, ebből kifolyólag majdnem éhezem. Gáz, villanyszámla jön, a sok esőzés miatt lakásom is megrepedt, a pince beszakadt és a ház fala összedől, annyira meg van repedve.

Ezek után még elmondom, hogy 0,93 ha szántót és 0,4 ha szőlőt még máig sem mért ki a földből a komisszió, 1990–91 óta. Éppen a volt albíró, Cseti Andrei használja a szántóból ki nem mért részt. Évente benyújtottam a kéréseket, de sem választ, sem területet nem kaptam. Sőt a kükküllőszéplaki néptanács azszal fenyegetett, hogy már el is vesztettem ezt a földet. Ezek szerint el-sajátították a földemet, és ennek már nyolc éve. Az adóját viszont fizettem. Éhezem és majdnem fázhodom is, mert fával melegítek. Nyolc éve nincs amiből kifizessem a gázfogyasztást.

Ha találkozónánk személyesen, több mindent elmondanék. Sok piszkosság ment és megy végbe a faluban a vezetőség részéről. Ha a falutalálkozóra jönnek Égerfájára, vagy mint ballom, borkóstoló versenyre, személyesen is elmesélem sérelmeimet. Égerfája, 1998. január 15. Bényei Ilona”

A cikket megjelentettem, de nem a néni igazi nevén. És a falu sem Égerfája, hanem Héderfája. Az egyik képviselő, Kerekes Károly utánajár a dolognak, felkeresi az időss asszonyt, majd engem is megkeres. Aztán törvénymódosítást javasol a román parlamentben. Hogy az ilyen személyek is részesüljenek valami juttatásban.

Édesanyám sem kapott semmit elhalt nagyapám után, mert „nem volt ki a normája”. Ki tudja, mire megszavazza mindkét ház, él-e még a szerencsétlen özvegy.

*

Erzsi néném nénje, húga megöröklí az Úr vagyonát, mert senki sem maradt ab-ból a családból, holott az egyik Potsa Háromszék vármegye főispánja volt valaha.

Ez a család annyit örököl, hogy az én kis nadrágszíz-parcellámat nem is veszi figyelembe. Mesélik az otthoniak, hogy már be is szántotta a magáéba.

Mármost én bosszúból eladhatom majd egy ezeridegennek. Jövögetnek Máramarosból lefelé az új honfoglalók. A téesz idején csak kukoricaszedésre ér-keztek. Egykori iskolámba szállásolta be őket a másik nagybácsim, aki ugyancsak raktárosi státuszban fungált a normajegyzéken, de valójában az úgynevezett interkooperációba csapott kis téesznek ő volt az ura. Ezek a máramarosiak az ál-lataikat is ott tartották, két nyár elég volt ahhoz, hogy disznópajtává züllesszék a falu egyetlen emeletes épületét, melyet 1918 után, a román impérium alatt, apá-ink pénzén épített az állam.

Eladhatom bosszúból a kis parcellámat, de abból az lesz, hogy idegenek ke-zére jut a határunk. Hiszen amúgy is megvan már a baj. 1991-ben anyám beállt valamilyen társulás-félébe a négy és fél hektárnyi művelhető földünkkel. Ezt a szomszéd faluból igazgatta egy román fiatalember. Papírt persze nem írtak jósze-

rint semmiről sem, mert hogyan adhatná bérbe valaki a földjét, ha az jog szerint még nincs a tulajdonában... Ezért az atyafi tett, amit tett, és mikor a résztársak zúgolódni kezdtek, azt mondta, le is út, fel is út, a termés rossz, az időjárás nem segített, nem adhat szinte semmit. Senki sem perelte, mert minek. Van olyan falu, ahol már hat éve perben áll egy ilyen 'vállalkozó' vagy tizenöt gyenge, főleg öregekből álló családdal, és sehol semmi.

*

Mindenki el van bizonytalanodva. Böződi György jut eszembe, a székeleyek legszerényebb tudósa, írója és költője, akit még életében halottá nyilvánítottak, mert élt még valahol a Mezőségen egy hasonló nevű ember, aki valóban meghalt. Gyurka bácsi most lenne 85 éves. Csendes beletörődéssel viselte a hivatal packázásait. Tőle olvasom, hogy a lélek belső bizonytalansága a legnagyobb veszedelem.

A *Székeley bánja* írójáról iskolát nevez el szülőfaluja. Igazi neve Jakab György volt, de úgy szerette Böződöt, hogy hozzája hasonult egészen. Most Jakab úr visszaadná nevét a falunak, de az idei márciusi születésnapra nem sikerült a helyi értelmiségnek annyira sem jutnia, hogy legalább egy „értékelő szöveget” összeállítsanak róla, nyilván románul, hiszen nekünk ezen a nyelven kell elfogadtatnunk értékeinket, kultúránkat a többségi nemzettel. A polgármester nagy szeretettel emlékezik Jakab úrra: „hoogyne, nagyokat ittunk együtt”. Anekdoták egész sorát tudja róla. És kész megadni minden anyagi segítséget. Annak ódiumát azonban nem vállalja, hogy maga írja alá a Böződi György munkásságát felvázoló szöveget. Mire való a sok tanár? Talán igaza is van. Az Írószövetség marosvásárhelyi fiókja magyar tagozatának vezetői, Gálfalvi Györgyék idejében elkészítik, el is küldik a folyamodványt, írószövetségi jóváhagyással, láttamozással. És min múlik Jakab úr dicsősége? Pedagógus, önkormányzati uraimék már lemaradtak a tanügynél: csak az új tanévben veheti fel Bözöd iskolája Böződi György nevét.

*

Az én falumban alig van már iskolás gyermek. Néhány fiatal azért mégis ott él, vannak már ifjú házaspárok is, de ezek nem fogják megülni a fészket, folyton Magyarországra kacsingatnak.

Az öreg pap, akinek borát többször is ittam, szelíden rámmosolyog a kerítés mellől. — Tudod, Domi, az úgy van, hogy aki hozzászokik az angolvécéhez, az már nem fog hazajönni a budira.

Fával fűtenek. Egyszer, nagyon régen, a környező falvakhoz hasonlóan itt is szervezkedni kezdtek, hogy pénz gyűljön, vezessék be a földgázt. Állítólag éppen az apám vitte félre a dolgot, mert hírhedten fősvény volt. Bukarestből jövet azzal állt elő a küldöttség, hogy nem elég a pénz, több kellene. Az emberek zúgolódni kezdtek. Pénzt sosem volt könnyű előteremteni, itt pedig kimondottan csak úgy, ha terményt, állatot



értékesítettek a piacon, vagy ha állami szerződéshez jutottak. Könnyű volt hát azt kiáltani: akkor inkább nem kell! Kiabálhattak bátran, hiszen körös-körül hatalmas erdők övezték a falut. Öt bejárata van, abból kettő mezőkön át halad: az egyik a Kis-Küküllő, azaz Bonyha, az egykori járásközpont, a másik a Nagy-Küküllő, vagyis Medgyes felé vezet. A másik két út erdőn át visz Gogánváraljára s azon át Erzsébetvárosba, ahol hajdanán Apafi Mihály fejedelem is székel; vagy pedig Harangláb felé, szintén sűrű erdőn át. Az ötödik gyalogút Csávásra, sűrű sarjerdőn keresztül. Ki gondolta volna akkor, hogy mára letarolják erdőinket, elhordják fáinkat, és körös-körül mindenütt sarjerdő rugaszkodik a bizonytalanságnak.

Annyi hasznunk se maradt az egészből, hogy tisztességesen kövezett, hengerelt úton lehessen megközelíteni ezt az eldugott, gödörbe bújó, lepadolható, kis, Isten háta mögötti emberfészket.

A tehetősebbek ismét gyűjtik a pénzt a gázra, nem tudom, mennyire jutottak vele. Hiszen öt éve már tucatnyi házat számoltunk össze, amelyekben csupa özvegyasszony lakott. Előbb a férfiak hunytak el, azóta már ezek az öregek is kint laknak a Kripta alatt.

Még nem beszéltem a vénlegényekről. Magukba savanyodott, elzüllött „férfiak”; ha ugyan még azok. Ehhez hasonló jelenséget csak a Mezőségen találtam, egy, a mienknél nagyobb faluban, ahol a magyar férfiak nem találnak magyar lányt maguknak. Nem eléggé módosak, nem műveltek, mosdatlanok és részegesek. Román feleséget egyelőre nem kívánnak vagy nem mernek ezek a gyávák. Azt persze láttam egyszer, hogy a mezőségi templomban elmondták a fiatalok a pap előtt valahogy a holtomiglan-holtáiglant, mert az ragaszkodott hozzá, hogy református létükre legalább ennyit tudjanak elmondani magyarul. Azontúl minden románul zajlott a százházas lagziban.

A mi agglagényeink egyike-másika kimondottan jól áll anyagilag; de nincs az a vénlány, aki oda menne lakni.

Hát ezért volna jó bizony a földgáz meg a fürdőszoba.

A katasztrófa azóta bekövetkezett. Amikor 1997 nyarán a Bonyháról beszo­l­gá­ló Benczédi Albert református lelkésszel beszélgettem, ezt mondotta: — Fel­ú­jít­ott­uk a templomot. Ez II. József idején megvolt, és éppen száz éve, hogy át­épít­ett­ék. Most már csak 164 lélek tartozik a dán­yá­ni eklézsiához. Húsz éve még 320-an voltak!

Az idős pap arca mégis ragyog, mikor elújságolja: „A pünkösti istentiszteleten hetvenketten vettek úrvacsorát.”

1977 nyarán ünnepelt a falu magyarsága. Eljött az Erdélyi Református Egyházkerület püspöke, dr. Csiha Kálmán, ez a sokat próbált férfiú. Miután a kom­mu­nis­ta rezs­im börtönéből kiszabadult (koholt vádak alapján ítélték el, több száz társával, az 1956-os forradalom után, 1957-ben), a hatvanas évek közepén a szomszédos Gogánváralján szolgált, és mind maga, mind a szintén lelkész felesége, a boldog emlékezetű Csiha Emese gyakran hirdetett ígét erről a szószékről. A nép most is áhítattal csügg rajta. A templom ez egyszer szűknek bizonyul,

akárcsak a püspök valamennyi látogatásán a megújuló gyülekezetekben; a hívek egy része hangszeréből hallgatja az istentiszteletet.

Persze utána még kietlenebbnek tűnik minden. A vendégség végén az asszonyok elmosogatnak, takarítanak, rendbe teszik a szép nagy paplakot. Ez amúgy jó volna, de a gyerekeknek óvoda, iskola kell, idegen nyelveken fognak tanulni, civilizált körülmények között. A dolog így nem vonzó. Egy fiatal lelkész kipróbálta, aztán kényszerűen jobb eklésia után nézett.

*

Nálunk is volt „cigánypogrom”. A magyarok általában megférnek a románokkal. Édesanyám egyetlen esetre emlékszik, amikor a harmincas években, a román király születésnapján, május 10-én felvonulást rendeztek, és a felhevült fiatalok betörték a paplak egyik ablakát. Tudom azt is, hogy a második háború idején az egyik helybeli idekalauzolta a közeli Marosbóról a cimboráit, és azok derekasan rekviráltak. Kizárólag a magyaroktól vettek el disznót, majorságot; és csak őket hajtották fogataikkal muníciót hordani. Nagyapámat is.

Egy román legényt megöltek, talán éppen a második bécsi döntést követően. Ez valami személyes bosszú lehetett, mert akit máig vádolnak vele a szomszédjai, Gyuri Mihály, sosem jött többé haza. Azt tudjuk róla, hogy negyvenöt után odaát rendőrtiszt volt, tán éppen ávós.

Szenvedtek a magyar gazdák a kulák időkben is. Nagyapám bátyja, Ferenc és komája, Jóska bácsi is megjárták a kommunista büntetőtáborokat, a Dunacsatornát. Feszültség mindig volt, de látványosan sosem pattant ki. Emlékszem a hetvenes évek egyik, románok szervezte faluünnepére. Ezt abból az alkalomból tartották, hogy történetében először buszjáratot kapott a falu. Egy Bukarestbe származott magas rangú katonatiszt járta ki. Hálából az akkor még úgy-ahogy kinéző Udvari kertben tartott szabadtéri ünnepségen vége-hossza nem volt a Ceaușescut dicsőítő szövegeknek. A „falu fiai” meg „lányai”, az elszármazottak dicsőítették legbuzgóbban a diktátort; de ez nem akadályozhatta meg dr. Kántor Imre Szászrégenben élő bőrgyógyász orvost, hogy „Magyar és Román Testvéreim!” megszólítással hitet tegyen a valódi testvériség mellett.

Akkor a zöld fűvön mulattunk egy nagyot. A nap szenzációja a csapolt sör meg a roston sült kolbászka, az erősen fűszerezett mititéj volt. Felhurcolták ugyanis a büfét Bonyháról, muzsikáltak a cigányok, este bált is rendeztek; de nem tudom a végét, mert a sokféle italtól megrészegedtem és valahogy hazataláltam.

Nagyanyám még valahogy így beszélgetett a valóságos kerítés fölött felső szomszédasszonyával, ha valamelyikük tyúkjá átrepült s rosszat kapirgált a másik portán: „Dál lá dráku, Ávurélijá!” (Hagyd az ördögbe, Aurélia!) És a válasz hasonlóan kacagtató volt: „Hadd a nyavalyádba, Kati néni!”

Mármint a kárt.

Gyerekkoromban mi azért gyakran összeverekedtünk az iskolában. Egyszer Horhoj Vaszit úgy vágtam orrba, mert elakasztott a jégcsúszkán, hogy a taknyával a vére is kiszökött. Lecke után megvárta a bátyja, Emil, és megvert. Az ilyesmit nem felejtí el az ember.

Ha fociztunk, rendszerint a magyarok a románok ellen voltak. „Unguri ku romünií.” A versengést később a marosvásárhelyi tanárképző főiskola lánykollégiumának lakói is megismételték. Amikor országaink válogatottjai mérkőztek, serpenyőkkel estek egymásnak a csajok. Később kiderült: semmit sem konyítanak a labdarúgáshoz. Mégis nagy cirkuszt csapott belőle a szeku, visszhangzott a bajtól a város.

A vegyes házasság ritka volt. Csak ha elhagyta a falut, akkor keveredett a magyar. Vass Árpí, egy évvel fiatalabb nálam, a helyettes tanárnőbe lett szerelmes. A lány el is vitte városra. Gyermekük nem beszélnek magyarul. Ez nagy keserűséget okozott a nagyapának, bár nem biztos, hogy Vass Jóska bácsi emiatt akasztotta fel magát.

Ferke bátyám, nagyapám Zsuzsa húgának a nagyobbik fia utálta a románokat. Dehát Dicsőszentmártonról már Jókai megírta, hogy dicsőnek se dicső, szentnek se szent, s Mártonnak is csak Marci. Mára már csak valami hétezer magyar él ott, a negyvenezres városkában. Mimi tántinak nagyon tetszett a göndör hajú, szőke sportember. Le sem is szállt róla. Ferke bácsi ott lakott az apósáéknál. Ő kizárólag magyarul beszélt a háziakkal, azok vele, a feleségét kivéve, kizárólag csak románul. Ilonka nevű lánya jól megtanult magyarul, de nem magyarhoz ment férjhez.

Emiatt mindig kolerikus hangulatban találtam Ferke bácsit.

Rokonságunkban van még egy másik „interetnikus” eset. A Mezeieket egyik nagybátyjuk vette magához, miután apjuk odamaradt a világégésben. Anyjuk legkisebb gyermekével messze elkerült, túl a Kárpátokon, az Ókirályságba, a Regátba. Ott sokféle foglalkozást kipróbált. A szocialista munkatáborokban vezetőket hegesztett, aztán hegyi üdülőt igazgatott, végül egy idős elvtárs feleségül vette, és egy román városban fejezte be földi pályafutását, méghozzá idejekorán, baleset következtében.

A gyermek tizenéves esztendőse lehetett akkor, és a nagybácsi visszahozta a családba. Mesterséget tanult, kitűnő kőművessé képezte magát. Szorgalma és pontossága az építőipari vállalat egyik leginkább megbecsült munkásává tette.

De Jani bácsi egy kukkot sem beszél magyarul. Testvérei mindig ezen a nyelven beszéltek, nagybátyja pedig kétségbeesetten próbálta megtanítani anyanyelvére. Nem sikerült. Mert az édesanyja nem magyarul beszélt vele kisfiú korában. Jani bácsi nem gyűlöli a magyarokat, hiszen maga is magyar, mindent megért, amit beszélnek a környezetében, és mindenre románul válaszol. A lehető legkedvesebben. Ráadásul szász asszonyt vett feleségül, de olyant, aki már csak törve beszélt a németet. Ők egymás között románul beszélnek. Egyetlen fiukat, Jancsit a rokonság és a szomszédbeli magyar gyermekpajtások hamar megtanították a magyarra, szaporán beszél magya-



rul, jól érezhető román akcentussal, minduntalan román szavakat keverve mondanójába, olyan nagy hangon, mintha övé volna egész Erdély.

Lehet, igaza is van.

A románokkal egyenrangú félként értekezik, mert édesapjától felcsípte az oltyán beszéd szaporaságát. A régi románok, a görög katolikusok, tudtak írni-olvasni magyarul. A mai idősebbek, a 60-70 évesek is jól beszélnek, írni nem tudhatnak, mert ők kizárólag román iskolába jártak. 1918, Trianon óta a falu (Dél-Erdélyhez tartozván) román impérium alatt van. A fiatalabbak, a 30-40 évesek a falu a-zó tájszólásában beszélnek magyarul, nem szégyellik, csak idegenek előtt ódzkodnak a magyar szótól, tudják: ez paraszti beszéd, az irodalmi magyart nem ismerhetik. De lakodalom, keresztelő, temetés nem lehet már meg egymás nélkül. Ma a két nép annyira egymásra van utalva, hogy sírásásra is alig kerül ember a rokonságból, egymást segíti a magyar és a román, a kölcsönösség alapján.



Erdőcsinádi emlék



Málnási Ferenc

Erdélyi anyanyelvoktatás —
irodalmunk tükrében
VI.

Anyanyelvoktatásunk a Habsburg-birodalomban (1713–1830),
a reformkorban, a forradalom és szabadságharc korában (1830–1849),
a Habsburg önkényuralom idején (1849–1867) az anyaországi
oktatási rendszerbe tagoltan

II.

Ebben a csendességben vizsgáljuk meg a modern nemzet és az etnikumok viszonyát, *Kosáry Domokos* tanulmánya alapján!

A XVIII. század végén a francia forradalom elsöpörte az uralkodói abszolutizmust és a feudális kiváltságokat. A polgárság a nemzet nevében saját kezébe vette a francia nép, a társadalom, az állam irányítását. Az állam határain belül elvben egy nemzet élt, a francia, egyetlen hivatalos nyelv volt, a francia. Így született a *polgári nemzeti állam*. A valóságban e francia államon belül is éltek olyan etnikai elemek, amelyeknek úgy kellett a francia nyelvet megtanulniuk. Ez a polgári nemzeti állam lett mintaképe a kelet-közép-európai népeknek is, bár nem rendelkeztek saját, független, egységes állami szervezettel, s a történetileg kialakult politikai határok még kevésbé feleltek meg az etnikai határoknak.

A *magyar nemesség* is természetesnek tartotta, hogy régi, történeti államának keretei között valósítsa meg a *polgári nemzeti államot*. Pedig ekkor a magyar etnikum az összlakosságnak — Horvátországot, Erdélyt és a katonai Határőrvidéket is beleszámítva — csak kb. 40 %-át tette ki. Erdélyben románok, szászok, Magyarország északi részén szlovákok, sokféle elszórtan németek, délnyugaton horvátok, délen szerbek, északkeleten rutének (kárpátukránok) és helyenként más, kisebb etnikai elemek is éltek. A különböző etnikumok nemcsak tömbökben, hanem sok helyen egymásba ékelődve, mozaikszerűen, olykor távolabbi csoportokban, vagy éppen egyazon településen is keverten éltek. Sőt, néhol nemcsak egymás mellett, hanem egymás fölött is, különböző társadalmi rétegekben. A váro-

sokban gyakran többnyelvű polgárokat találunk, akik hosszú időn át mind „*Hungarus*”-nak tekintették magukat. Brassóban pl. magyar, német (szász), román polgárokat. A nemesség sem volt etnikailag, nyelvileg teljesen egyöntetű. Sok köznemes család élt, amely a magyar és a hivatalos latin mellett falusi környezetében a román nyelvet használta. S a nemzeti fejlődés sorra minden nemzetiségnél megindult. (Az írni-olvasni tudás, az iskolát végzettek számának növekedése nyomán — tehetném hozzá.)

A magyar nemesség a nemzet egyik elengedhetetlen ismérvének tartotta, hogy saját történelmi múltja legyen. A politikai lét hiányosságai miatt még buzgóbban keresték a múltban és a jelenben azokat az egyéb, igazi vagy vélt motívumokat, amelyek a nemzeti öntudatot erősíthették. Erdélyben pl. a krónikások nyomán a romanizált dákok leszármazottjainak vallották magukat a románok (*Suplex Libellus Valachorum*, 1791) s Petru Maior (1761–1821): *Istoria pentru începutul românilor în Dacia*, 1812). Az első fázisban főleg nyelvi, művelődési igényekkel léptek föl, amelyekhez később politikai igények is társultak. A politikai igény e mozgalmakban potenciálisan úgy benne volt, mint almamagban az almafa, figyelmeztetett Kosáry Domokos, és a későbbi korokra, az anyanyelvoktatásunk történetére vonatkoztatva igaz van (Glatz Ferenc szerk., 1989. 127.).

Az erdélyi szellemi élet egészét is megérintette az európai szellemi irányzatok behatolása, a felvilágosodás is, *Köteles Sámuel*, a marosvásárhelyi és nagyenyedi református kollégium filozófia professzora mellett *Bolyai Farkas* professzor nevét említsük, aki Gauss diáktársa volt, európai szintű természettudományos oktatást teremtett Marosvásárhelyen, *Vasile Popp* a román népi temetkezési szokásokról írt disszertációt. Aranka György kezdeményezésére az Erdélyi Magyar Nyelvmívelő Társaság az országgyűlés támogatását megkapta, de a központi kormányzat nem engedélyezte a működését. „Nem lehet egy nemzetnek világosodásra jutni semmiképpen, hanem csak a nemzeti nyelv útján” vallotta Aranka György ma is érvényes tanácsában. Végül a társaság Bánffy György jóvoltából mint „Próba Társaság” kezd működni 1793-tól 1806-ig. 1798-ban *Teleki Sámuel* (1739–1822), erdélyi felvilágosult főnemes, kancellár megnyitotta a nyilvánosság előtt marosvásárhelyi könyvtárát, a *Teleki Tékát*. 1802. november 25-én *Széchenyi Ferenc* (1754–1820) a nemzetnek adományozta könyvtárát és gyűjteményeit. Ez ma a *Magyar Nemzeti Múzeum* és az *Országos Széchényi Könyvtár* alapja.

1805. november 2-7. Az országgyűlés törvénnyel (1805: IV. tc.) bővítette a magyar nyelv jogait a latin rovására az államéletben: az országgyűlési és kancelláriai feliratok magyar és latin nyelven szerkesztendőek, a Helytartótanács a magyarul felíró törvényhatóságoknak (megyéknek és városoknak) magyarul válaszol, a törvényhatóságok magyarul hozhatnak pereikben ítéletet... „1.§... ő szent felsege elé kerülendő fölterjesztések... hasábosan latin és magyar nyelven szerkesztessenek... 3.§ Szabadságukban maradjon azonkívül azon törvényhatóságoknak, amelyek azt tenni kívánják, a magyar királyi helytartótanáccsal való levelezéseiket hazai magyar nyelven írni, s a törvényszékeken s pereken is a ma-

gyar nyelvet használniuk...” (Glatz Ferenc szerk., 1989. 137). S ez évtől kezdve az 1805: IV. tc. alapján a megyék sorra áttérnek a teljes magyar nyelvhasználatra.

S az oktatás nyelve? Az anyanyelvoktatás? — kérdezhetnők.

1806-ban megjelenik a *Ratio Totiusque Rei Literariae per Regnum Hungariae et Provincia adnexas (II. Ratio)* (A köznevelés és a művelődés átfogó rendje a Magyar Királyságban és tartományaiban). Anyanyelvoktatásunk számára jelentős, hogy az elemi iskolákban („népnyelvű iskola”) biztosította az anyanyelvű oktatást, s megszüntette az oktatásban a vallási megkülönböztetést. Az oktatás kiszélesítését szolgálta a 6-12 éves gyerekek tankötelezettségével, s előírta, hogy ki léphet felső osztályba, társadalmi hovatartozására való tekintet nélkül.

Ezt a rendelkezést nem érthette meg *Csokonai Vitéz Mihály* (1773–1805), a felvilágosodás és a századforduló legkiemelkedőbb alkotóinak egyike, a híres Debreceni Kollégium kiváló növendéke, majd jeles, népszerű tanítója, költője. Debrecen a XVIII. század végén már nagy múltra tekinthetett vissza, mint a református szellemi központ, 1538 óta működött nevezetes Református Kollégiuma, 1561-től pedig (református) nyomdája, s a kollégium könyvtárában a világlátott növendékeknek köszönhetően a legújabb, legmodernebb könyveket is meg lehet találni.

Debrecen szülte a felvilágosodás korának lírai összegezője: Cimbalom. Így nevezték diáktársai, akik közül eredetiségével, formaérzékével kitűnt. A cimbalom is sokhangú, Csokonai Vitéz Mihály is az volt. Szervezett iskolai oktatás során, a kollégiumban bontakozott ki versíró tehetsége, itt fejlődött poétává, s itt találta meg közönségét a kollégiumi diákságban, illetve irodalmat értő, művelt, tanári karában. Kitűnő klasszicista verseket írt, szerelmi boldogságának idején a kecsést, a bájoszt, a csengő-bongót játszó rokokó stílust követte, magánossága éveiben születtek szentimentális versei s melléjük társulnak népies hangú dalai és nagy gondolati költeményei, valamint komikus eposza: *Az Este* (1794), *Konstancinápoly* (1794), *A Magánossághoz* (1798), *Dorottya* (1799), *Szegény Zsuzsi a táborozáskor* (1802), *Tartózkodó kérelem* (1803), *A tihanyi ekbóhoz* (1803), *A Reményhez* (1803).

Anyanyelvoktatásunk kérdéséhez kapcsolnám a *Jövendölés az első iskoláról Somogyban* c. versét, amelyben azt fogalmazta meg, hogy iskolák híján sok tehetség megy veszendőbe. Hisz maga is tanító volt, a poetika-klasszis elvégzése után segédtanár lett, órá bízták a soron következő poetikai osztály vezetését. Előadásai rendkívül népszerűek voltak, talán mert fiatalos lendületében „félredobta” a korabeli oktatói módszereket, Rousseau pedagógiai elveit vallotta, s ha meg nem akadályozzák, sikeresen folytatta volna munkáját.

A magyar nyelv feléledése c. munkájában olvashatjuk: „Magyar Nyelv! édes nemzetemnek nyelve! teáltalad szóllaltam én meg legelőször, teáltalad hangzott először az én fülembe az édes anyai nevezet, te reszkettetted meg a levegőöget, amelyet legelőször szívtam, az én bölcsőm körül, te töltötted bé azt az én neve-

lőimnek, az én hazámfiainak s az engemet szeretőknek nyájaskodásaival...” (Grétsy László szerk., 2000. 98.).

Költeményeit ma is oktatjuk, élete és alkotásai irodalomtörténetünk szerves része, ma is élő, élvezetes olvasmány. Sokféle irodalmi irányt egyesített verseiben, többféle stílust ötvöztött: a *pictura* és a *szentencia* is megtalálható műveiben, *szőképek*: a nap hintaja, haldokló sugár stb., *alliterációk*: banyatlik hintaja, barlangjában belől bömböl a mord medve (Az Estve), klasszicista díszletek: *zafirkék*, *gráciák* stb., klasszicista zártság, rokokó metaforák: *gyönyörű kis tulipánt*, *eleven hajnali tűz* stb., *bimetrius* (hangsúlyos és időmértékes) *verselés* (Tartózkodó kérelem), helyzetdal, epikus jellegű lelkiállapot (Szegény Zsuzsi a táborozáskor). „Az úr versei igen kedvesen folynak s az ideák nemesek és nem földszint csúszók” — biztatta a fiatal költőt Kazinczy Ferenc. S valóban röviddel 1805 után *Lilla* kötete páratlan sikert aratott, csupán Váradon öt kötete jelent meg, már ezzel is hazai költészetünk óriásai közé iktatta magát.

Színjátékaival a magyar színjátszás nem igen tud mit kezdeni sajnálkozik Nemeskürty István (1983. 365.), pedig Csokonai a darabjait diákjainak írta, s azokat diákok adták elő. Csokonait alig játsszák, kivéve az *Őzveggy Karnyóné s két széleburdiak* (1799) című darabját, amelyet pedig operalibrettónak felfogva, zenével, énekelve prózával felváltva adnak elő (Nemeskürty István. 1983. 367.).

Csokonai debreceni jóbarátja, egy nyugdíjas katonatiszt: *Fazekas Mihály* (1766–1828), aki hexameterben, a hősi eposzok versformájában írta meg *Lúdas Matyi* (1804) páratlan népszerűséget elérő elbeszélő költeményét (megjelent: 1815). A Lúdas Matyiban sűrűsödik össze az 1795 előtt korszaknak mindaz a nemesi pöffeszkedést utáló, plebejusi, lázadó indulata, amit népmese formában még elő lehetett adni (Nemeskürty István. 1983. 378.). Ez teszi hallatlan és méltó népszerűségét, ez magyarázza, hogy *Balog István* színtársulata faluról falura, városról városra jár vele, diadalittas kacagást váltva ki a Döbrögi uramat elpáholó libapásztor gyerek láttán. Fazekas Mihály, aki hivatásos huszárfőhadnagy Belgiumban, a Rajna mentén, Észak-Franciaországban harcolt, állomásozott katonáival, de harcolt Moldvában is, Lúdas Matyi történetével egy három évezredes témát ültetett át a magyar irodalomtörténetbe. Asszír agyagtáblán maradt ránk *A nippuri szegényember története*, amely az 1001 éjszaka meséin át a perzsa, a török, a görög, az olasz, a katalán, a francia, az orosz, a grúz, a moldvai csángó-magyar stb. változatokon át a magyar irodalomban is megpihent témát Fazekas Mihály visszafordította a világirodalomba, mert Lúdas Matyi meséjét számtalan nyelvre fordították le. Ma is tanítjuk a Lúdas Matyit, hiszen Matyi mellett a bátor János vitéz, a hatalmas erejű Toldi Miklós, de Csalóka Péter, Ravasz Jancsi, a román Pácalá, az arab Dzsimil-Ninurta, a furfangos Dzsuh, a kazah Gazdag Hasszán és Koldus Ali, a német Thill Eulenspiegel mind-mind irodalmi testvérek.

A magyar nyelvért, a magyar nyelvhasználat kiterjesztéséért, az anyanyelvoktatás bevezetéséért folyó küzdelem s talán az elért eredmények hatására 1808-ban *Hager* rendőrmiszternek az az ötlete támadt, hogy hirdessenek nemzetközi pá-

lyázatot: alkalmas-e a magyar nyelv a közigazgatás, kereskedelem, kultúra, ipar korszerű fogalmainak kifejezésére? Hager biztos volt benne, hogy alkalmatlan, s ezzel akarta a magyar nyelv híveit lejártni. A jónevű tübingeni Cotta cég meg is hirdette a pályázatot, a bírálóbizottságot cseh és német tudósokból toborozták össze, az eredmény azonban a reméltnek éppen ellenkezője lett. (A beérkezett 21 pályamű közül 9 a latint, 3 a németet, 5 pedig a magyart ajánlotta). *Kazinczy Ferenc* (1759–1831) németül és magyarul megírt *Tübingiai Pályairat* (1808) című pályaművében bebizonyította a magyar nyelv alkalmasságát és korszerűségét. Röviden áttekintette a magyar irodalom történetét és elemezte az okokat, amiért a nyelv és hazaszeretet oly szorosan összefüggő fogalmak: mi magyarázza, kérdi, hogy a „külföld pázsitján leheveredett rekruta” amint magyar szót hall a mellette elhaladó szekérről, azonnal „felpattan, s kiált elragadtatva: nézd ezt a magyart!”? Olyan érzelmi állapot ez, mely minden tudós fejtegetésénél erősebb bizonyíték nyelv és nemzet fogalmának összetartozására, egyben arra, hogy ha tehát valaki hazája nyelvét beszéli, akkor azt művelve a mindenkori körviszonyokhoz alkalmazni is képes (Nemeskürty István. 1983. 374.). „De a haza nyelvétől megtagadott gond nemcsak azt a kort szüli, hogy a tudományok és mesterségek nem juthatnak körforgásba, hanem azt is azonfelül, hogy maga a tudomány nem kap annyi gyarapítót, mint különben kaphatna...” (Glatz Ferenc szerk., 1989. 137.).

Kazinczy Ferenc későbbi munkássága nyomán irodalmi vezér, a szellemi élet irányítójaként hazánkban magyar nyelvű, európai színvonalú polgári kultúrát akart teremteni. Jelentősége elválaszthatatlan a *nyelvújítási mozgalomtól*. A korábbi évek vitái, polémiái után a tízes évek váltak a nyelvújítási harcok évtizedévé. Kazinczy, hogy nyelvünket kifejezőbbé és hajlékonyabbá tegye, műveiben új szavakat, kifejezéseket és mondatszerkezeteket használt. A harc kirobbantója a *Tövisek és virágok* (1811) volt. A tövis szúrni, a virág bókolni képes. Ez volt a célja Kazinczy epigrammáinak is: tiszteleg a tehetség, az újítás előtt, támogatja a neológusokat, s elmarasztalja a maradiakat. „A nagy titok. Jót s jól! Ebben áll a nagy titok. Ezt ha nem érted, / Szánts és vess, s hagyjad másnak az áldozatot.”

Kazinczy elvei: Minden nyelv — tehát a magyar is — egész történelme során folyamatosan újul, változik, gazdagodik, követve az emberi gondolkodás változását. Az írók minden korban csiszolták a nyelvet, mindig „neológusok”, tehát újítók voltak. A nyelv megújítása nemcsak új szavak alkotását jelent, semmiképpen sem csak a hibás kifejezések vagy az idegen szavak felcserélését, hanem a nyelv egészének csiszolását, hogy a nyelv „energiát, precizitást, kellemet, zengést” nyerjen. A nyelv minden változatát ki kell művelni, de különféle módon, mert „más a poézis nyelve, más a prózáé (...), s ami templomi beszédben nem jó, jó lehet a játékszínben s megfordítva és így az élet nyelvében is...” (J. András Katalin—Széplaki György. 1998. 69-70.).

Az újítást ellenző ortológusok sem voltak restek: összeállítottak egy szójegyzéket azokból a szavakból, amelyeket az újat akarók javasoltak: *Mondolat* (1813). A gúnyszótár az erőltetett szógyártást példákkal is szemléltette: képzelmesz (kül-

tő), életfekvés (sors), mondat (beszéd). (A kötet címlapján Kazinczy látható, amint számárháton halad a Helikon hegy felé.)

Az újítók nevében a választ *Felelet a Mondolatra* (1815) című pamflet adta meg. A vaskalaposságot és a parlagiságot kigúnyoló, a gorombaságtól sem mentes írás név nélkül jelent meg, szerzői *Kölksey Ferenc* és *Szemere Pál* voltak.

A kiélesedett vitában Kazinczynak a békítő és kiegyenlítő szerep jutott. Magas elméleti és morális szinten, *Ortológus és neológus nálunk és más nemzeteknél* (1819) című írásában a hagyomány és az újítás harmóniájának fontosságát hangsúlyozta: „Jól és szépen az ír, aki tüzes ortológus és tüzes neológus egyszersmind s egyezésben és ellenkezésben van önmagával.” Joggal nyilvánítja ki a nyelvújítás győzelmét, elismerve ellenfelei részgazságának egy részét, elítélve a neológus túlzásokat is. Írásában békejobbot nyújt ellenfeleinek, elismeri a vitázó felek kölcsönös jóhiszeműségét. „A nyelv egyik legfőbb kincse, egyik legfőbb dísz a nemzetnek, s a nemzeti léleknek mind igen szép képe, mind fenntartója s ébresztője. Érti ezt mind az egyik, mind a másik, s szereti a nyelvet szent hazafissággal: abban hasonlanak meg, hogy míg az egyik azt elváltozásától, s elkorcsosodásától félti, a másik annak elváltozását, azaz haladását még óhajtja is.”

Kazinczy a klasszicizmus ideálját tartotta szem előtt, célul tűzte ki a „fentebb stíl”, a finomabb, választékosabb irodalmi ízlés kialakulását. Ezért ostromoz pl. *A kész írók* c. epigrammájában: „Béna vagy és táncolsz, a nyelvet nem tudod és írsz: / Szárnyad ugyan nincsen, Cserdi: de rajta! repülj.” Kazinczy Ferenc a maga szerepét a nyelvújítási küzdelemben egyik versében foglalta össze: „...a versenyzőket nem békére vontam, / Hanem hevesb és makacs vitára. / Ki nyugtot óhajt, harcra kél. Kíván / A szép tusát s most béke boldogít” (*Gróf Széchenyi Istvánhoz*, 1831).

A neológusok győzelme, a nyelvújítási harc sikerrel zárult, mintegy tízezer szóval lett gazdagabb a magyar nyelv. Sokféle szóalkotási móddal hoztak létre új szavakat a nyelvújítók. Például:

Szóképzéssel és szóösszetétellel:

— szabályos szóképzés (szabályos szótöböl és képzővel): *érzelem, százárlék, nyitány, fogyaszt, andalog, tanúsít*

— új képzővel (általában képzőnek vélt szóvégből): *élc, szálloda, cukrászda*

— szabálytalan képzéssel (ige képzése névszóképzővel és fordítva): *okmány, körülmény, mérnök, elnök*

— szabályos szóösszetétel: *kétéltű, jellemrajz, folyóirat, hőmérő*

— szabálytalan szóösszetétel (ragtalan határozói összetétel): *szemüveg, sétatbot, élethű, adómentes, fegyhbáz, gyógyszer*

Egyéb módon:

— elvonással: (képzőnek vélt szóvég elvonása): *emlék* (emlékezik), *ábra* (ábrázol), *gyönyör* (gyönyörű), *taps*

— szavak osszerántásával: *higany* (híg + anyag), *csőr* (cső + orr), *könnyelmű* (könnyű elméjű)

Belső szókölcsönzéssel:

— a régi szavak felújítása: *ajánlat, szobor, tartalom, dísz, év*

— tájszavak átvétele az irodalmi és könnyelvbe: *csapat, kamat, lenge, róna, lomb*

Tükörszavak és kifejezések alkotásával:

— *előszeretet* (német: Vorliebe), *belátás* (német: Erinsicht), *előítélet* (latin: praejudicium), *dacára annak* (német: trotz dem).

A nyelvújítás korában divattá, valóságos szenvedéllyé vált új szavak keresése, alkotása. Igazi furcsaságok is születtek: Bugát Pál orvos, szenvedélyes „szócsináló” alkotta a rovátkolt barom kifejezésből a *barom* szót. Hasonló alkotású a *zongora* (zengő tambura). A kenguru magyarítására tett javaslat: fiahordó górugrány. A *gyár* szót Helmezy Mihály hozta létre a gyárt ige csonkításával. (Helmezynek annyira szenvedélye volt a csonkítás, hogy állandó jelzőt is kapott: „Helmezy, ki a szókat elmetezi). A német jövevényszó gépely (Göbel ’emelő’), így lett az általános jelentésű *gép* alapjává, az *ipar* pedig az iparkodik igéből keletkezett. (Az *ipar* szót főnévi értelemben először Széchenyi István használta.) Hasonlóan keletkezett több összetett szavunk előtagja is: *rögeszme, gyufa* (gyújtófácska) stb.

Téves szóelemzés az alapja *anyag* szavunknak, amelyet tükörfordításként alkotta a latin *materia* szóból, amelyben a *mater* ’anya’ szót vélték fölfedezni, és a *patika* is az *apotheka* szóból, első hangját névelőnek gondolva. Népszerű nevünk a *Géza*, a *Zoltán* is téves olvasás eredménye, helyesen Gyeucsá, ill. Szultán (J. András Katalin—Széplaki György. 1998. 73-77.).

A felvilágosodás korában a nyelvújítási mozgalom a *helyesírás szabályozását* is zászlajára tűzte. Nagy szükség volt erre, mert a XVIII. sz. második felére a korábbi helyesírási rendszerek összekeveredtek, lényegében mindenki úgy írt, ahogyan jónak látta. 1805-ben szenvedélyes vita alakult ki Révai Miklós (1749–1807) és a vele szemben álló Verseghy Ferenc (1757–1822) között a magyar helyesírás alapelveiről. Ezt emlegetik a *jottista ypszilonista háború*ként. Révai javaslata: a *szóelemző helyesírás*, tehát *adja, hagyja, alja, nénye* (vagyis jottista írásmód). Ellenfele a kifejtésre akarta alapozni minden szó helyesírását: *adgya, haggya, allya, nényye* alakokat javasolva. Győzött máig érvényesen a Révai Miklós vezette jottista irány, vagyis a szóelemző, etimologikus írásmód (J. András Katalin—Széplaki György. 1998. 27.). (...)

A magyar helyesírás történetének legújabb kori szakaszát az első helyesírási szabályzat megalkotásától számítjuk. Az 1830-ban létrejött *Magyar Tudós Társaság*, majd utóda, a *Magyar Tudományos Akadémia* véglegesen kézbe vette a helyesírás szabályozásának ügyét. Az első szabályzatot Vörösmarty Mihálynak és körének szerkesztésében 1832-ben adta ki a Társaság „*A’ magyar helyesírás’ és szóragasztás’ főbb szabályai*” címen. Innen kezdve a magyar helyesírás története azonos a szabályzatok történetével. Anyanyelvoktatásunk számára is fontos szabályzatok, az 1876-os, az 1903-as iskolai szabályzat, az 1922-es, a korunkban kiadott 1954-es 10., valamint az 1984. évi 11. kiadás a nyelvi változásokat és a nyelvtudomány

újabb eredményeit törvényesítik, egységesítik nyelvünk helyesírási szabályrendszerét, fokozatosan bővítik szótári részét. (Az *Édes Anyanyelvünk* évek óta közli az újonnan felbukkanó szavakat, erről majd később).

Társadalom, állam, villany — hány meg hány szót tudnánk még felsorolni, amely a nyelvújítás korából származik. Százával vannak olyan szavak, amelyek nélkül manapság már meg sem tudnánk mozdulni. A forrongó világot, a változó körülményeket akkor új szavakban kellett megfogalmazni, ezt manapság is természetesnek találjuk, hiszen most is újabb meg újabb fogalmak számára kell új szavakat, kifejezéseket találnunk. Mindezt az anyanyelvoktatás — az akkori és a mostani — minőségének emelése érdekében. A nyelvújítási mozgalom hatására jelentősen visszaszorultak minden nyelvváltozatban, szóban és írásban egyaránt a latin szavak és a frissen bekerült német szavak egy része is. Nemcsak a nyelvvédő buzgóság erősíti ezt a folyamatot, hanem a magyar nyelvű közép- és felsőfokú iskolázás megindulása is, hiszen még egy pár év, a végre magyar anyanyelvünk államnyelvvé válik.

A nyelvújítás korában sokkal többről is volt szó. A nyelv a nemzethez való tartozás alapvető ismérve volt, szinte azonos a nemzettel. A nemzet pedig, annak újjászületése, megújulása, ébredése, vagy ahogy még sokféleképpen nevezték, minden hazafi elsőrendű kötelessége volt. Ugyanez volt a helyzet a szomszédos vagy távolabbi kelet-európai népeknél. A nemzet, mint az egy nyelven beszélők közössége, társadalmi hovatartozásra való tekintet nélkül, pontosan ezekben az évtizedekben született meg jóformán egész Kelet-Európában. Ennek a nemzetnek pedig, amely először esetleg csak néhány ember öntudatában létezett, azért volt szükség a nyelvre, hogy az megkülönböztesse másoktól, fölébressze a nemzethez tartozás tudatát, öntudatosítsa a nemzet tagjait, lehetővé tegye, divatos szóval, a kommunikációt, magyarán, hogy megértsék egymást.

Amikor Kazinczy levelezni kezdett a magyar nyelv és irodalom megteremtése érdekében, azért már készen volt egyfajta magyar nyelvhasználat, csak meg kellett újítani... A nyelvet mindenképpen ki kellett egészíteni az új ismereteknek és teendőknek megfelelő új szavakkal. Az *irodalmi nyelv megteremtése* és továbbfejlesztése mára szóló hatást is gyakorolt nálunk és a velünk szomszédos népeknél egyaránt. Maradandó volt, ahogy a nagyobb cél, amelynek érdekében mindez történt, a nemzet létrejötte is maradandónak bizonyult. Közös ügyünk volt ez már csak azért is, mert mindegyik nemzet esetében nagyjából egy időben és nagyjából hasonló módon ment végbe, hasonló történelmi indítékok következményeként. Közös ügy volt már csak azért is, mert ezek a nyelvteremtő és nyelvfejlesztő fáradozások nem egymástól elszigetelten, hanem épenséggel egymástól tanulva, egymás példáján lelkesedve bontakozták ki. (A bolgár Paiszj szerzetes, a horvát Ljudevit Gaj, a cseh Josef Dobrovsky de közelebbről az erdélyi Micu—Şincai—Maior triász, Ion Budai Deleanu, Ioan Piuriu-Molnár, Vasile Aron, Ioan Barac, Gheorghe Lazăr.)

A közös ügy, amelyen először közösen lelkesedtek és egymástól tanultak, nem is olyan sokára már szembe is fordította egymással a nemzeteket, először csak a

kultúra terén, később nemegyszer a harcmezőig eljutva... Manapság, amikor még sokkal több a közös dolgunk, amin közösen fáradozunk, éppen az egykori közös ügyre, az együttműködésre és példamutatásra érdemes emlékeznünk — véli Niederhauser Emil (Glatz Ferenc szerk., 1989. 142-144.).

A nyelvújító, nyelvvédő, ízlésfejlesztő mozgalmak hatalmas és jótékony változásokat hoztak anyanyelvünk életébe. Eredményeinek *betetőzése a reformkor*, amely valóra váltja mind *a magyar nyelv jogainak helyreállítását*, mind széles körű elterjedését az élet minden területén, az anyanyelvoktatásban is. A nyelvújítás eredményeképpen a magyar nyelv „hív, kész és tetsző magyarázója mindannak, amit a lélek gondol és érez”, ahogy Kazinczyék nemzedéke megálmodta.

Az 1825-től 1848-ig tartó időszakot *reformkor*nak nevezzük, utalva arra az átmenetre, amely a magyar reformpolitika a jellemzője, a gazdasági, társadalmi és politikai modernizáció feltételeinek a megteremtésére. A kortárs — főleg a román s a szász — szóhasználatban a *nemzeti ébredés* korszakjelölés a gyakoribb. Magyarok, románok és szászok hirdették, hogy itt az alkalom felébredetni az alvó nemzetet, valójában megteremteni azt, mint a szabad emberek szabad közösségét. A kelet-közép-európai fejlődés fő irányának megfelelően a nyelv vált a nemzetépítő politika alapjává, miközben kultusz tárgyává tették a nemzetiséget, mely egyszerre jelentette az egyazon nyelvet beszélők fizikai valóságát, valamint összetartozásuk tudati és nem tudati tényezőinek összességét. A reformkor gondolkodásában a nemzetiség fogalma még mindig egyet jelentett az államalkotó magyar nemzettel, melynek tagjai, lett legyenek magyarok vagy nem magyar anyanyelvűek, nemesek, polgárok, avagy parasztok, egyazon közösséghez tartoznak: a Szent Korona országainak alattvalói. Ez a nemzetfelfogás, az így megfogalmazott hungarus eszmény a nemzeti ébredés korában egyre kevésbé elégítette ki a Kárpát-medencében élő nemzetiségeket, az erdélyieket sem. A reformkor polgári átalakulást kívánt elérni, a cél a független polgári nemzetállam megteremtése volt.

Az 1825. szeptember 11-én megnyílt *reformországgyűlés*en is a *nyelvkérdés* vált főszereplővé. A nyelvpolitikai cél kettős volt: a magyar nyelvet egy holt nyelv hatása alól felszabadítani, és a magyar nyelv használatát kiterjeszteni. A magyar nyelvi jogokért folytatott harc éle a központi hatalom és az elmaradott rendiség ellen irányult, a latin helyett a magyart kívánták az államigazgatás nyelvévé, a törvények és a kormányhivatalok ügyintézésének nyelvévé tenni.

1827. augusztus 18-án a király szentesítette az 1825–27. évi országgyűlés törvényeit. A XI. tc. kimondta, hogy „Önként és szabad adakozással összeszedett tőke vagyomból *Magyar Tudós Társaság állíttassék fel.*” (Széchenyi István 1825 novemberében az országgyűlés kerületi ülésén egy évi jövedelmét, 60 ezer forintot ajánlott fel a Magyar Tudományos Akadémia megalapítására.) 1830. november 17-én, a Magyar Tudós Társaság első ülésén megfogalmazták az *Akadémia célját*: „A Magyar Tudós Társaságnak egyedül az van téve céljává, hogy munkálkodása

által hazánkban a tudományok és szépművészségek honi nyelven műveltesse-
nek.”

Irodalom

Balázs Géza: *A magyar államnyelv 1100 éve*. Édes Anyanyelvünk. XVIII. 2. 1996. április.

Bánki István—Pala Károly: *Irodalom a középiskolák 10. osztálya számára*. Apáczai Kiadó. Celldömölk, 2004.

Fináczy Ernő: *Az újkori nevelés története*. Egyetemi Nyomda. Budapest, 1927.

Gaal György: *Kolozsvár*. Polis Kiadó. Kolozsvár, 2001.

Gál Kelemen: *A Kolozsvári Unitárius Kollégium története (1568–1900)*. Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet nyomása. Kolozsvár, 1935.

Glatz Ferenc szerk.: *Magyarok a Kárpát-medencében*. Pallas Lap- és Könyvkiadó Vállalat. Budapest, 1989.

Grétsy László szerk.: *A mi nyelvünk. Íróink és költőink a magyar nyelvről*. Tinta Könyvkiadó. Budapest, 2000.

Holló László: *Az Erdélyi Római Katolikus Státus — egykor és ma*. Szabadság. 2009. január 31.

J. András Katalin—Széplaki György—Törzsök Edua: *Magyar nyelv VIII. A magyar nyelv története*. Műszaki Könyvkiadó. Budapest, 1998.

Köpeczi Béla szerk.: *Erdély rövid története*. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1993.

Mészáros István: *A magyar nevelés története 1790–1849*. Budapest, 1968.

Mészáros István: *Magyar iskolatípusok 896–1996*. OPKM. Budapest, 1995.

Mészáros István: *Magyar iskola 896–1996*. Budapest, 1997.

Nemeskürty István: *Deák, írj magyar éneket. A magyar irodalom története 1945-ig*. Gondolat Kiadó. Budapest, 1983.

Sipos Lajos szerk.: *Pannon enciklopédia. Magyar nyelv és irodalom*. Dunakanyar. Budapest, 2000.

Somos Béla: *Irodalmi atlasz-könyvek. 9. évfolyam*. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest, 2005.

Szabó K. Attila: *Magyar neveléstörténeti kronológia különös tekintettel Erdélyre*. Magiszter, 2004. 2. 112-115. és 2004. 3. 102-118.

Berzsenyi Dániel
(1776–1836)

A közelítő tél

Hervad már ligetünk, s díszei hullanak,
Tarlott bokrai közt sárga levél zörög.
Nincs rózsás labyrinth, s balzsamos illatok
Közt nem lengedez a Zephyr.

Nincs már symphonia, s zöld lugasok között
Nem bűg gerlice, és a füzes ernyein
A csermely violás völgye nem illatoz,
S tükrét durva csalét fedí.

A hegy boltozatán néma homály borong.
Bíbor thyrsusain nem mosolyog gerezd.
Itt nemrég az öröm víg dala harsogott:
S most minden szomorú s kiholt.

Oh, a szárnyas idő hirtelen elrepül,
S minden míve tűnő szárnya körül lebeg!
Minden csak jelenés; minden az ég alatt,
Mint a kis nefelejcs, enyész.

Lassanként koszorúm bimbaja elvirít,
Itt hágy szép tavaszom: még alig ízleli
Nektárját ajakam, még alig illetem
Egy-két zsenge virágait.

Itt hágy, s vissza se tér majd gyönyörű korom.
Nem hozhatja fel azt több kikelet soha!
Sem béhunyt szememet fel nem ígézheti
Lollim barna szemöldöke!

Málnási Ferenc

Berzsenyi Dániel örökszép elégiája

A KÖZELÍTŐ TÉL

Irodalmunk egyik ellentmondásos költője, „a niklai remete”, a „Somogyi Diogenes”, sikeres földesúr volt, de életének igazi értelmét a klasszicista és a romantikus költészet jelentette. A latin és a német nyelv mellett kiváló ismerője volt a római és a görög mitológiának is. Költői példaképe is Horatius volt. Írásra Kazinczy Ferenc bízta, de Kölcsey szigorú, néhol igazságtalan bírálatára lett „niklai remete”.

Elégiai közül az utókor és a rostáló idő az egyik legsikerültebbnek *A közelítő tél* (1804-1808 között) című versét ítélte. Ezzel a költeményével emlékezzünk Rál!

A szöveg mondatait négyes sorokba és hat szakaszba rendezte a költő.

A szövegösszetartó erőt, a kohéziót az teremti meg, hogy időszembesítő, értékszembesítő, létösszegező költemény (Somos Béla). Ihletője a mulandóság, a virágzót, a termőt és a hervadót egyszerre látja és láttatja a költő. Az idő múlása az értékek pusztulásával jár, s a vers logikája szerint nem teremődik helyettük új.

A szövegmondatok mellérendelő viszonyban kapcsolódnak egymáshoz, s bennük birtokos személyjeles szavak társulnak hozzájuk: *ligetünk, bokrai, völgye, dala, szárnya, koszorúm, tavaszom, ajakam, Lollim szemöldöke*.

Jelentéstani elemként a *nincs* tagadó ige és a *nem* tagadószó ismétlése a múlt értékeinek tragikus elvesztését jelzi. S a felsorolás is azt összegezi, ami elmúlt és ami itt maradt, s ebből bontakozik ki az őszi táj lehangoló képe — hervadt liget, tarlott bokor, levél zörög, nincs labyrinth, illat... —, mely egyszerre jellemzi az évszakot, az ifjúság örömeinek elvesztését, s a szomorú niklai környezetet is.

Az eredeti, *Az őszi* cím helyett, a statikus állókép helyére Kazinczy javasolta a lopva közeledő fenyegetés mozgalmasságát sugalló jelzős szerkezetet, amely riadalmat is sugall: *A közelítő tél*.

Berzsenyi az antik mitológiából kölcsönözte a labyrinth, Zephir, symphonia, thyrsus, nektár szavakat, tisztelegve az ókori költészet maradandó emlékei előtt.

A költemény valóságos természeti képeket és elképzelt, általános világképet rajzol, a tájrajz belső tájba hajlik át, lelki tájat idéz, a lírai ént, a mindenkori ént és minden, az olvasói ént is érintő ént, az elmúlást idéző törvényt önti művészi formába. Az elmúlás élményét egy látomás, a „szárnyas idő” és a közeli kis világ jelensége, a „kis nefelejcs” párhuzama is növeli. A táj látványával felidézett hangulat gondolati tanulsága: „minden csak jelenés”. Öt érzékszerv rögzíti a szomorú jeleket: — a hervadás sárga, barna színeit a szem; — a symphonia hiányát, az

öröm víg dalának elnémulását a fül; — akusztikus élményt idéz a tartalmi jelentésén túl a „Tarlott bokrai közt sárga levél zörög” sor ropogó r-je, emlékeztetve a hervadt levelek zörgésére, zizegésére (Horváth János); — a „balzsamos illat” egy újabb érzékterület lenne, de „a violás völgy nem illatoz”; — az íz, az istenek italának az íze: „még alig ízleli nektárját ajakam” (olvashatjuk a szomorú vallomást); — s végül „a lengedező Zephir”, a könnyű szél simogatása is csak emlék a költő számára (Somos Béla).

A költemény szövege magyar nyelvű, latin szavakkal, mai, írott, érzelemki-fejező, szépirodalmi alkotás.

A költemény stílusa is szépirodalmi. Komor, vigasztalan hangulatot teremtenek a rossz hangzású szavak: hervad, tarlott bokrai, durva, borong, kiholt... s a néhány jó hangzású szó is csak a hiányt érzékelteti: balzsamos illat, zöld lugas, vidám völgy, víg dal, kikelet, Lollim barna szemöldöke.... Ebbe a sorba illik a két alliteráció és a „néma homály” szinesztézia összekapcsolása: A begy boltozatán néma homály borong...

Az egyetemes mulandóság megrendültsége, az emberi sors tragikumának fájdalma a vers dallamában, ritmikájában is észrevehető, a költő eredeti tartalommal telítette a klasszikus időmértékes verssorokat. Formája az ún. aszklepiadészi versszak, három kis aszklepiadészi és egy glükoni sor:

Hervad már ligetünk s díszei hullanak.

_ _ / _ U U / _ // _ UU / _ U / _

Tarlott bokrai közt sárga levél zörög.

_ _ / _ U U / _ // _ U U / _ U / _

Nincs rózsás labirinth, s balzsamos illatok

_ _ / _ U U / _ // _ U U / _ U / _

Közt nem lengedez a Zephyr.

_ _ / _ U U / _ U / _

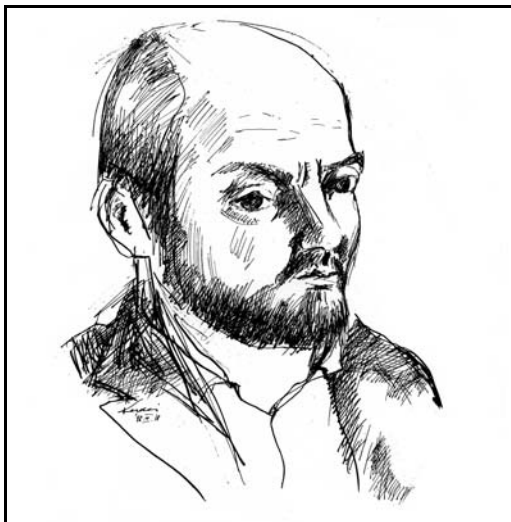
A szöveg szavainak szótári jelentésére ráépül a szövegösszefüggésből adódó érzelmi-hangulati többletjelentés: a természeti kép és az élet elmúlását összekapcsoló szerkesztés. Az igék közül: hervad, hullanak, zörög, nem bűg, nem illatoz, borong, elrepül, enyész, elvirít, itt hágy..., de a jelzők is: tarlott (bokor), durva (csalét), néma (homály), szárnyas (idő), zsenge (virág)... szófaji értékükkel segítik a szöveg hangulatának kialakítását.

A szóképek közül egyet emeljünk ki: egy mindennapos metaforából — az idő elrepül — sajátos gondolatátvitellel született meg a „szárnyas idő” jelzős szerkezet, költői kép.

A költemény szerkezete is klasszikusan kiegyensúlyozott: az általánosságtól a legszemélyibb vallomásig jut el.

A szöveg mondatai kijelentőek, de érzelmileg telítettek, közel állnak a felkiáltó mondatához, a negyedik szakasz második sorát, valamint a hatodik szakasz második és negyedik sorát panaszos felkiáltójel zárja. A sorvégek egybeesnek a mondatok határával. Az igei állítmányok verbális stílusává teszik a szöveget, amely a szerző függő beszéde, az utolsó két szakaszban egyenes beszédbe torkollik.

„Hogyan kellene megszólalni?”



Kedei Zoltán rajza (2001)

Születésnap-i beszélgetés a 65 éves Bölöni Domokossal

Bölöni Domokos (1946. augusztus 11.) romániai magyar író, a marosvásárhelyi Népújság művelődési rovatának szerkesztője. Maros megyében (volt Kis-Küküllő vármegye), a közgazdatiság Bonyha községhez tartozó, Dányán nevű faluban született. Dicsőszentmártonban járt középiskolába. 1973-ban román—magyar szakos oklevelet szerzett a marosvásárhelyi Tanárképző Főiskolán, majd 17 éven át a sóvidéki fazekasfaluban, Korondon tanított. Volt községi könyvtáros, iskolaigazgató, irodalmi kör szervezője stb. Nős, három gyermek édesapja és három unoka nagyapja. Első írása 1974-ben jelent meg a kolozsvári Utunk című irodalmi betilapban. Kisprózái a bukaresti Ifjúmunkás és Előre, a marosvásárhelyi Új Élet és Igaz Szó, a csíkszeredai Hargita, valamint a Brassói Lapok című kiadványokban jelentek meg. Első kötete a bukaresti Kriterion Kiadó Forrás-sorozatában látott napvilágot, Hullámok boldogsága címmel 1980-ban, Bajor Andor és Szilágyi István ajánlásával. 1985-ben Hét vége című novellájával elnyerte az Igaz Szó szépirodalmi folyóirat novellapályázatának első díját. (A történet eredeti címével — Parasztnovella — szerepel a szerző egyik kötetében.) 1986-ban szintén Bukarestben adták ki újabb novelláskötetét, A szárnyas embert. 1990 tavaszán visszatért Marosvásárhelyre; a Népújság című napilap munkatársa, a művelődési rovat szerkesztője. 1993-ban két írása elnyerte a Magyarok a Magyarokért Alapítvány pályázatának első díját próza kategóriában. 1998-ban szülőfalujáról írt munkáját nagydíjjal jutalmazta a budapesti Magyar Napló (A magyar társadalom önképe az ezredfordulón címmel meghirdetett pályázatán). A Népújság mellett létesült Impress

Kiadó első köteteként adták ki 1992-ben Harangoznak Rossz Pistának című könyvét. További kötetei: Egek, harmatozzatok! (Válogatott novellák, 1995), Dégi Gyurka pontozója (Kisregény, 1998), Bot és fapénz (1999), A próféták elhallgattak (2002), A nevető gödör (2004), Jézus megcibálja Pricskili Dungónak a fülét (2006), Széles utcán jár a bánat (2007), Elindult a hagymalé (2009), Micsobur reinkarnációja (2010), Küüllőmadár (2011).

Ír tévéjegyzetet, glosszát, tárcát, recenziót, karcolatot, novellát. Több száz oldalnyi krónika, riport, művelődési cikk és jegyzet jelent meg neve alatt a Népújságban és más erdélyi lapokban. 1990 óta tagja a Romániai Írók Szövetségének, 1999 óta pedig (eszrediként!) a Magyar Írószövetségnek.



Négy és fél éves korában



Ötévesen

— *A szülőföld, a gyermekkor... Gyakran jelenik meg írásaidban a Kis-Küüllő vidéke, a Vízmellék, a szülőfalu, Dányán, és persze az akkori idők emberei, figurái.*

— Zárt világból jövök, kicsiny, eldugott faluból, nem valami „tudós” környezetből. Szegény világ az, fő gondja mindig az út volt: minden irányban csak a sár, sár, sár... Falábakon jártunk iskolába, azokon mentünk karácsonykor kántálni... A gyermekkor meghatározó az életemben. Emlékeim szebbje, de a fájdalmasabbja is: onnan érkezik, ez a forrás, amelyből mindig meríthetek. Igaz, hogy a forrást mifelénk csorgónak mondják. Hát onnan csordulnak-cseppennek a meséim. Hirtelen felötlík egy név, és megpróbálom felidézni a viselőjét, aztán valahogyan köréje kerekedik a történet.



Bölöni Domokos édesanyja 1952-ben Édesanyjával nyolcévesen (1954. november 10.)

Félárván nőttem fel, apátlanul, sok frusztráció ért, és ez különös érzékenységem egyik oka. Szüleim kétéves koromban váltak el. Asszonyok neveltek — ami nem baj. Figyelmesebbé tettek minden látható és láthatatlan dolog iránt. A család szeretete volna, ha gazdatiszt leszek, aztán később, a kollektivizálás keserveit megtapasztalva inkább valami táskás, „nadrágos” embert csináltak volna belőlem, mindenesetre nem fogtak olyan durván be, mint társaimat, a nehéz fizikai munkára. Édesanyám is mindig elvágott abból a környezetből, egész élete kudarca, hogy ez többszöri próbálkozása ellenére sem sikerült.



Iskolai igazolványkép (1959)



Pionír-fotó a vámosgálfalvi iskolából (1959. XII. 4.)



Gyerektársaim csúfoltak, „urasan” beszéltem. Az udvarházából könyörtelenül kiakolbólított uraság könyvtárának egy része a mi félbemaradt házunk elkészítetlen szobájában kötött ki, arra anyámmal rendesen rájártunk, és mielőtt feljelentettek volna, egy piciny részét el is olvastuk... Aztán egy hajnalon ránk törtek, nagyapámat a szekér elé fogták, egymagában kellett vonszolnia az aranyozott bőrkötésű kötetekkel megpakolt szekeret a község házáig, ahonnan a szebbjét elvitette az akkor éppen grasszáló pisztolyos gazember (később kapusként pusztult el egy vegyigyárban, sav ölte ki a látását), a többit pedig, amint arról Sütő András is írt egy följajduló égbekiáltást: elégették — mint az osztályellenség mocskát.



Konfirmációs fénykép (1961. augusztus 20.)

— *Első olvasmányaid, irodalmi élményeid?*

— Első irodalmi élményeim a mesék voltak, aztán a *Biblia*, a versek, a *János vitéz*, a *Toldi*. Nagy élményem volt a *Napsugár* gyermeklap. Aztán az *Ifjú munkás* irodalmi melléklete, és a velem azonos korú kolozsvári irodalmi hetilap, az *Utunk*. (Diákkoromtól előfizetője voltam. Ott jelent meg első novellám is, 1974-ben, akkor már korondi tanárként. Szinte kihúztam a gyufát érte, mert valaki magára ismert, és rám csimette a milicistát.)



Érettségi előtt a fiúk — utolsó sorban jobbról a harmadik (1964)



Nagyon szeretett hegedülni



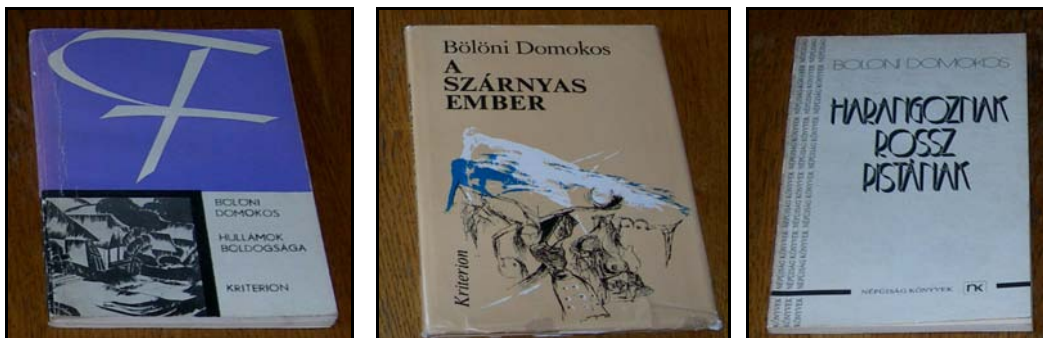
Jövendőbelijével, Réti Erzsébet tanítónővel

Kiváló magyartanáraim voltak. Vámosgálfalván (az V-VII. osztályt bentlakóként ott jártam ki) Bakó Jenő, a dicsőszentmártoni középiskolában pedig Gáspár György. Más tárgyakból nem is voltak igazán jó jegyeim. Matekból például egyik évharmadban meg is buktam.

Érdekességgént említem meg, hogy (mert csak egyetlen magyar osztály voltunk Dicsőben, összevontak bennünket egy Udvarhelyről érkező, esti tagozatos társasággal) — Erdőszentgyörgyön érettségiztem. Az általánosom 5,75 volt, azt is az osztályfőnököm, Gáspár György alkudta ki, nehogy már a legjobb „magyarosát” elbuktassák a kollégái.



Utolsó óra a marosvásárhelyi tanárképző főiskolán (1973)



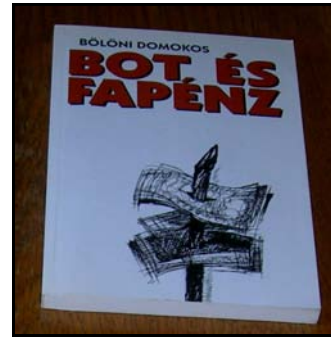
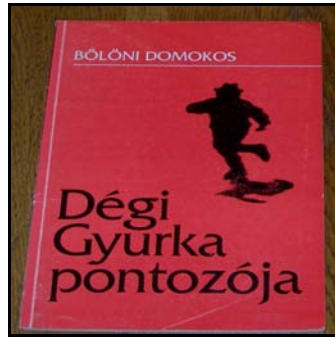
Na és az csak természetes, hogy már gyerekkoromtól költő szerettem volna lenni. Amellett pedig zenész és tanító és mozdonyvezető is.

Később felismertem „korlátaimat”, és csak néha-néha vetemedem versírásra. A próza is költészet, csak egy kicsit szabadabb, ezért néha nehezebb is. Korán beláttam, hogy nem lehetek költő, mert ahhoz a tehetség töményebb, sűrítettebb változata kelletik. Persze nem könnyű „elkönyvelni”, hogy nem sikerül, amit szeretnénk. Sokan bele is halnak, mások mindenáron túl akarnak lépni rajta, és fűzfapoétákként cégéreztetik magukat. Mióta irodalmi kört is vezetek, és ez nem ma kezdődött, hanem inasként a Nagy Pál és a Kicsi Antal vezette Aranka György irodalmi körben, utána Korondon, az Ambrus Lajos irányította Firtos körben, később a Hazanéző irodalmi találkozóin, 2005-től pedig a Súrlott Grádics irodalmi összejövetelein, számos sorssal szembesített az élet, többen mentek el úgy, hogy búcsút sem intettek a széles poétai mezőnek.



Bőloni Domokos és családja 1978-ban, Korondon

— Korondi éveid fontos szakaszát képezzik életednek...



— Előtte volt egy olyan kanyar az életemben, amelyre nem szívesen emlékezem. Érettségi után felvételiztem a marosvásárhelyi tanárképző intézet magyar—történelem szakára. De ott a második szak egy részét nem az anyanyelvünkön tanultuk, és én már februárban (egy sajnálatos baleset miatt is) ki-kimaradoztam, a vizsgákat elbuktam, és exmatrikuláltak. Rövid ideig a Küküllő menti Csávásra kerültem helyettes tanárnak, a dalárda harmóniája annyira megfogott, hogy beálltam kórustagnak, és persz én játszottam ifjú Nagy Istvánt is Bródy *Tanítónőjében*. Elvittek katonának, csak 1968 decemberében szabadultam, az rémálom volt. Szülőfalumban kezdtem tanítani, de a hadseregben felszedtem a májgyulladás vírusát, és az újév után kórházba kerültem. Amikor meggyógyulva az esélyeimet latolgattam, a kolozsvári református teológia látszott a leginkább nekem valónak. A lelkész kiállította az ingyenes bentlakásra vonatkozó ajánlólevelemet. Inkább azért lettem volna pap, hogy hét közben jusson időm az írásra. De aztán megismerkedtem a feleségemre menendő leányzóval, egy szomszéd falusi, abosfalvi tanítónővel, és összeházasodtunk. Közben ismét felvételiztem a tanárképzőbe, ezúttal a román—magyar szakra, és elsőnek jutottam be. Ez 1970-ben volt. 1971 őszén kint voltunk — „mezőgazdasági gyakorlaton” — kukoricát szedni Keresden, amikor telefonon értesítettek, hogy október 4-én Dicsőszentmártonban megszületett a fiam, Attila.



Tizedikes osztályával, Korondon (1976. június)



Akkor aztán kénytelen voltam félbehagyni a legénykedést, és (harmadiknak a nyolcvan hallgató közül) elvégeztem a „pedát”, és 1973-ban Krajován (ott volt az országos kihelyezés) Korondot választottam, azért is, mert a bonyhai vasútállomásról viszonylag könnyen feljuthattam Parajdig, és onnan már a második falu.

A Sóvidéken töltött tizenhét esztendő jelentette számomra a visszatérést megszenvedett anyanyelvemhez. Az ízes élő beszéd, a szokások, a karakterek, az otthoni református után a katolikus és unitárius közösségek hagyományai, az emberek széles mesélőkedve és a megszámlálhatatlan történet új és kimeríthetetlen kincsesbányaként kínálkozott a számomra. Bekapcsolódtam a helyi irodalmi kör tevékenységébe, kétévenként szerveztünk találkozókat a Hargita megyében született vagy a Székelyföldre kötődő írókkal, költőkkel. Parajddal közösen tartottuk ezeket a meglehetősen visszhangot kiváltó felolvasásokat, amíg le nem fűjták őket. Alkalmam volt személyesen is megismerkedni — olyan szerzőkkel, mint Bajor Andor, Kányádi Sándor, Fodor Sándor, Nagy Pál, Bartis Ferenc, Molnos Lajos — az erdélyi magyar irodalom számos jeles idősebb és fiatalabb képviselőjével. Meghatározó volt számomra Páll Lajos jóindulatú barátsága, emberi tartása, művészi krédója. Itt éltem, amikor 1980-ban (nemzedékeimtől jócskán lemaradva) megjelent első könyvem, egy Forráskötet, a *Hullámok boldogsága*. Községi könyvtárosként kapcsolatban álltam a felnőttekkel is, az első esztendőmben még a műkedvelő színjátszással is próbálkoztam, feleségestől. Aztán pedig kórustag lettem. Meg népszámláló biztos.



Dedikálás a dicsőszentmártoni Magyar Házban (1992. szeptember 1.)



Flaszter-klub Marosvásárhelyen. A vendégek: Hadnagy József (balról) és Dusa Lajos debreceni költők. Dusa L. mellett Kilyén Ilka színművésznő (Vajda György fotója)

1990-ben Ambrus Lajosékkal életre hívtuk és bejegyeztettük a Firtos Művelődési Egyletet, amely máig működik, és kiadja a *Hazanéző* című rangos sóvidéki művelődési folyóiratot, valamint a Hazanéző könyvek sorozatot. Ott voltam az Orbán Balázs Közművelődési Egyesület alakuló ülésén Székelyudvarhelyen, 1990. április 25-én. Rövid ideig dolgoztam Katona Ádám mellett a *Szabadság* című lap szerkesztőségében, de aztán Nagy Miklós Kund telefonált, hogy a márciusi események miatt távoznak az újságírók, s ha kedvem van, jöhetnek Marosvásárhelyre, a *Népíjség*hez. A tanügy könnyen elengedett, május harmadikán már újságíró voltam.



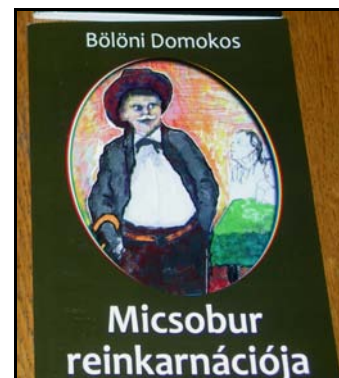
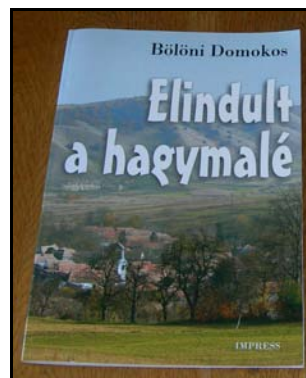
Találkozó után Ákosfalván
Kajcsa Jenő tanár és Ráduly János
társaságában (1990. június 28.)



Felolvasás Marosszentgyörgyön.
Előterben Kedei Zoltán festőművész
és Baricz Lajos papköltő (2007. VII. 4.)

A korondiakkal nem szakadt meg a kapcsolatom, többször jártam tárlatnyitón, találkozókön, az árcsói fazekasvásárokon, és 1998-ban részt vettem a Károlyi Palotában a *Hazanéző* bemutatkozó estjén, ahol a hatvanéves Páll Lajost köszöntöttük, egy másik alkalommal pedig a Múcsarnokban tartott felolvasóesten is. Székelyudvarhelyen is részt vettem Majla Sándor *Ablak* című időszakos folyóiratának estjén, 1993. október 27-én.

— Mostanában ritkábban jársz „haza”...



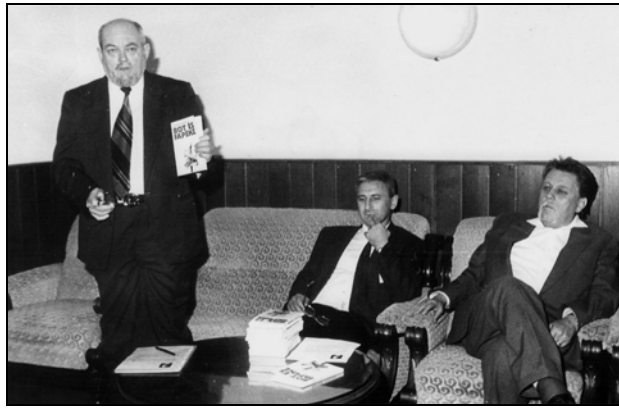


Kedei Zoltán, a művész-barát, 75 éves.
Tárlatnyitón a Bernády Házban (2004. november 26.)

— Igen, mert a munkám Marosvásárhelyhez és főleg Maros megyéhez köt. A megyében alapított csaknem valamennyi művelődési egyesület megalakulásánál „bábáskodtam”. A *Népújságnál* a szerkesztőség segítségével előbb „komoly” vicclapot indítottam *B'Ábel* címmel, de az első szám után megbukott, nem volt rá vevő. Létrehoztam egy humoros gyülekezőt *Flasžter-klub* névvel, ennek volt néhány sikeres megnyilvánulása, még humorpályázatot is meghirdettünk, és az akkor még működő Oroszlán vendéglőben adtuk át a díjakat a nyerteseknek. *Flasžter* címmel egészoldalas humoros összeállításokkal győzködtem feljebbvalóimat, hogy humor nélkül nem érdemes élni. Aztán ez is elunódott. Kitűnő barátom volt Molnár Dénes, az ő *Démol Klubját* egy időben ketten éltettük. Néha fölvettem a kocsijára, és magával vitt, oda, ahol éppen valami munkája volt, például a szászrégeni református templom kazettáit igen korán csodálhattam meg. Szeretettel nyitottam meg aztán — örökös távozása után öt évvel — gyűjteményes tárlatát a Kultúrpalotában.



A „nagycsalád” Marosvásárhelyen

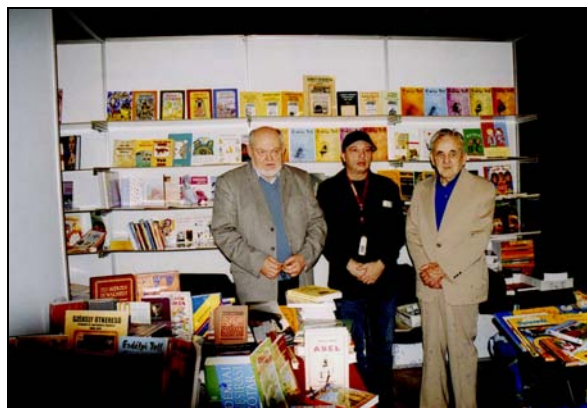


Novemberi könyvnap 1999-ben.
A szerzőtől jobbra: Káli Király István, Gálfalvi György

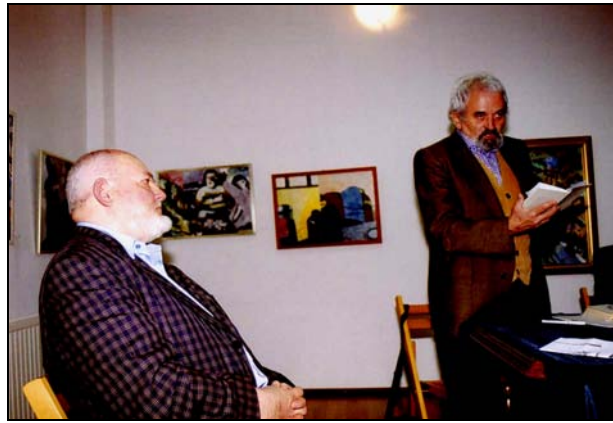
A képzőművészekkel Páll Lajos közelsége barátkoztatott meg. Jóban vagyok többek között Kedei Zoltánnal, Fekete Zsolttal, Gyarmathy Jánossal, a fotóművészek közül Török Gáspárral, Bálint Zsigmonddal, Puskás Györggyel, Kucsera Jenővel, szeretek közöttük lenni, részt venni kiállításaikon.

Öt éve múlt, hogy kitaláltam — a hajdani híres vendéglő nevét kölcsön véve — a Súrlott Grádics irodalmi kört, és 2005 elején meg is tartottuk az első ülést. Ez nagyon laza szövetkezés, nincs alapszabálya, sem jogi személyisége, viszont nagyon gyakran lát vendégül költőket, írókat, képzőművészeket, zenészeket, és már valamiféle törzsközönsége is van.

Gyakran lépünk fel nagyközségekben, kisvárosokban, Ludason, Búzásbényőben, Marosszentgyörgyön, Szászrégenben, Dicsőszentmártonban, Erdőszentgyörgyön, Kenden, Szovátán, Segesvárott. Ötéves fennállása alkalmából antológiát jelentettünk meg, *Az eltérített felvonó* címmel.



Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó standja előtt
Beke Sándor főszerkesztő és Nagy Pál társaságában,
a 2009-es Nemzetközi Könyvvásáron Marosvásárhelyen.
KONCZ JÁNOS fotója



Király László a Súrlott Grádics vendége (2011. május 11.)

— *A gyermekekhez sem maradtál hűtlen...*

— Már a korondi iskolában is volt egyféle „gyermeklapom”, a Firtos. Ambrus Lajos indította, írott lapként, aztán szigorodott a világ, és irodalmi faliújsággá változott. Hetente tartottunk irodalmi kört, népdalt tanultunk, helybeli jeles felnőttek meséltek az életükről, mint István Lajos, Józsa János, Páll Lajos. A gyermekek aztán hűségesen eljártak a felnőttek irodalmi körére is.

No, itt, Vásárhelyen sem nyughattam: gyermekoldalt indítottam sok évvel ezelőtt, a *Népújság*ban. Címét Móricz Zsigmond STIPENDIUM című írásától kölcsönöztem. Számos iskolában álltunk a gyermekolvasók elé az oldal szerzőivel, köztük Kajcsa Jenő tanárral, Ráduly Jánossal és másokkal.



Emlékezés Fülöp Dénes (1938–1996) múzeumalapító tanárra a makfalvi néprajzi múzeumban (2007. július 22.)

— *Taposómalom-e napilapnál dolgozni?*

— Kinek taposómalom, kinek folyamatos dokumentálódás. Nekem ez is, az is. Alig van olyan jelentősebb helység a megyében, ahol az elmúlt húsz esztendő alatt meg ne fordultam volna. A Kemény Zsigmond Társaság és az EMKE rendezvényei, a Gyöngykoszorú tánctalálkozók, a kórusfesztiválok, a falutalálkozók, amelyeken gyakran mutatnak be monográfiákat, falukönyveket is, nemzeti és egyházi ünnepeink színhelyei, a templomok és kegyhelyek, Marosvécs, Farkaslaka, kiemelten Fehéregyháza, a népszokások ritka fölvilágításai itt-amott, főleg a téli ünnepkör idején: ezek engem mind-mind élénken foglalkoztattak, és izgatnak ma is. Tudósításaim e forrongó korszak publicisztikai párlatai lehetnének, ha kötetbe kerülnek valaha.



A MŰRE és a Súrlott Grádics közös születésnap ünnepén.
Bölöni Domokostól jobbra: Nagy Miklós Kund, Csifó János, Nagy Pál,
Tomcsányi Mária, Erőss Attila, Bögözi Attila és Karácsonyi Zsigmond
(2010. január 28.)

— *Vannak-e emlékezetes történeteid olyan művészekről, akikkel közel kerültél az évek folyamán?*

— Említettem az előbb néhány nevet. Egyszer Bajor Andor azt írta nekem, hogy a humorérzékünkre úgy kell vigyáznunk, mint Sztálin elvtárs a személyi biztonságra. Nagyon sok író, költőt ismerhettem meg, hálás vagyok a sorsnak. Egyébként nem vagyok túlságosan barátkozó természet, én a magányomra vigyázok úgy, mint a generalisszimusz a lelkére, ha volt neki. De megdobbant a szívem, mikor Kányádi Sándor vagy Sütő András vagy Fodorúr vagy Szilágyi István és persze sokan mások a nevemen szólítottak. Őrzök például a néhai Nemes Lászlótól (1944–1999) egy keserű szövegrészletet: „Megszoktam már, hogy arról terjedt el a köztudatban, hogy író, aki még egy épkézláb (vagy akár gyenge) novellát vagy verset nem írt, hogy az utazik külföldre tárgyalni érdekünkben, aki

egyetlen magyaron kívüli nyelvet nem ismer, hogy az szónokol, aki beszédhibás, az kezeli a pénzt, akinek három fizetése is kevés, az rendel külföldről könyvet, aki már tíz éve semmit sem olvas, hogy daltonista ítélkezik festőművészeti tárlaton, a süket írja a koncertismertetőket. Ilyenkor eszembe jut egy amerikai mondás: »You can't roll-skate in a buffalo herd.« Vagyis: „Nem görkorcsolyázhatsz a bölénycsordában!” (LÁTÓ, 1992. március)

Megszívlelendőnek érzem Popper Péternek ezt a kis történetét: „Szerintem az tartja meg az embert, ha vállalni tudja a megtörténtekeket a saját életében, és ezektől nem akar megszabadulni. Egyszer viccesen megkérdeztem Pilinszky Jánostól — ettől az én megítélésem szerint, nagyon nagy költőtől: — Mondd, János, tényleg lesz utolsó ítélet, tényleg meg fogja fújni az angyal a harsonát, és kilépünk a sírunkból?

Azt válaszolta: — Nem, kedves barátom, az utolsó ítélet ennél sokkal egyszerűbb lesz: táblára írva nyakadba akasztják történetedet, de az igazit, barátom, nem azt, amit te csináltál és hazudtál a világ és önmagad számára: az igazi történetedet fogják a nyakadba akasztani.”



A 85 éves Nagy Pált köszöntötték a Bernády Házban 2010. január 28-án.

Gond és remény című könyvét Bölöni Domokos ismertette, Jánosházy György *Királyok éjszakája* című könyvét pedig Gálfalvi Kinga mutatta be.

— *Gyerekkorod idejének népszokásai is előjönnek egyik-másik történetedben.*

— Igen. Most hadd idézzem fel azt, amit egy körkérdésre válaszolva írtam, és meg is jelent (*Érváltó hangulatképek, szövegszilveszterezések*, RMSzó 2007. XII. 27.): Legénykoromban a templom tornyából búcsúztattuk az óévet. Egyik szilveszterkor, a kántorunk idő előtt lebetegedvén, nekem jutott a tisztség, hogy a hangot megadjam és a kórus énekét irányítsam. Ekkor olyasmi mocorgott bennem, hogy talán a papi hivatást kellene választanom. A sors másként rendelkezett, de az a két ének ma is a fülemben cseng.

„Óh, mily rövid ez az élet, / Ragad minket az idő: / Íme, ismét már oda lett / Éltünk-
ből egy esztendő! / Tekintsünk még utoljára / Annak lefolyt pályájára, / S áldjuk jó Iste-

nünket, / Hogy megtartott bennünket.” Ezt követte az újévköszöntő: „Ez esztendő
megáldjad, / Ez esztendő megáldjad, / Kegyelmedből, Úristen! / Bősséggel ékesítsed, / Bősség-
gel ékesítsed, / Te szent Jehova Isten! / Téged áldnak, / Kik lakoznak e földnek szíjén. /
És a puszta helyek is / Bősséggel, Halmok áhítozódnak / Vig kedvvel. / Boldog, kit ma-
gadnak választál, / Sionnak királya.”

A mindenkori kántor privilégiuma volt, hogy a torony aljában illő tisztelettel hallgatózó népet köszöntse, eképpen: Adjon az Isten minden jót, bort, búzát, békességet, áldást és szeretetet az új esztendőben! Utána háromszoros Éljen! következett. Aztán lebaktattunk a szűk, a hótól igencsak csúszós lépcsőn, és visszaballagtunk a felekezeti iskolába, melyet az államosítás után kultúrházként használhattunk. Koccintgattunk, előkerült némi elemózsia is, aztán karéjba fogóztunk, középre állt a prímás, és legalább másfél órán át énekeltük nemzedékről nemzedékre öröklődő dalainkat. Aki nem dőlt ki, táncolhatott aztán kedvére.



A Súrlott Grádics irodalmi kör könyvbemutatóján (2010. március 3.)
(Nagy Pál: *Leveleskönyv lapjai. II., Bölöni Domokos Micsobur reinkarnációja*)
Balról jobbra: Czirmay Szabó Sándor, Bölöni Domokos, Nagy Pál, Gáspár Sándor

Volt úgy is, hogy a reggeli kúrálás végére értem csak haza. Nagyapám méreg-erős szilvapálinkával, friss lepénnyel fogadott: „Éppen most itattam meg a marhákat, rajtunk a sor, fiam!”

Mostanság a Tuborg-negyedben (így becézgetem a vásárhelyi Tudort), hábo-
rús hangzavarban, füstben-ködben petárdázva búcsúztatják az újévet, a közeli
diszkóbár tetejéről röppentyűk tízei színezik az eget. Kétszer is pukkantanak,
himnuszolnak, pezsgőznek: egyszer Erdély s utána Magyarország éjféli idejében.
Mostanság már nem kapjuk magunkra a nagykabátot, nem állunk ki „tácsogni”
az erkélyre, unjuk már a művi zúrt. Inkább ülünk csendben a lakásban. Megcsó-
koljuk egymást, felhívjuk (az ugyancsak köröttünk, Vásárhelyen élő) gyermekein-
ket, unokáinkat, fogadjuk a telefonokat, köszöntjük az ismerőseket.



Az író feleségével Csíksomlyón,
Márton Áron szobra előtt, 2009-ben

Hajnali három-négy körül elunom a tévét is, az ágyban olvasok, ezúttal háttér-rádiózás nélkül. Egy Dsida-vers kerül a kezembe. Jó volna azt írnom, hogy ezzel alszom el. Nem így van. Eloltom a villanyt, és nagyon sokáig nézem az életemet a sötétben.



A szerzőnek az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó gondozásában
2011-ben megjelent könyve

Dsida Jenő

HIDEG TÉLI EST

Életünk hulló karácsonyfáján
halkan repesnek a lángok.
Fölöttünk és bennünk hömpölyög
a hidegáramú csönd.

Mosson ki, vigyen magával
fodros hátán mindent, ami volt:
esdő várakozások meddőségét,
kulcsoltkezű, hasztalan imákat.

Hópárnás nagy fenyők alatt
üljünk le a törpék közé,
burkolózzunk a hallgatásba
s hunyjuk le félig a szemünket.

S míg csillagok kezdenek pislákolni,
töprengjünk az eljövő felől:
hogyan kellene megszólalni?
S mindent elülről kezdeni?

Kérdezett: **P. Buzogány Árpád**



Jancsik Pál

Meddig?

A völgyben arany fény patakzik.
Az ég fehér csipkéje habzik.

Kikericssek lila zománca.
Kései lepkék lenge tánca.

Lekaszált füvek, szénaboglyák
az eltűnt nyarat illatozzák.

Piros bogyó, vér drága csöppje.
Mindent befed az este csöndje.

Örök szépségek szirma feslik.
Nézd, nézd, hiszen ki tudja, meddig...

Akár az őszi pillangó

Akár az őszi pillangó, amely
a tar mezőn kevés virágra lel,
de azért röpköd szorgalmasan,
mert örök természete már olyan...
és oly csalóka ez a meleg is,
mintha az irgalmatlan nemezis
(könnyed, színes játékok bosszulója),
a tél nem közeledne lopakodva —

úgy szállok én is virágról virágra,
gyér versről versre, föllebegve, játszva,
mámorosodva nyarat mímelő
időtől, derűs, fényes őszelő

sugárkévéi közt egyre cikázva,
se múltra, se jövőre, csak a mára
gondolva: még! örömet nekem is!
Dallal, derűvel várlak, nemezis.

Vadrózsa

Vadrózsa, vadrózsa...
Te jutottál az eszembe róla,
amikor még rózsa voltál,
piros voltál, illatoztál.

Vadrózsa, vadrózsa...
Szúr tövise, de nem tehet róla.
Húsz év... harminc...? Ötven eltelt.
Őszen állok nyíló rózsa mellett.

A költő menedéke

Mint hideg elől az őszi bogár
karcsú, törékeny kikericsre száll
és bársonylila szirmaiba bújik,
remélve menedéket ott az újig,
jövő tavaszig, éltető napig,
s nem sejtí, nedvében méreg lakik,
szép rejtekedője amúgy sem él
soká, megöli szirmostól a dér

— *Elbull a virág, eliramlik az élet* —

úgy menekül a költő is a szépbe,
mintha az volna biztos menedéke,
de méreg lakozik a kikericsben,
nem óvja meg semmi hatalom, isten,
mégis a szépség karjaiba vágyik
a settenkedő dérfogú halálig,
remélve, jön majd a nyomába más:
tavaszi kikerics, zengő darázs.

Kék csillagokkal kirakottan

Kék csillagokkal kirakottan,
mintha vasszögekkel veretten,
ragyog az őszi éj felettem,
s úgy súlyosodik rám a roppant

kupola, lelkem beleroppan,
kérdésvén: amit cselekedtem,
másokért is tettem? Szerettem,
amíg e föld vándora voltam?

Nincsen válasz a csillagokban.
De van-e szívekben, szemekben?

Itt járt az Ősz

Csucsára tegnap beszökött az Ősz,*
sárgálló rőzsetüzeket rakott.
Halotti maszkod néztem, s átsuhant
rajtam, hogy meghalok.

Itt már csak a falak a régiek
meg odalenn a vágtató Körös
s az erdő, a hűséges, hűs barát,
mely most láztól vörös.

A pózodban egy padra ültem én.
Így pihensz te is a fényképeden,
ballagtodban a „Szent Mihály uton”,
halálos betegen.

És akkor súgtál nekem valamit.
Az Ősz azóta zeng és énekel.
Szemembe mélyedt bús tekinteted,
s többé nem enged el.

*A vers címe Ady *Párisban járt az Ősz*-nek első címváltozata. Erről a csucsai Ady-szobában látható eredeti kézirat tanúskodik. A versben említett fénykép szintén ott található, a magyarázó szöveg szerint a felvételt Octavian Goga készítette. Az is megállapítható a képről, hogy a költő a most is kint lévő kerti padok egyikén ül.

Csönd

Milyen mély ez az októberi csönd!
Akár az ég s mint annak kékje mély.
Akár ha szakadékot nyit a föld.
Mint a kút és a csillagtalan éj.

Olyan mély, mint a gyűlölet, a bűn.
Akár a szerelem, a szeretet.
Mint a szó, ha zeng igaz-egyszerűn.
Amilyen mély lét és nemlét lehet.

Mint a végtelen jószág, mély a csönd.
És mint az iszonyat, a félelem.
Uram, mit rejt a csönded odafönt?
Mi születik méhéből ideleenn?



Molnos Dalma grafikája

Mészely József

Vallomásos ajánlás Kozma László költészetéhez

Bő egy évtizede ismerem a bölcsészdoktor Kozma László budapesti költőt, a Nemzeti Fejlesztési Minisztérium oktatási főtanácsosát. Ha nem csal emlékezetem, még a megismerkedésünk évében ajándékozott meg a Rózsát ne engedd! című kötetével, melynek a magyarságról szóló versei és prózai szövegei annyira ámulatba ejtettek, hogy a Sepsiszentgyörgyön megjelenő Történelmi Magazin munkatársaként a költő néhány frappáns versével kísért könyvismeretőmmel ajánlottam — az említett lapban — az olvasók figyelmébe a költő kötetét.

2001-ben Az Isten boltja című, az erdélyi gyermekotthonok inséges világáról rokonszenvesen valló verseit és történeteit tartalmazó ajándék-kötetéről írtam ajánló sorokat a Csodavár gyermekújság olvasóinak. Engem a 2002-es tanévkezdésre Budapestre hozott a sors tanítani, s így kisebb-nagyobb rendszerességgel gyakrabban találkozhattam Kozma Lászlóval. Azóta is emlékeztetéseik számomra azok a meghitt baráti beszélgetések, melyeket a költő csendes budai otthonában folytattunk.

Csodálom, és azóta is csodálom az emberi létezésünket meghatározó örök értékeinkre, a szeretet táplálta emberi kapcsolatokra való lankadatlan reflexióit, és nemzeti önismeretünket gazdagító fáradhatatlan törekvéseit sugárzó alkotói tevékenységét. 2002-ben Mosonmagyaróvárra kerültem tanítani. Nyolc éve személyesen nem találkoztunk, de Kozma László iránti rajongó figyelmem ezen idő alatt sem lankadt. Évente két-három, közöttük új műfajt is teremtő könyvvel lepte meg az olvasóit.

Kozma László költői nyelvezete egyaránt táplálkozik a régmúlt évszázadok népnyelvének felhalmozott kincseiből és napjaink nyeglétlen köznyelvéből. A nyelvünk minden ízét, zamatát és színét tudósi alapossággal ismerő költő nagyon igényes szándékkal írja gyermeki bájjal és játékos könnyedséggel fűszerezett alkotásait. Arany Jánosra emlékeztető plaszticitása, pompája, a hamis felhangoktól mentes zeneisége, egyéni megfigyeléseiből és a szándékosan merített nyersanyagból, a nagy elődök életes gondolatainak továbbgondolásából vagy néha azok idézésével varázslatos költészetet teremtett. Igényességre, pontosságra, a valóság józan számbavételére, a költői mesterség műhelytitkainak minél alaposabb birtokbavételére ösztönöz engem is mindmáig.

Nemrég nagy öröm ért, hogy hallok újra Kozma Lászlóról. Világ Világa című, több száz oldalas monumentális művét hozta a posta. Lebilincselve olvastam végig ezt a csodálatos művet, mely az ökumenikus törekvések bővületében született hitbéli örömeinkről, ünnepeinkről, varázslatos anyanyelvünkről, jeles elődeinkről és kortársainkról szól a lelki felemelkedés, a meditatív elmélyülés és a misztikus lángolás jegyében, melyből ez alkalommal erdélyi témájú verseit ajánljuk az Erdélyi Toll olvasóinak.



Kozma László

Csillag a Hargitán

Így volt: mint a napvilágot,
Felkelni csillagot látott
Hargita alján a székely,
Növekedni szép reménnyel.
— Ni csak, milyen fénnel teli,
Akárcsak a betlehemi!
Kiálltak mind megcsodálni,
Hittel a csillagot várni,
hogy egyre teljeseadjék
Számukra is teljesebb lét.
Kapu ívére leszállott,
Mint a fényes faragások.
Hirdesse: „*Ki belépsz itten,
Csillagával óv az Isten.
Jó szándékkal ha jössz, vándor,
Jut kenyérből, friss kalácsból.
De ha jó szándékod nincsen,
Ez a csillag eltérítsen.*”

Székelykapuk (I)

Faragott kapuk,
Mintha önmaguk
Lenne ez a megsötétedett
Írás és ékezet.
Mint idő-jelek,
Inda fut, szétoszolva,
Ahogy virágját szórja,
Szétozlik napra, holdra,
Csillagra, földgolyóra,
Hegyre és folyóra,
Fényre és ködgomolyra.
Egyetlen mozdulattal

Megszületik a hajnal
S az alkonyat peregve
Hull fenyőrengetegre.
Sűrű ráncsal bevészt
Arcok, reád néznek
Hajtasok, megújulva
Borulnak a kapukra
Változó nemzedékek.
De itt örök az élet
S ami széthullt, egész lett,
Meváltó szenvedések.
Vihar és napfény verte,
Ezredévek szerelme,
Mint folyók, egybefutnak,
Némán is egyre zúgnak
S az életünket mintha
Ölelné napfény-inda.
Kapuk, mik egyre várnak
Megnyílnak, bébocsátanak.

Madéfalva

Erdély! Ki ölelt meg téged?
Csak rabolták az aranyad
Török szpáhik vagy zsoldos vitézek.

Szelíd kézzel vajon ki becézett,
Simította fenyves-hajadat
S gyantás törzsét, ha már csonkig égett.

Ki hallotta, mit mond a patak,
Ki akarta itt a békességet,
Hol volt a termő, józan indulat.

Ágyútűzben dörögtek a bércek.
Hol maradtak a simogatások?
Erdély, Erdély, szétfosló ígézet.

Parancsoltak székely őrvidéket,
Hogy védje itt a birodalmakat,
Messze földön vak hősiességet.

Pedig itt a szegénység tenyészett,
Kényszerű volt a székely ravaszság
És elbuktak a parasztfelkelések.

Kerestem Erdélyt. Megkapott egy ének:
Kétféle nyelven együtt énekelték
Magyar, román lányok és legények.

A Hargita köszöntése

Mi az a boldogság, mikor
Megpillantom havas hegyéled.
Hogy a lelkem ujjongva forr,
Mert újra itt vagyok tevéled.

És ha alkony-bíbor lobog,
Mint piros szirma hull a vérnek,
Mért van, hogy szinte zokogok,
Ha messzeség ködébe nézek?

A patak meséje

— Honnan jössz, milyen forrásból?
— Egyenest a Hargitáról.

— Mondd, az ember ott mit láthat?
— Medvét, őzet, fenyőfákat.

Amely őriz forrás-csöndet,
Hullámom sziklákat görget.

Üzenetet hoz a völgynek,
Falevelet, fenyőtörzset.

A málna pirosan érik,
Friss rügyekből zöld levél nyit.

Köd lebeg, fehérló álom
Ezernyi fenyőhajtáson.

Gyorsabban a völgybe érjen,
Csobbanva hull vízesésem. —

Megállok a patakparton,
Üzenetét egyre hallom:

— Fényes útján a reménynek
Úgy hirdetek békességet.

Embereknek, minden népnek
Búzáat őrlök új kenyérnek.

Ködben

Az Úristen végigballag,
Mint ahogy a ködök szállnak.
Hogy megy sora a magyarnak,
Székelyföldön van-e bánat?

Harmatkönnye beragyogja
Hargitán a fenyőfákat.
Könnyű szellőshaj hozza
Nagy hírét a szabadságnak.

Hargitai alkonyat

Az alkonyatot szeretem,
Amikor — szinte magától —
Fölizzik a hegy,
Akár a vulkán-ragyogástól
A régi kráterek.

Sajátja a fény, mely ráperreg,
Akár sorsának Nessus-inge,
Köpenyével egybeforr szinte.
Nem kölcsönfény a ragyogás csak,
Övé a vihar, amely rácsap.
Az őszi jaj, mikor a sorsát
Sötétlő fellegek sodorják.

És gyümölcsében szerteárad
Íze a piros áfonyának.

Az emberek, kik egykor éltek,
Akár fái a hegyvidéknek.
Övé a kín, mely egykor jajdult,
Falvak tüze, a tatártól dúlt.
Övé lángja a lármafáknak,
S a pünkösd-fénynek, mely kiárad.

Annyi öröm és annyi bánat,
Így nőtt hegye a Hargitának.
Nem sziklabérc, mely egyre pusztul,
De minden csapástól megújul.
És úgy nő, egyre magasabbra,
Reménycsillag szikrázik rajta.

Mert zúzhatja szél az erdőket,
Minket a vihar le nem törhet.
A ködökben is ragyogóbbra
Fényesedik a népünk sorsa.
És százszor ad az, aki elvesz,
Ami leomlik, mégis hegy lesz.
Az alkonyatból dús verőfény,
Forrás fakad a szikla csöndjén.
Kövön is pár maroknyi földből
Sudáran fenyő zöldje tör föl.

Az alkonyatot szeretem,
Amikor — szinte magától —
Fölizzik a hegy,
Akár a vulkán-ragyogástól
A régi kráterek.
És nő az árnyék — mind nagyobbra,
Akár létünk dimenziója.
S amit teszel vagy nem teszel meg,
Látszódik százezerszeresnek.

Hargitai alkonyat, mikor minden vérvörösre változik, és ebben a pirosságban ott lobog a lármafák tüze, ott van az áfonya gyümölcsének pirossága és zamata, felizzik a sorsunk, melyet vállalnunk kell, mely már nem kívülről szakad ránk, hanem a mienk, amelyben eggyé válik táj és ember.

Havasi gyopár

A hegyekből hozzak-e neked
Fehér álmot, havasi gyopárt?
A sziklák között nyílik rengeteg.

A messze ködben kéklő csúcsokon
Fehér álm-felhő száll tovább
És napsugár-csók remeg búcsúzón.

És tüzes, fehér bimbók bomlanak,
Szél hozza a mesék illatát
És illat-tornyok földre omlanak.

Az égig érő, villogó mesék
Közül hoztam havasi gyopárt,
Fönn, a csúcson voltam versemért.

És zuhogtak a bűvös lavinák
A papírra. Dübörgő sorok.
Verset hoztam. Havasi gyopárt.

Ábel

Innen indult útjára Ábel,
Hogy győztes hittel és merész
Szívével hágjon a sorsán fel;
Mint rétek közt fentebbre érsz.

Egy öleléssel innen itta
Szeme a táguló mezőket.
A szélbe fönt porlott a szikla,
De az ő lelke mind erősebb.

Hiába hinnéd: csak kopár hely,
Füvek és illatok rezegnek.
A szikla oldalán gyopárt lel
S harangvirágok színesednek.

Tamási Áron: Vitéz lélek

A szerelmet a szívedbe fogadtad:
Egy elsuhanó eszme lányalakját.
Könnyű testét örömnék, sóhajnak,
Hogy tebenned nőjön a szabadság.

Pillantások

Fogarasról messze látni,
Egészen a Hargitáig.
Hargitáról hogyha nézel,
Általlátsz egész Erdélyen.
Hegy élén a havasoknak
Pillantások találkoznak.

Székelykapuk (II)

Kapuállító székelyek. Készen van faragása.
Alsó része a földbe kerül, mint a gabona őszele.
De íme, ebből virág fakad, amely magasba tör fel
Szélben hajló indákkal, akár a búza szára.
Nap és hold ragyog, emberléptékű horizont
Épp a fejed fölött, sugarát szórja szinte,
Mint a mester faragott, becéző tenyérrel,
Melybe véső, ásónyel egyformán fér el
Életet farag, egyetlen öleléssel,
Mert itt mindenki ezermester. Érteni kell az élet
Ezerféle hajlását, a hajladozó búzaszárat,
Fenyők hajlását fenn, a havasokban.
Törzsükből szekérszék, bölcső és koporsó készül.
Érteni kell a fát, szélben a pattogását,
Érteni, mit télen a tűzben mesél.
Érteni kerékforgását az évszakoknak,
Lányderekak hajladozását, melyből az élet fakad.
Mert évszám is került a kapufára: egybekelésük éve
S a felirat: ha jó szándékkal jössz, ide bátran térj be.

S új életekre nyílik az ajtó, ha kitárul.
Szekerek gördülnek át rajta, egy-egy csomó
Illatos széna hullik az útra, búza pereg
S ha patakon kelnek át a szekerek,
Fény-küllőjük a tovaftató vízen remeg.

Lovas székely leány

Köne Annácska

Az utat ahogy megteszi
Lovon, akár az ősei.

A hegyoldalon felrobog,
Hajlik, mint kalászsorok.

Szellőként szelíden léptet,
Szemlél távoli vidéket.

Fehér falut és templomot,
Melynek tornyán harang zokog.

Örömet hirdet, bánatot
És ő újra vágtaiba fog.

Röpül, akár a fergeteg,
Véle szállnak a fellegek.

S most megáll, fényes bronzszobor.
Az alkony tüze rája foly.

Táncol a székely

Székely Dénesnek

Táncol, táncol a székely.
Most búzát vet, most vihart lépik.
Árnyéka nő a villámfénnyel,
Ahogy völgyeken veti végig.
Táncol, táncol a székely.
Akár az örvény forгатagja.

Felszökken tiszta nevetéssel
Dobbant, akár a sors haragja.

Táncol, táncol a székely.
A fenyőágról hull a permet.
Visszhangosat kiált az égre
S a csillagok mind földre esnek.

Székelykapuk (III)

Alkonyatban pirosló kapuk.
Aki belép, éjszakába jut.
De te, székely, csillagot faragj,
Sorsod fölött hogy ragyogjanak.

Ősz (I)

Nyugatról sirül keletnek
Sodrása a fergetegnek.
Erdő csupa szellő-sóhaj,
Ég tele esővel, hóval.
Hogyha egyszer mind leesnek,
Mezőink majd színesednek.

Ősz (II)

A világot rozsda fogja be,
Vad zúgás lesz a patakok nyelve.
Ködbe fúl a nap ígérete —
Élhetünk-e belülről fényesedve?

Erdélyi nevek

Csudáló, Délhegy. Mint harang-nevek,
Kondulásuk szívemben remeg.

Mint ha vihar sóhajtása száll,
S harangzúgástól hangos a határ.

Veresbükk, Tisztás, Magos, Sikaszó
Jövőt jelent most a tiszta szó.

Libán, Cigánykő. Erdélyi nevek.
Órizd meg, hogy megőrizzenek.

Székelykapuk Orbán Balázs sírjánál

Kezdet, és vég, mely maga a kezdet.
Mert nincsen vég, csak újabb kezdeteknek
Kapuja, mely újabb kapukra tárul,
És fény ragyog a kapuk során túl.

Ne kerítsd be a kertet!

Székelyudvarhely

Ne kerítsd be a kertet. Hadd nyíljon a hegyekre.
Lehulló lágy gyümölcsét szelíd őz szüretelje.
Ne zárd el az erdőtől, kerítését ne ácsold,
Borítsák el a földjét füvek és vadvirágok.
És amely dús tenyérrel a gyümölcsét kínálja,
Legyen pirosuló ágad az erdő almafája.

Bölöni Domokos

Felhágok a hiszemfára

Ma is nézem a hiszemfát és madarait, amíg bele nem vakulok. Nem jó, ha az ember effélékkel foglalkozik, magyarázta Girba Matyi bá a báméskodóknak. Ti is csak nézitek, nézitek, nem láttok semmit, aztán otthon arról meséltek, amit sosem láttatok.

Ezen áll és bukik az egész világ.

A népek arra lettek volna kíváncsiak, hogy például egyszer csak nagyot ugrik a menyét, elkapja a mókust azon a bozontos nagy fán, kiszívja az agyából a vért, aztán leereszti az élettelen testet az alatt várakozóknak. Kevesen láttak menyétet, még kevesebben döglött mókust azokban az ánti időkben.

De manapság sem.

Hiába magyarázta Girba Matyi bá, hogy a menyét, az nem járkal fényes nappal, legfeljebb csirkék után koslat a baromfiak között, a népek nem hittek neki.

A népek sosem hiszik el, ami valóságos.

Azon a fán mindenféle állat és madár lakozott, a legtetején például egy igazi holló. Hajnalban keltünk, hogy halljuk, amikor elkezd a nótát, de persze a homályos derengésben semmit sem láttunk belőle. Olyan erősen énekelt, hogy a vén suszter, Pityóka Zsiga felriadt álmából, és egy szál ingben-gatyában kijött a kuli-pintyó elé húgyozni, pedig rendszerint csak napfeljöttkor szokta. Egyébként mindegy volt, hogy minálunk ki és mikor jön a ház elé, mert a házak háttal állnak az útnak, a világnak, mindennek és mindenkinek.

Ha minálunk valaki eléfelé megy, akkor hátra.

Volt a fán talán cibetmacska is. Azért lett volna érdekes, mert senki sem tudott semmit sem a cibetmacskáról. Csak Girba Matyi bá, ő is annyit, hogy ellenében a rendes macskával, ez nem eszi meg a házi csirkét, mert halra van beállítva. Hát minálunk a patak is rég, hogy kiszáradt, hal sosem volt benne, miért is élne cibetmacska a Girba Matyi bá öreg fáján.

Na, nem is élt, de szerettük volna, az biztos.

A galambok együtt lakoztak ott a házinyulakkal. Búgtak, burukkoltak, a nyulak meg pacsmagoltak szaporán, ahogy az a szokásukban áll. Aztán ha felhíztak, néha-néha lepottyant valami. Ha a galambtól jött, bennünket illetett, ha nyúl volt, akkor a Matyi báé.

Nem könnyű galambszart mosni. Hát még nyulat nyúzni.

Pedig majdnem olyan, mintha bárányt, magyarázta, csak ügyesen kell mozgatni kést és kezét, nehogy valamelyik felsértse a másikat, s egyik se a bőrt. A bőr meg a szőrme olyan, mint az ember körme. Nőttön nő és finomodik. De kerülhet alája mindenféle mocsok.



Akkora kése volt, mint annak a mozis Krokodájl Dándinak Nyújorkban.

Néztük és szörnyülködtünk.

De ám a fáról néha lejöttek a tigrisek, oroszlánok. Ezek rejtőzködő ragadozók, magyarázta Girba Matyi bá, ezekkel nem viccelünk és nem is tréfálunk. Ha elkapnak, neked annyi. Hiába güfűjalsz, kámpec dolóresz.

Például azért tartózkodnak a nagy fa alatt előszeretettel a juhok és a kecskék, mert ezeket valósággal vonzza a vadak mindennél durvább szaga, láttam egyszer, mesélte az öreg, amint a Jakab Gysziék anyakecskéje, a Lina, és a Kertész Feriéké, a Nina, hát ezek valósággal befeküdtek, a Lina a bak oroszlán, a Nina a bak jaguár alá. Aztán ezek nem pókok, hogy a nőstény eszi meg a hímet, hanem fordítva.

Fel is jelentették Girba Matyit a kecskék miatt.

Hogy talán ő maga lett volna a bak oroszlán meg a bak jaguár is.

Még szebb volt, amikor ezernyolcszáznegyvennyolcban nem úgy volt. Ahogy a könyvek meg az iskola mondják, de még ötvenhatban sem. Hanem itt, ezen a fán csaptak össze az ávós marcangolók a szabadságért küzdő kis madarakkal, vererekkel, cinegékkel, vadgalambokkal, rigókkal és seregélyekkel.

Na mit gondoltok, ki győzött?

Egyik hajnalon immár hiába osontunk a holló sajátos orgonamuzsikájára, csak a randa varjak ócska károgasát, némi csipcsup csókák rikácsolását hallhattuk.

A fa úgy dőlt meg, hogy a Girba Matyi kunyhóját is a hóna alá vette. Kiütötte a fél falat, kirakattá vált az öreg. Úgy ült az ágyán, mintha az örökkévalóságot reklámolná, tiszta ingyen, pár baniért.

Nézte a falu, nézték a hivatalosságok.

Elég igazat mondott, sóhajtott a Simonka Biri né', nekem is megjósolta, hogy...

Elfulladt a hangja.

Eleget hazudott, szögezte le a tanácsitkár, Buszti Guszti, és avval pontot tettek a végére.

A fát feldarabolták a láncfűrészkes legények, lett valami hat szekérnyi gyenge tüzelő, majd az anyagot elárverezték; s a pénzből Matyi bát el lehetett temetni.

Úgy, ahogy.

Egyebet mit akartok?



Csávossy György

Sirató

Lászlóffy Aladár emlékére

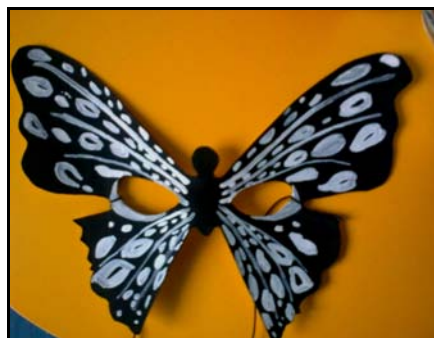
A szavak és az értelem
itt bújócskázik szüntelen,
a nap s a hold fogyatkozik,
ez követel, az tartozik.

És minden, minden relatív,
kosárba dobott papírív,
a kozmosz titka, mely ma hív,
egy infarktus előtti szív.

Századok pora és korom
ül annyi kínban szült soron —
mivel lett jobb a vak világ,
az örök dérből száraz ág?

De álmok s bánatok felett
ég egy csöpp lelkiismeret
és valaki, most egyedül
egy jobb csillagért üdvözl.

2009. június



Molnos Dalma grafikája

Csire Gabriella

Mondák és históriák

A SZULTÁN EBÉDJE

Sereget gyűjtött a szultán és a határ mentén lesátorozott. Teltek a napok, múltak a hetek, de mintha csak gyökeret eresztettek volna a törökök. Semmi se mozdult a táborban. Mátyás királyt gondolkodóba ejtette a hatalmas sereg, amely nem támad, de nem is vonul el. De akkor mire vár? Az is lehet, hogy épp arra számít: a magyar haderő szánja rá magát az első lépésre.

Mátyás elhatározta, hogy szétnéz kicsit: török ruhát öltött és belopakodott, hű emberével együtt, az ellenség táborába. Gyorsan elvegyült az élelmiszert szállítók közé, és árpát árult napestig, a császár sátrának a közelében. S mit lát? Épp az ebédet hozzák az étekfogók, pompásabbnál pompásabb ételeket tálnak fel a szultánnak. Alkonyodott, mire a lakmározás véget ért.

Tudta már a király, mit kell tennie. Éjnek idején, hű emberével együtt visszatért katonáihoz. Rögtön tollat fogott, hogy levelet írjon a török császárnak. A pecsétes levélben ez állt:

„Ebül végzed, ha elaggott ebként vigyázol táborodra! Tegnap mindent kikémleltem. Előttem nincs már titkod. S hogy lásd, igazat állítok: huszonegy étekfogód huszonegy fogásos ebédet hordott fel, míg sátorod közelében álltam.”

A szultán kiejtette remegő kezéből a pecsétes levelet. Ijedten pislogott ki a sártornyláson. Úgy látta, árulók és kémek figyelik minden mozdulatát. És azonnal elrendelte a sátorbontást.

A hatalmas török sereg, elrémlt vezérével az élen, sátrat-ágyút odahagyva, még aznap elmenekült. Így járt túl Mátyás király a török császár eszén.

SZILÁGYI MIHÁLY ÉS A ROSSZAKARÓK

Fiatalkor volt még Mátyás király, amikor azzal bízta meg nagybátyját, hogy a török veszedelem ellen népes hadat toborozzon, fegyvereket készíttessen és gondoskodjon katonái számára bőséges élelemről. Szilágyi Mihály, az ország kormányzója, mindjárt zsoldot hirdetett és felszólította a végvárok védelmére az egész Alföldet.

De amíg távol volt a királyi udvartól, Mátyás megneheztelt édes rokonára. Kitudná megmondani, mi gerjesztette föl haragját! A fondorkodó főurak hetet-ha-

vat összehordtak a nagy hatalmú Szilágyiról, mert szabadulni akartak a Hunyadi-ház hű támaszától. Mátyás készpénznek vette a hamis vádakat, és elhatározta, kézre keríti Szilágyi Mihályt. Ezért arra kérte nagybátyját, hogy jöjjön a Tisza mellé, mert fontos dolgot akar megbeszélni vele. Gyanútlan rokona a megadott helyre sietett. S ott azonnal lecsaptak rá a király emberei.

Nemcsak Szilágyi döbbsent meg a váratlan fordulaton. Az egész nép elámult. Mi patvart cselekedik a király? — zúgolódtak az emberek. — Hát így fizet a sok áldozatért és jóságért? Vagy már azt is feledte Mátyás, hogy V. László halála után őt, a túsul ejtett tizenöt éves ifjút királlyá kiáltatta ki nagybátyja a befagyott Duna jegén? — súgtak össze mindenütt.

A fogságba vetett Szilágyi Mihály fennhangon kesergett magában.

— Ó, bolond világ! — sóhajtozott. — Hogy édes húgom gyermeke ezt művelje velem! Én semmit nem forraltam ellene, Isten a tanúm. Mindig az ő javát akartam s az országét. Ó, balga ifjú! Bizony behálóztak téged irigy, álnok, gonosz ellenségeim. De balsorsomon mit se bánkodom. Éltem már eleget és szép tisztességet is szereztem sok viadalban. Csak az bánt, Mátyás, hogy folt esik királyi neveden s megvet majd a nép.

Mátyásnak, persze, mindenről beszámoltak kémei. Az ifjú király Világos várába vitette nagybátyját, de meghagyta, hogy úgy vigyázzanak a fogolyra, mint a szemük világára.

Lábatlan Gergely, a főporkoláb és Daczó György, a másik porkoláb katonákkal őriztette a fogházat, de jól tartotta a jeles férfit, aki pár napja még az ország második embere volt. Szilágyi mégis arra kérte a börtönőröket, hogy engedjék hozzá saját szakácsát, aki az ő szája íze szerint főz. Nem volt ebben a kívánságban semmi különös, amúgy is három inas szolgálta ki a foglyot.

De amikor kiderült, hogy Világos várában is úrként él Szilágyi, a Hunyadi-ház esküdt ellenségei addig ármánykodtak, vádaskodtak, míg el nem hitették az ifjú királlyal, hogy sem a trónja, sem az országa nem lesz biztonságban, amíg nagybátyja él. Mátyás felült a fortélyos, hazug szavaknak, és levélben parancsolta meg a porkoláboknak, hogy fejezzék le Szilágyi Mihályt.

A börtönőrök megrémültek. Hogy is emelhetek volna kezét a nagy törökverő hadvezérre, akinek egyetlen szavára fegyvert fog a nép! De azt is tudták, hogy a vér nem válik vízzé. Mátyás anyja sose bocsátaná meg, ha elsőszülött fia, László után hitványul veszne a fivére is. Addig tanakodtak egymással a porkolábok, míg elhatározták, hogy semmit se tesznek, amíg a király szájából nem hallják az ítéletet. A főporkoláb maga ment fel Budára.

Amint Lábatlan Gergely útra kelt, a Szilágyi Mihály szakácsa összetanakodott a három inassal. Ki akarta szabadítani a gazdáját, míg nem késő.

Kora hajnalban a jámbor szakács rémült kiáltozásba kezdett.

— Nyakunkon a török! Rajtunk az ellenség! Jaj nekünk!

Meghallották a várbeliek a rémült kiáltozást, s kitódultak az udvarra.



— Gyorsan! Fegyverbe! — parancsolták a porkolábok, s a darabontok kifu-
tottak a várból.

A szakács meg a három inas utánuk ballagott, és bezárta a kaput. A gyanútlan
őröket mind levágták, azután a fogházat törték fel, ahonnan kihozták Szilágyi
Mihályt.

Közben a porkolábok, a katonákkal együtt visszatértek a várhoz, mert egy
szem törökkel se találkoztak. Látva, hogy a kapu be van téve, és Szilágyi Mihály
parancsolja őket ki a várból, erővel támadtak Világosra. De amikor megszólaltak
a feléjük irányított ágyúk, hátrálni kezdtek, majd elpironkodtak a vár alól.

Szilágyi Mihály bevette magát a Körös és a Maros vizére néző kővárba. Pa-
rasztokat hívatott magához és megrakatta élelemmel a raktárakat. Hű bajtársaival
és népével megerősítette a várat. Onnan oltalmazta a végeket a be-betörő törö-
köktől.

Mátyás király rég megbánta, hogy hirtelen haragjában elfogatta hű rokonát.
Mégis rossz néven vette fogságból szabadult nagybátyja levelét, s újra meg újra
elolvasta: „Több hálával tartozom a szakácsomnak, mint hálátlan királyomnak”.
De amikor ismét találkoztak, kibékültek egymással. Az ifjú király visszahelyezte
előbbi méltóságába nagybátyját és hatalmas birtokot adományozott neki, az
egész Alföldet. A két becsületes porkoláb a Szilágyi szolgálatába állt, aki Lábatlan
Gergelyt főkapitánynak tette meg.

Szilágyi soha nem ment többé Budára. Világos várából védte az Alföldet, ol-
talmazta a végeket.

Legnagyobb csatáját Ali béggel vívta, aki hatalmas sereggel lépte át a Szávát, s
az útjába eső népes városokat felégette. A Duna-parton fekvő gazdag várost is el
akarta pusztítani, de Futakot árok és védfal kerítette. Így hát tovább vonult Ali
bég a nagy prédával. Szilágyi Mihály a törökök elé sietett, hogy megoltalmazza az
Alföldet a veszedelemtől. Futaktól nem messze támadt rá a kontyosokra. Ali bég
rögtön lerakatta a zsákmányt és egybekergette a rabokat, hogy szabadon hada-
kozhasson.

Akkora viadal támadt a két sereg között, hogy Ali bég belátta: a magyarok
nyerni vagy veszni akarnak, meghátrálni sose fognak. Hullt a török, meg-
fogyatkozott a nagy sereg. Sok sebből vérzett már ló és harcedzett katona, ami-
kor a török vezér odahagyta a prédát s a harcmezőt. Szétesett serege futva mene-
kült, amerre látott. De a magyar vitézek mindenütt a kontyosok nyomában vol-
tak. A Száva-partig kergették őket, ahol sokat felkoncoltak közülük vagy a fo-
lyóba kergették. Akik átúszták a folyót, Szendrő várába igyekeztek, s ott magukra
zárták a kaput.

Szilágyi Mihály tizenhétezer rabot szabadított meg láncoktól a győztes csata
után. Katonái pedig felragadták a gazdag zsákmányt, amit Ali bég felejtett a
harcmezőn.

Mátyás király minden csatáról értesült, melyet nagybátyja nyert vagy veszített, az Alföld védelmében. A hazáért élő-haló hősöknek kijáró tisztelettel emlegette mindig Szilágyit, a nagy törökverőt.

Ali bég — török hadvezér Mátyás király korában. 60000 fős seregével Erdélybe nyomult, de a kenyérmezei csatában (1479. október 13.) csúfos vereséget szenvedett.

Futak (Futog, Szerbia) — város a Vajdaságban, Újvidéktől (Novi Sad) 10 km-re nyugatra, a Duna bal partján. Itt verte meg Rozgonyi Sebestyén 1462-ben az országra támadó törököket, s szabadított ki mintegy 17000 foglyot.

Hunyadi László (1433–1457) — nádorfehérvári kapitány. Hunyadi János és Szilágyi Erzsébet elsőszülött fia. Apja halála után V. László a két Hunyadi-testvért elfogatta, és esküjét megszegve Lászlót kivégeztette. Az ártatlan áldozat tragédiája ihlette Arany János balladáját (*V. László*), Erkel Ferenc operáját (*Hunyadi László*), akárcsak Madarász Viktor festményét (*Hunyadi László siratása*), a kiemelkedő 19. századi műalkotásokat.

Szendró (Smederevo, Szerbia) — város a Duna jobb partján a Nagy Morava folyó torkolatánál, Belgrádtól 48 km-re délkeletre. Vára a Morava bal oldali mellékfolyója, a Jessova partján áll. Brankovics György szerb despota építtette a belső „kis” várat, akárcsak a hatalmas területen fekvő 21 tornyú külső várat. A 15. századi török betörések idején az erős végvár jelentősége megnőtt. Hunyadi János, II. Murad, II. Mohamed, Mátyás király és Kinizsi Pál neve fűződik a legnagyobb ostromokhoz.

Szilágyi Erzsébet (?–1483) — Hunyadi János hitvese. A család hatalmas birtokainak az igazgatásával és jóvedelmének a kezelésével támogatta férje törökellenes politikáját. Elsőszülött fia, László kivégzése után kisebbik fia, Mátyás kiszabadítását és királlyá választását segítette elő. Később visszahúzódott Vajdahunyd várába és a várpalota kiépítésével foglalkozott. Alakját leginkább Erkel Ferenc 3 felvonásos operája (*Hunyadi László*, 1844) és Arany János balladája (*Mátyás anyja*, 1854) kelti életre.

Világos vára — (Cetatea Şiria, Románia) — Világos (Şiria) község Aradtól 41 km-re fekszik északkeletre. A településsel szemközt emelkedett a Zarándi-hegység 800 m-es csúcsán a világosi vár. A 18. században felrobbantott várnak csak a romjai maradtak fenn.



Molnos Dalma grafikája

Elekes Ferenc

Egy tányérból esznek

A gyermek meg sem született még,
már vitatták, milyen és hány neve legyen,
előbb a prófétákkal kezdték,
Máté, Márk, Lukács, vagy János?
Az első nem lehet, annak neve szégyen,
szimpla adószedő volt ő,
mégcsak nem is költő,
a többi se különb, próféta valahány,
szerencse, hogy nem lesz leány,
mert hívhatnák úgy is, Izolda,
mintha egy császár csemetéje volna,
lenne szép telefonja, LG-s,
de elkapná őt is egyszer
az üzletszerű kéjelgés,
így tanakodtak, a névnapokat
sorra vették,
pedig a gyermek meg sem született még,
Izidor, Botond, vagy Alpár?
Ebben a gondban telt el a nyár,
vagy egyszerűen Lévi
legyen a neve néki,
gyűjtöttek nevet, jó sokat,
fogadtak pénzért jószokat,
abban maradtak végül,
egy nem elég, se kettő, nem divat,
adnak a gyermeknek három nevet,
legalább ebben
ne szűkölködjék, ha csak lehet,
tőlük még más is példát vehet,
Izidor Botond Alpár, ennyit leszögeztek,
amikor megszólalt a jövődő nagyapa:
ki érti ezt meg,
mind a hárman egy tányérból esznek...

Őszi szelek

Van olyan könyv,
amit fizikának kereszteltek.
Aki azt írta,
beléttett sokféle elvet.

Azt mondja az egyik:
van a világon fölhajtó erő.
Nem találkoztam vele eddig,
most honnan vegyem elő?

Mert jönnek az őszi szelek,
szükségem lenne rá, vajon
hol lakik, él-e?
Fölhajthatnám a galléromat véle...

Egy napom profilból

Elment ez a nap,
Nem történt semmi ezalatt.

Gondoltam, írok egy verset legalább,
Feleletképpen, nem egyébért,
Mert kérdezték tőlem a minap, hát
A versekkel mi van te, Frici,
Mondtam, mi legyen, semmi,
Nagypali kérdezte, épp hozta a könyvemet vissza
A kiadótól, kiadatlan, azt üzenik,
Jól írsz, de add ki te magad.

Elment ez a nap,
Nem történt semmi ezalatt.

Gondoltam, írok egy verset legalább,
Feleletképpen, nem egyébért,
Mert kérdezték tőlem a minap, hát
Irodalmilag hová sorolom magam,
Mondtam, hová sorolnám, sehová,
Háziorvosom kérdezte, Erika, csak csodálkozott,

Hogy élek még, gondolta, nem árt,
Ha utoljára megméri még a pulzusom.

Elment ez a nap,
Nem történt semmi ezalatt.

Nyitott ablakok szemszögéből

Nézem az elmenő nyarat
nyitott ablakok szemszögéből,

hajnaltájt ellibben itt
valami friss levegő,
vissza nem tekint, úgy megy el,

nézem az elmenő nyarat
tetők, kupáscserepek, kémények
felől, a ház ki se hűlt reggelig,

a csigák szerint fényes
az út, amerre jártak,

füvek hajladoztak
teljesen hiábavalóan,
senki észre sem vette,

a létrák belefáradtak
az álldogálásba, ezért
támaszkodtak neki a falaknak,

víz locsogott, volt úgy,
spriccelt is, mert
látta, valaki kedvét
leli benne,

időnként egykedvűen
szél fújdogált valamerről,

inget, hófehér blúzokat
nem lobogtatott, csak
ottfelejtett, tépett plakátot,



a bogarak ki sem fogynak
a panaszkodásból, sokan
nem néznek a lábuk elé,

akár a ludak nyaka, megnyúlt
a pertli a hozentrágban,

földig hajoltak termő
ágak az utak martjain, por
lepte be az érett szilvát,

hiába koppant az alma, dió, majd
hoznak mást helyettük
messziről,

lesz minden
a nikkeles kosárban tél idején is,

mikor egy sárga
kicsi pénzért tied lehet
a romlott erkölcsű tolokocsi,

nézem az elmenő nyarat
a magam szemszögéből,

sárga levelek hullanak
cipőmre, jönnek a sívó,
nyugtalan szelek, de
nem látni sehol egy árva
szélkakast a házak
tetején.

Tapasztalatom a kultúráról

Kultúra nélkül az ember
állítólag hitvány, durva és
faragatlan.
Nem hiszek én semmi fényes
vakolatban.

Olvastam halomnyi
sok szép könyvet,

mondták, általuk lesz a lelkem
tisztább, könnyebb.

Vagyok úgy,
sírni is tudnék egy verstől,
befelé, persze, ha
lenne könnyem.

Ravaszabb, az lettem a
kultúrától,
csak a közeli almát szakítom
le a fáról.

És ott van a tegnapi eset:
le nem hajoltam volna, nem én,
hogymint fölvegyek a földről egy sebzett,
kis cinegét.

Ezek a nagy dumák...

...hogymint menni kell, előre, messze,
hogymint is mondotta Endrénk,
értől az óceánig, persze,
a célba mért ne mennénk,

láttam az óceánt, de meggyet,
azt nem találtam ott, csak
sok csigát, föl is vettem egyet,
a víz szemembe loccsant,

a cél eltűnt a láthatáron,
jaj, ezek a nagy dumák,
mennin, eljutni minden áron,
csoda, hogymint meg nem unják,

láttam a tengert, céloim ez volt,
hát csak ennyi az élet,
az út, az szép, a többi egy folt,
de az is semmivé lett.

E nagy sietésben

Hogy a mogyoró pontosan mikor érke,
arról bölcsen hallgat a vekker.
Ne nézd az órát!
A pontos időt bemondja minden rádió.
Félek:
e nagy sietésben
soha nem tartjuk meg
ezt a percet.

Tömör

Elém áll,
valamit
int, nekem
mond.
Még mond.
A stílust
ismerem:
Bond.
James
Bond.

Szegény bodza

Ezek a nagy vesszőzések,
midőn a szél verte a fákat,
házról házra járva,
végigfutott az utakon, csak
a körforgalomban lassított,
előre mondta minden rádió,
micsoda szél jó, s eső,
hozott husángot, mert hol pár dió
maradt, rá azt emelte,
így büntetett meg engem is
s a szegény bodzát,
ki meg sem érdemelte.

Látod, a sok buta

muskátli is jött volna velem,
miért is jönnének velem ők,
a nagy fölajtást nem kedvelem,
krizantém-erdők a temetők,
vár a sok özvegy galagonya,
végig az úton, s a berkenye
bokor int, ha jön az alkonya,
nincs semmi baj, ott van a menyé,
a pettyes kökény, jöhet a tél,
zöld a boróka, a borostyán,
egyedül csak a hó lesz fehér,
s e néhány apró bogyó talán.

Ikes ige

Csak állok csöndben
e szalícil-őszben,
nagy eltevések idején,
csak állok csöndben
a bevásárlóközpont udvarán,
hogyan kerültem ide én,

ott bent nem tudják, mi fán
terem a celofán,
a műmelegben nem számít,
jön-e a tél,
vagy késik-e,
javítás miatt teljes szélességben
le van zárva az út, maholnap
be sem teheti lábát ide
ikes ige.

Velem lakik

Mindenben a rosszat látom.
Csak abban nem, ami sajátom.
A mindenben valahol ott vagyok én is,
velem lakik a tévedés is.

P. Buzogány Árpád

Ami engem illet

Látod, esőverte rózsákat melegít a nap, az udvar felázott földjén kavicsok csillognak. Útszéli por nehéz szagát érzem, vízmosta homok telepedett a kövekre, és legörbülnek a szőlőlevelek a nagy cseppek súlyától. Amikor itt voltál, boszorkányhajad átáztatta az eső, csak álltál, rövid mondataimra rábólintva, kitartott tenyerembe hullt az eső. Fölöslegesnek éreztem az erdőt, patakot, aztán magamat is. Vörösbort ittunk később, a lépcsőn ültem, a fényre apró lepkék gyűltek. Nagy csend húzódott lábaimhoz, a felhőlyukakon át halványodó csillagok figyeltek. Vallomások ideje lett volna, éjfél után, mégis szótlanul bámultunk magunk elé, mint rajtakapott kisgyerekek. Azt is tudtam, kire gondolsz. Bort töltöttem, könnyecseppek híztak a csendben, engem kerestek. Más nőkre gondoltam, meg ismeretlen férfiakra, akik régóta tudnak rólad.

Ez csak egy steril szerelem. Reményekkel, álmodozással kezdődött, akár a többi. Pedig a lefejezés árnyékában nőtt, elfelejtésre ítélt zsengeség, szemvillanásokkal, figyelmünkön alig fennakadó hangsúlyokkal. Üres képerket, benne a te arcodnak kellene lennie, ha te is úgy akarnád. Tétova célzások, alig pukkanó szójátékok melegítik üvegtestét, csak óvatosan — nehogy megrepedjen. Harmatszágú, kemény levelű rózsák álmodják a júniust, hosszú esők táplálják finom gyökereit. A megáradt patakok ellepték az átkelés testes homokköveit a partokon. A nagy vizek szétáztatták a nappalok és éjszakák szokott rendjét. Útszéli sár maszatolódik erős tenyerünkre. Markunkban tartanók a fátyolos holdat, kétségbeesett emlékezéssel keresem régi, eseménytelen esték hangulatát. Az eső már elmosta nyomunkat, te pedig szétrázod versbe kívánczó, csillagszemű gondolataimat. Kihűl a délután és én egyre irigyebb vagyok, hogy te másnak is létezel. Aztán újra kereslek, hogy része lehessen én is nyaradnak. A park fái ellopják a járdáról a fényt, meleget, nagy tüskéjű rózsák kínálják magukat ajándékul, a kirakatok előtt galambok tipegnek. Csaknem kétségbeesem, ha kedvetlen vagy, ehhez nem lenne jogod, annyi jókedvű, kacér kacagást hallani a városban! Tompított érzékekkel jövök-megyek, alig pislog a lecsavart érdeklődés, napraforgószemű nők illata érzik. Hosszú hajú szelek járnak a járdák fölött, alig koppannak a cipősarkak mögöttem. Látszólag észrevétlen kerüljük el egymást, napszemüvegek mögötti érdeklődéssel. Lassú szerelem növekszik bennem, még mindig, egyre. Nem ért(het)ed, miért van ez. Óvatos kéznyújtás, visszatükrözött nézések. Elsatnyul-e, ha nem táplálod? Magam sem tudom, miért van így, mikor tűnékeny fényét annyi árnyék éri.

Mintha elköltöztél volna, hirtelen, bejelentés nélkül. Napok óta nem találkozunk, még csak nem is láttalak, mint máskor, számomra idegen ismerőseiddel sé-

tálva, átintve a túloldalról. Utána kipirulva, sietősen lépkedtem, semmilyen cél felé. Eltelve ürességgel, hogy te itt vagy, egyre távolabb, hangodat sem hallom, nem nézhetek lopva rád, csak mások számára létezel, mesélsz nekik, én pedig céltalanul járom a hosszú utcákat, megfosztva létezésed örömétől. Kereslek mindenütt, ahol lehetnél, a legváratlanabb időpontokban járok ott, ahol eljárni szoktál, mozdulataidat kutatom másokban. Nem is akarok másokkal találkozni, akikről eszembe jutnál újra meg újra. Olyan üres ez a város nélküled! Mit is kezdenék magammal — elnyílnak a rózsák, amelyeket neked vihetnék, másokkal törődsz, tudom, kire gondolsz, ki kedvéért vagy szép és jólöltözött. Aztán már csak azért kereslek, hogy emlékezhesek rád. Naponta bejárom a rád való emlékezés hosszú ösvényeit. Másoknak miért létezel?



Molnos Dalma: Önarckép (Grafika)

Beke Sándor

Aranymag

Aranyszínű harmatcsepp
— szerény hajnali dísz —
csügg az almafa őszi levelén.
A felkelő nap fényében remeg,
nappal is látható csillagként
ragyog.
Legurulna a földre,
de nem engedi,
tartóztatja
a sárguló falevél.
Szellő lengeti,
napfény csillogtatja,
— végül
melléje száll
az almafa ágára,
és csipegetni kezdi
egy kíváncsiskodó cinegemadár.

Üres csigaház

Beléd botlottam a patak mentén,
s te nyirkos kövek közé gurultál,
kondult az üres csigaház
a mohás égerfák tövén —
Takaros apartman,
csiga-biga emlék —
mondd, most már ki költözik
elárvult lakodba, szegény?

Napnyugta

Még egyszer visszanéz a Nap,
körömvirág színűre festi az eget,

a tisztás fölött még egyszer ünnepel,
levelek közül tündököl elő,
de ablakomon megtörik a fénye —
Alkonyát nézem arcodon:
szemedben még hajnali szerelmem dereng.

Ötlet

Nem biztos,
hogyan ugyanabban az időben
én vagyok az első a világon,
aki kigondoltalak, de a lényeg az,
hogyan te vagy a fejlődés fogaskerekén
a következő fog. Eszméletlen szigorral
és pontossággal forgatja az időóriás
ezt a kereket, ezért én beléd
kapaszkodok. Utánam mások
is jönnek

l
i
b
a
s
o
r
b
a
n

—
Így haladunk.

Nagy Attila

Spanyolhon, falkaszínű rét

In memoriam Francisco de Quevedo

A teljes romlás küszöbén
Ücsörgünk némán te meg én
És nem szól hozzánk senki sem
De vizslat néhány Jenki szem
Mi volna az a nagy titok
Amellyel éppen rád nyitok
Hol kéz sajkái ringanak
Mikor traverzek inganak

A teljes romlás üszke rég
Azt rontja meg ki büszke még
Kit láthatatlan tartanak
Szavakba húlten hullt szavak
A semmiből mit lét fokol
A szívünk éhen tékozol
Mi testé és a léleké
Vonszol az újabb éh elé

Hol rablás gyilok és drogok
S ki millióin szontyolog
És éhhalál és gyűlölet
És gyávaságos bűvölet
Hol minden percre perce vár
Hozzád simul a gyenge váll
A teljes romlás küszöbén
Ücsörgök téged fogva én



Tar Károly

Cserepek

Összetörnek vágyaink, jénai üvegtálak, kiálltak minden forróságot és csetepatét körülöttünk, fortyogott bennük az ízes élet.

Összetörik minden idő, szárnyas robot, irányítódobozát kezünkől kiejtve, káprázó szemmel nézünk a kormos végtelenbe.

Összetörik az értelem is, mész keményedik agyáramok útjába, elrekeszt gondolatot és rajtunk a lékelés sem segít.

Összetört darabkákbán lüktet bennünk az élet, kezéből kiejti a sors, s összetöri magát maga is.

Csupa cserép körülöttünk az aranyozott minden, a messzi egész ígézetében élve attól félünk, hogy végig ügyetlenkedve kell élünk.

Összetört gondolatok, cserépdarabok az agyban villamosíniként csikorognak, kocsik siklanak sikítva a téli estékbe, a végtelenbe tűnnek és nem térnek vissza soha már, akárhogyan is akarjuk.

Összetörik majd a félelem is, galacsinokban torkollik torunkban, lenyelhetetlen nagy csomókba dagad, homokzsákok halmaza a gáton, melyeket elsőprő örömeink elé raktunk bús pillanatözönöket felforgató viharok idején.

Összetörnek csontjaink, paripák alá gyűrt lóláb oszlopok, zuhanásuktól rettegve feltápászkodni már nem lesz erőnk, szertefolyva várjuk majd az erőtlen éveinkkel dördülő, a megváltozó puska lövést.

Összetörnek kegyesen lassú, a végére tartogatott perceink is, emlékeink vitorláiról a bennünk élő számítógép könyvtáraiba lecsúsznak visszhangtalan cselekedeteink szépre festett, visszagondolásainkban alig fakult sebtapaszt, s felfénylenek, mint az akaratlan búcsúzás az észbontóan izgalmas, utolérhetetlen ismeretlentől.



P. Buzogány Árpád

Morzsák

Valahol te is vagy és nem fáj
neked, hogy én is létezem.
A holnap íze nem lesz másabb,
míg ennek morzsáit eszem.

Ne többet

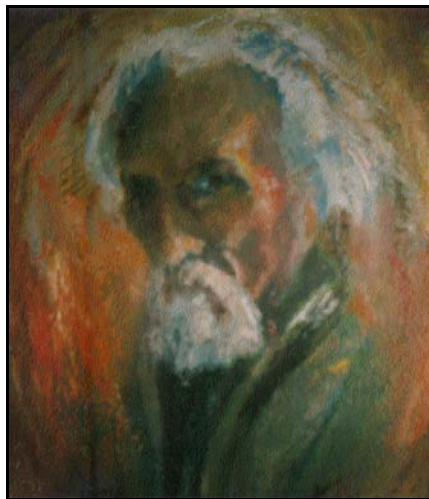
rajtad keresztül látok minden nőt
haját a combját és ujjaidat
körötted él világom s nem tudom
hol vagy mester ne építs több hidat

Az igaz ember

Nyálas politikusok szembeköpködik
arcát, mit a napfény pirított barnára.
Haját nem igazgatja
innen-onnan támasztott szél.
Megérzi a rothadás szagát,
feltámasztott ideológiák desztillált aromáját.
Vállára nyomor telepszik,
gerincét felülről jött légnyomások
görnyesztik erre-arra.
Gyomrát csömör senyveszti,
lerágott jelszavak újramért adagjai,
térdét koptatják régvolt küszöbök,
új ablakok tükröződnek retináján.
Felébred az értelem, mégis
parancsra mormolnak a hűvös ajkak,
unt imák fészkelődnek
összefogott kezek árnyékában.

Lábujjhegyen a kétely,
telt talpak alatt a megtaposott földünk,
hűséges pár simul alánk,
agyagba fagytak a régi csontok,
fényképről komor szemek követik imánkat,
bölcsőben ring a múlt,
vérszínű, meztelen bőr alatt
tompul az ösztön, a szó,
hogy bennetek feltámadhasson
az ígért igazságunk.

(2003)



Kedei Zoltán: Önarckép

Burján Emil

Lélegzetenként

csillagfény-futószalagos
létműhely lelket sokszoroz
melynek mellékterméke ma
tudás és szellem hajnala
változások képleteit
lélegzetenként valakik
magukon kísérletezik

2011. 06. 24.

Csakrák

bármire lehetsz dupla példa
test-lélek egymás szakadéka
azért borulsz ki önmagadból
mikor az egyik elcsatangol
de a gerinced és a csakrák
iránya mélység és magasság

2011. 06. 23.

Spártai

testmeleg boldogság a sejt
ahogyan összes titkai
köztük rövid a béke mert
az évek harca spártai
kis életem belekövül
membránjukba végzetemül

2011. 07. 07.

Villámaink

évszak-érzékszerveimet
koptatják az évtizedek
megtorpanunk az űrhatár
felhőtornyos kapuinál
és úgy tekintünk vissza mint
zápor-lábú villámaink

2011. 07. 10.

Fényköltemény

Mindenséggént a Semmiben
ma is helyemet keresem
ezért háborgok legbelül
mint a csillagmagányos űr
amely azt vetíti körém
hogyan földgolyónk fényköltemény

2011. 06. 18.

Magad

ősi jogon te magad vagy
szülőföldnyi széltalapzat
sikló-szobor madaraknak

2011. 07. 11.

Kedei Zoltán

Önarcképfestés közben

A várudvari görbe fák alatt cinkos emlék nyomot takar.
Lidérc szellők mozgatják a lehajló ágakat.
Csattog a fény.
Keverem a kéket, és ugrom a romantika hálójába.
Zsongnak a színek.
A számadás virágai épülnek a képbe.
A fák koronái feloldják a téboly fekete mozdulatlanságát.
Elevenedik lanyhuló kedvem.
Az elmeszesedett pokoljáratok figyelmeztetnek az elmúlás foltjaira.
Merész magatartás szembekerülni saját képmásommal.
A fogyó értelem megfékezi az elmúlt évek lázongásait, a téma fénye védelem nélkül marad.
Minden önarcképet az utolsó szó jogán kezdek el, utolsó kiáltásnak is tűnhet.
Párbeszéd magammal.
Álmaim színes díszletével bátyázom körbe a fejet, melyen megjelennek az emlékeimből előkotorászott motívumok, jelzések, töprengések.
Mielőtt az önarckép megfestéséhez kezdenék, döbbenten olvasom saját írásumat: „Az erdő szélén jóakarátú, emberszabású faragványok állnak. Szamarak és szarvasok a mezőn. Nem menetelnek, nem is masíroznak, csak állnak a mezőn.”
Egy pillanatra megáll kezemben az ecset, a főbejáratra száll gondolatom. Ott helyezkedik el a ravaszság. Zakatoló lépés. Hang alapján, kétségbeesetten dobálja valaki a lépteit, és meg is szólal:
— Hallgassatok, ravasz bűnözők (bűnösök?)!
A kert sűrűjében a szomszéd macskák áldozat után köröznek, csak úgy, érdek nélkül. A fogalom találkozik a téma érdekével. Munkába lépnek az áldozatok.
Zizegnek a levelek, bár nem a téma áldozatai.
Az idő csokrából hullnak a meglovagolt szépek.
Tükörbe nézek. Szembekerülök önmagammal.
— Ki vagyok? — kérdezem.
Nem sikerül azonosítanom a tükörből visszatekintő arcot a szembenéző személyemmel. A kettő egészen más. A tükörképmás az igazibb, és nem a valóságos. Titkos víziók kékes árnyalatai elhomályosítják az eredetit.
A tükörkép a földi test lelki képe.

Zsigmond Győző

Nemlét

Nem hittem volna
Hogy volna aki hinné
Az is bomlana
Ki bomolna örökké

Azt hittük hisszük
A próba nem sikerült
S újra meg újra
Nekiveselkedünk

Az élet meghal
A halál kivirágzik
Nem jutsz szóhoz
És a szó sem szájhoz

Te vagy Nemvagy
Az ég földbe hajlik
Az álom gyengül
A nyű erősödik

Nem jutsz szóhoz
És a szó sem szájhoz
Az élet meghal
A halál kivirágzik

Világítás

Z. Ö.-nek

Világítunk
A sötétben látszik
Sötétlenénk
Ha világosban járnánk

Világítunk
Világítanak a gyertyák
Sötétlenek
Az égbe gyökerező fák

Ráduly János

Haikuk

ÚSZKÁL

A bágyadt fényben
Jelentőségteljesen
Úszkál a porszem.

ZÁRT KAPU

Zárt kapu mögött
Megsántul a nyugalom.
A magány zokog.

BOLYHOSODIK

Bolyhosodik a
Vak jelentéktelenség.
Fullasztó számuk.

KÉRDEZEM

Újból kérdezem:
Az egyiptomi fogság
Mikor ér véget?

ÉNEKLŐ

Éneklő madár.
Ölészre készek már
A fák karjai.

LEGJOBB

Cselekvéseink
Legjobb mértékegysége
A fontosságuk.

ÁRVEREZIK

Homlokráncaim
A zálogházban. Holnap
Elárverezik.

NEM TÖPRENG

A méh, míg mézet
Gyűjt, nem töpreng a medve
Cukorhiányán.

VÁGYAIMRA

Ráborulok a
Vágyaimra, siratom
A legárvábbat.

TARSOLY

A szerelmeim
Teljes összege vagyok.
Titkok tarsolya.

ILLŐ

Köszönöm csózkod
Ízét. Átvarázsoltál
Illő életté.

KIHULLT

Retikülődből
Kihullt a fényképem. Már
Emléktelenülsz.

Kamenitzky Antal

Győzelmeid jeléül

Az égnek nincsen fénycsodája annyi,
hogy túlszikkrazzon bennem tégedet.
A Hold, a Vénusz gyertyaláng, fikarcnyi,
nagyobb tűzön kotyvasztod mérgedet.

Tűnő mennyország, Isten fényessége
mesék homályán semmiségbe szédül.
Mint gombostűre feltűztél keményen,
ott haldoklom győzelmeid jeléül.

Győzelmeidnek könnyű trófeája,
még por sem lep, te máris eldobod.
Te, gyarló lelkem, jellemem hibája,

téged a sors ölembe álmodott.
Múló tudat és halhatatlan lélek?
Öröklét nincs, míg rám gondolsz, még élek.

Ne olvassatok

Én vak betűkbe mért temetkezem!
Mít vét nekem a papír tisztasága,
hogy vétkes verseimmel terhelem?
Ez arcátlanság, melynek nincs határa!

S az olvasó gyanútlan, védtelen.
Reárohannak, mint a démonok.
Bocsánatuk utólag kérhetem,
hogy ép ruhájuk sárral foltozom.

A verseim pusztító vírusok,
szemükbe vágódnak a vad betűk,
miközben kis megértést koldulok,

dühödt darázsrajt küldök ellenük.
Födjétek el kívülről arcotok,
s belül az Istent! Ne olvassatok!

Vandra Attila

A székel az nem magyar!

Ilon belépett a fia szobájába. Az elébe tárult látványtól majd hanyatt hánta magát.

— Hun vagy? — kérdezte, mert hirtelen nem látta sehun.

— Itt a бүтүben! — került ki Karcsika az ajtó mögül dinamóagyában és majóban.

— Fiam, azonnal felöltözől és elrakod ezt a sok zakotát, mert kapsz egy kalafintát!

— Még szabadságon se lehet... — kezdte Karcsika, de nem tudta mondatát befejezni.

— Na azonnal, mert eltángállak! Utána pucolás le az aprozárba!

Látta Karcsika, hogy anyja csihányra pisált aznap, s jobbnak látta, ha nem feszedezik az anyja előtt, mert még megródoglja, így még a kujakját is maga mögé rejtette, majd elbucsálkodva nekifogott teljesíteni az ukászt. Mikor kész lett, vette a lájbiját és priccses nadrágját, slápba bújt, majd kiment a konyhába, s megrántotta az anyja rokolyáját, hogy jelezze, kész van. Ilon beletörölte kezét a surcába, megigazította a keszkenőjét, majd adott neki egy ficujkát, hogy tudja, mit vegyen, két nájlompungát és pizt.

— Hun van?

— Ehejt az utca végén!

Még kent magának egy peccslekváros kenyeret, majd elindult. Aztán kisült, hogy az ehejt eléggé ahajt van, mert Balatonalmádi nem egy tanya. Nagy nehezen odaért, köszönt, majd kért egy kötés murkot, egy vinetét, két kiló pityókát, fél kiló árdét, fél kiló gogosánt, és egy kötés friss csombort. Az eladó rácsodálkozott, majd megkérte, ismételje meg. Karcsika elismételte. Az eladó nézett csodálkozó szemekkel, majd sajnálkozva mondta:

— Sajnos én csak magyarul tudok...

— De hát én magyarul beszéltem — háborodott fel Karcsika.

— Akkor nincs.

— Má hogyne vóna, hát nem lát a szemitül? Há minden van, vagy tán nem tud magyarul? — kapta fel a vizet a legényke, de be is húzta a nyakát azonnal. Az ilyen hangnemért otthon kapott volna már egy löfföt. Végül nagy nehezen mutogatva szót értett az eladóval, megvett mindent, csombort kivéve, mert az már nem tudta, hogy azt errefelé borsikafű címszó alatt kell keresni. De mivel maradt még pénze, vett még málét is, hogy az anyja csináljon kakast, mert azt ő nagyon szereti. Otthon aztán elbőcsködte, hogy milyen hülyék a magyarok, hogy még anyanyelvükön se tudnak!

Molnos Ferenc

Hulló csillagok

Nem tudni, miért,
honnan s milyen régen,
egyszer csak voltunk
— apró pontok
a végtelenségben —,
s az űr tátongó szája
egy ideig megkímélt.

Csakhogy sorsunk
a villanásnyi lét:
alázuhanunk
és elégünk hirtelen.
Hulló csillagok vagyunk
az augusztusi égen.
Kevéske fényünk
úgy szórjuk szerteszét,
hogy hátha látja valaki,
mi történt,
s megcsodálja
bukásunk szép ívét.

Szováta, 2008. 08. 17.

fekete-fehér

Kosztos Endrének

fekete vonal
fehér alapon
fut tova fut
merészen szabadon
magasba hág
s jaj most megtörik

álmaim fölött
csúcsív őrködik

fekete szén a
fehér papíron
ember menekül
a szűzi havon
hajszolják űzik
ordas éjszakák
bújtatnák tört ágak
rejtenék fák

nincs még kegyelem
nincs már oltalom
batyuként sorsom
vállon hordozom
súlyos terhemet
le nem tehetem
szárnyaszegett madár
az életem

fehér villanás
fekete égen
kezem ki fogja
ki vezet szépen
ki az aki ma
reggeltől estig
feketéimet
színesre festi

Szováta, 2005. októbere



Demeter Attila

Téged kereslek

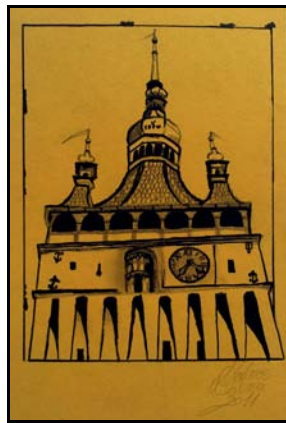
Téged kereslek minden dalban,
lágyan hullámozó nagy sóhajban,
megváltást hozó napsütésben,
esőben, szivárványfényben.

Téged kereslek fűben, fában,
az édesanyák mosolyában
Téged — a gyilkos szenvedélyben,
titkos, kéjjel telt ölelésben.

Téged kereslek minden Mában,
izzó, fájdalmas ragyogásban,
minden árnyékban, minden kékben,
forrásban, hegyi tó vizében.

Téged kereslek minden lázban,
életben, szívdobbanásban,
szavakban, mondatban és képen,
Téged — a kora ébredésben,

Csendben vagy könnyörtelen zajban —
Téged kereslek — önmagamban.



Molnos Dalma grafikája



Zágoni Attila

Bölöni Domokos*

A rendszeres írásnak a helybeli irodalmi kör fészekmelegében inkubátorodott neki. Már régóta közölt, amikor közölték vele, jó lenne, ha összeszedné magát... kötetbe. Novelláinak témáját többnyire az árcsói borvízforrásból meríti, s otthon eresztí fel hígított csapvízzel. Műhelytitokban teszi, és közben várja, hogy az illetékes hargitai múzsa tarkón legyintse.

Leborult szivarszipka

Fütyös Pista olyan szegény volt, mint a templom egere rekvirálás után. Ha az adószedők keresték, a szomszédtól kölcsönzött alutáplált verebeket, ajtaját pedig egy kocsmai verekedésben szíven szúrt szalmaszállal támasztotta meg. Fütyös Pista tanyán lakott, fent Ciheres-tetőn, ahol a deszkából deckalevet főznek, az almáriumból szilvóriumot, s a csillagos ég olyan közel van, hogy a vegyesbolt ellátása kizárólag a Göncölszekérrel történik. Amikor sok áru gyűlt össze, a Nagy Göncöllal zötyöggették fel, amikor kevés, a Kis Göncöl is megtette.

Az emberek telepes rádióból hallgatták a híreket, s amikor a szpíker azt mondta, hogy alagsorban repülnek a macskák, akkor patkánymérget vettek rá, hogy megváltozik az idő. Igaz, Fütyös Pista rá se rántott a telepes szpíkerre meg az időjárás női szeszélyeire. Ő csak fütyült, fütyörészett, mint a filharmónia rigója, és két fütyükoncert között házasodni készült.

— Azt a leborult szivarszipkáját! — borult ki idegice, hamisítatlan népi hozzáállással. — Milyen bennvalóba vigyem a felkontyolt csajt?

Ha arra gondolt, hogy tanyái bungalója még egy diszkréten puszilózó gerlepártól is összedőlhet, trillázó pacsirta-kedve a földre szottyant, és ülőfürdőt vett a porban. De Fütyös Pista párválasztó szándéka olyan erős volt, hogy exkavátorral még a Madarasi Hargitát is elhordta volna, ha zsebkendőjének mind a négy sarka úthengerrel van vasalva.

Fütyös Pista felpattant hát egy kölcsön-traktor nyergébe, és lelovagolt a faluba.

*Megjelent a *Sánta pegasus* című kötetben, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1985

— Ha nem kapok asszonyt, kárrá teszem magam... — lellezett egy pirinyót, amikor behúzta a kézikötőféket. Utána beült a motelbe, és fixírozni kezdte a csajokat. Az egyiknek úgy ringott a csípeje, mint három ember egy csónakban. A másiknak olyan vékonydongájú szemöldöke volt, mintha az udvarhelyi cérnagyár nyersanyaghiánnyal küszködne. A harmadik a kompótlevet a Füttyös Pista házassodhatnékjára öntötte. Hát ez neki dunsztig elég volt...

Bement a megyei laphoz, és nagy, dolgos kezével összetajkolt egy rusztikus felhangú apróhirdetést: „Jó karban tartott, alig használt hölgyeménnyel akasztanék tengelyt, életreszólóan. Jelige: Hők-nye, böcs-böcs!” Nemsokára ment is a fényképes válasz, a Kis Göncöllal vitték ki petró, konyhasó és rozsdás konzervdobozok meghitt társaságában. Egy hét múlva megejtették a kézfogót, két hónap múlva sor került az első nyafogóra is. Igen, mert Wilma Vilma érettségizett csaj volt, kottából főzött, de abból is csak úgy, hogy inkább a szünetjeleket respektálta. A sódert viszont feszt nyomta: kuruttyolt, karattyolt, galatlyolt télvíz idejétől borvíz idejéig.

Egyszer aztán Füttyös Pistánál is betelt a stampedli, s egy pesszimista hangvételű munkanap után jó kötésű paszulykaróval állított haza. Ahogy belépett, egészen balladisztikus lett a hangulat, sőt miután leverte a lámpát, még a balladai homályt is ki lehetett tapogatni.

— Jaj, édesegy uram! Ezután tényleg befogom a rúzsos lepénylesőmet — esküdözött az új asszony a festett fali szentekre, teljesen figyelmen kívül hagyva a darwini evolúciós elméletet.

De már késő volt... Az ajtó előtt a szomszéd kutyái orgonálni kezdtek. Klaviatúra nélkül orgonáltak, de akkora átéléssel, mintha farkasok kerülgetnék őket. Ha történetesen valaki az ablak alatt fülel, zicc, hogy nem kerüli el a figyelmét a tankönyvekben is emlegetett balladai szaggatottság, egészen a száraz paszulykaró karrierjének derékba töréséig.

A ramazuri elmúltával a menyecske érettségi diplomáját az átalvetőbe gyúrte, és nekilódult a falunak. Igen ám, de Füttyös Pista egy sirülónél elibe került, és saját kezűleg — mondhatnám, karhatalommal — szerzett érvényt a család szétzülése ellen hozott paragrafusoknak. Visszafelé korzózgatva apránként félretették a haragot, úgyannyira, hogy végül a vadzabban is turbékoltak egy keveset.

Másnap hetipiac volt a faluban, s Füttyös Pistáné született Wilma Vilma is leereszkedett oda. Túsarkúval döfködte a sarat, mintha legalábbis bejutott volna a hároméves Pedára. Mindenkinnek arról szövegelt, hogy a férje milyen vagányul megtáncoltatta. Csak azt nem tette hozzá, hogy Füttyös Pista a karót táncoltatta meg... az ő hátán.

Igaz is, minek kürtölni ki minden csekélységet? Fő, hogy rájött, az lesz a legjobb, ha a csikókályhába mindennap paszulykaróval fűt be.



Málnási Ferenc

„...naponta erősítsd országodat...”

Majdnem 1000 éves a Szent István király *Intelmei*
Imre herceghez

A középkori Európában ismertek voltak az ún. királytükrök, amelyekben az uralkodók örököseiknek összegezni kívánták tudásukat és tapasztalataikat. Az *Intelmek* szövege kézzel írott (ma már nyomtatott is) prózaszöveg, 10 fejezetbe tagolt bizalmas családi beszélgetés.

Az *Intelmek* (De institutione morum ad Emericum ducem) összefüggő szöveg, tulajdonképpen Szent István politikai testamentuma. Grammatikailag tartalmi-logikai kapcsolatban, alárendelő és mellérendelő viszonyban álló mondatok sorakoznak, és birtokos személyjeles szavak segítik a megértést: életemben, alattvalóid, életmódját, apád parancsát, kis cselédem, országodat, atyafiságođhoz... A szerző személyragos igékkel fogalmazza meg intelmeit: (eszedbe) véd, halljad, parancsolok, katonáskodjanak, döntsenek, jönnek-hoznak, gyámolítsad...

A jelentéstani elemek közül rokon értelmű szavakkal inti fiát István királyunk: parancsolnak, tanácsolnak, javasolnak, gyenge, esendő, gyámolítsad, becsben tartsad, kegyesség, irgalmasság... Néhány körülírással nevezi meg, kedveskedve, Imre herceget: puha párnák lakója, többé ne puha kásával etessenek, itassanak meg olykor fanyar borral, mely értelmet tanításomra figyelmessé teszi.

Az *Intelmek*ben nagy jelentősége van a 10 fejezetbe sorolt tanulságok, parancsok, tanácsok, javaslatok felsorolásának, többek között a főemberek és vitézek tiszteletéről, az igaz ítélet és türelem gyakorlásáról, a vendégek befogadásáról és gyámolításáról, az öregek tanácsának súlyáról, a kegyességről és a többi irgalmasságról, valamint a többi erényről.

A szöveg Szent István királyunk nevében készült, szerzőként ő is számba vehető, de, bár tudjuk, hogy jártas volt az írás (grammatika) tudományában, a maga politikai testamentumát bizonyára valamelyik művelt egyházi emberével készítette el, latin prózában. Az *Intelmek* párbeszédes formájú, bár Imre herceg nincs jelen, csak írásban olvashatta atyja szavait. Mivel nem tudjuk a szöveg pontos keletkezésének idejét, lehet, hogy Imre herceg nem is olvashatta, korai halála miatt.

Szövegköziség, intertextualitás az *Intelmek*ben a bibliai példák — Ádám, Salamon, Dávid, Pál apostol — említése, a római történelmi példákra való hivatkozás, és a szöveget is az imákból kölcsönzött „Ámen”-nel zárja.

A szövegben valóságos és elképzelt, a jövőre vonatkozó parancsok, intelmek, kérések világképét kapjuk, ennek alapján Imre herceg kialakíthatott és a mai olvasó is kialakíthat magának egy képet erről a világról. (Ha Imre herceg nem is használhatta fel az intelmeket, de a befogadás ezután parancs és életelv lett mind az uralkodók, mind az országlakosok számára. A befogadás az eszmékre, a művészeti stílusokra, a hódítók előtt menekülő népekre, népcsoportokra vonatkozóan érvényesült. A budai polgárváros kapuján 1260 táján ez a latin nyelvű felirat állt: „Örvend és jól jár a vendég, aki jött ide: polgár / Lesz kegyelem gonoszon s várja a jót jutalom.”)

Az *Intelmek* latin nyelven íródott, magyar fordítású, régi szöveg, szóbeli, de írásban jutott el Imréhez, a címzetthez, mai szóval a befogadóhoz, kapcsolatteremtő, ismeretközlő, felhívó, szépirodalmi szöveg.

Stílusa is szépirodalmi. Jó hangzású szavak, intések, szelíd kérések sorakoztatásával kéri fiát István király, hogy hallgassa meg őt, a beszélgetés tónusa is meleg, bensőséges. Két esetben szerepelnek rossz hangzású szavak a szövegben: Ádám széttörte a parancsok bilincset, föld nyelte el, tűz emésztette meg, Salamon fia gögijében pöffeszkedve megfenyegette apját.

István király „kis cselédem, szívem édessége, sarjam jövő reménysége” metaforákkal illeti Imre fiát.

A szöveg mondatai kijelentőek, de bőven találunk felszólító mondatokat is, ezek a szerző egyenes beszédében szerepelnek.

„Pur és chumov uogmuc...”

(A *Halotti Beszéd* és *Könyörgés* több mint 800 év távlatából)

Egy nemzet nyelve szellemének legtökéletesebb kifejezője, együtt él az emberrel, visszatükrözi gondolkodását, észjárását, együtt fejlődött vele, a haladó műveltséggel együtt változik. Ezért is különösen értékesek számunkra a minél távolabbi századokból ránk maradt szövegek.

A magyar nyelv éve és a Kazinczy-év — 2009 — jegyében, a Magyar Nyelv Múzeuma megszületésének örömeire emlékezzünk a legkorábbi fennmaradt magyar nyelvű szövegre, amely az összes finnugor nyelvek első nyelvemléke. A 32 soros szöveg kézzel írott — ma már nyomtatásban is olvasható —, prózaszöveg, benne szövegmondatok, mondattömbök.

A „Latiatuc, feleym” kezdetű *Halotti Beszéd*, a „Serelmes bratym” megszólítással kezdődő *Könyörgés* után négy sor latin sermo, szöveg található. A két részt rubrika (vörös felirat) jelzi: „Sermo super sepulchorum” (Beszéd a sír fölött), illetve: „Hic faciat sacerdos sermonem populo” (Itt mondjon beszédet a pap a népnek). A két felirat a temetési szertartás helyére utal. A három iniciálé (L, S, O)

az eredetin ugyancsak vörös, a nagybetűket (maiuscula) vörös megerősítő vonalak emelik ki. Szintén a kiemelést szolgálja, hogy a *Latiatuc*, a *Serelmes* és az *Optime* kezdőszavak vörös vonallal át vannak húzva.

A XII. század végi könyvírás jól olvasható, mivel ennek a karoling minusculának a kései változata, amelyet majd a humanisták gondosan utánózni kezdenek, és amit — hála az akkor meginduló könyvnyomtatásnak —, máig használunk.

A szöveg jelentéstani kapcsolatait vizsgálva a szövegösszetartó erőt, a kohéziót az teremti meg, hogy a katolikus egyház temetési szertartásának rendje értelmében a koporsónak a sírba lebecsátása és szentelt vízzel való meghintése után a papnak beszédet kell mondani a gyászoló gyülekezetnek. A beszéd után a pap földet hint a sírba, elmond egy zsoltárt latinul, majd könyörgésre szólítja fel a gyászoló gyülekezetet — ez a „monitio” —, aztán különböző imádságokat mond latinul. Ebbe a szertartási rendbe illeszkedik bele a *Halotti Beszéd és Könyörgés*.

A beszéd az első emberpár bűnbeesésének messzi távlatából a jelenbe vezeti a hallgatókat, és rádöbbeníti őket, hogy rájuk is ugyanaz a sors vár, mint a koporsóban fekvő felebarátjukra.

A kohéziót a grammatikai kapcsolatok, a mondatok tartalmi-logikai kapcsolódása, inkább mellérendelő, könnyen tagolható jellege és az alany és állítmány egyeztetése is biztosítja. Melléjük társulnak a birtokos személyragos szavak: *feleim, szemetekkel, ősiünket, gyümölcsétől, Istenétől, víze, torkát, Urnak, bűnét, barátim* stb. Személyragos igék — *teremté, adta vala, tiltá, mondá, engede, evék, megszakasztja vala* stb. — emlékeztetik a hallgatókat Ádám és Éva történetére, majd a *kérjük, legyenek, szabadítsa, vezesse, imádkozzunk* igékkel kéri őket könyörgésre.

Jelentéstani elemként a *paradicsom, gyümölcséből, halál, szemetekkel, kérjük, imádkozzunk* szóismétléseket sorolhatjuk. Közöttük a *halálnak halálával holsz* tőismétlést. Az *Urunk Isten, szent asszony Mária, boldog Mihály arkangyal, szent Péter urunk, szentek, Ábrahám, Izsák, Jákob* szavak felsorolása — amelyek egyben kulcsszavak —, a vallási jelleget adja meg a szövegnek.

A *Halotti Beszéd*... 1192–1195 között keletkezhetett, a Pray-kódexben maradt ránk. A kódexet Somogyvárott, a bencés kolostorban írták. Nevét Pray György szerzetestől kapta, aki a XVIII. században fölfedezte és ismertette nyelvemlékünket. Népünknek volt saját nyelve, lírai és elbeszélő költészete („hamis mesék”), ám a honfoglalás után az egyház az antik világ nyelvét, a latint mentette át, és így lett a magyar irodalom a latin irodalom leánya. A kor írni-olvasni tudó emberei — bár rovásírásunk is létezett — latinul kezdték gondolataikat megfogalmazni, s a kolostorokban másolták az egyházi szertartásokhoz szükséges latin szövegeket. De a latin mise során is szükség volt a magyar nyelv használatára, hogy a prédikáció szövegét a latinul nem tudó nép is értse.

Valóságos és elképzelt világképet kapunk a szövegben, ennek alapján a hallgatók, az olvasók kialakíthatnak maguknak egy képet erről a világról.

A *Halotti beszéd* szöveg magyar nyelvű, latin szavakkal, régi, szóbeli, érzelmkifejező, de ismeretközlő, tanító célzatú is, szépirodalmi alkotás.

Stílusa is szépirodalmi. Stílusértékű a mai olvasó számára a szöveg képe, a XII. század végi könyvírás karoling minusculái. Rossz hangzású — *por és hamu, halálnak halálal bolsz, haraguvék, bűn, pokol* stb. —, és jó hangzású — *malaszt, gyümölcs, szent asz-szony Mária, paradicsom nyugalma* — szavak hatnak a hallgatók érzelmeire.

A szöveg szavai, a szótári jelentésre ráépülő, a szövegösszefüggésből adódó, érzelmi-hangulati többletjelentéssel, az egyházi nyelv képzeteivel tartalmasabbá válnak: Péternek hatalom adatott oldania és kötnie, Ábrahám kebelébe helyezés, a világ tömlöcként való említése és más vallási jellegű kifejezések már meghonosodottnak látszanak, a fordító/szerző könnyedén használja őket. Anyanyelvünkbe a latin retorikai elemek beleolvadtak már, ilyen például a komplex szemlélet egy jegyének külön nyelvi kiemelése: *látjátok szemetekkel*.

A fordító a latin nyelv bizonyos stílárius elemeit sikeresen ültette át magyarra: a „morte morieris” (halálnak haláláal) fordulatot például nemcsak visszaadja magyarul, de meg is háromszorozza: *halálnak haláláal bolsz*. Ez a tőismétlés, figura etymologica rendkívüli nyomatékot ad a szövegnek. Ma már kihalt szavakkal is találkozunk: *isa, heon*.

A szöveg mondatai kijelentő mondatok, de felszólító mondatok és az ősinek számított függő kérdő mondatok mellett (*Látjátok, feleim, szemetekkel, mik vagyunk?*) már fokhatározói következményes mondatot is találunk (*És az gyümölcsnek oly keserű vala víze (leve) hogy torkukat megakasztja vala*).

A *Halotti Beszéd és Könyörgés* szövege a szerző, a pap egyenes beszéde, szabadon tolmácsolva, imádságrészleteket szöve bele szerkesztette meg a mondanivalóját, innen ered az előbeszéd természetessége, hangzásában is jól ható magyarsága.

„Az elmenő üdvözli a szent királyokat Váradon”

**Több mint 550 éve írta Janus Pannonius
Búcsú Váradtól című versét**

Talán 1458–59 telén búcsúzik Váradtól az a humanista költő, akinek költészete a reneszánsz talaján virágzott ki, s latinul fogalmazta meg a gondolatait. Janus Pannonius nagyra értékelte a földi életet, a békét, a kultúrát, a természetet, s a költői halhatatlanságot. Antik módú leíró költeményeket, dicsőítő énekeket, elégiákat és epigrammákat írt.

A szöveg kézzel írott (ma már nyomtatott), lírai alkotás. Két jelentős fordítása Berczeli Anzelm Károly és Áprily Lajos műve. A szövegmondatok sorokba, a sorok hét versszakba sorakoznak, egy másik változatban egy szakasz, 42 sor.

A szövegkohéziót az teremti meg, hogy a búcsú pillanatára összpontosít, a jövő: az utazás (1-3. versszak), a múlt: Várad értékei (4-7. versszak). A refrén, az útra biztató felszólítás egyrészt tagolja, másrészt segíti a szövegösszetartozást: „Hajrá, fogyjon az út, társak, siessünk!” (Áprily Lajos), „Fel hát az útra, társaim, siessünk” (Berczeli Anzelm Károly). Ez a szerkezet az antik búcsúbeszédnek is megfelel: Az utazás okainak felsorolása (Ister úrhoz), utána a kesergés, a búcsúzás a szeretett dolgoktól (Isten áldjon) következik, és imával, fohással kell zárulnia (Szent László oltalmaz).

A szövegmondatok ilyen tartalmi-logikai kapcsolódása mellett a birtokos személyjeles szavak is segítik a grammatikai kohéziót: *Dunánk*, *urunkhoz*, *lovaink*, *hőforrású vizeink*, *orodat*, *királyunk*, *tested* stb. Személyragos igék jelenítik meg a „szép Körös vidékét”: települ, nem tart vissza (folyó s az ingovány), (fagy) fogja, nem siklik, (lovaink) repítik... stb. és a búcsúzást is: áldjon, legyen (ég vedel), gyógyítja, sem ártott, pusztított, emelsz, segíts meg...

Jelentéstani elemek a szövegben a szó-, illetve sorismétlés, a refrén. A költemény szerkezetét ellentét fogja össze: az első szakaszokban és a refrénben a költő siettet a búcsút, emlékei és a város értékei marasztalják. A vers gondos szerkesztése is ellentétben áll a költő zaklatott idegállapotával. Ellentét a folyó, az ingovány és a megdermedt habok, a csónak és a repülő szán, a nyár és a tél egymás melletti szerepeltetése. Szerepe van a felsorolásnak is: hó, köd, fagy, jég, zúzmar. A téli táj segítője az utazásnak: „lovaink a szánt repítik”, „nem siklik soha úgy a lenge csónak”. Felsorolás rögzíti mindazt a szépet, jót, amit Váradtól kapott a költő. Az egészség- és az életszerető ember búcsúzik a hőforrás-vizektől, de a szellem egészségének kútforrásaitól is, a híres könyvtártól, az „aranyba vont királyok”-tól, szobroktól, amelyek megmenekültek a tűzvésztől, s végül Szent László legendájának idézése a misztikum, a népi gondolatvilág és a szent királyok iránti tisztelet megbecsülése, és a „nemes lovag, segíts meg” kéréssel zárja a költeményt. Az előbbi felsorolás a humanista ember értékrendje is: mondhatni polgárosult, városias életmód, kényelem, kultúra.

A költemény akkor keletkezhetett, amikor a váradi kanonok, a jövődöbéli pécsi püspök, Janus Pannonius, költőként búcsúzik a bihari tájtól.

A szöveg a költő monológjának tűnik, de a refrén már párbeszéd, a meg nem nevezett társak biztatása.

Szövegköziség, intertextualitás az antik értékekre való utalás: Zephirus, Phoebus, Patara, múzsák, s a középkori Szent László monda említése. (Ezt a mondat Arany János is feldolgozta a *Toldi estéje* 5. énekében.) A költemény refrénje Martialis V. századi római költőtől ered.

Valóságos és elképzelt világképet kapunk a költeményben, és az olvasónak ennek alapján sikerül kialakítani elméjében egy képet erről a világról. (Várad környéki magyartanár voltam, tanítványaimmal többször bejártuk a várat, meglátogattuk a könyvtárat, megpihentünk a Püspöki Palota kertjében Szent László

szobránál, utána jót fürödtünk Félix-fürdőn, s hazafele, az autóbuszban, elszavaltuk Janus versét.)

A költemény szövege eredetiben latin nyelvű, magyar nyelvű fordítása régi, írott, érzelmkifejező, szépirodalmi alkotás.

Stílusa is szépirodalmi. Jó hangzású szavak sokasága festi a búcsú pillanatában megfogalmazott gondolatokat, talán egyedül a „tűz, a lángok perzselték s füstfelhők” árnyékolják be ezt a hangulatot. A költemény 11 szótagos soraiba a verslábak így sorakoznak:

Hajrá, fogyjon az út, társak, siessünk.
 _ _ / _ U / U _ / _ _ / U _ / _

Fel hát az útra, társaim, siessünk.
 _ _ / U _ / U _ / U U / U _ / _

A költeményben több megszemélyesítés segíti a képszerűséget: hó települ, az erdő büszke, nem tart vissza a folyó, a fagy fogja, a tűzvész gonosz, pernye repült, fogyjon az út... A szent király verítékét nektár-metáforaként említi a költő, s megszólítással búcsúzik Váradtól.

A refrén verbális stílusú, a költemény többi része inkább névszói, ezt bizonyítják a sorakozó jelzős szerkezetek: szürke súly, szép Körös, hideg vizét, fűrgő hab, megdermedt habok, lenge csónak, híres könyvei, gonosz tűzvész, rőt fegyver...

Janus Pannonius a reneszánsz, a humanizmus költője, de a mindenkori jelené is, hiszen maga mondta: „Nézz körül, és ne feledd, hogy hű fia légy a jelennek!”

„Minden nópnek az ő nyelvín...”

Ezzel a gondolattal fordította le Sylvester János az 1530-as évek második felében a teljes *Új Testamentumot*, és 1541 elején — 470 éve — magyar nyelven vehette kézbe a „magyar nóp” az Újszövetséget. Volt már eddig is bibliafordítás, a huszitáké, a Komjáti Benedek *Szent Pál leveleiből* készült magyarítás, valamint Pesti Gábor *Négy evangéliumának* fordítása. Sylvester János műve óriási és korának tudományos színvonalán álló teljesítménye lett a legfontosabb előkészítője a teljes magyar Bibliának, az 1590-ben megjelent Károli Gáspár fordította *Vizsolyi Bibliának*.

S a korabeli írni-olvasni tudók kezükbe vehették és olvashatták az Ige magyar szavait, s ajánlásként, örömmel fedezhették fel az ilyen magyar szavakat:

Próféták által szólt rígen az Isten,
 Az kit ígért ímé vígre meg atta fiát.



Buzgó lílekvel szól most es néked ez által
 Kit hagyja, hogy hallgass, ki hagyja, hogy te kövess...
 Az ki zsidóul és görögül és vígre deákul
 Szól vala rígen, szól néked az itt magyarul.
 Minden nípnek az ű nyelvin, hogy minden az Isten
 Törvényin iljen, minden imádja nevit.”

Szinte most is halljuk a görög dobbantásokat, az XVI. századi hibátlan hexametereket és pentametereket, a magyar népet köszöntő disztichont, a klasszikus időmérték magyarul megszületett büszke bizonyítékát. Krisztus urunk „tegyetek tanítványokká minden népeket” parancsa mellé Sylvester társította a „minden nípnek az ű nyelvin” kérését, felhívását. Korszakos alkotás került „könyvpiacra”: *Ulj Testamentum Magyar nyelven melyet az Görög és Diák nyelvből fordíjtand az Magyar népnek Keresztyén hitben valo ipülésére. Újsziget, 1541.*

Az Erdősi családnevét a kor humanista-reneszánsz szokása szerint latinossá váltó Sylvester János (1504 k.–1557 u.) Erdélyben, a Máramaros megyei Szi-nyérváralján született, előbb Krakkóban ismerkedett Erasmus eszméivel, majd Wittenbergben tanult, a lutheri eszmék akkori tudományos központjában. Mikor hazaérkezik a Mohács utáni szétszaggatott hazába, alighanem egyike a legműveltebb magyar embereknek. Nádasdy Tamás, gazdag dunántúli földbirtokos, királyi tanácsos a két király uralta, belháborúk zaklatta, török kínoztató országban tudós módjára művelt, fejedelmi udvarnak is beillő otthonában úgy pártolta a költészetet a művészeteket, a tudományt, mint az olasz reneszánsz uralkodók. Felismerte Sylvester értékét, iskolát bízott rá, vállalta a bibliafordítás anyagi támogatását, nyomdát állíttatott fel számára a Sárvár melletti Újszigeten. S amikor kész a mű, Sylvester büszkén jelenti urának: „Végre-valahára az Újszövetség teljesen kész! Kérjük Nagyságodat, fogadja jó szívvel... Néhány évvel ezelőtt még csúfolódtak az idegen nemzetbeliek, hogy még az oroszoknak is van anyanyelvű evangéliumuk, egyedül csak a magyaroknak nincs. Pedig a keresztyén nemzetek nemcsak hogy nem csúfolódhatnak rajtunk, sőt irigykedhetnek, tudniillik nyelvünk kiválósága miatt, s ezt utánozni nem képesek. Melyik idegen nemzet nem csodálkozik azon, hogy valaki magyar nyelven mindenfajta verssort tud írni görög és római mértékre? Ki hiszi el, a szóalakzatokból, a súlyokból, mértékekből bármit is le tud fordítani erre a nyelvre?”

Nyelvészként, tudósként, költőként Sylvesternek egyszerre nyílt rá a szeme a magyar nyelv e „csodájára”. A fiatal Sylvester Krakkóban sajátította el a „három szent nyelv”-et, ahogy a reneszánsz a héber, görög és a latin nyelvet együtt nevezte. Majd Erasmustól tanulta meg, hogy a Biblia latin fordítása, a *Vulgata* (melyet még az ókor és középkor határán Szent Jeromos ültetett át héberből és görögből az akkor még élő latin nyelvre) tele van félreértésekkel, pontatlanságokkal. Vissza kellett nyúlni az eredeti szövegekhez. Egyúttal Sylvesternek tisztáznia kellett a maga számára a magyar nyelv törvényszerűségeit is. Már Krakkóban írt

magyar nyelvű magyarázatok, kísérő szövegeket tanítványai számára különböző tankönyv jellegű nyelvtudományi művekhez. Még a bibliafordításon dolgozott, amikor kiadta a *Grammatica Hungarolatina* (Sárvár-Ujsziget, 1539) című munkáját. Így a magyar nyelv lett számára a negyedik „szent nyelv”, s e felismerés tudatában jelentette ki, hogy a hazai nyelvet más európai nyelvekkel egyenrangúvá kell tenni. 1514-ben már a bécsi egyetemen a héber, görög és ókori történelem professzora. Magyarországon az esszé műfajának megteremtőjeként is tiszteljük, a „képes beszédéről”, a költői képekről, a hasonlatokról írt értekezéseket, valamivel azelőtt, hogy Montaigne (1533–1592) Franciaországban kitalálta az esszét mint műfajjelnevezést. Sylvester elismerően szólt a „virágénekek”, a szerelmi dalok és a népdalok fordulatairól is.

2011 elején, 470 év távlatából elmondhatjuk, hogy Erdősi Sylvester Jánossal kezdődik a magyar nyelvtudomány, valamint a törekvés az egységes helyesírásra, de esszéivel a magyar értekező próza is. Méltán illeti meg halhatatlan hely a hazai kultúra és tudomány történetében. Korát messze megelőzte, előfutár volt, hatott kortársaira, olvassuk hát ma is, emlékezzünk Rá, mert még mindig időszerű.

„Úgy szeretem Rodostót, hogy el nem felejthetem Zágont”

Mikes Kelemen: *Törökországi levelek*

„Rengeteg havasok alján van egy szép, nagy székely falu: Zágón a neve. Három oldalról erdős hegyek veszik körül a falut, mely egy háromágú csillaghoz hasonló fennsíkon fekszik. Mint egy gyönyörű kert, olyan Zágón, melynek legszebb pontján állott Mikes Kelemen szülőháza, tölgyes erdő közepén... Ha valaki a hűségnek személyi nevet akarnak adni, nevezze Mikes Kelemennek. Íme, az ember, aki megható hűségével tette halhatatlanná a nevét. Aki ifjú korában került II. Rákóczi Ferenc udvarába, s többé el nem maradt neve mellől, követte bús vándorlásaiban, megosztotta vele a számkivetés keserveit, zokogott ravatala mellett, s ő maga is, hosszú évek múltán, ott hunyta le örök álmra szemét, ahol ura: az idegen földön, tenger partja mellett, nagy Törökországban. Hűséges lelkének örök emléke az a 207 levél, amelyet idegen földön írt, s mely amellelt, hogy becses adatokat szolgáltat Rákóczi életének utolsó fejezetéhez, jeles íróvá is avatja a derék Mikes Kelemen” — vallotta Benedek Elek (*Nagy magyarok élete*. Társ Kiadó. Sepsiszentgyörgy, 2006. 5.)

Mikes Kelemen alkotása eredetiben kézzel írott, kötetben nyomtatott próza-szöveg, levél. Fiktív, el nem küldött 207 levél egy képzeletbeli nagynénjéhez:

„Groff P...E... írot leveli M...K.” Koherens, összefüggő szöveg, mindenik levél szerzője azonos, és azonos a címzettje is.

Az a világkép, — valóságos és elképzelt — világdarab, amely a szövegben kifejezésre jut, egyrészt valóságos: a Rákóczi Ferenc vezette bujdosók élete, a törökországi szokások, életmód, maga a város, az emberek, a tenger, a szüret, a török birodalom diplomáciai erőfeszítései, Mikes diplomáciai útja Jászvásárra, bukaresti tartózkodása stb., olvasmányai alapján elképzelt világkép. Mikes leveleinek középpontjában II. Rákóczi Ferenc fejedelem áll, az ő emberi nagysága világítja be az első 117 levél lapjait, s a halála feletti mélységes fájdalom árnyékolja be a későbbi leveleket, míg az utolsó levelekben nagyobb teret kapnak az olvasmányélmények.

Mikes levelei mélységes hazaszeretetének tükörképei, Mikes magatartását hazája iránti szeretete irányítja, s ez indítja a bíráló megjegyzésekre is. Magát és társait bujdosóknak nevezi, és minden levelét az elveszett Tündérország, Erdély iránti ragaszkodás pátozsa fűti át, élete a megrendítő hűség és hazaszeretet példája. Leveleiben a jó gazda szemével néz körül, ha valami hasznos dolgot lát, nyomban arra gondol, milyen előnyös lenne mindezt meghonosítani Erdélyben. Pl. gyapotot, selyemeressztő bogarakat. A tenger hullámai, a rodostói szüret, a török ifjak nevelése, a török ételek, a török asszonyok stb., mind-mind az elveszett szülőföldet juttatja eszébe. A fejedelem halála után keletkezett egyik levelében olvashatjuk, hogy sok év után letette a francia köntöst, és ismét székely ruhát vett fel.

A szövegtípus: magyar nyelvű, régies elemeket tartalmazó, írott szöveg, kapcsolatteremtő, érzelelkifejező, szépirodalmi szöveg, levél, irodalmi napló.

A szöveg stílusa is szépirodalmi, amely a székely emberek mindennapi beszédéből táplálkozik, könnyed, társalkodó hangú, a szelíd harag, az öröm és a bánat, a keserűség és a férfias megnyugvás színezik a stílusát. A szöveg írásjegyeinek stílushatását (az eredeti kézírásban) a régies formájú betűk adják, ezek egyéni betűk. Egyes szavakat a kiejtés szerint, fonetikus formájukban ír le: *kéd, bé akarok menni, itt vagyon a mi rakás kenyeriünk*.

A szöveg szavainak stílusértéke Mikes leveleiben is abban jelentkezik, hogy a szavak elsődleges, szótári jelentésére ráépül a másodlagos, a szövegösszefüggésből adódó, az érzelmi-hangulati többletjelentés. Különösen akkor, amikor Erdély és Rákóczi iránti ragaszkodását fejezi ki. Találó jelzők, a jelenség lényegére tapintó kifejezések sorakoznak a levelekben: a kellemes hír *jóságu, csendülő hír*, a barátságtalan levél *hidegebb téntával vagyon írva*, a fejedelemasszonyt *kigyomlálták a világból*, az Isten nagy *cselédes gazda*, a világ nagy *vendégfogadó*, a török dervisek *bőrharangok*, a szeretet *megenyvezi a barátságot*, az asszony Rodostóban *olyan gyümölcs, amelyet nem visznek az asztalhoz*, Rodostó *kedves, megunt város*, a szultán vendégsége igen *szomorú vigasság*, az asszonyok *bóbitás foglyok, szép tyúkók*, a hajók *tengeri lovak* stb.

Mikes képei, kifejezései igazolják, hogy észjárása a székely népnyelvhez igazodik. Hasonlatai is népies fogantatásúak: *az erdélyi asszonyok szava állandó, mint a brassai havas; egy erdélyi asszony sem ér-e annyit, mint tíz magyarországi?; a rózsza többet ér a*

kórónál, a nap fényesebb a holdnál; Mikor Magyarországon napfogyatkozás vagy a napban, csak egy erdélyi asszonyt vigyenek oda, annak szépsége elég fényességet ad. Egy másik levelében pedig az a kívánsága: Édes néném, erdélyi feleséget adjon kéd, mert nem tudok olyan országot, ahol az asszonyok olyan érdemesen viseljék az asszony nevet, mint a mi Tündérországunkban. Rákóczi fejedelem halála után árvaságukat jellemezve mondja: ...olyanok vagyunk, mint a nyáj pásztor nélkül.

Az egészséges, jó kedélyű ember, a közvetlen beszélgetés hangját idézik szójátékai: Már egy hete, hogy egymással nem nevettünk, és ez az idő hosszabbnak tűnt nekem, mint a nyúl farka...; Hát ez nekem jólesék, hogy a levélben káposztásfazéknak neveznek?, Mert én úgy szeretlek, édes néném, mint a káposztát. De tudja kéd, meddig szeretem kédet? Valameddig dobányozhatom... Még amikor valamilyen szomorú történetet mesél is el, a végén feloldja egy humoros szójátékkal. A 97. levelében mondja el, hogy a szultán elrendelte a nagyvezír megölését, s Mikes a levelét így fejezi be: ...én is alunni megyek, és megparancsoltam, hogy mibent elalszom, minden bolháimat megöljék, mert már így is elég vagyok... Egy másik levelét így fejezi be: Maradok a kéd köteles, láncos, madzagos, spárgás és zsinóros szolgája.

Mikes mondat szerkesztése is az erdélyi székely népnyelv hatását tükrözi, kijelentő mondatai váltakoztatja kérdő és felkiáltó mondatokkal, és mindenkor tiszta magyarsággal ír: Mi még itt vagyunk, de nem tudjuk, mire ítéltetünk: hadakozásra-e vagy békességre? Gondolom, hogy az utolsóval vetnek itt lábra...; Nagyon biztatnak a hadakozással, de mennél inkább beszél a török hadakozásról, annál nagyobb kedve van a békességre...; Az volt végezve, hogy mi ide békességre jöjjünk, és ebben az országban töltsük el a bujdosást...; Látja kéd, mely jó az Isten, ha egyik kezével eltakarja előttünk Erdélyt, a másikával táplál."

Mikes majdnem egész életét idegen földön töltötte, mégis hamisítatlan tisztaságú maradt a beszéde, nyelve. Leveleiben gyakran él a közmondásokkal, szólásokkal: Ki-ki a maga kádjáról dézsmál. Az ember fogával és magának vermet. Nyernek rajta, mint Bertók a csíkban. Képeit a mindennapi életből meríti, különösen a természetben dolgozó ember, és az évszakok ragadják meg a képzeletét: De micsoda szép térségeken, micsoda helyeken megyen az ember Bukuresttől fogva egész Jászig...; ... egy menyasszony gyönyörűséggel járhatott volna velünk..., mindenütt a mezők bé voltak terítve virágokkal, hogy csak székfűre és tulipánra léptek a lovaink. „Mikes nyelve tösgyökeres székely-magyar nyelv, fűszerezve az író szeretetre méltó lényének minden kedvességével” — idézzük újra Benedek Elek.

Mikes Kelemen magasabb művészi szintre emelte a levél műfaját is, ugyanakkor egy újfajta prózastílus lehetőségeit is megteremtette, a spontán, a népi szemlélet, a népnyelv ízessége és a rokokó könnyedsége, játékos ellentétezés fonódna össze levélstílusában. Paizs Dezső szerint Mikes tollán a nyelv „az értelemnek fényes és hajlékony, a fantáziának színes, az érzelemnek finom rezgésű eszköze.” A Mikes teremtette nyelvi hagyomány Mikszáth Kálmán, Móra Ferenc, Tamási Áron és Sütő András írásaiban él tovább. Ne feledjük el mi sem!

Vadrózsák

Kriza János néprajzkutató, költő, műfordító, unitárius püspök, a Magyar Tudományos Akadémia tagja volt. Erdővidék, a szülőfalu, Nagyajta dajkálta anyanyelvi műveltségét, itt nőtt bele a gyermekfolklórba, ismerte meg a néphagyományokat, majd a torockói algimnáziumban, a székelykeresztúri és a kolozsvári unitárius kollégiumban a szélesebb székely régiók dialektusai csengtek a fülébe. Teológiai és jogi tanulmányai után Berlinben tanult tovább, majd Kolozsváron kollégiumi tanár, pap, s 1861-től a Bőlönben tartott közgyűlés határozata alapján unitárius püspök. Németül, angolul, franciául tudott, Szentiváni Mihállyal megindította a *Remény* című folyóiratot, később az első erdélyi teológiai folyóirat, a *Keresztény Magvető* alapító szerkesztője.

Maga jelölte meg egész életére szóló szenvedélyének indítékát: „Székelyföldön járásom alatt jöttem véletlenül azon észlelésre, mily sok régi kincs hever, senkitől sem figyelve meg, a nép alsó rétegeiben...” Azon az úton indult el, amelyen a *Magyar Hírmondó* 1782. évi 5. számában, Ráth Mátyás, a lap szerkesztője, az akkor Bécsben dolgozó Révai Miklós nyelvész felhívását közölte, s benne az angol, francia, olasz és német példák nyomán az olvasókat a magyar népköltészet gyűjtésére buzdította. Több kelet-európai nép nemes büszkeséggel tartja számon a maga klasszikus népköltészeti gyűjteményét, amely akkor szellemi határkő volt, ma már a nemzeti kultúra halhatatlan művei között szerepel: Vuk Stefanović Karadžić 1814–1866 között megjelent szerb gyűjteménye, Jan Kollár kétkötetes szlovák gyűjteménye (1834–1845), Vasile Alecsandri két kötet román népballadája (1852–1853), Josef Haltrich erdélyi szász népmeséi (1856) és Erdélyi János 1846–1848 között megjelent három kötete... (Faragó József). E gazdag sorba tartozik Kriza János műve is: *Vadrózsák. Székely népköltési gyűjtemény I. kötet*. Kolozsvár, 1863. (Balladák, dalok, és rokonneműek 588, Tánczszók, Találás mesék, Népsajátságok, Népmesék 20., Tájszótár, Jegyzetek Néhány szó a székely nyelvjárásról). A munka gróf Mikó Imre áldozatkészségével jelent meg és a Magyar Tudományos Akadémia 1863-ban a Sámuel-díjjal jutalmazta.

Kriza János még 1842-ben adta ki az „Előfizetési Felhívást »Vadrózsa című Népköltési Gyűjteményre«, melynek konkrét tervét is kialakította, meghatározta tartalmát, terjedelmét, címét. Az MTA (akkor még Magyar Tudós Társaság), majd a népköltészet ügyét magára vállaló Kisfaludy Társaság szervezett gyűjtőmozgalmát és kiadványsorozatát megelőzve, a Krizáé volt az első rendszeres, átgondolt, kötettel záruló gyűjtőmunka, amely tudományosabb, modernebb korszakot nyitott magyar népköltési gyűjtésünk történetében. A *Vadrózsák* módszertanilag is a korábbi gyűjtemények fölé emelkedett, Kriza szigorú szöveghűségre törekedett, a szövegek nyelvjárásilag pontos rögzítésére és visszaadására, az anyagát vidékek szerint rendezte, jelezte a folklorizáció folyamatát, felismerte a népköltészet hatását a műköltészetre... Ahogy Arany János mondta *Aisthesis (Megérzés)* című versében: „A nyelvnek is örvényeit / Széppé, jóvá mi

tészi: / Nyelvész urak jobban »tudják«, / A költő jobban »érzi«. Ez az „érzés, megérzés” Krizában és munkatársaiban maradéktalanul megvolt, falun születtek, ott növekedtek, ott éltek le életüket, legtöbbször közülük a nyelv művészei, és a megérzést tudással párosították: figyelték, gyűjtötték, tanulmányozták szülőföldjük folklórját, dialektusait, népköltészeti, nyelvtudományi kutatást végeztek.

„Magam is gyűjtöttem mind Székelyföldön jártamkor — vallja Kriza —, mind pedig Kolozsvárt lakó sok székely férfi és asszony embereknél, majd... levelezésbe bocsátkoztam sok papi és világi rendű barátaimmal, s azoknak segítségével nagy tárházát gyűjtöttem össze a »székelységeknek«. Pótolhatatlan kár, hogy Krizának „számos ügybarátaival folytatott hosszas levelezése” csak töredékben maradt ránk. Levelezéséből szerteágazó, a XIX. században a legnagyobb arányú, legcéltudatosabb erdélyi magyar népköltési gyűjtőmozgalom körvonalai rajzolódnak elénk.

A *Vadrózsák* halhatatlan értéke nem külön-külön Kriza módszertani újításai-
ban, hanem együttesen egész anyagában s ennek az anyagnak az eszmei hatásában rejlik, hisz Ortutay Gyula szerint is, „valójában Kriza gyűjteménye ébresztette rá olvasóit a balladák sötét pompájával, a dalok friss kedvességével s a mesék bűbájával a paraszti alkotások szépségére”.

A teljes és részleges kiadások sora, a szétszórt közlések sokasága valóságos olvasói igényeket igazolt, szolgált, olvasók ezreit, akiket a *Vadrózsák* egész életükre szóló feledhetetlen irodalmi élményekkel gazdagított. Krizának és gyűjtőtársainak ószékely balladái nélkül sokkal szegényebb volna magyar irodalmunk... s aki Kriza meséin növekedett, az a székely népmeséket halálig nem feledi, épp, mint ama frissen sült kenyér ízét-illatát, amelyet boldog gyermekkorunkban édesanyánk adott a kezünkbe (Farágy József). Az olvasói élményeken túl hány költőnek és írónak, zeneszerzőnek és képzőművésznek volt ihlető forrása, azzal, hogy újabb és újabb művészi alkotások, versek, ballada- és mesejátékok, színdarabok, zeneművek, szobrok, festmények, könyvillusztrációk stb. születtek... Kemény Zsigmond nevezte „örökszép költemény”-nek a *Boriska* című töredéket, melyet a Kolozsvár melletti Gyaluból gyűjtöttek, s ennek egyik sorát az alábbi megjegyzéssel idézte: „Ez az a hang, amiért odaadnám minden regényemet.”

Kriza János népies-demokratikus költészetéről is illik szót ejteni, hiszen az „Erdővidék az én hazám, / Katonának szült az anyám, / Zöld erdő zúgásán, / Vadgalamb szólásán / Nevelt fel jó apám...” soraival és más verseivel Petőfi Sándor útját egyengette...

Kriza Jánost a *Vadrózsák* egész pályáján végigkísérte, az ő élete és munkássága elképzelhetetlen volna e gyűjtemény nélkül, s a költő számára is „egyedül a népköltési gyűjtések tették pihenő óráimnak soha félbe nem szakadó foglalkozását s szerezték legédesebb élvezetemet is... a gyűjteléseket rendezni, szerkeszteni nekem mindennapi üdülés, amikor csak ezzel is lehet élnem”. Legyen számunkra ezzel az emlékezéssel is „üdülés” a *Vadrózsák*, olvassuk, szeressük, hiszen önismeretünket, öntudatunkat, önbecsülésünket munkáljuk.

Arany János: Családi kör

A több mint 150 éves költemény máig élő sugárzása

„Minden szál hozzá vezet, és minden szál tőle vezet, a magyar szellemi életnek ő a sugárzási központja” — vallotta Szerb Antal Arany Jánosról. A szabadságharc utáni bénult időkben hivatott énekesként siratta nemzetét, de úgy gondolta, hogy kortársainak szükségük lehet vigaszra is. 1851-ben ezért írta meg a *Családi kör* című versét, amely általános iskolai irodalomoktatásukban újra méltó helyére került!

Arany János költeménye megszokott központosítású alkotás, szövegmondatai 8-8 sorban 13 versszakra tagolódnak.

A szövegösszetartó erőt egy parasztcsalád esti óráinak bemutatása, a patriarchális hangulat, a családtagok egymás iránti szeretetének, a szolidaritásnak a rajza teremti meg.

A költemény grammatikai kapcsolatát a szövegmondatok tartalmi-logikai — mellé- és alárendelő — kapcsolódása, ezt a birtokos személyjeles szavak is segítik: *lombja*, *tornyán*, *borja*, *fénye*, *lábát*, *fiának*, *világa*, *ruhája*, *tarisznáját*, *homlokát*, *beszéde*, *szempilláit*... Személyragos igékkel meséli a szerző az eseményeket: *bólingat*, *koppan*, *elhallgat*, *csapong*, *fehérlik*, *kérődzik*, *elszűri*, *kér*, *majszol*, *körülnéz*, *letevé*, *gyer*, *zörget* stb.

Jelentéstani elem a költeményben a szóismétlés. A versindító „Este van, este van...” zárómotívumként tér vissza, a szöveg cselekmény- és képsorát fogja közre. Rokon értelmű szavak segítik az alkalomhoz illő fogalmazást: *ballag*, *lépked*; *cica*, *macska*; *apróság*, *apró nép*, *csemeték*, *gyerek*; *ennivaló*, *étket*, *falat*, *ételét*; *utas*, *harcfi*, *vándor*, *vendég*; *gazdasszony*, *háziasszony*, *nője*. Ellentétes szavak az érzelmi és értelmi nyomatékosítás kedvéért szerepelnek a szövegben: *feketén* — *fehéren*, *ballag* — *iramodással* a *pitvarban* terem, *imádság* — *vers*, *nóta*, a *gazda* *eltörődött teste* megnyugszik, *homloka sötét arcú* *elcsúsznak* a *víg csemeték* *láltán*, *pipája elűzi gondját*, *nyájas szavú nője* *mosolyra deríti*.

A költemény leírás, Arany felsorolással mutatja be a környezetet, az udvaron *feketén bólingató eperfát*, az *Alföld kedvelt növényét*, majd *sorra veszi az esti táj jellegzetes állatait* (*éji bogár*, *földi béka*, *denevér*, *bagoly*), *megeleveníti mozgásukat*, *hangjukat*. Az udvaron a család *háziállatai*, a *tehén és borja*, a *cica* pedig *mozgásával a pitvarba vezeti az olvasót*. Az *öreg kutya*, amelyik *félig-meddig családtag*, a *külvilág és a ház belseje közötti átmenetet jelzi*, a *küszöbre lábát*, erre *álát nyújtja*, *pihenve őrzi a családot*. A *külső sötétből a tüzelő fénye vonzza az olvasót*. A felsorolásban megjelenik az *ember*, a *családi kör középpontja*, az *esti tennivalókat szorgalmasan végző háziasszony*, az *édesanya*, aki a *frissen fejt tejből* „*Kérő kisfiának enged inni egyet*”. Bent *gyermektársaság*, az *eladó lány a tűzre venyigét rak*, *vasalót tüzesít*, az *apróság pedig vidám mese mellett borsót*, ba-

bot szemelget. A központ a családi tűzhely, az ad meleget, fényt, ezen főznek, a tűz mellett olvas a nagyobbik fiú, a legkisebb pedig üszköt, parázsló ágdarabbal tűzkígyót rajzol, játszik. A családfő érkezik, kapája pendül, a csikos tarisznyáját szegre akasztja, az aprónép kutat benne, de madárlátta kenyér helyett kis nyúl örvendezteti meg őket. Az étkezés előkészületei sorakoznak, az asztalszékre, erre a régi paraszti bútordarabra, a közepén lyukas asztalra kerül a közös tál vagy bogrács. A vacsorát zörgetés zavarja meg, egy utas, a szabadságharc egyik sebesült honvédje érkezik, aki áldását kéri a háziak ételére, mire a gazda „Része legyen benne” — meghívással megkínálja. A vacsora után újabb fordulat, a leírásban megered a koldus beszéde. A vendég szavára a lány is odafigyel, testvérbátyja iránt érdeklődik, valójában szerelmére gondol. A vers vége visszakanyarodik az indító sorokra, a tűz már nem világít, a gyermek álmos, a vendég is „nagyokat gondol”, a macska dorombol, s a csendes bírodalmat a tücsök veszi át...

A szöveg címe utalás a fentebb elmondottakra, s amikor a család körbeveszi az asztalszékre kitett tálat, bográcsot, konkrét jelentést kap a *családi kör* kijelentés.

A szöveg keletkezéséről azt tudjuk, hogy Arany 1850-ben állást kapott a nagyszalontai szolgabírói hivatalban, és 1851 márciusában — részben adósságra — megvásárolt egy kétszobás parasztházat, amelynek udvarán terebélyes eperfa állt. Az új házban a család megtalálta a meghitt otthonosságot, amely a költemény megírására ihlette a költőt. Később maga említette fiának, hogy a *Családi kör* című életképet Robert Burns (1759–1796) *The Cotter's Saturday Night* — *A szellér szombatestéje* c. versének hatására született.

A versindító sor több ismert népballada kezdő sorára utal, pl. Este van, este van, nyócura jár az óra... De a megszólalások is népies hangvételűek, s maga az írói közlés is népies, pl. „Csak vasalás híja”, „Akárki meglássa...”, „Alunni se tudnak...”

A mesélő történetelmondó szövegébe belesimul a szereplők (az apa és a vendég) egyenes beszéde, de a vendég beszéde, a leány kérdése függő beszédként is szerepel a versben.

Intertextualitás, szöveggköziség a költeményben Bálint Sándor néprajztudós szerint a földre hintett szalma, biblikus népi értelmezés, a betlehemi istállót jelképezi.

A költemény valóságos és elképzelt világkép ötvözete, s ennek alapján az olvasónak sikerült kialakítania egy saját képet erről a világról.

A szöveg magyar nyelvű, mai (pár archaikus igeragozási alakkal — letevél, fejé meg, fogadnók, híja, gyer) — érzelemkifejező, szépirodalmi alkotás.

Stílusa is szépirodalmi. Jó hangzású szavak egész sora teremti meg az emberiség, a nyugalom és biztonság hangulatát, rossz hangzású szavak — eltörődött teste, porlepett ingével — csak egy pillanatra villannak fel, majd később a „szabadság napjai”, könny, koldusnak, terhes út stb. szavak a szabadságharc elvesztése és a hazafiak pusztulásán érzett fájdalmat idézik fel. A lány érdeklődése is azt mutatja, hogy a család is érintett a közelmúlt tragédiájában.

A nyitó strófában a „zúg, koppan, görögnek, csapong, rikoltoz” szavak az este hangulatát idézik, a házban az „apróság zörgős héju borsót szemelget, pendül

a kapa” a gazda megérkezésekor, „sikolt fel” az egyik gyermek, majd a záró sorokban halk, monoton hangok, a „dorombol, zizegő” szavakat olvashatjuk, s végül az éjszaka egyetlen hangját, a csenden eluralkodó tücsökciripelést halljuk.

A költemény verselése ugyanolyan, mint a *Toldi*-é: négyütemű tizenkettes:

Este van, / este van // kiki / nyugalomban

3 3 2 4

Feketén / bólingat // az eperfa / lombja

3 3 4 2

A páros rímek jobbra több hangon áthúzódó asszonáncok, pl. élet-ekével — csemetéken, a gyerek sem éhes — közelebb édes, ügyelve másra — meglássa. Tiszta rímei is esztétikailag értékesek: nincsen — kilincsen, meríti — deríti, behíván — kíván, restel — testtel. A verssorok lassú hömpölygése nyugalmat áraszt és harmonizál a tartalommal.

A szöveg szavainak stílusértéke a szavak elsődleges, szótári jelentésére épülő, a szövegösszefüggésből adódó, érzelmi-hangulati többletjelentésből adódik. A felsorolásban említett állatok, dolgok, események, történetek, a történelmi tragédia említése stb. mégis úgy állnak össze szöveggé, színes szövevé, hogy Sőtér István szavaival „A családélet nemzetiessége, patriarkalizmusa magában foglalja mindazokat az erkölcsi eszményeket, melyeket a Világos utáni, magyar polgárosodás meghirdetett... Arany *Családi köre* az egyetlen olyan ábrázolás, amely ezt a témát méltó rangja szerint dolgozza fel...” Úgy, fűzhetnénk hozzá, hogy azóta is generációk tanulhatnak belőle, mintaként szolgálhat diákjainknak ebben a mai globalizált világban. Alárendelő szóösszetételek — eperfa, gazdasszony, háziaszszony, arcudó, gondúzó, testvérbátyját, szempilláit stb. segítenek az életkép nyelvi megteremtésében. A szófajok közül a főnevek — nyugalom, gazdasszony, tüzelő, gyermektársaság, csillag, apróság, pap, nótákat, gazda, élet-eke, arcudó, hazafi, testvérbátyja stb. segítenek a már említett családi hangulat megteremtésében.

A szóképek is színesítik a költemény szövegét. Két metaforát emeljük ki: az eladó lány „hajnali csillag” említése asszociációt kelthet az olvasóban, hiszen ez csillag a legnagyobb és a legfényesebb, korai feltűnése pedig az ifjúságot idézi. (A népdalokban is kedvenc motívum a lány és a hajnalcsillag metafora). Arany a lány alakjához kapcsolja „a tűzre venyigét rak”, „vasalót tüzesít” cselekvéseket, ezzel a lány érzelmeire tesz finom utalást. A másik metafora, a gazda homlokát szántó „élet-eke” a foglalkozására utal. A gyereksereg és a feleség tudja csak eloszlatni azt a gondot, fáradtságot, amelyet „sötét arcudó” rejtene. Az anya és gyermekei viszonyát a költő hasonlattal világítja meg: „Aztán elvegyül a gyermektársaságba, / Mint csillagok közé nyájias hold világa.” Megszemélyesítések is sorakoznak a szóképek közé: az eperfa bólingat, a tüzelő fénye hívogatólag süt ki, s a befejező sorokban „kezdi hunyorgatni szempilláit.”

A szöveg mondatainak nagy része a leírás, az életkép megkövetelte kijelentő mondat. Ezt a sort az „E fiúból pap lesz!” és a „Jaj! Valami ördög...” felkiáltó

mondatok szakítják meg. A férj unszólása: „Gyer közelebb, édes!” felszólító mondat alapján arra következtethetünk, hogy a szokásosnál bensőségesebb a kapcsolat az apa és az anya között. Az apa „Nézz ki, fiam, Sára...” felszólító mondatából is a bizalom, a harmonikus családi élet és a szegényemberek szolidaritásának érzete sugárzik.

Az igei állítmányok verbális stílusúvá szervezik a szöveget, a szerző szövegébe a szereplők egyenes beszéde szövődik.

A szövegalkotó tényezők jobb megértésében, vizuális rögzítésben talán Kovács Margit: Nagy család című kerámiája segíthet.

Kosztolányi Dezső: Üllői-úti fák

A *Nyugat* folyóirat első nemzedékének kiemelkedő alakja: író, költő, műfordító, publicista, esszéíró, nyelvvédő, a humanizmus szószólója volt. Nyilatkozata szerint az ő nemzedéke vívta meg „a művészet szabadságharcát” az elavult, régi kultúrával szemben. Művészete a kaotikus világban a szépség felkutatására, felmutatására összpontosul. Rácsodálkozott a természet jelenségeire, az emberi lélek rezdülését a keletkezés pillanatában ragadta meg. Kifejezőmódjának alapjait a XX. században kibontakozott impresszionizmus adja meg, amely a pillanatnyi hangulatot, élményt ragadta meg. „Az író, aki igazán teremt, élénk tárja a dolgokat, s eltűnik mögöttük. Semmit sem magyaráz. Azzal hat, hogy amit művel, az érzékletes. Hasonlít az alkotó természetéhez. Az sem okoskodik és fecseg. Csak van. A patakhöz nem járul széljegyzet. Az erdőnek nincs díszítő jelzője. Aki igazi elbeszélő, a felületeket mutatja, s alatta az élet mélységét. Mindent tud, de erről hallgat” (*Katé az írásról*).

Üllői-úti fák című versével, elemző felidézésével emlékezzünk a részvét, a megértés, a szeretet költőjére!

Kosztolányi alkotása nyomtatott versszöveg. Mindhárom szakasz öt hosszabb és három rövidebb sorból áll. Nyolc-nyolc sor, kilenc szövegmondat.

A szövegösszetartó erő már a cím sugallja, s ez a jelzős szerkezet még hat-szor ismétlődik — refrénként. Egyúttal a szövegben az integráló erejű hatásával magába sűríti a vers tartalmi, hangulati, stílári lényegét is.

A kilenc szövegmondat tartalmi-logikai-mellérendelő viszonyban kapcsolódik egymáshoz. Egyes szám és többes szám harmadik személyű igei személyragos szavak: *legyen, borítsa, nyugszik, jár, repül...* — *adtatok, voltatok, nyíljatok, lássák, feleljetek...* fogalmazták a mondanivalót.

Jelentéstani elem a szövegben a szóismétlés: *Üllői-úti fák*.

Az érzelmi, értelmi nyomatékosítás kedvéért a bőséget, az ártatlanságot, a gazdagságot kifejező szavak — *sza-gos, virá-gos, eze-r, fehé-r, éde-s, illat, balzsamos* — mellé velük ellentétes szavak — *bú, cíprus, altató, est, sárgult határ* — sorakoznak.

Körülírással tavaszi és őszi képet rajzol meg a költő: *ég, fák, lomb, virágos fergeg, édes illat, balzsamos, ciprus, sárgult batár, szél, csira, bús lombú...* Valójában nem természeti képet fest a költő, hanem az élet — halál, a fiatalság — öregség, a vágy — valóság ellentéte: ez a mű tartalmi mondanivalója.

A mondanivaló sokoldalú megvilágítását felsorolással éri el a lírai én: *lombos fej, ezer fehérvirág, kedv, tusa, édes illat, balzsamos, ciprus...*

A szöveg a költő monológja, bár megszólítással, búcsúszóval fordul a fákhöz, azok nem válaszolnak. A búcsú felfokozza az érzelmeket, talán ezért is zúdul a sorokból olyan elemi erővel a tavasz (az ifjúság) ereje.

Valóságos és elképzelt világképet rajzol meg a költeményben a költő, aki fiatal bölcsészhallgatóként, Pesten, az Üllői-út végén lakott a XX. század elején. Amikor később kivágták az Üllői-út fasorát, a hírlapok tiltakozásul, búcsúzóul Kosztolányi versét közölték. A költő emlékezete újra jelenlévővé, élővé idézi a régi tavaszokat, s addig melengette őket a lelkében, míg egy „boldog-szomorú” pillanatban odakínálta-ajándékozta mindenkinek. Az olvasó pedig (talán saját élményeit is társítva) kialakíthat magának egy képet a költeményben megrajzolt világról. Eszünkbe juthat Berzsenyi Dániel hasonló hangulatú sorai: „Míg szólunk, az idő hirtelen elrepül, / Mint a nyíl s zuhogó patak” (*Oh, a szárnyas idő hirtelen elrepül*), vagy Csokonai Vitéz Mihályé: „Oh, idő, futós idő! / Esztendeink sasszárnyadon repülnek” (*Hová repül az ifjúság?*).

Kosztolányi verse magyar nyelvű, mai, írott szöveg (bár a költői kérdés föltevésével, a fák megszólításával szóbeli is lehet), kapcsolatteremtő, érzelmkifejező, szépirodalmi alkotás.

Stílusa is szépirodalmi. Jó hangzású szavak: *ég, fejetek, virágos fergeg, fehérvirág, édes illat, balzsamos, ifjúság...* mellett rossz hangzású (*haldoklik, nyugszik, bús, megöl...*) ellentéte segít a költeményben megfogalmazott gondolat, a fiatalság-öregség, élet-halál ellentét képszerű kifejezésére.

A sorok jambikus lejtésűek:

Az ég legyen tivéletek
U — / U — / U — / U — /
Üllői-úti fák
— — / U — / U — /

Rímei: a b a a b c c b.

A költemény szavainak stílushatása az elsődleges (szótári) jelentésre ráépülő, a szövegösszefüggésből adódó érzelmi-hangulati többletjelentésből adódik. A virágzó Üllői-úti fák a fiatalság, a bús lombú fák az öregség, a halál jelképei. Így érthető, hogy a természeti képet felidéző szavak, főleg a „*Hová repül az ifjúság?*” sor hatására az idő múlására, visszafordíthatatlanságára utalnak, s az olvasó is értetlenül áll az elmúlással szemben. A fiatal s az idősebb olvasót is az idő múlásának érzékelésére készíti.

Stílusértékűek a szavak a szófaji hovatartozásukkal is: a természet körébe sorolható szavak főnevek és melléknevek: *ég, lombos fejetek, szagos, virágos fergeg, fehérvirág, ifjúság, édes illat, balzsamos, est, bú, ciprus, sárgult batár, szél, csira...* A költemény-

ben az igék szervező erejűek: a 14 ige közül 7 kijelentő és 7 felszólító módban áll: *legyen, borítsa* (felszólító), *adatok, voltatok* (kijelentő), *nyíljatok, szívják, ne lássák, higgyék* (felszólító), *haldoklik, nyugszik, jár, megöl, repül* (kijelentő) s végül *feleljetek* (felszólító) igével zárul a vers. A *repül* igenek két jelentése is van a versben: 1. telik, múlik (az idő), 2. lehullt (a virág a fáról).

A költemény egészét átszövi a megszemélyesítés: a fák adták a kedvet, a tusát, voltak, jelentették a költőnek az ifjúságot, másoknak is nyíljatok, kéri őket a lírai én, haldoklik a határ, a szél búsan dúdolván jár, repül az ifjúság... A megszemélyesítések, metaforák — a tavaszi és az őszi képek, a fiatalság és az öregség — jelképének megfelelően ellentétesek: lombos fejetek — bús lombú fák, bú ciprusa; szagos virágos fergeg — haldoklik a sárgult határ; ezer fehér virág — megöl minden csirát; édes illat — búsan jár(ó) szél; adatok kedvet, tusát — nyugszik a kedvem napja.

A „*Hova repül az ifjúság?*” költői kérdés egyben a vers fókuszkoheziójának alapja is, magába sűríti a vers tartalmát, hangulatteremtő. A mondat tartalma: az ifjúság hamar elrepül, múlik az idő, s a költőben és az olvasóban is felmerül a kérdés: Miért repül? S a kérdés ott lappang a költemény minden sorában.

A költemény első felében a felszólító, a másodikban a kijelentő mondatok vannak túlsúlyban. A rövidebb sorok közül az első és utolsó „Üllői-úti fák” megszólítás, így illik bele a párbeszédbe, a lírai én az Üllői-úti fákkal beszélget, kérdez, választ vár tőlük. Az első és második szakasz két utolsó sora összetett kapcsolatos mondat. A harmadik szakaszt egy kérdő mondat s egy felszólító mondat zárja. A mondatok ténymegállapításai lassítják a ritmust, segítenek a fájdalmas hangulat megteremtésében.

Az igei állítmányok verbális stílusú szöveget formáznak, mely a lírai én egyenes beszéde.

Irodalom

- Balázs Géza: *Szövegtani gyakorlatok vázlatok és tanulmányok*. Nemzeti Tk. Bp., 1994.
 Balázs János: *A szöveg*. Gondolat. Budapest, 1985, 221-245.
 Bori Imre: Kosztolányi Dezső. Fórum, 1985, 5-58.
 Eördögh Tünde: *Kosztolányi Dezső: Üllői-úti fák című költeményének elemzése*. Magyartanítás. XXXI. évfolyam 1989. 1-3. 82-90.
 Goda Imre—M. Boda Edit: *Irodalmi olvasókönyv az általános iskola 7. osztálya számára*. Pauz Kiadó, 1981, 71-72.
 Levendel Júlia: *Így élt Kosztolányi Dezső*. Móra Könyvkiadó, Budapest, 1985.
 Petőfi S. János—Benkes Zsuzsa: *Elkallódni, megkerülni* (Versek kreatív-produktív megközelítése szövegtani keretben). Veszprém, 1992.
 Szabó Zoltán: *Szövegkohézió és a stilisztikai elemzés*. MNY. 1985. 479-489.
 Szabó Zoltán: *Szövegnyelvészet és stilisztika*. Tankönyvkiadó, Bp., 1988.
 Varga Kálmán: *Miért szép?* Gondolat, Bp., 1983.

„Mostan színes tintákról álmodom...”

Kosztolányi Dezső: *A szegény kisgyermek panaszai*

„Életem küszöbén ez aggastyán üdvözl, kitárt karokkal, hahotázva az örömtől” — írta a költő nagyapjáról, Bem apó egykori századosáról, aki négy és fél éves unokáját megtanította írni-olvasni, s később angolul is tőle tanult. „Egyszer a török basákról beszél, a piláfról és a csibukról... Egy tavaszi napon, amikor öcsémrel és húgommal künn játszom a kertben, kézenfog bennünket, behív a tisztaszobába, amely teljesen el van sötétítve. Fekete posztóval takart asztalkán gyertyák lobognak. Letérdepeltet mindhármunkat és arra kér, sohase feledjük, ma halt meg messze idegenben Kossuth Lajos.”

Kosztolányi Dezső költői világának kialakulásában döntő szerepet játszott gyerekkorának környezete, meggyőződése volt, hogy az ember csak ott élhet, ahová emlékei kötik, s el nem múló nyomokat csakis a korai évek hagynak a lélekben. „Tanár az én apám. Ha jár a vidéki / városban, gyermekek köszöntik ősz fejét, / kicsinyek és nagyok, régi tanítványok, / elmúlt életükre emlékezve, lassan / leveszik a kalapjukat...”

1913-ban, újságcikkben érzékeltette ennek a világnak önéletrajzi fogantatását: „Úgy érzem, hogy mindennél érdekesebb a magyar vidék, és mindennél izgatóbb a magyar polgári osztály, amelynek fia és írója vagyok... A vidék a csodák földje...”

A múlt, az emlékezés, a gyermekkor, a játék és olvasmányai vezették el irodalmunk egységes világképű és hangnemű verskötetének megírásához, amely rövid idő alatt hat kiadásban jelent meg, újabb versekkel gazdagítva. Szerzője alkotói fejlődésében meghatározó jelentősége van *A szegény kisgyermek panaszainak*. Határozottan fejezi ki a költő létfelfogásának egyik alaptételét: a gyermekkort úgy értelmezi, mint a teljességet, s azt állítja, hogy a felnőtté válása szegényedést, beszűkülést hoz.

A szegény kisgyermek panaszai szereplőre, a költő a gyerek álarcát ölti magára, egy gyermeket állít a középpontba, az ő perspektívájából mutatja a világot és önmagát, hiszen az olvasó tudja: az álarc mögött felnőtt rejtőzik. Titokzatosabb, féltelmetesebb, jelentőségtejtesebb lesz számos hétköznapi, a felnőtt számára figyelmet sem érdemlő dolog. Tipikus gyermeki helyzetekről kapunk képet: lázas betegséget, a doktor bácsit, az iskolát, a színes tintákat, a „vásott ördögök” játékait, sakkozást, az esti imádkozást, a reggeli ébredés örömét stb. A válogatott mozzanatok között személyes emlékfoszlányok — utazás apával, anyuska fiatalon — is előkerülnek a saját gyermekkorából. Kosztolányi szakított a gyermekábrázolás tradíciójával, a maga természetességében jeleníti meg a fájdalmat, a tragikumot, a gyermekvilág sokszínűségét.

Látszólag a pillanatnyi benyomás az indító — „Mint aki a sínek közé esett” —, s ez a szeszélyes játék a halál élményével, s az emlékképek halmozása egyben ars poetica is: a költészet feladatát a sokszínűségben és a pillanatban megragadható

örök keresésben látja, a szépségben, a hétköznapiak varázsában: „...a bús idő ro-
bog fejem fölött / és a halál távolba mennydörög, / egy percre megfogom, ami
örök, / lepkéket, álmot, rémest, édeset.” Később pedig: „Hagyjatok szaladni
még, / tündérekre hinni, / fehér csészéből szelíden / fehér tejet inni.” (...) „Most mint a léggömb szállani szeretnék. / Mily csiklandó és édes és ravasz / a
zöldbe bújni, s enni a cseresznyét. / Cseresznyepiros, zöldarany tavasz.”

A vers formavilágában négy irányzat jellegzetességei mutathatók ki: szecesz-
zió, impresszionizmus, szimbolizmus és expresszionizmus.

Néhány példa a költeményben szereplő, jelentésátvitelre, névátvitelre alapoz-
zott szóképek közül: emberi érzéssel, cselekvéssel, tulajdonsággal felruházott
dolgok, természeti jelenségek megszemélyesítve jelennek meg: „a bús idő ro-
bog fejem fölött”, „szomorkodik a vén jegenye-szál”, „a vén akácok látnak s megijed-
nek”, „Figyelve áll őrt a sok tarka báb”...

A metaforához közel álló hasonlatok világítják meg a gyermeki világot: „kis ágya-
mon, mint egy bús, barna bárkán”, „olyan a kertünk, mint a temető”, „Akárcsak egy
kormos szénégető, fekete az apám és szigorú”, „Olyan tudós, erős, akár az Isten”,
„Ilyenkor a szobánk mint a sziget / körötte a hideg lég, mint a tenger.”

És szintén a gyermekvilág boldog tarkasága jelentkezik a minősítő és értel-
mező jelzőkkel teletűzdelt „*Mostan színes tintákról álmodom...*” kezdetű versben:
„És akarok még sok másszínű tintát, / bronzot, ezüstöt, zöldet, aranyat, / (...) és
kellene még aztán millió: / tréfás-lila, bor-színű, néma-szürke, / szemérmes,
szerelmes, rikító. / És kellene szomorú-viola / és téglabarna és kék is, de hal-
vány, (...) És akarok még égő-pirosat, / vérszínűt, mint a mérges-alkonyat / (...) arany-imát
írnék az én anyámnak, / arany-tüzet, arany-szót...”

Így emlékezzünk Kosztolányi Dezsőre, aki rácsodálkozott az emberi lélek
rezduléseire, s vallotta, hogy „az író, aki igazán terem, elénk tárja a dolgokat, s
eltűnik mögöttük. Semmit sem magyaráz. Azzal hat, hogy amit művel, az érzék-
letes. Hasonlít az alkotó természetéhez. Az sem okoskodik s fecseg. Csak van. A
patakhöz nem járul széljegyzet. Az erdőnek nincs díszítő jelzője. Aki igazi el-
beszélő, a felületeket mutatja, s alatta az élet mélységét. Mindent tud, de erről
hallgat” (*Katé az írásról*).

Irodalom

Bori Imre: *Kosztolányi Dezső*. Fórum, 1985.

Kosztolányi Dezső: *A lámpagyújtó éneke*. Ifjúsági Könyvkiadó. Bukarest, 1964.

Levendel Júlia: *Így élt Kosztolányi Dezső*. Móra Könyvkiadó, Budapest, 1985.

Művek lexikona. I-III. Magyar Nagylexikon Kiadó, Budapest, 2008, 330.

Szabó Zoltán: *Szövegnyelvészet és stilisztika*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1988.

Modern irodalmunk leglíraibb pátoszu regénye

70 éve jelent meg Móricz Zsigmond *Árvácskája*

Móricz Zsigmond 1925-ben írta: „Éppen azt csinálom, hogy átengedem magam írás közben a természeti törvények szerinti őszinteségnek. Nem alakítom az eseményeket, csak közlöm a megtörténtekeket, sőt a történetet” (Móricz Zsigmond Levelei. I. 204.). 1930-ban pedig: „Alig írtam életemben valamit, amit át ne éltem volna. A huszonötezer oldalnyi írásom akár huszonötezer versnek felel meg. Lírának, melynek csak formája az objektivált előadás” (Rádió helyszíni közvetítése Leányfaluból).

S hosszú gyaloglás után tulajdonképpen a *Hét krajcár* lírájához érkezett vissza Móricz, mindazt hasznosítva, amit élményekben sosem szűkölködő utazásai során tapasztalt, mikor a Csibe-élményből megszületett az *Árvácska*, 1940–41-ben.

A szöveg fizikai hordozója (Ve): Nyomtatott prózaszöveg.

A szöveg fizikai hordozójához hozzárendelhető formai felépítés (Fo): Megszokott központosítású szöveg. A mű Móricz legkomorabb, talán a legfájóbb alkotása, nem regény a szó szoros értelmében, döbbenetes mélységű írás, írója is „irtóztató könyv”-nek nevezte, amit azzal is jelzett, hogy nem fejezetekre, hanem ének formájú zsoltár-szakaszokba öntötte a történetét. A mélység jalkiáltásait akarta hallatni, a szegénység, a kivertség protestáló hangját, az ítéletet, a felháborodását, s ezt zsoltáros hangon lehetett leginkább idegekbe kiáltani — fogalmazta Czine Mihály. Szinte hallani véljük a zsoltáros szavait: „A mélységből kiáltok Hozzád, Uram!”

Az *Árvácska* formai szempontból is szokatlan alkotás, hangvétele kissé elüt a Móricz-művektől. Szikrázóan tömör, szabatos, fegyelmezett, az író csak ábrázol és szerkeszt. Szerkesztése is remek: Dudásnéra négy zsoltár jut, Szennyesnére kettő, Verőnére csak egy — de mélységében a kettő több, mint a négy, és az egy több, mint a kettő. Cselekménye a hagyományos értelemben szinte nincs is, az epizódok, az emlékezetből tudatosan felidézett vagy véletlenül felmerült élethelyzetek kerülnek egymás mellé és után — s ezek állnak össze a kis Csibe két-három évének kronológiájává. Nincs meseszál, a hős életében a két-három esztendő alatt nem is történik semmi változás, legfeljebb égbe kiáltó szenvedéseinek színterei változnak, s vezetnek a pokol egyre mélyebb bugyraiba. Sorsa mindig és mindenütt ugyanaz. Bár iskolába nem járhat, írni-olvasni nem tanulhat meg, egyetlen dolgot keserves körülmények között kell megjegyeznie: „...tanuld meg, hogy neked sehol a világon semmit sem szabad elvenni, mert neked nincsen semmid. A bőröd, az a tied, de egyebed neked nincsen”.

— Ingem van — mondta sírva a szegény kislány, de „kedvesanyám” újra átkozódásba menekül, amiért a kislány számon tartja, hogy neki van valamije.

Még neve sincs, Csörének hívják, ő maga is csak később tudja meg, hogy hivatalosan bejegyzett neve: Állami Árvácska, aki állami gyerek, havonta nyolc pengőt fizet neki az állam, és tavasszal és ősszel egy-egy inget, egy pár harisnyát, egy zubbonyt, télire nagykendőt, jó erőset, gyapjúból, és egy pár gyerekbakancsot is ad — de mindezek nem jutnak el hozzá, neki valóban csak a bőre van, mert késő őszig ruhátlanul őrzi hajnaltól estig a tehenet, Boriskát, s a lassan hétéves kislány nem érzi, nem is szégyelli meztelenségét, megalázottságát, kiszolgáltatottságát, azt sem fogja fel, hogy „kedvesapám” miért ölelgeti, tapogatja, Kadarcs Pista bácsi miért játszik vele, miért gyúrja, hajigálja; a „pucér államin” mindenki kajánul vigyorog; „az őszi reggelek, az őszi esték férfiszemekkel voltak telepermetezve”. Itt, a tanyai szegénység nyomorúságában mégis érez valami emberséget, emberi meleget is a kislány, gyerekek veszik körül, s „kedvesanyám” néha szeretettel ápolgatja, gyógyítgatja, s bár iszonyú verésekben van része, paraszat tesznek a kis ujjaira, ide vágódik vissza...

Szenyeséknék, Zsaba Mári mellett a nagygazdáék zsugorisága, kapzsisága még kegyetlenebb körülmények közé juttatja Pöszét — itt ezt a nevet kapja —, barbár törvények keserítik itteni életét, bottal verik, Zsaba Mári betöri a fejét, úgy vágja szájon, hogy két foga bedőlt, mérgezett tejet kap, hogy el ne hordja a pletykát, itt sem járhat iskolába, a tanító szemet huny a törvény megszegése fölött — egy pár csirkéért és ötven tojásért.

Amikor Csibe a faluba kerül, a naccsága most művelt embereknel helyezi el: a Verő családnál (ez is beszédes név!). A mutér „nevelő szándékkal”, hidegen, szenvedély nélkül, prakerral veri kékre-zöldre, így akarja művelt beszédre szoktatni. Ugyanakkor az eszmélődő kislány azt veszi észre, hogy „Nem volt abban az udvarban semmi más élet. De nem volt ott sem tyúk, se kakas, se liba, se kacska, se macska, de még patkány se. Nem repült galamb az eresz alól, még fecske sem lakott sehol, de még veréb sem, mert mit egyen szegény veréb, a szomszédba menjen kosztolni?” A kislánynak, aki egyre érzékenyebb, lelkileg egyre sebezhetőbb, a testi szenvedések mellé most a lelki kínzásokat is meg kell ismernie. Dititől, akinek szinte kéj, ha a másik szenved, s aki minden alkalmat kihasznál, hogy megalázza, kicsúfolja: „Egy ilyen rüheshez menjen a Jézuska. Már itt volt a Jézuska, nekem hozott két szép ruhát, egy pár szép cipőt, egy kabátot, három pár fehérneműt, meg szalagot, meg sok-sok cukrot, még többet mint a Mikulás. Nekem mit hozott?”

— Mit hozott volna egy rongyos államinak?”

A fiatal párral való találkozás leírásával Móricz azt sejteti, hogy ők vagy hozzájuk hasonlóak lehettek a kislány szülei. Árvácska éjjel azt álmodja, hogy megjelent az édesanyja, s el akarta vinni magával; hasonlított ahhoz a szép nénihez, akinek az ura pénzt adott. Az édesanya utáni vágyakozás újabb gyötrelme a kislány számára, egyre többet gondol rá, hívja, imádkozik hozzá, s amikor kará-

csony estéjén kizavarják a fényes szobából a hideg sötétbe, a kis kamrába, gyertyát — halotti gyertyát — gyújt édesanyjáért. S *A fáklyában* vagy az *Úri muriban* megjelenő, jelképes, tisztító tűz itt is fellobban: „Három nap múlva már mind kialudt a tüzes gerenda... elmúlt a rosszság és elmúlt a kegyetlenség. Minden békés lett, átalakult, másfajta valamivé az egész élet. A nyelvekből üszök lett, s a sértegetésekből füst és pára.”

A szöveg fizikai hordozójához hozzárendelhető nyelvi, jelentéstani felépítés (Se): A szöveg kohézióját a Csöréhez, Pöszéhez, Államihoz fűződő események, történetek egymásutánisága adja.

A szöveg grammatikai kapcsolatai között a mondatok mellé- és alárendelő viszonyát említhetjük, mindkettővel bőven él Móricz.

A szöveg jelentéstani elemei közül a szóismétlések a kiemelt fogalmak értelmi és érzelmi tartalmát erősítik:

A ruhátlan kis állami tiltakozik: „Az az én ingem...” Kadarcs Istvánnak kiáltja kétségbeesetten: „Hajtsa eee el...” Borisnak, a tehénnek kiáltja: „Nem arra teee...” „Én nem vagyok pesti csirke — toporzékolt Csöre.” „Ingem — visított a kislány”. Árvácska számára a többször előforduló „kedvesanyám” a szülei utáni vágyakozását sugallja. Zsaba Márinál a „Húsleves vót ebédre” kifejezéssel nyelvelt, s kérte számon, hogy ő nem kapott belőle. Ártatlanul ismételtette a Zsaba Mári szavait: „Nem fog többet csendőröknek panacskodni, ha ecetet megiccsa...”

S még folytatni lehetne csak az Árvácskához kapcsolható ismétléseket. Maga Móricz is megjegyzi: „A kislány, mint a puszták madarai, csak egy-egy szót mondott, azt ismételte számtalanszor. Jóformán nem is tudott még beszélni, nem volt kívül... S ha beszéltek vele, legtöbbször szitokszót hall, természetes, hogy ezt ismétli: »No a fene egye meg, mán én csak fenegyen meg«. »— Boris, Boris, booohorizs... megvágla... agyonütlek... A fene ött vóna meg... Boooooorizs«.

Az Árvácskára vonatkozó rokon értelmű szavak közül említsük meg Dudásné „Kis buta az, kis hülye” jellemzését, amelyet a naccságának mond. Pedig Árvácskának boldogság lett volna „kitakarítani, lemosni, felsikálni, törölgetni”, s éjszaka pedig milyen jól érzi magát „a kuckóban, a kemencezugban”.

Az első négy zsoltárban ellentétes szavakat, kifejezéseket, egymással szembeállított dolgokat, tárgyakat, történeteket és ellentétes szerkesztésmódra utaló sok-sok példát találtam, főleg olyanokat, amelyek a gyermek Árvácska „irtóztató” életét az igazi gyermeki boldogsággal állítják szembe: „Neki nem kellett rendelkezni, ő értette a mesterségét. Ő volt felelős. Nem tudta, mi a felelősség, csak tette. Kadarcs karóba vágta, hogy véres lett rögtön, még csak nem is törődött vele. Otthon pedig semmit sem tudott mondani, csak sírt, sírt, de most nem keserve-sen, hanem boldogan, hogy még eccer megmenekült a haláltól... Szegény, nem is tudta, mi a halál, és mégis azt érzi, hogy ha az ember idegenek közé kerül, az a halál... Most már ő is lehet boldog és az is. Csak tudná, mi a boldogság, mert még a szót sem ismeri. Csak annyit érez, hogy nagyon jó az, ha az embernek

nagy bajt csinálnak az idegenek, mert akkor idehaza egészen másképpen néznek rá az emberre és sajnálják.... Boldog volt, és azt álmodta, hogy kedvesanyám pohár tejet adott neki: és *ő megitta és szerette a tejet...* Azelőtt soha se látta őtet senki, most... mind csak férfiszemekkel találkozott... A többi más volt, azoknak volt ruhájuk és cipőjük is volt, ő meg csak úgy járt, mint a malac vagy a kutya, a maga bőriben...

A gyerekek ott kellett maradni a hulla mellett, de különösen Csörének, mert a többi fázott, csak neki nem volt szabad soha se fázni, se éhezni, se félni, s ami rossz volt, azt mind neki kellett elviselni...

Mi az az iskola... Az valami jó lehet, de nem tudta, mi, mert ő még sohase volt kinn a tanyából, még másik tanyában sem volt, csak azt gondolta, az éppen olyan, mint ez... Szeretett volna jól kitakarítani, lemosni, felsikálni, törölgetni, az boldogság lett volna, de nagyon... Szabad elmosogatni? Ilyen boldogságot... Áll ott feketén, mint egy sáros malac, csak néz rájuk ragyogó arccal, boldogan és büszkén és folyton nevet apró egérfogaival. Neki sohase volt babája, nem tudta elképzelni, miféle lehet ez, talán ez az iskoláslány? vagy mi? őbelőle is ilyet akarnak csinálni.

Csöre szemérmesen nevetgélt, boldog volt, hogy otthon volt, hallja ezeket a drága szavakat, amiket egész életében hallott...

S a negyedik zsoltár végén a cseléd megkérdi:

— De minek akarsz ennél a ronda asszonynál lenni?

— Kedvesanyám! sikította fáradhatatlanul a kislány.

Az ötödik és hatodik zsoltárban is folytatódik az ellentétes szerkesztésmód:

„Azért csókolta meg, mert nem hozta húslevest? — kérdi Pösze.

Húsleves vót délbe — tört ki a nyelvelés a kislányból... A kislány már nem volt olyan nyílt és nyelves, mint Dudáséknál, ahol úgy beszélt mégis a nevelőanyjával, ahogy a többi gyerek. Itt nem tudott bizalmas lenni többet, itt olyan volt, mint az ellenséges család. Már nyolcéves volt, még mindig nem adták be az iskolába. Míg a többi gyerek már harmadik osztályba járt, ő még akkor is kinn legeltetett... Jaj, Istenem, meglátom a templomot belülről! — ujjongott... Az orvosnak azt kellett mondani, hogy a tehén öklelte fel, attól dűlt be a foga... Injekciót adott neki, igazított valamit a szájában. Aztán adott olyan piros orvosságot, hogy azzal kell mosni a száját, és öblögetni a fogakat. De a leggyógyítóbb az volt, hogy mindig nevetve és becézgetve szólott hozzá. A puha, szagos kezével is csak mindig simogatta az arcát, huzigálta a pici gombocska orrát...”

A hatodik zsoltár sem hoz változást Árvácska életében:

„Most először életébe jutott eszébe, hogy neki is kell valamit csinálni, ha azt akarja, hogy éljen. Hogy mit, azt nem tudta, csak felkeményedett benne valami érzés, hogy nem tűri. Azt sem tudta, mit nem tűr, csak gondolta, nem engedi, hogy csak úgy elbánjanak vele. Már addig is megtett egy-egy makacsságot, de most aztán kész nagyobb dologra is. ... kapott egy irtóztató pofont. Utána másikat, aztán együtt a poroló, azzal aztán alaposan össze lett verve, még a kis kezei is

tiszta kékek lettek, a lába szára kék-zöld lett, minden ütés meglátszott rajta. Azonkívül kukoricaszemre kellett térdelnie, ott maradnia egy óra hosszáig, és nem kapott aznap büntetésből vacsorát... De hát a kis állami gyerek olyan fából van faragva, hogy nem lehet azt még agyon se verni. Ezt is túlélte... Túlélte, nem élte a saját gyermeki életét...”

Ide kívánczik az a megállapítás is, hogy kislányról, gyermekről van szó, de egyetlen esetben találkoztam csak gyermeknyelvi kifejezéssel: „Most adjál pacsit! — követeli kedvesanyám... miután addig verte a kislány, míg bírta gyenge karjaival”. Az első gyengéd szót/szavakat — angyalom, kedvesem, tubicám — a kis naccságától hallja Árvácska, aki rémítgetésnek véli az addig soha sem hallottakat.

Árvácska története, élete sok mindenben igaz. Móricz 1936. szeptemberében ismerte meg Csibét, egyik levelében így számolt be róla. „Szeptember végén hazafelé mentem a Ferenc József hídon. Egy kislány, majdnem gyerek ácsorgott a hídon. Egy kislány, majdnem gyerek ácsorgott a híd közepén, s nézte a vizet. Megszólítottam: »Maga mit csinál itt?« Előbb nem felelt, aztán azt mondta: »Be kéne ugrani, az anyja szemit«... Elkezdtem beszélgetni a kis öngyilkosjelölttel. Vagy egy óráig beszélgettem vele, s meghívtam, hogy másnap jöjjön el egy budai kávéházba. Eleinte mindennap találkoztam vele, s szakadatlanul írtam, amit beszélt... S amiket mond oly remek, hogy eddig 28 novellám jelent meg abból, amit majdnem szó szerint írtam le a ő előadásából. Dosztojevszkij mélység, megrendítő élet és léleknyomor, gyerekek hihetetlen szenvedései, szóval a pesti legsötétebb proletárnyomor tünetei lepleződtek le előttem. ... A Csibe nevet is én adtam a kislánynak, akit Littkey Erzsébetnek hívnak, s a nevén kívül még szülőket sem örökölt, klinikai gyerek, akit az állam nevelt fel, elég szenvedés-gazdagságban” (Móricz Zsigmond Levelei. II. 249.).

Ebből az élményből született mélységesen realista ábrázolásmódjának új alkotása, az Árvácska, készült 1940-ben, megjelent 1941-ben.

A szöveg a szerző monológja, ez át-átcsap Csöre monológjába, de párbeszédekkel tarkítva.

Intertextualitás a szövegben a meseelemek megléte: Hamupipőke alakja sejlik fel bennünk, amikor azt olvassuk, hogy Csöre ül magában, a konyhában, a hamuban... Verőné lánya, Diti, botfűlű, hiába tanítatják zongorázni, míg Csöre csak egyszer hall egy nótát, és már az övé... Egészen másként hat itt az igazságszolgáltatás, mint a mesében: Rudi bácsi meglakol, Dudás felakasztja magát, Zsaba Márit halálra ítélik, de nem érezzük elégtételnek azt, hogy megbűnhődtek, nem a mesebeli igazság győzelme ez, mert Csöre-Pösze élete ettől nem változott meg. Az Árvácskában egy gyermekkel történik meg mindaz, sőt, sokkal rosszabb, mint amit az író *A boldog emberben* megírt. Önkéntelenül jut eszünkbe Cooperfield Dávid, és Twist Oliwer — a dickensi árvák —, Sugár Kata *Libapásztor* (1932) képe, de Kosztolányi Dezső *Édes Annája* is vagy Dosztojevszkij Nyetocska Nezvanovája (1849-ből, magyarul is többször megjelent, Móricz életében háromszor is). Árvácska értelmetlen szenvedése — mint orosz előképéé is, akit az

első fordítás Névtelen Anikónak mond —, azon túl, hogy felháborító társadalmi viszonyokra utal, valami módon, a megváltásnak is részese, mindannyiunk megváltásáé — vélte Nemeskürty István.

A szöveg természeti képei közül sok a filmszerű, talán az író is ilyen szándékkal alkotta meg a művét... A szándékot Ranódy László filmrendező valósította meg.

Az a valóságos vagy elképzelt világdarab, világkép, amely az adott fizikai tárgyban kifejezésre jut (Re), és ennek mentális, elménkben létrejött képe (ReIm):

Móricz Zsigmond utolsó éveinek szívbe markoló, nagy hatású remekműve az *Árvácska*. Egy lelenccyereket életéből beszél el néhány esztendő: milyen a sorsa a tanyásparasztnál, a nagygazdánál és az iparos kispolgárnál. „Barbárokról” szól ez a szöveg is, ember alatti, civilizáció előtti ősvilágról a 20-as évek Magyarországról, a Kecskemét környék tanyavilágában, ahol „a jó édesanya csirkék és malacok mellett még egy állami gyereket is tart a maga hasznára, akiért havonta nyolc pengőt fizet neki az állam, és tavasszal meg ősszel egy-egy inget, egy pár harisnyát” ... S a valóság: „a tanya mögül előreszűrődik a hetedik gyerek, a pucér, az állami...”

Nem egyszerű híradásról van szó, mint a *Barbárokban* vagy *A boldog emberben*... A kétségbeesett, tehetetlen sikoly tör fel az író lelkéből, midőn egy 7-8 éves lelenckislány embertelen sorsának néhány évét választja témaként. A reális hétköznapi borzalmak sorakoznak Csibe életében: a kisemmizettség, megfélemlítettség, az éhség, az alja cselédmunka, pl. disznóölés, a hét karácsonyfa nélküli karácsony, s még a melljük sorakozó, társuló rémjelenetek: a karóba-vágás, a mérgezés (hiszen Csibét az menti meg a haláltól, hogy nem szereti a tejet), a síneken történt majdnem szerencsétlenség, a fiatal pár öngyilkossága...

Maga Móricz vallotta művéről: „Irtóztató könyv, azt hiszem, de a fantáziának egy sora sincs benne... Ennek a legkisebb mondata is magáról a nyers életből szállt fel, mint a mocsárból a mérges gőz”.

„Rémtörténet, amennyire a ballada is az, az író tudatosan közelít a költészet-hez, amikor fejezetek helyett zsoltárookra tagolta művét. A kis lelenclányt vicso-ri szörnyetegként állja körül a felnőttek kórusa, akik pedig csak keserves sorsukat, megtört életüket torolják meg az ártatlanon... százados törvények végzik őrlő munkájukat, százados mérgezettség érleli gyümölcseit... A »zsoltárokból« a mélységekből a magasságba kiáltó szenvedés jajszava hallatszik, a megalázottak és kiszolgáltatottak ószövetségi könyörgő imája, az Istennek is feleselő próféták hangja” (Halász Gábor: *Magyar Csillag* emlékszáma. 1942. október 1.)

1938 elején, a *Szép Szó* számára írt emlékezésében írta meg Móricz azt az esetet, amelynek során a Kálmán Kata fotóművész képeit látva — a képek Csibéről készültek —, József Attila habozás és sápadozás után így szólt: „...hát ez az én életem... én Csibe vagyok, apátlan, anyátlan árva, ebből a mélységből származom” (Móricz Zsigmond: *Irodalomról, művészetről*. 373.).

Móricz Virág is azt írta (*Apám regénye*. 469.), hogy „a Csibe biztosan József Attilának köszönhetette, hogy nem hullatták vissza a semmibe, hanem inkább zászló lett belőle és emlékeztető.” A József Attilával erősödött Csibe-élménynek köszönhetjük ezt a móríci művészi dokumentumot, az *Árvácska* jajkiáltásaiban is megjelenő szintézist, a Csibék és József Attilák szenvedéseihez méltó emlék-művet — a József Attila lírájával egyenrangú társat.

Móricz Zsigmond teljesen azonosult hőse szemléletével: egy ártatlanul szenvedő gyermek szemszögéből, nézőpontján át idézte fel az eseményeket, maga nem szólt bele a történetbe, nem kommentálta, hűvös szenvtelenséggel a háttérben maradt — ezzel is állásfoglalásra készítette/készíti az olvasót. Csibe fájdalmait az egész Magyarországtól, az egész országtól kérte számon, a zsoltár ennek a perelésnek is a műfaja, s a legvégén felcsapó tűz a fenyegetésé, amelyet a jótékony fehér hó betakar.

A szövegtípus: magyar nyelvű, mai, szóbeli és írott szöveg, célja érzelmkifejező, felhívó, szépirodalmi szöveg.

A szöveg stílusa, nyelvezete: szépirodalmi.

A szöveg írásjeleinek stílusértéke a fonetikus, a kiejtés szerinti írásmód során jelentkezik: a szóbeli közlésben jelentkező, tájnyelvi elemek a reális ábrázolást, a népi alakok élethű jellemzését biztosítják:

„Hajtsa eee el... — kiáltja Csöre... Lopott? Lo-poooott? Dinnyét lopott ez a dög-szem? — hergeli magát Dudás... Nem fogok többet lohohopni — zokogja Csöre... Égy haza — utasítja Csörét Kadarcs... Gyerelő, mán elment — kiáltja kedvesanyám... Mosgyál meg te disznó — kiáltja Jóska... mert istókestve lösz, osztán menni is kék valamicskét már — nógatja Zsaba Mária... Mi a fene? Ruha nélkül szok jáórnyi? — méltatlankodik... Nem csimogat... simogat... s...ssss, ssss... — tanítgatja az öreg.

A szöveg hangjainak stílusértéke a rossz hangzású szavak, ebben a szövegben a szitkok sokasága nyomán jelentkezik, ez is hozzájárul a hiteles szövegalkotáshoz: „Hogy a fene ett vón meg benneteket!... te бүдös kölyök! nem tudsz vigyázni! hogy rögtön kicsavarom a nyakadat!... No megállj, te bitang, ezér eszed a kenyeremet?”

Csöre, Csöre, a fene egyen meg... A fene ett vóna meg a tojásba... Te bitang... te alávaló disznó... Mi van neked, te bitang? ... Ött vón meg a kórság, zanyádba... Ött vón mög a kányai rossz... szakadna már rám is az a magasságos is... hogy a fene ett vóna apróra benneteket, te kutyák... A бүr hujjon le valamennyiről, az urakról... Ó, a rosseb egye meg, hát te hogy jössz vissza? Hogy a fene rágja le a húsod, tetűled nem lehet megszabadulni? ... záporoznak szegény Árvácskára Dudásné szitkai, s a kislány akkor érzi magát boldognak, amikor újra ezeket a „szavakat” hallja...

Zsaba Mária sem hagyja alább:

„A fene ett vóna meg, mielőtt megláttalak... Fene egye meg a бүдös pofádat, te ronda... Ferenc bátyádnak nehogy szólj valamit, mert kitaposom a beledet...”

(„Ez a gyengébb beszédje volt, olyan, mintha azt mondják: kezit csókolom” — jegyzi meg Móricz).

„Te piszok, te disznó, az anyád úristenit, te szemtelen... Hogy az Isten döglesszen meg, te gyalázatos disznó — verte Csöre fejét. — Így vigyázol te az én fiamra, te kutya?”

Verőné csak egyszer mondja a kislánynak, hogy „te átkozott”, de a szavak helyett vesszővel, porolóval „neveli”...

Móricz szavait idézzük: „Ezen az Alföldön a magyarok még ebben az időben nem is tudtak másképpen beszélni, csak trágár szavakkal...”

A szófaji értékből adódó stílusminőségre, pl. az ígék tömörítő erejére példa a szövegből: „hat gyerek nyüzsög ki a törpe ajtón... A tanya mögül előreszüremkedik a hetedik, a pucér... A kicsi még ott duzmaszkodik... csak addig fájdogált meg zсібongott... le is boncírálta a kezéről... nicsak, hogy lemarcangolta... Megeszlek, lenyellek, megzabállak... Dudás csak bömbölt...”

A melléknévvel párosított főnevek egy vagy több tulajdonság kiemelésével jellemezhetik, egyéníthetik a személyt vagy dolgot, a szövegből pár jó hangzású, de legtöbbször rossz hangzású példákat idézhetek:

Sokatmondó név: „Állami Árvácska...”

„mesebeli házikó, ... görbe eperfa, ... parányi csöppség,... roppant ég, ... Törpe ajtón nyüzsögnek ki a gyerekek,... veres szemű mogorva ember,... dinnyehasú anya, ... puckos verébnek, ... retkes, fekete kezét kellett megcsókolni,... Kis fekete kezeire dugta maszatos arcát, ... Formás kis barna teste villongott, ... csorba, lepattogzott, mosogatatlan pléhtányér ... Fekete tündér, ... sáros malac, ... elgörbült szájjal leselkedett az ismeretlen veszedelem előtt, ... Sánta zsabapolka, ... piszkos, olajos, bűdös ember...”

Árvácska számára elérhetetlen... „egy csudálatos ezüstfa, ... csupa fehér és csillogó szépség...”

A szöveg szóképei között is túlsúlyban vannak a rossz hangzású, hangulati és szemléleti elemeket felmutató metaforák: „(A nap) odasütött tojás barna serpenyőben...,

(később) izzó, fehér gömb, ... (a kislány) embercsirke... (később) kis gyilkos, te kis madárhús...”

Kedvesanyám becézései: „... pesti csirke, ... mérges kígyó...”

Kedvesapám szava: „...dögszem...”

Aztán újabb és újabb elnevezések: „...kígyó, kis kutya, bűdös köjke, mágnás-kisasszony...”

Zsaba Mária sem maradt alul a rossz hangzású metaforákkal: „...rothadt dög, ... mocskos dög, ... kényes dög...”

Árvácska is ezt tanulja el, s a templomban azt kérdi: „Meddig beszél még az a marha?”

A szöveg értelmi, érzelmi-hangulati jellegű hasonlatai is szinte kivétel nélkül rossz hangzásúak:

Dudáséknál: „A nap úgy ébred, mint egy idétlen tyúk éretlen tojása.
 A mesebeli házikó vályogfala úgy hajlik, mint a pöfeteg gomba.
 A kislány, mint a puszták madarai, csak egyetlen szót mondott.
 ...a bolond tehén úgy fellökte, mintha csak mulatna...
 Mint a vadak szaladtak ki a szőlőből... Mint a vadnyulak, bújtak itt is ott is...
 Csöre, mint a harapós kutya, elvesztette a fejét...
 ...ő meg úgy járt, mint a malac vagy a kutya, a maga bőriben...
 Gyalogolt a kedvesanyám után, ... mint a kisborjú az anyja után.
 Megmozdult az egész hangyaboly, mint a kukacok kezdtek nyüzsögni...
 ...pléhtányéra van, mint a kutyanak.
 Úgy rákezdte az ordítást, mintha késsel szúrt volna a torkába.
 Így kötélén vitte, mint a vágóra a kisborjút...”

Zsaba Máriéknál: „... már iskolába megy, mint valami kis mennyországba.
 A szép fehér aludtjeget eszegeti, olyan, mint a libazsír, oly kövér, puha, fehér.
 Visított, mint a gyík. ... veszekedtek, mint a kutyák, rögtön mind a ketten...
 A legmagasabb hangjukat vették elő, csak úgy csattogtak vele, mint a pásztorfiúk az ostorral.

Zsaba Mária akkorát vágott a fejére a ruhaszedő fával, meg a hátára egy másikat, majd leszakadt.

Zsaba Mária úgy vitte a potrohát, mint a darázs...”

Sokkal kevesebb megszemélyesítést találtam a szövegben, az a pár azonban hangulatos, szemléletes és növeli a mondanivaló hatásosságát, életszerűvé teszi a stílust: „A kemény és örök nap ébred az ég és a föld színén..

A nap bizonytalanul elnyúlik, szinte szétfolyik...
 A napnak semmi dolga, csak méri arasszal, ... nézi e gyerekeket...
 A kés közben meggondolta magát és kisebbre vágta a karéjt...
 A szél viszi vígan a kacagó porszemet a napfénybe.
 Dagadt szőlőfürtök meg röhögve néztek ki a tőkéről: — No, kislány, jó vóna szőlő?”

Árvácska sorsa egyben szimbólum, a falut és országot bejárta Móricz már nem is Csibe sorsát fürkészi, meséli, hanem a magyar népet, s a történet, amit elmesél, elzokog, „tiltakozás a hóhér állam ellen, a rabló állam ellen, amely most is csak szenvedést, csak háborúságot hozott” (Kiss Tamás).

A szövegben mindegyik mondatípusra találtam példát, de a tárgyilagos, kijelentő mondatok is érzelmi-hangulati elemekkel telítődtek, közelebb állnak a keserűséget, a gúnyt, a mély bánatot és sokszor a tehetetlenséget kifejező felkiáltó mondatokhoz: „Kislány áll a mezőben, parányi csöppség, a roppant ég alatt két kicsi keze fejével az álmod dörzsöli a szemeiből, ott áll, ahogy az Isten megteremtette, ott áll mezítelen a felfelé bámészkodó nap alatt... Kedvesanyám az én ingemet teszi rá Rózsira...”

A felszólító mondatok szinte mindegyike kemény parancs...
 „No. Itt a kenyered. De ne edd meg rögtön, mert osztán éhezhetel estig...”

Árvácskának még a kérdő mondatok is felszólító értelműek:

„Szabad dinnyét szakítani? Te bitang, szabad dinnyét szakítani a más földjén? Tied az a dinnye? Hát tolvajt nevelek én belőled?”

Óhajtó mondatként említhetem a már felsorolt szitkozódó mondatokat, amelyek a beszélő (Dudásné vagy Zsaba Mária) vágyát, kívánságát fejezik ki, s bár stílushatásuk erős, a kívánságnak a teljesülése nem a beszélőtől függ.

A szövegben a társalgási stílusnak megfelelő hiányos mondatokat is találunk a leírás, de máskor a ki-kitörő indulatok kifejezőjeként:

„Hajnal a pusztán. Kis tanya a végtelen pusztán. (Csöre) Álmos. A gyönyörű tarlók.

Óriási búzamezők a tanya körül. Búzatáblák. Kis meztelen kölyök a búzában.

— Tán te?

— Én biz a.

— Hol?

— A piacon.

— Hát ki a te kedvesanyád?

— Ú.”

Móricz Zsigmond nemcsak az életet, hanem az élettel együtt az élő beszédet is teljes egészében, hullámvázában beemelte művébe, így az irodalomba is. Mondatai alatt hangszekrény van — fogalmazta meg Illyés Gyula.

S befejezésül még két idézet: „Líraibb pátoszú regénye nincs modern irodalmunknak” (Czine Mihály). Németh László szerint Móricz az *Árvácska*-ban lett egészen a közösség énekesévé...



Molnos Dalma grafikája

A Székely Útkereső levelesládájából V.

Közzéteszi: Beke Sándor

1994. január 11. — 1994. december 20.

Benkő András — Beke Sándornak

Kvár, 1994. jan. 11.

Benkő András
3400 Kvár [=Kolozsvár]
Aleea Iezer: 2.
Bl. J/3 ap. 27

Beke Sándor úrnak,
az Erdélyi Gondolat könyvkiadó igazgatójának,
a Székely Útkereső szerkesztőjének

Kedves Beke Úr!

Először is köszönöm az újesztendei jókívánságokat tolmácsoló képeslapot, s én is hasonló jókkal-szépekkel viszonzom! Remélhetőleg az újév újabb sikereket tartogat mind kiadói, mind szerkesztői tekintetben...

Már korábban is szerettem volna írni, s megérdeklődni néhány dolgot:

a) Mi a helyzet az Útkeresővel? Megjelent-e, megjelenik-e — akár összevontan is —, szükség van-e további írásokra a hazai magyar zenei fejlődéstörténettel kapcsolatban?

b) Hasonlóképpen szeretném tudni: miképpen alakult a Zoltán anyaggal kapcsolatosan benyújtott pályázat; utaltak-e ki valamit, s egyáltalán napvilágot lát-e a füzet, vagy lekerült műsorról?

Jóval az ünnepek előtt értesültem róla, hogy egyik nagyon becsületes és szorgalmasan dolgozó tanügyi emberünk, Péterfy Emília betérjlesztett az Erdélyi Gondolathoz egy kéziratot. Kíváncsi lenne, ha lehetőségeinkhez képest támogatni tudnók ezt a székelyföldi munkát, hisz nemcsak a szerző, hanem a sajtó alá rendező is székely.

(Ezt amolyan nemes lokálpatriotizmusként említem!)

Válaszát várva, további jó munkát kívánok,
szívélyes üdvözlettel:

Benkő András

Vekerdi József — Beke Sándornak

Budapest, 1994. I. 14.

ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR
NEMZETKÖZI CSERESZOLGÁLAT
1827 Budapest I., Budavári Palota F épület

Beke Sándor
Erdélyi Gondolat Kiadó
RO — 4150 Odorheiu Secuiesc [=Székelyudvarhely]
Str. Croitorilor nr. 10/6

Tisztelt Szerkesztő úr!

Újsághírből értesültünk arról, hogy az Erdélyi Gondolat Kiadó könyvkiadó gyanánt is működik és rendszeresen jelentet meg magyar nyelvű kiadványokat. Szeretnénk megkérni Önt arra a szívességre, hogy az összes eddigi megjelent kiadványuk címét küldje el nekünk és a jövőben automatikusan küldjenek 1–1 példányt minden könyvkiadványukból.

Ellenértékét akár pénzben, akár magyarországi kiadványokkal biztosíthatjuk.

Lekötelezne bennünket, ha tájékoztatna arról, milyen más könyvkiadók tevékenykednek még Székelyudvarhelyen, mert valamennyihez (sőt minden erdélyi magyar könyvkiadóhoz) hasonló érdeklődéssel kívánunk fordulni.

Szíves válaszát előre is köszönjük:

Dr. Vekerdi József
a Nemzetközi Csereszolgalat vezetője

Vekerdi József — Beke Sándornak

Budapest, 1994. I. 24.

ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR
NEMZETKÖZI CSERESZOLGÁLAT
1827 Budapest I., Budavári Palota F épület

Beke Sándor
Erdélyi Gondolat Könyvkiadó
RO — 4150 Odorheiu Secuiesc [=Székelyudvarhely]
Str. Tamási Áron Nr. 87.

Tisztelt Beke Sándor!

Úgy látszik, keresztezte egymást a mi levelünk és az Ön küldeménye. Néhány napja érkezett hozzánk 1993. november 23-án útnak indított könyv- és folyóiratküldeménye, a *Székely Útkereső* hiányzó számai, valamint Nagy Irén, Eminescu és az Ön verseskötete.

Figyelmességét hálásan köszönjük, és várjuk konkrét magyarországi könyv-kéréseiket:

Dr. Vekerdí József
osztályvezető

Mezővári László — Beke Sándornak

Budapest, 1994. évi január hó 24-én

MAGYAR ÍRÓSZÖVETSÉG KÖNYVTÁRA

Budapest VI., Bajza u. 18.

1406

Beke Sándor Úrnak
az „Erdélyi Gondolat” Könyvkiadó főszerkesztőjének
4150 ODORHEIU SECUIESC [=Székelyudvarhely]
Tamási Áron u. 87.

Tisztelt Főszerkesztő Úr!

Őszinte örömmel és hálás köszönettel nyugtázzuk az Írószövetség könyvtárának küldött könyveket és folyóiratokat. Ezeket máris felvettük a könyvtár állományába. Ami a jövőbeni kapcsolatokat illeti, javasoljuk, hogy a szerkesztőség tagjai a magyarországi látogatások alkalmával keressék fel könyvtárunkat is. Természetesen mi is hasonlóan járunk el.

Szívélyes üdvözléssel:

(Mezővári László)
könyvtárvezető

Ferenczy Endréné — Beke Sándornak

[Budapest,] 1994. 03. 07.

Országos Széchényi Könyvtár

H—1827 Budapest I., Budavári Palota „F” épület

Ügyintéző: Karajos Kinga

Iktatószám: 470/94

Beke Sándor
főszerkesztő úrnak
4150 Odorheiu Secuiesc [=Székelyudvarhely]
C. P. 40

Tisztelt Uram!

Az Országos Széchényi Könyvtár, mint magyar nemzeti könyvtár gyűjti a világon bárhol megjelenő magyar nyelvű és magyar vonatkozású kiadványokat, így az Önök közreadásában megjelenő *Székely Útkereső* című lapot is, amelynek alábbi számai vannak meg állományunkban:

1. évf. 1990, 1–9.,
2. évf. 1991. 1–6.,
3. évf. 1992. 1–6.

Érdeklődnénk, hogy a fenti számokon kívül megjelent-e még további szám, s azok egy példányát eljuttatnák-e címünkre, hogy a későbbi nemzedékek olvasói és kutatói számára is hozzáférhetővé váljék.

Reméljük szíves segítőkézségüket.

Köszönettel

(Dr. Ferenczy Endréné)
igazgató

Szócs István — Beke Sándornak

Kolozsvár, 1994. aug. 11.

Kedves Beke Sándor Úr!

Hálásan tudósítom, hogy a mai napon megkaptam küldeményét, az Erdélyi Gondolat kiadásában megjelent öt kötetet (tartozom-e értük valamivel?), restellkedve mondom, hogy szinte már nem is hittem bennük. Természetesen, legjobban az Antológiának örvendeztem. Nyilván elaggott agyamnak tulajdoníthatóan, A hallgatás csapdái c. cikk megírására már nem is emlékeztem. Jellemző, hogy az utóbbi hetekben a Székely Krónikáról szóló írást két szerkesztőség is kérte, a Hargita s egy kisebb magyarországi kiadó; — hivatkozhatom az Erdélyi Gondolatra, hogy vegyék át onnét, persze, feltüntetve az Önök nevét és címét? Sajnos, könyvárusi forgalomban itt eddig e köteteket nem láttam, de az lehet az én hibám is. Kik forgalmazzák?

Még egyszer köszönöm!

Szócs István

Veress Dániel — Beke Sándornak

Sepsiszentgyörgy, 1994. augusztus 17.

B E K E Sándor úrnak

Székelyudvarhely

Erdélyi Gondolat Könyvkiadó

Kedves Barátom!

Köszönöm a tiszteletpéldányként küldött Székely Útkereső Antológiát. Szép és hasznos vállalkozás, miként kiadói és lapszerkesztői tevékenységetek is. Azt hiszem, hogy a terjesztés a legnagyobb gond. Én lapotokat egyáltalán nem látom.

Persze ez azzal is összefügg, hogy mióta nyugdíjas vagyok, másfél éve, jobbadán a lábam sem tettem ki a lakásból egészségi és más okokból. A magyarázat hosszas lenne. Viszont kedves gesztusokat viszonzni szeretném: mellékelten küldök egy kis füzetet, Misztótfalusi-monodráám pesti kiadását. Talán recenzáljátok, akár — ha úgy vélitek — közölhetitek is.

A kiadvány a Magyar Bibliofil Társaság tagjai részére készült, könyvforgalomba nem került, nem megvásárolható. Tehát éppen azokhoz, honosainkhoz nem jut el, akikért megíratott. Valamiképpen légtüres térben élünk és dolgozunk. Én őszire fejezek be egy kis könyvet. Címe az, ami a tartalma: *A XVI–XVIII. századi erdélyi magyar kortörténetek és emlékiratok életrajza és jellegztana* — Művelődéstörténeti esszéfüzér. Ha érdekelne, kiválaszthatok a már véglegesített negyven fragmentumból egyet közlésre. Miután nemrég jelent meg Bethlen János kiváló Erdély története (1629–1673), ezt a részt ajánlanám. Terjedelme tíz flekk.

Most pedig tájékozódni szeretnék egy kérdésben. Minap, egy Magyarországra régen kitelepült barátomon keresztül felszólítást kaptam, hogy magánszemélyek anyagilag támogatnák évi három-négy erdélyi magyar történeti-művelődéstörténeti kiadvány itteni kiadó által történő megjelentetését. Elsőként az én fenti munkámra gondoltak, s felkértek a továbbiakra vonatkozó cserkészésre és javaslattevésre. Nos, nekem azt kellene tudnom, hogy egy kb. 200–250 oldalas könyv megjelentetéséhez a feltételek megvannak-e? Egyáltalán, ha a dolgot perfektuálni lehet, papírt, nyomdát stb. tudnátok-e biztosítani, ugyanis az általam ismeretlen szponzorok egyidőben mind a romániai magyar írókat, mind egy itteni kiadót támogatni szeretnének egyéni indítekből, mondjuk azt, hogy nem üzleti, hanem hazafias buzgalomból. Kérem tehát az eligazító válaszodat, valamint igen jó lenne, ha egy költségvetésfélét is adni tudnál, hadd lássák — Ők forintban gondolkodnak! —, hogy egy jelzett könyv x-példányban való megjelentetése mennyibe kerülne. Talán nem érdektelen a dolog, én ezideig még senkivel ilyen tájékozódó-tapogatózó tárgyalást nem folytattam. Véletek kezdem.

Jó munkát. Szívélyes üdvözet,

Veress Dániel

Veress Dániel — Beke Sándornak

Sepsiszentgyörgy, 1994. augusztus 25.

BEKE Sándor úrnak

Székelyudvarhely

Kedves Barátom!

Küldeményed megkaptam. Köszönöm a gyors és meggyőző választ. Szemnek kedves, tartalmilag hasznos kiadványaitokat, melyeket természetesen el fogok olvasni, valamint a küldött hat darab Székely Útkereső-t átböngészés után eljuttatom néhány érdeklődő külföldi barátomnak, hadd figyeljenek jobban fel szerintem nem pusztán nemes, de alighanem hősiess vállalkozásokra.

A Pályázati űrlapot, e levéllel egyidőben megfelelő tájékoztató sorokkal postázom Kecskemétre, hadd lássuk, hogy gondolják az anyagi támogatásra hajlamosak. Mihelyt bármit megtudok, azonnal értesítelek, s akkor esetleg együttműködésünket konkrétabbá tudjuk tenni. Nos, én ezt a pályázati rendszert nyilván nem ismerem, Ti tudjátok, nekem — megítélésem szerint — az a feladatom, hogy a könyv még hátralevő utolsó negyed-részt is megírjam, másrészt fenntartsam számotokra, más kiadóval ne tárgyaljak. Gondolom, így kell értelmeznem, amit írtál. A példányszámról nyilvánvalóan még korai beszélni, én az olvasási kedv beszűkülését észlelem, viszont a dologban Néktek vannak tapasztalataitok. Mindenesetre a Ti könyveitek olcsóak, remélem, kelendőek is, noha mint írtam, a hazai könyvterjesztés állapotát aggasztónak tartom.

Újabb életjelig fogadd szívélyes üdvözetem.

Veress Dániel

Zsigmond Győző — Beke Sándornak

[Sepsiszentgyörgy,] 1994. 08. 26.

Kedves Sándor!

Köszönöm a küldött antológia-példányt. Ha teheted, postázz még néhányat belőle. (...)

Mellékelek egy a „Fórum”-nak mintájára írt rövid önéletrajzot a készülő kötethez. Részemről a „Megviselt szókkal” címet ajánlom.

A könyv a magyar Szent György-hagyományokról még mindig csírájában. Ahogy konkrétabbat írhatok, megteszem.

Kívánom a legjobbakat,
üdvözöl,

Győző

Benkő András — Beke Sándornak

Kolozsvár, 1994. szept. 2.

Kedves Beke úr!

Először is köszönöm a számomra postázott kis köteteket. Szép, ízléses kivitelezésűek, finom papírt is sikerült szereznie... Gratulálok a megjelentetéshez!!

Felhasználom az alkalmat, hogy megkérdezzem: a Zoltán Aladár-ról szóló füzetet felterjesztették-e az idén is, vagy teljesen levették műsorról? Segítene-e a megjelentetésében, ha papírban kaphatnánk segítséget?

Megkaptam üzenetét Nagy Olgán keresztül a *Zenetörténetünk* című sorozat folytatására vonatkozóan. Utánanéztam az eddigi anyagnak: eddig kilenc cikket küldtem, összesen 34 oldal terjedelemben. Ebből megjelent összesen hét (1. *Bevezetés, Őstörténet, Egyházi zene I–IV, Kóruskultúránk a 15–16. században, A 16. század világi zenéje — históriás énekek*, valamint *Az erdélyi fejedelmi udvar zenéi életének I. része*): az utóbbi kettőről nincs hírem. Nekem az utolsó szám, mellyel rendelkezem, a III. évfolyam (1992) 5–6, ebben látott napvilágot a kóruskultúráról szóló cikk.

Kérem tehát, nézzen utána, mi lett a sorsa a két utolsó írásnak, s ha netalán megjelent, legyen jó és küldjön számomra is egy-egy példányt s a közlések ismeretében postázom a folytatást (a fejedelmi udvarról jönne meg néhány írás, majd ezt követő anyag a 17–18. század hangszeres anyagából és így tovább).

Várom sorait az említett kérdésekkel kapcsolatban, s további jó munkát kívánva

szívélyesen üdvözlöm:

Benkő András

Ráduly János — Beke Sándornak

Kibéd, 1994. szeptember 18.

Beke Sándornak
Székelyudvarhelyre

Kedves Sándor,
elkészültem a Komoróczy-kötetről szóló recenzióval, tudd meg, hogy nagy kedvvel foglalkoztam vele — mindez, persze, a szerző „javára” írandó. Egy kicsit a két és fél gépelt oldalt meghaladtam, de nem fékeztem magam, hadd maradjon *teljes* a könyvről kialakított koncepcióm.

Közben az jutott eszembe, hogy a gyermekvers-kötetem szerkesztője Te is lehetsz, hiszen költő vagy és gyermekíró is — meglátod, a szedés, tördelés — mivel versekről van szó — könnyedén megy majd, legalább is így gondolom én.

Ha kijön a második Nagy Olga-kötet, azt is postázzad, mert írni fogok róla.

A jó múltkorjában csak másnap kerültem haza, másnaposan: Balázsiéknál, Szentléleken töltöttem az éjszakát, jól éreztem magam közöttük.

Kitartó munkát kívánva, baráti szeretettel ölel

(Ráduly János)

Csire Gabriella — Beke Sándornak

[Bukarest,] 1994. szept. 22.

Kedves Beke Úr!

Küldöm az Orient Expresszből nagy örömmel egy Cimbora-antológiát bemutató számot (oldalt). Remélem, hogy ez a több mint beharangozó, fölkelte a könyv iránt az érdeklődést.

Felhívott Komoróczy úr tegnap, s érdeklődött a TV-lehetőségek iránt. Nálam, sajnos, nincsenek könyvek, azért nem kerestem meg a magyar adás vezetőjét. Lehetséges, hogy valakinél elfeküdtek az új kiadványok?

Barabás Istvántól kértem el az ő példányait. Ha addig semmi sem mutatkozik, az ő tiszteletpéldányait viszem el, bemutatásra.

Mindenképpen elkelne egy ilyen nagyobb hatósugarú reklám, megérdemli a kiadója.

Üdvözlettel:

Csire Gabriella

Ui. Elküldtem a Ráduly-kéziratot, s a versekhez mellékeltem ajánlást; egy cikket a Székely Útkereső számára és két dedikált példányt az Elek apó Cimborájából.

Remélem, mindez azóta célba ért.

Balogh Edgár — Beke Sándornak

Kv., [19]94. okt. 5.

Kedves Beke Sándor,

Hálásan köszönöm a küldeményt, az Erdélyi Gondolat szép sorozatát, s köszönöm egy írásom közlését is az antológiában.

Szép a Cimborá-válogatás, jó a Komoróczy-féle magyar szóértelmezés, a kiadó kitett magáért.

Egyidejűleg feladva címére a Kolozsvárt megjelenő Erdélyi Kiskönyvtár *Szász utazás* című kötetét, Marlin-fordításaimat. Ez a téma nem közvetlenül székely tárgyú lévén itt jelent meg — hosszú idő után —, s az Erdélyi Gondolat számára közvetlenül újra erdővidéki témán dolgozom. Idejében jelentkezni fogok vele.

Szeretettel köszönti

Balogh Edgár

Ráduly János — Beke Sándornak

Kibéd, 1994. október 17.

Beke Sándornak
Székelyudvarhelyre

Kedves Sándor!

(...)

2. Elkészültem a Nagy Olga második könyvéről (Népi változatok szerelemre és házasságra) szóló ismertetővel is, hát mennyiségileg többre sikeredett, mint ahogy számítottam, de mentségemül szolgáljon, hogy maga a kötet is közel kétszáz oldalas — *volt tehát miről írni!*

3. Hozzáfogtatok-e már a gyermekverskötet kiadásához?

4. Ha a *Székely Útkereső* újabb száma kijön, postázz belőle, hadd dicsekedjem főnek-fának, hogy milyen szépen szerepelek a hasábjain. (...)

6. Klárit és a gyermekeket szeretettel üdvözlöm.

7. Neked további jó egészséget és kitartó munkát kívánok.

Baráti öleléssel

Ráduly János

Csire Gabriella — Beke Sándornak

Bukarest, 1994. dec. 12.

Kedves Beke úr!

Megkaptam a Nagy Olga és szinte ugyanakkor a Marton Lili jóvoltából a Szabadságban megjelent kis ismertetőt a Cimbora-antológiáról. Így hát küldök belőle Önnek is egy példányt. Az ember csak elámul, hogy mennyire leszűkült minden lapban az irodalomnak és művészetnek szánt hely. Na, de annyi haszna van a cikknek, hogy felhívja az olvasó figyelmét a kiadványra, s ez is jól fog.

Nagy Olga is említette a jövő évi esélyt, a márciusi pályázatot. Remélem, ezúttal szerencsénk lesz. Mindenképpen mindkét benyújtott kéziratomat az Ön kezére bízom.

Ezúttal nem tudtam cikket küldeni, csak elnézését kérhetem. Annyira belekavarodtam a saját (új) munkámba, hogy kifutottam az időből. De ami késik, nem múlik. Majd — ha még áll az ajánlat — legközelebb jóvá teszem mulasztásomat.

Várom a Székely Útkeresőt, már Barabás Istvánnak is említettem, tekintettel A Hétbeli Lapszemléjére.

Kívánom, se a reményből, se a kiadási lehetőségekből ne hagyjunk ki soha. Jó munkát és további szép eredményeket kíván és üdvözetét küldi:

Csire Gabriella

Benkő András — Beke Sándornak

Kvár, 1994. dec. 20.

Kedves Beke úr!

Leányom átadta telefonüzenetét. Sok elfoglaltságom miatt nem tudtam azonnal válaszolni és egyéb anyagot is küldeni. Most került rá sor. Mellékelem a fejedelmi udvarról — illetve annak zenei életéről — szóló sorozat első cikkét. Úgy emlékszem, ez következett volna. Ha netalán rosszul emlékeznék, kérem jelezze és rövid időn belül, január első napjaiban szállítom az újabb cikket, illetőleg a folytatást Báthori István idejében kialakult zenéről. (Az utolsó cikk, amely a *Zene-történetünk* sorozatban megjelent: Kóruskultúra a 15–16. században, 1992 (III. évf.) 5–6. sz. 8–9. lapon.)

Ennek kötetben való megjelentetését még korainak tartom, mert folytatni szándékozom — a 20. századig: ez pedig még nincs meg olyan részletesen, amint szeretném (egy rövid változat *Az erdélyi magyar zene vázlatos története*, névmutatóval együtt 54 oldal, ezt azonban egy külföldi kötet számára írtam és annak megjelenése előtt nem akarom közölni).

Ha van számomra egy kötetnyi helye így 100 oldal körül, akkor hozzávetőlegesen két-három hónap alatt rögzíthetem egy korábbi dolgozat formáját, ez a *romániai magyar zeneírást* mutatná be.

A Zoltán Aladár-dolgozatról újabb híre nincsen? Valószínűnek tartom, hogy vissza fogom kérni az eredménytelen pályázat után.

Kérem, a megjelent dolgozatról küldjön majd két-három példányt.

Figyelemmel kísértem a kiadó munkáját, gratulálok szép eredményeihez és 1995-ben további jó munkát és megérdemelten gazdag eredményeket kívánok:

Benkő András

Erdélyi történelmi népballadák III.

Válogatta: Ráduly János

TÖRTÉNELMI NÉPBALLADÁINK

A 13-as számú szövegünk (A *madéfalvi veszedelem*) javarészt már katonaballada, amely viszont „Madéfalva felgyújtását” adja elő, tehát egy kisközösség elpusztításáról szól. Igazi történelmi ének.

A 14-18-as számú szövegeinket *Bujdosóballada* típuscímmel láttuk el, van köztük olyan, amely föltehetőleg a XVII. században keletkezett, és

vannak újabbak is. Olyan alkotások ezek, amelyek javarészt a *történelmi események kiváltotta elbujdosás keserűségeit* éneklik meg. Bizonyos mértékben az úgynevezett siratóballadák rokonaival van dolgunk. Az „Utolszor borulok a hazai földre” állapotot a népköltészetből jól ismert „fogásokkal” ábrázolják.

Ráduly János

13

A madéfalvi veszedelem

(*Madéfalva 1764*)

Madéfalva szülőházam,
Ott szült engem édesanyám.
Mikor felnőttem én nagyra,
Besoroztak katonának.

Nem akartam fegyvert fogni,
Osztrák katonája lenni.
Körülvettek egy éjszaka,
Felgyújtottak éjfél-tájba.

Kegyetlen volt a tábornok,
Aki adta a parancsot:
— Madéfalvát felgyújtani,
Benne lakót elégetni!

Odaveszett négy gyermekem
És a kedves feleségem.
Nekem jutott a bujdosás,
Moldovában való lakás...

(Ditró, Gyergyószék. Faragó 1965, 297. old. Köszölte Oszkóné Liszkeay Magda. Részlet)

14

Fordulj, kedves lovam

(Bujdosóballada)

— Fordulj, kedves lovam, Lengyelország felé,
Úgyse jövök többet most már visszafelé.
Szegény hazámat már többé nem láthatom,
Nincsen olyan bánat, mint az én bánatom.

Tele van a szemem keserű könnyekkel,
Alig-alig bírok hánykódó szívemmel.
Amit érzek, úgy fáj, hogy ki sem mondhatom,
Nincs, aki engemet megvigasztalhasson.

Indulok s megállok, búcsúzom örökre,
Utolszor borulok a hazai földre.
Utolszor csókolom, holtig siratgatom,
Nincsen olyan bánat, mint az én bánatom.

(Lövete, Udvarhelyszék. Faragó 1998, 57. c. sz. Ortutay II. 270)

15

Bukovina, mit vétettem

(Bujdosóballada)

— Bukovina, mit vétettem,
Hogy én benned nem élhettem?
Mások élnek nagy kegyesen,

S én bujdosom keservesen.

Sír a szemem mind a kettő,
Foly a könnyem, mint az eső.
Sír a szemem, foly a könnyem,
Mert igazán fáj a szüvem.

Édes hazám, Andrásfalva,
Látlak-e meg még valaha?
Látom füstid, de csak elig,
Hogy az égen feketéllik.

Én Istenem, mi az oka,
Ki se mehetek az útra.
Ha kimegyek a kapuba,
Vigyázok ide s tova,
Mint a madár a fogóba.

Elbujdosnám, nincsen kívül,
Kenyerem sincsen, hogy mivel.
Kérnék kőcsön, de nem kapok,
Mert tudják, hogy szegén vagyok.

Búsulok es, bánkódom es,
Rajtam elfér, ha sírok es.
Fáj a szívem a hazámétt
S az én sok jó barátométt.

(Déva, Hunyad megye. Faragó 1998, 57 b sz. Kolumbán S. gyűjtése)

16

Most jöttem Erdélyből

(Bujdosóballada)

Most jöttem Erdélyből, Erdélyországból —
Lovastól nyergestől, egy nyargalt szolgástól.
Szolgámnak a neve: Hányd-el-vesd-el Gyurka,
Magamnak a neve: bujdosó katona.

Most jöttem Erdélyből, Erdélyországból,

Még sincs maradásom — köztetek lakásom...
Szegény árva fejem nincs hová hajtanom.

Elment az én uram a török táborra —
Meggyászolom őtet fekete bársonyba.
Délíg feketébe — délután veresbe,
Veres pantolóba — sárga cipellőbe...

(Dávid — Tordai 1956. 37. sz. Pálóczi Horváth Ádám gyűjteményéből)

17

Ideje bujdosásimnak

(Bujdosóballada)

— Ideje bujdosásimnak,
Eljött már utazásimnak,
Sok okai vadnak annak,
Az én elbujdosásimnak.

Ződ az útnak a két szélje,
De bánatos a közepe.
Masérodzom búval benne,
Masérodzom búval benne.

A két lábam masérodzik,
A két szemem búsalkodik.
A két lábam masérodzik,
A két szemem búsalkodik.

Fejem felett egy nagy felhő,
De nem abbul hull az eső.
A két szemem sűrű felhő,
Mind onnét csurog az eső.

Idehaza a legénynek
Nincsen becsűje szegénynek.
Mert itthon inkább kedveznek
Az idegen jövevénynek.

Ha a tengeren túl menyek,
Ott es jó hírt-nevet szerzek.

Ha a tengeren túl menyek,
Ott es jó hírt-nevet szerzek.

De itthon nem fogják tudni:
Szegény fejem él-e, hal-e,
Szegény fejem él-e, hal-e,
Az életbe módja van-e?

Isten veled, jó pajtásim,
Barátim s felekezetim.
Akik velem jót tettetek,
Isten fizesse meg nektek!

Akik velem jót tettetek,
Isten fizesse meg nektek,
Hosszabítsa meg éltetek,
Hogy őtet dicsérhessétek!

Angyalidat, én Istenem,
Küldjed, vezéreljem engem,
Hogy őrijzen s oltalmajzon,
Ahol nem ismérnek engem.

Áldás a Szentháromságnak,
Isten fia szent anyjának,
Ki angyalt küld kalauznak
Az igaz úton járóknak.

(Gyergyóújfalu, Gyergyószék, Faragó 1998, 57 d sz. Bartók B. gyűjtése)

18

Dancsuj Dávid

(Bujdosóballada)

Bodok felett vagyon egy kis sűrű berek,
Szegény Dancsuj Dávid a között kesereg.

— Nem jó, Dávid, nem jó sírni, keseregni,
Ha meglát valaki, hova tudsz ellenni? —
Az a fekete föld ketté hasadhatna,
Szegény Dancsuj Dávid belé borúhatna.

De a fekete föld ketté nem hasadhat,
Szegény Dancsuj Dávid belé nem borúhat.

— Adjon Isten annak ezernyi ezer jót,
Ki az én bölcsőmet megrendítette vót.

Köszönöm apámnak s az édesanyámnak,
Mert jó fiat nevelt bolygó katonának,
(Bolygó katonának), az ország rabjának.

Mennyi égen csillag, írdeák volna,
Mennyi réten fűszál, mind pennaszár vóna,

Mennyi erdőlapi, mind papiros vóna,
Veres tenger hobja mind tentalé vóna:

Az én sok bánatim mégse férne rea,
(Az én sok bánatim) mégse férne rea.

(Székelyföld. Faragó 1998, 57 e sz. Križna J. hagyatéka)



Molnos Dalma grafikája

Balázs Sándor

Köznapi filozófia

Gondolatok — példázatokkal

III.

VÁLTOZATOK EGY-EGY TÉMÁRA

RÖGESZMÉK, TÉVHITEK

1. A rögeszmét nehéz kiirtani, mert az ilyen idea gyökereit nem lehet kihúzni a rögből; ugyanis nincsenek gyökerei.

A bérceket nehéz lett volna megmászni. Ezért a hágókon keresztül jöttek, vagy inkább szivárogtak be tömegesen. Előbb félénken és csodálkozva néztek körül, mint az éhezéshez szokott, horpadt hasú eb, amely a vágóhídon egyszerre csak csontok halmazára lelt. Észrevették, hogy itt másként élnek az emberek. Másfajta világ, másféle hagyományok, szokások, erkölcsök. Mintha idegenek lennének. Már csak azért is, mert sok itt élőknek még a beszédét sem értették. A kultúráját a legkevésbé. A városokban a hagymakupolák helyett égbe nyúló tornyú katedrálisokat találtak Ezeket — legalábbis ezt vették ki a kutyaugatáshoz hasonlóan hadováló ittlakók galagolyásából — valamilyen Gót nevezetű (talán gótikus) kőműves építhette. Igencsak régen. Ilyen csúcsíves formákat odaát, a Nagy Hegyeken túl soha nem láttak. Meg aztán feltűnt nekik, hogy itt sokan fordítva vetnek keresztet. Az idejöttek múltja ott maradt a magas domborzatok mögött. Ők itt jó ideig gyökérteleneknek érezték magukat. Semmi gond, írástudóikat elküldték külhonba gyökértani kutatások végett. A jeles nemzetcsaládfa-vizsgálók odakint igen rosszul érezték magukat. Lám csak, mondogatták, itt van Pierre, Hans vagy Giovanni, nekik mind akár erdőnyi családfájuk van. Fennhéljázva mutogathatnak őseik őseinek őseire. Ők valakik ebben a cúgos térségben, de mi, ugyan bizony kikkel büszkélkedhetünk az igen távoli elődök között. Legfeljebb a hegymászásban, vagy inkább hágókeresésben jeleskedő nagyapánkra, aki itt, e hegylanc-karéjon belül talált juhait legeltetéséhez eszményi térséget. De ez csak a juhász nagyapa, még nem ősi gyökér ebben a talajban.

S akkor az észpallérozásra kiküldött fiatalok az egyik nagyvárosban megláttak egy fenenagy oszlopot. Azon domborművek ábrázoltak embereket, amint hurcolkodva, lovas szekereken, cele-culájukat mentették. Megkérdezték ezúttal Giovannit, aki velük együtt bújt a könyvárakat, mit ábrázol ez a menetelés. „Ez nem menetelés vagy felvonulás — jött a válasz —, hanem kivonulás. Tudjátok, a mi őseink (a gyökérvizsgálatra kiküldöttek, ott külhoni idevalósiak erre összeráncolták a homlokukat: „Ezek megint csak őseiket hozsannázzák!”), mondom a távoli felmenőink annak idején elfoglaltak egy gazdag területet. Majd miután honvágyuk támadt és hazajöttek, az ott lakók is elvándoroltak, kivonultak onnan. Mit is tehettek volna nélkülünk, akik civilizációt ajándékoztunk nekik. Hiszen egymagukban ezt a kultúrát képtelenek lettek volna működtetni. Ez a kóberes menet ezt az eltávozásukat ábrázolja.”

Akkor a gyökérkereső innen jött odaküldöttek fejében zseniális gondolat fészkelődött be, jó mélyen. Miért ne fordíthatnók meg a bazoreliefen ábrázolt menetelés irányát. Miért ne mondhatnók, hogy ez nem ki-, hanem *felvonulás*. Na nem, ne gondoljunk valamilyen tribün előtti, jóval későbbi felvonulásra. Inkább a *hegyekbe felvonulásra*. Vagyis az itt maradásra. S ezzel már nekünk is lesznek évezredes dicső őseink. Ők, akik mindig itt éltek, ez az őshazájuk, még ha az orkánok elől néha kénytelenek voltak is menedéket keresni szélmentesebb zugokban. Mármint a hegyek között, az erdőkben. Ezért nem élnek tömegesen a völgyekben. Ahova az ittlakók építettek maguknak városokat.

Az eredetkutató gyökér-tanászok hazajöttek, s mint a hittérítők, terjeszteni kezdték tanaikat. Sokaknak tetszett, hogy mi sem vagyunk itt élt ősapák nélküli talajtalankok. Olyannyira, hogy kezdték hinni, miszerint itt ringott a bölcsőjük a világ kezdetétől. Sőt még ez előtt, s mindenki más csak betolakodó.

Ma már igen nehéz volna az ősi rög eszméjét kiirtani. Hiszen a gyökérzetét nem lehet eltávolítani. Ilyen mélyre nyúló gyökerek ugyanis itt nincsenek. A teóriakészítők ásták el ezeket a fikciókat ebbe a talajba.

2. Arról, ami mélyen belegyökerezett a köztudatba, hiába mutatják ki, hogy tévhit; az emberek továbbra is hinni fognak benne.

Az irodalomtörténész, a történész, a tudománytörténész és az etológus érdekes eszmecserét folytatott. A magyar irodalom múltjával foglalkozó szakember indított, s váratlan bejelentést tett.

— Hosszú ideje foglalkozom Petőfi életével. Pályájának szinte minden mozzanatát alaposan tanulmányoztam. Meghökkenítő tényeket tártam fel és közöltem a szaklapokban. Kiderítettem, hogy koszorús költőnk 1848. március 15-én nem szavalt el a „Talpra magyar”-t Pesten a Nemzeti Múzeum lépcsőjén. Ez csak a köztudatban él így.

Nem adta ennél alább a történész sem.



— Én behatóan kutattam Dózsa György életpályáját. Nem kevésbé mellbevágó eredményre jutottam. Mindenki úgy tudja, hogy a nagy parasztvezért tüzes trónra ültették, fejére izzó vaskoronát helyeztek, s így végezte életét. Kimutattam, hogy ebből semmi sem igaz. Mindez csak az utókor képzeletében született.

A tudománytörténész is szolgáltatott új ismereteket ebben a témakörben

— Én Galilei emlékezetes peréről tártam fel nem kevésbé elképesztő adatokat. Köztudott, hogy az inkvizíció az olasz fizikus-csillagászt arra kényszerítette, hogy vonja vissza tanait, mely szerint a Föld kering a Nap körül. A közhiedelemben úgy él, hogy a tudós, miközben távozott a tárgyalóteremből, kimondta a híres mondatot, amely azóta körbejárta a földet, akárcsak bolygónk a Napot: „Mégis mozog a Föld”. Nos, én bebizonyítottam, hogy ez a mondat nem hangzott el.

Az etológus tette fel a pontot az i-re.

— Állíthattok, bizonyíthattok ti, kedves kollégák, bármit, azért bennem és mindenben továbbra is úgy jelenik meg Petőfi, mint a „Nemzeti dal”-t szavaló forradalmár a Nemzeti Múzeum lépcsőjén, Dózsa György fejéről egyetlen tudományos értekezés sem lesz képes eltávolítani a tüzes koronát, Galilei szájából pedig senki sem veheti ki az „eppur si muove”-t. Ezt én tudom a legjobban, én, aki az állatok viselkedését tanulmányozom, aki megdönthetetlen érvekkel igazoltam, hogy a strucc nem dugja a fejét a homokba. Ám ennek ismeretében mégsem távolították el a szótárakból azt a szót, hogy *struccpolitika*.

IGAZSÁG, HAZUGSÁG, FÉLIGAZSÁG

1. Aki tudja, mi az igazság, azt nagyra becsülik; aki nem tudja, azt elmarasztalják; kivéve, ha az előbbi hazudik, az utóbbi pedig még csak lázasan keresi az igazságot.

István és Jóska jóbarátok voltak. Együtt iratkoztak be a jogi karra, közösen hallgatták az előadásokat. Az egyik vizsgájukat is ugyanarra a napra írták ki. Előbb István ment be, s húzott egy tételt. Pechje volt, nem feküdt neki a kérdés. Az öröklési jogból faggatta a professzor, jelesül a végrendeletek tartalmáról, értelmezéséről, érvényességéről. Konkrét példát adott: egy vitás örökösödési ügyben kinek adna igazat? Pista nem tudta. A tankönyvből ezt a fejezetet nem memorizálta. A vizsgáztató tanár jól letolta, s elégtelent adott neki.

Következett Jóska, s mivel az előző felelő nem oldotta meg a feladatot, őt is ugyanarról kérdezték. Kitűnően felelt. Felsorolt minden paragrafust, amelybe belekapaszkodva igazolni vagy megkérdőjelezni lehet a végrendeletek érvényességét. A professzor meg volt elégedve: „Látom, egy ilyen bonyolult peres ügyben el tudja dönteni, mi az igazság” — hangzott a dicséret.



Telt, múlt az idő. István végül mégis csak letette a vizsgát. Mindketten ügyvédek lettek. Pista egyszer találkozott Áronnal, mindkettőjük közös ismerősével, aki megrohamozta:

— Te már ismert ügyvéd vagy. Adj nekem tanácsot, kinek van igaza az én ügyemben.

S előadott egy öröklési esetet, amelybe ő maga keveredett bele. Hasonlót ahhoz, mint amilyent egykor a prof kérdezett Istvántól.

— Ne haragudj, de ebben a végrendelet-ügyben még mindig képtelen vagyok eldönteni, melyik oldalon van az igazság — szabadkozott István. — Régi hézag ez az ismereteim hálóján. De most minden erőmmel azon leszek, hogy a törvénykönyvek halmazából kikeressem, kinek van az igaza ebben az esetben. Kéress fel két hét múlva, addig kiderítem.

Barátja elismerően szólt haverja őszinteségéről — a nemtudás bevallásához ugyanis nagy adag őszinteség kell —, biztatta: kutasson csak tovább.

Áron azonban ennyivel nem elégedett meg. Ugyanazt megérdeklődte Jóskától is, bár nem voltak valami jó viszonyban, barátok semmiképpen nem. Az egykor e témából szigorlatozó jogászhallgató — tisztában volt ugyan a megoldással, hiszen ugyanilyen ügyben kitűnően felelt a vizsgán — rágódott magában: segítsek-e ezen a fickón? Nem jogi meggondolásból, inkább személyes okból tépelődött. Áron ugyanis ugyanannak a lánynak udvarolt, mint ő. S nálánál nagyobb eséllyel. Riválisak voltak. Végül az igazság ismerete felett győzedelmeskedett a személyes érdek: csak nem fogom kihúzni a bajból a vetélytársamat. Hazudott neki.

— Sajnos, nem tudom, vajon neked vagy a másik félnek van-e igaza.

Áron elhitte neki, így nem vonhatta le a konklúziót, miszerint az igazság birtokba vételének elhallgatása nagy vétek azzal az érénnyel szemben, ha valaki beismeri: hiányos ismeretanyaggal rendelkezik az igazság eldöntésére. S mivel nem ismerhette a tényállást az igazság birtoklásának letagadásáról, nem juthatott el e helyzet ismeretelméleti és etikai végkövetkeztetéséhez: *irigyelem a hazugot, mert ő tudja, mi az igazság, de megvetem, ha ezt a tudását letagadja, sőt ennek az ellenkezőjét állítja.*

2. A hazugnak nagy előnye, hogy ő ismeri, mi az igazság.

A törvényszéki tárgyaláson a bíró nyomatékosan elmarasztalta a tanút. Azt állította róla, hogy a hamistanúság miatt akár vád alá helyezhetné, hiszen nem mondott igazat.

Az ügyvéd védelmébe vette a tanúját:

— Tisztelt Bíróság! Az általam megidézett tanú csak azt mondta el, ami szerinte történt. Lehet, hogy ez nem felel meg a valóságnak, de mégis az igazságot állította: az ugyanis igaz, hogy *ő így vélekedik*. Tehát nem tett hamistanúságot. Hiszen minden állnokság és félrevezetési szándék nélkül kimondta, ami emlékezete szerint lejátszódott. A valóságnak nem megfelelő tanúskodásnak két esete van: valaki nem mondja ki az igazságot, tehát hazudik, vagy kijelent valamit, ami szerinte fedi a tényállást, csak hogy

téved, tehát saját hibáján kívül nem a valós tényállapotot mutatja be. Ez utóbbi nem büntetendő eset. A hazugság egészen más. Ilyenkor a hamisan tanúskodó ismeri a történeteket, ennek ellenére mond mást, mint amit tud. Ez a tulajdonképpeni hamistanúzás. Legyen tehát világos: *aki nem mond igazat, az nem biztos, hogy hazudik.*

A tárgyalást vezető bíró közbeszólt:

— Ügyvéd úr, ön veszélyes ösvényekre tévedt. Különös igazságelméletet terjeszt. Ellentmond annak, ami ősidőktől elfogadott a filozófiában, miszerint az igazság kimondása ennyit jelent: a létezőről állítjuk, hogy van, a nem létezőről, hogy nincs. Itt a törvényszéken nem azt vizsgáljuk, ki miért nem tesz eleget ennek az elemi szabálynak. Minket csak a faktum érdekel: aki a ténylegesről állítja: nem ez történt, a nem valóságosról kimondja, hogy így ment végbe, az hamistanúzásban vétkes. Ön védelmébe veszi a hamistanúzókat.

Az ügyvéd nem hagyta magát.

— Nem, bíró úr. Én is egyetértek az említett bölcséleti alapigazsággal: az igaz állítás a megfelelés viszonyában áll a valósággal. De más nem igazat mondani, s megint más hazudni. Bár mindkét esetben hiányzik ez a bizonyos megegyezés. Amikor egy tanúvallomás nem egyenértékű a valósággal, akkor ez még nem feltétlenül hamistanúzás. Én azt feszegetem, mik között kell fedést keresni. Az én tanúm nem az esemény és a vallomása között állította a pontos leképezést — ami egyébként mindig az igazság kimondásának a kritériuma —, hanem a között, amit mond és amit elgondol a történetekről. Én tehát csak amellet kardoskodok, hogy aki a tanúságtételkor nem a tényleges eseménysort írja le, az tévedhet, de nem biztos, hogy hazudik. Aki viszont fals tanúságot tesz, az nem őszinte, mivel tapasztalatból bizton ismeri, mi történt, s ennek ellenére mást mond. Megérdemli a felelősségre vonást, a törvény kiszabta büntetést. Védencemet azonban ne sorolják be ebbe a kategóriába. Ő őszinte, csak nincs birtokában az igazságnak, ezért csupán elgondolásai vannak róla. Milyen jó volna, ha az én tanúm is tudná pontosan, mi ment ténylegesen végbe. Mert akkor nemcsak vélekedne erről, hanem fel is tárná az igazságot.

A hallgatóság padsoraiban megszólalt valaki:

— Milyen jó a szándékosan hamisan tanúskodónak. Hiszen ő birtokában van az igazságnak, csak nem mondja ki. Jaj annak, aki csak a véleményét mondja el, az igazág biztos tudatának hiányában.

3. Mondják: a győztesnek mindig igaza van; csak hogy nem mindig az győz, akinek igaza van.

Az igaz és az igazság fogalma közötti különbségről folyt a beszélgetés. Egyikük kifejtette:

— Az „igaz” fogalma ismeretelméleti kategória. Akkor használjuk, amikor állításunk megfelel a valóságnak. Az „igazságosság” szerinti életvitel viszont már nem



gnoszeológiai, hanem etikai töltetű. Azt jelenti, hogy a cselekedeteink követik az igazságot, tehát becsületesek, ekképpen erkölcsileg feddhetetlenek vagyunk.

— Jó, jó — kötekedett a partnere —, de mi van akkor, amikor valakinek, ahogyan te mondd, igaza van ismeretelméletileg, egyszóval amit állít, az fedi a valóságot, vagyis egy esemény úgy megy végbe, hogyan ő kimondja, de erkölcsileg ez a „valóban így történik” megbélyegezhető. Mert egyesek becsstelen eszökkel jutottak el odáig, hogy a saját — mondjuk így: gnoszeológiai — igazukat másokra rákényszerítsék.

A cimboráját nem hozta zavarba a kérdés.

— Ilyesmi nem fordulhat elő — erősködött az ismeretelméleti és etikai megmérettetés közötti egymásfedést valló szónok.

S akkor közbeszólt valaki, aki eddig hallgatásával próbálta leplezni egyetértését vagy egyet nem értését.

— Már engedelmet kérek — szólt alázatosan a történelemtudomány doktora. — De nekem van erre ellenpéldám. Annak idején két ókori görög városállam között kitört a háborúskodás amiatt, hogy az egyik polisz vezére szemet vette a másik uralkodó lányára. S akár harcosainak véráldozatával is meg akarta szerezni magának a hajadont. Mélységesen becsstelen — igazságtalan — indokok indították el ezt a hadviselést. De mit ad Isten — pardon, mit adnak az Olimpusz istenei —, az akasztófára való vezér győzedelmeskedik. Ezek után az történt, amit ő diktált. Parancsokat adott ki, ágyába kényszerítette ellenfele szűz leányzóját, leigázta a szomszéd város alattvalóit. Amit rendeletben megparancsolt, az úgy is történt. Tehát ismeretelméletileg — ahogyan itt ezt fogalmilag körülírták — igaza lett. Állításai és a valóság takarta egymást. De kérdem én: igazságosság volt-e ez?

S akkor bekopogott az irodaszolga:

— Elnézést, megérkezett a napilap, az *Igazság*.

Senki nem kérdezte meg, miért *Igazság* olvasható e médium címlapján. Nem volna-e jobb az *Igaz* titulus. Nem! Hiszen az újság szerkesztősége nem a *valót*, hanem az *igazságos valót* szeretné közreadni.

4. A legnagyobb hazugságok a temetésen hangzanak el.

(Közkézen forgó, bölcséleti mondanivalóval feltöltött adoma.)

Az alvilágot (nem a holtak tartózkodási helyét, hanem a földi bűnöző világot) súlyos veszteség érte. Elhunyt a nem a misztikus értelemben alvilág — hiszen ez a poklot jelenti, bár a megboldogult, a maga körében nagynevű akasztófavirág, minden bizonnyal ide került — nos, nem az ide távozottak szerinti tartózkodási hely legmarkánsabb alakja. Több időt töltött ő börtönökben, mint amennyit a vendéglőben. Ahol — legalábbis akkor, amikor éppen nem volt bilincs a kezén — idejének nagy részét elmúlatta. Az ítélelhozatalakor a bíró a bűnlajstromát addig sorolta, amíg a hallgatóság nagy része csendes álomba ringatta magát unalmában. Elszenderedés nélkül ugyan bizony ki várhatta ki ennek a végét? Volt ezen a

listán lopás, zsarolás, betörés, csalás, hatóság — s nem csak a hatóság — elleni erőszak, azaz liliomtiprás, emberölés meg miegymás. Hiszen büntetőtörvény-könyvnek igen sok paragrafusa van. Ő, a nagymenő várta az ítéletet, s ez akár akasztófa is lehetett. Mindegy, végül is — mondták ki az ehhez értők a nagy bölcsességét — mindenki, aki megszületik, halálra van ítélve. Csak az nem biztos, mikor kerül sor ennek végrehajtására. Lehet, hogy az aggmenházban, de ki tudja, akár ma a 04-es műúton. Vagy akár az akasztófán. Én viszont tudom — szellemeskedett morbid stílusában az elhunyt —, s ebben különbözök a bírótól, az ügyésztől, meg attól a csinos ügyvédnőtől, akit az én védelmemre hivatalból kijelöltek. Az életem vége egybeesik az ítélet-végrehajtás időpontjával.

Ez meg is történt. Ezután érkezett el a temetés nagy napja. Az alvilág felvonult, díszes öltözetben, jól megszervezve. Külön csoportban álltak az utcalányok, kezükben hímzett zsebkendőjükkel, amivel könnyüket törölgették. Tőlük távolabb a zsebmetszők. Ők is mintaképüknek tartották a nagy eltávozottat. Az egykori börtöntársai zászlóval jelentek meg. Ez volt rá írva: „A rácsok mögött is példaképünk voltál.” Ott álldogáltak kis csoportban a gyilkosok — ők kevesebben voltak, legtöbbjüknek még nem járt le a büntetése. Egyedül az egyik orgazda mentette ki magát, mondván: „nem érek rá”. Kérdezték is tőle: „miért, hiszen lehet fellebbezni”.

Megérkezett a pap, és a szertartásnak megfelelően elkezdte az elhantolási műveletet. Mármint a búcsúbeszédet a ravatal előtt.

— Íme — kezdte a sablon szerinti szövegelést — itt fekszik előttünk a világ egyik legtisztességebb embere, a példamutató férj (a prostituáltak között moraj), a legbecsületesebb barát (a cimborának nevezett gyászoló, akinek a kötélre került haverja soha nem adta meg tartozását: „na-na”), itt fekszik előttünk az, akinek a zsebe mindig nyitva volt a rászorultak támogatására („onnan, a zsebemből lopta el a félhavi fizetésemet” — suttogta valaki a bal oldalon), amikor segíteni kellett valakin, mindig kitört belőle a jóindulat („nem kitört, hanem betört hozzám” — kommentálta egy ipse jobb oldalon), itt fekszik előttünk a szülőket, testvéreket hőn szerető férfi („kötőtűvel szíven szúrta az anyját” — idézte valaki a törvényszéki végzésből) — s így folytatódott volna ez, ha valaki közbe nem szól.

— Gyertek hapsik, kicserélték a hullát.

Ezek után fogalmazta meg valaki a nagy erkölcsi tanultságot: *Soha ne a temetésen elhangzott gyászbeszédek után ítélj meg az elhunytat.*

5. Az igazság felderítésének egyik módja: a kérdés; de gyakran nehezebb kérdezni, mint felelni.

A tanár és a törvényszéki vizsgálóbíró beszélgetett. A körül folytattak eszmecserét, hogy tulajdonképpen mindketten egyazon filozófiai problémával viaskodnak: azzal, hogy felderítsék az igazságot. Márpedig az igazság nyilván bölcséleti fogalom. Megegyeztek abban, hogy a valóság hű kép kiderítéséhez az egyik fő eszköz a rákérdezés. Igen ám, de az egyik és másik munkakörben egészen mást

jelent, hogy mi az igazság. A professzor azt akarja kideríteni, mennyit tud a vizsgáztatott diák. Neki erről az igazságtartalomról kell bizonytságot nyernie, hogy ennek megfelelően osztályozzon. A vizsgálóbíró viszont a kérdéseivel azt szeretné megtudni, ki mennyire bűnös vagy ártatlan. E filozófiai kategóriának tehát ebben a két esetben egymástól merőben különböző arca van.

Előbb a tanár kezdett panaszkodni.

— A diákok szakadatlanul hajtogatják: könnyű a tanárnak, ő csak tudakol, de felelni nekünk kell. Pedig nincs igazuk. A vizsgáztatott tanulónak csupán azt kell elmondania, amiről én faggatom. Nincs szüksége különleges fantáziára, találékonyságra. De nekem ki kell eszelnem a kérdést, amire választ várok — siránkozott a pedagógus. — Ez nagyobb szellemi erőfeszítést követel, mint felmondani a bebíflázottakat.

— Még te panaszkodsz? — überolt a vizsgálóbíró. — Te olyasmit kérdezel, amire ismered a választ. De nekem azt kell tudakozódással kiokoskodnom, amit nem tudok. Más kérdezni, s más kérdezősködni. Meg aztán nálam közbejön valami, ami a vizsgáztatáskor aligha fordul elő. A válaszadó hazudhat. A diák bajosan teheti ezt. Legfeljebb azt lódítja, hogy „én készültem”. De te azonnal meggyőződsz a felől, hogy ez nem igaz. Nekem viszont ki kell kibogoznom, vajon a kapott feleletek igazak-e vagy hamisak.

A válasz nem maradt el.

— A vizsgáztatók mégis szembesülnek egy olyan éktelen kockázattal, amely nálatok aligha fordul elő — védelmezte a tanárok veszélyeztetettebb kérdezői körülményeit a beszélgető fél. — Ha te a gyanúsítottól valamilyen számartság felől puhatolózol, senkinek nem tűnik fel. A feletteseid, akik a kihallgatási jegyzőkönyvet elolvassák, esetleg arra gondolnak, hogy ezzel a blódséggel be akartad ugratni az illetőt. De a mi körünkben — képletesen szólva — a tanárt is meg lehet buktatni, ha ostobaságot kérdez a vizsgán. Hadd hivatkozzak konkrét tényekre. A harmincas években ebben a megnagyobbodott országban a kisebbségek számára elérhetetlenné akarták tenni az érettségi képesítést. Emiatt az ún. baccalaureatusi vizsgán a többségi érettségiztető tanárok a képtelenebbnél képtelenebb kérdésekkel gyötörték a szerencsétlen kisebbségieket. Ez a téma még a parlamentbe is bekerült, ahol a nemzetkisebbségi képviselők elrettentő példaként idézték is az ilyen tanári faggatózásokat. Mint például: hány kő van Romániában? Erre a szerencsétlen vizsgázónak azt kellett volna felelnie: három. Piatra-Neamți, Piatra-Olt és Piatra-Craiuului. Tudva, hogy a „kő” románul „piatra”, s három ilyen elnevezésű település van az országban. Meg aztán amikor nekiszegezték a szerencsétlen kisebbséginek az irodalmi kérdést: ki a négy román evangélista? Törhettem ám a fejét a nebuló. Hiszen ő csak az igazi evangélistákat ismerte. Olyan ez, mintha az ichtiológus oktató ezt kérdezné a kollokválótól: „Megfürödnek-e a halak, ha piszkosak lesznek?”

Világos tehát, hogy a pedagógus, igenis, megbukhat a maga balga kérdésfeltevésével. Ti pedig, oknyomozók, aligha.

6. Két féligazság nem egyenlő két valótlansággal.

A felett folyt az eszmecsere, hogy a féligazság hazugság-e. Egyikük így érvelt:

— Rendíthetetlenül kitartok amellett, hogy az igazság egy és oszthatatlan. Ekképpen aki annak csak az egyik felét ragadja meg, mindenképpen hamisít. Mint ahogyan nem az igazságot csípi fölön az sem, aki ugyanennek a teljes igazságnak a másik oldalát mondja ki. S még ha összepasszítjuk ezeket, akkor sem kerekedik ki ebből a valóságnak megfelelő állítás. A képlet egyszerű: fél-igaz (vagyis fél-hamis) plusz fél-igaz (vagyis fél-hamis) egyenlő — csalárdság.

Valaki nem értett egyet ezzel megközelítéssel.

— Szerintem, ha a két féligazságot összeillesztjük — akár csak a magdeburgi gömb két féltékéje, amelyből kiszivattyúzták a levegőt, majd ökörvontatókkal sem tudtak szétválasztani — nem dupla valótlanságot kapunk, hanem közeledünk a globális igazság felé.

A féligazságok megbélyegzője példával próbálta meggyőzni ellenlábását.

— Vegyünk egy pepita szövetet. Ha valaki a mellett kardoskodik, hogy ez fehér, akkor féligazságot mondott ki. Ha másvalaki kontrázik, s a mellett érvel, hogy ez fekete, ugyancsak féligazságot állított. Ebből a két féligazságból ugyan bizony miként tevődik össze a pepita?

— Rossz a levezetés — verte vissza az érvelést a társa. — Aki a pepitáról úgy vélekedett, hogy az fehér, nem a féligazságot, hanem a valótlanságot állította. Nem kevésbé az is, aki szerint fekete. Hiszen e kétszínű szövet sem nem fehér, sem nem fekete. Ahhoz, hogy a két állítás külön-külön féligazság legyen, szükség van egy bűvös szóra: az „IS”-re. Ha az egyik így fogalmaz: „Ez a szövet fehér is”, akkor valóban a félbevágott igazságot közölte. S ha ezt társítjuk a másik „is”-es kijelentéssel — „Ez a szövet fekete is” —, s ha a kettőt összefűzzük, akkor a két féligazságból valóban megkapjuk a teljes igazságot: „Ez a szövet fehér is, meg fekete is.”

Vitapartnere egyetértő arckifejezéssel és ugyanakkor kételkedő mosollyal fogadta ezt a végszót. Az „is” „is” tehát rá is vonatkozott. Ki tudja, vajon a két részelem ilyen összefűzéséből véleményének teljes igazsága fejeződött-e ki?

7. A tudás egymagában kevés; az ismereteket, a féligazságokat bután is össze lehet kapcsolni.

Vita kerekedett a körül, vajon ha ismeretet szerzünk valamiről, s ekképpen igaz ítéletet alkotunk róla, s ha ezt összekapcsoljuk valami más dologra vonatkozó, ugyancsak helytálló állítással, ezzel új igazság birtokába jutunk-e. Volt, aki erre a kérdésre igennel felelt.

— Ha két különböző történésről külön-külön biztos képet alkottunk, akkor ezek összefűzése mindenképpen gyarapítja tudásunkat — érvelt. — Ilyenkor

nem két féligazságból összerakott egyetlen teljesebb igazsághoz jutunk, hanem három valósághű állítást birtokolunk: ismerjük külön-külön azt a bizonyos két valamit, de gyarapítottuk tudásunkat a kettőjük közötti viszony megértésével is. A műveltségünk gazdagodása nem azonos azzal, hogy mind több és több különálló tényismeret halmozódik fel bennünk. Ez lehet száraz lexikális, de nem tudományos szakértelem. A kultúránk attól gazdagodik, ha a fejünkben felgyülemlett lexikonszerű adatokat összefüggésfonálra fűzzük fel, s a kontextusokból kiolvashatunk valami új információt. Például a történész nagyon pontosan ismerheti a román diktátor híres-hírhedt beszédének szövegét közvetlenül azelőtt, hogy a helikoptere a fellegekbe — nem a mennyekbe, hiszen oda még a kivégző osztag puskadörrenései után sem juthatott — szóval, a fellegekbe szállt, s ugyanakkor pontos információkat szerezhetett a temesvári lelkész merész kiállásáról. De ha ezt a két tényismeretet nem kapcsolja össze, nem jut el az emlékezetes romániai karácsonyi események megértéséhez.

Nem késett az ellenérv.

— Amit Ön itt kifejtett, az mind igaz — de egy toldalékkal: nem általánosítható. Ugyanis különbséget kell tenni egyfelől a valamikről szerzett ismeretanyag hiteles birtoklása, másfelől a tudásunkat igazoló állítások egybevonásának igazsága között. Ez két egymástól eltérő sík. Más külön-külön a viszonytagoknak, s ismét más magának a relációnak az igazságtartalma. Való igaz, hogy teljesebb ismeretet csak a tényismeretek egybevetésével szerezhetünk. Az említett rendszer-váltó tendencia kezdetét tényleg csak a folyamatok összekapcsolását értelmezve lehet hitelesen megragadni. Más szóval: nincs külön bukaresti eseménysor és temesvári történés. Csakis ezeknek önmagukban is, de kapcsolataikban is tárgyszerű leképezésével jutunk el ahhoz a harmadiknak nevezett igazsághoz, amelyet a konnexiók igazságának nevezhetünk.

S most jött az ellenvetés.

— Csakhogy a valósághű tudást lehet oly módon is összefűzni, hogy ebből zagyvaság jöjjön ki. Ha valaki mondjuk azt kérdezi — ez példa az inkriminált sületlen összefércelésre —, hogy a néma levante megszólal-e, ha felveszi a beszélő köntöst, az bizonyosságot tesz a kérdező irodalmi ismereteiről, lexikális tudásáról. Jelesül arról, hogy olvasta Mikszáth Kálmán *Beszélő köntös*-ét és Heltai Jenő *Néma leventéjét*. De a kapcsolatteremtése ugyanakkor bárgyúságáról árulkodik.

Beke Sándor

Isten

Szitkozódtam, káromkodtam,
hibás volt minden,
az asztal, a szék, a kályha,
a számítógép, a faliszőnyeg,
az ablak, a kép,
a lyuk a falon,
az ajtófélfában a repedés,
s kint a megfagyott járda;
rajtam kívül minden
és mindenki hibás volt.

Éreztem,
egyszer valaki belépett
a szobámba, leült mellém,
s a láthatatlan arca
rámszegezte
nyugodt tekintetét.
Nem akart szólni,
megdorgálni sem akart engem.
Némán,
sokáig nézett türelmesen...

És egyszercsak megéreztem,
hogy a sok kicsinyesség,
fölösleges dac és méreg,
a hétköznapi gyarlóságok
ingoványában
nem hagy elveszni.

Magához ölel,
s fölemel az Isten.

Sebestyén Péter

Lángoló szív és tanúságtétel

„Hát nem lángolt a szívünk...”
(Lk. 24,32)

1. *Az orosz fogságot megjárt, 9 évig a Gulágon raboskodó, 83 éves Rózsás János tolmács, író, Szolovszencin rabtársa, a XX. század nagy tanúja írja visszaemlékezéseiben, hogy 1953 januárjában az egyik katona bejött a lakatosműhelybe, hogy a kerékpárján valamit megjavíttasson. Mitrifanjuknak, az öreg lakatosnak feltűnt a katona erősen nyugat-ukrános kiejtése. Megkérdezte tőle: Hová valósi vagy? Melyik járásból? Melyik faluból, mi a neved, hogy hívják az édesanyádat, a testvéreidet? Édesapádról mit tudsz? — Eltűnt a világháborúban. — Nem tűnt el, édes fiam, hanem itt vagyok. Én vagyok a te édesapád... Döbbenet, majd ölelés, aztán kérdések és válaszok áradata. A fiú ezentúl minden szabadidejét az apjánál töltötte, zsoldjából édességgel látta el, aztán harmadnapra eltűnt onnan. Elvezényelték... (Keserű ifjúság)*

Az emmauszi tanítványok felismerték Jézust, de ő eltűnt. Ugye *lángolt a szívünk*, kérdezték egymástól... És rohantak vissza Jeruzsálembe, hogy elmondják ezt a többieknek is...

Mitől szokott a mi szívünk lángolni? Egyáltalán lángra gyúlni, lángra lobbanni? Amikor fellobbantja a szeretet, a szerelem tüze, amikor találkozunk valakivel, amikor a postás meghozza a nyugdíjat, vagy fizetésemelést kaptunk? Mikor esik le az állunk, hogy: na ez igen, ehhez nincsenek szavaink?

Most nem a tragédiák döbbenetére gondolok, hanem, amikor csak állunk, és örömünkben nem találunk szavakat, mert valami csodálatos, kimondhatatlan történet velünk...

Mitől lángol a szívünk, mitől ver hevesebben, mi lelkesít? (Ez nem az adrenalin-szint emelkedése...) Lelkesedünk még egyáltalán valamiért: egy focimeccs, koncert, tévés sorozatfilm, nemzeti ünnep, egy siker, amit fiaink, lányaink elértek... Ez is jó, de meddig tart?

És születnek-e tettek, következnek-e életfordító cselekedetek ezekből a fel-lángolásokból, felismerésekből?

Még tovább megyek: lángol-e a szívünk az Istennel való találkozástól? Például a Szentírás olvasása közben? Amikor azt olvastuk ki Isten ígéből, hogy nekünk szólt, hozzánk szólt, amikor a Biblia szíven ütött, amikor annyira nekünk, hozzánk szólt, hogy nem tudunk tovább olvasni, és le kellett tenni?

Egyáltalán tudjuk-e szenvedélyesen olvasni az Írást? Az emmauszi tanítványok rájöttek, hogy nem az ő műveltségük, okoskodásuk, tudásuk segít értel-



mezni az Írást, hanem maga Jézus. Ha a saját fejünk szerint értelmezzük az írást, nemcsak, hogy nem értjük meg, egymással is szembe kerülünk. A történelem folyamán hányszor harcoltak egymással a keresztények épp az írással a kezükben, a Bibliát fegyverként használva egymás ellen...

A felismerés pedig a kenyértörés közösségében, a kultikus vacsorán, az ő asztaltársaságában történik meg. Ezt nem lehet kispórolni. Az Ige kenyere és a Jézus terítette asztalközösség. Kenyér és ige — hiszen test és lélek vagyunk. Egy kenyéren élünk. Egy egyházhoz tartozunk.

Testvéreim, ne várjunk különleges, csodás, egyéni megvilágosodásra. A hitnek az ágyát meg kell vetni... Elejébe kell menni az imádsággal, a Biblia olvasásával, a közös istentiszteletek áhítatával, le kell dobni a gőgöt és a sértődöttséget, és alázattal ki kell nyílnunk, meg kell nyílnunk Isten előtt, elsősorban úgy, hogy vállalom ahhoz a közösséghez való tartozást, amelyben élünk.

Senki sem sziget, egymásra vagyunk utalva. A hit nem magánakció.

Ha azt hisszük, hogy másoktól elszigetelten, privát módon lehet hinni, üdvözülni, tévedésben vagyunk... A másik jelenléte nem zavaró tényező, hanem megerősítés, ő az én testvérem, a hitben is — még ha más felekezet templomába is jár. Közösséget kell vállalnom vele, meg kell ismernem, szeretnem, értenem az ő hitbeli másságát is (lásd pl. vegyes házasság — ökumenizmus).

Egymás hitére támaszkodva, egymást a hitben is megerősítve leszünk képesek szeretni. A hit ajándékát Jézus az egyházi közösséghez kötötte, sőt ő akkor el is tűnt, mert attól fogva már a hit szemével látjuk, amíg a földön élünk...

Ez a hit felismerése, ami ajándék. Ezért kellene örülnünk, és erről az örömről tanúságot tennünk.

Az ember képes Istent megismerni, befogadni, vele kapcsolatba kerülni, ez emeli őt korlátai, önzése fölé, ez teszi képessé arra, hogy nagylelkű legyen.

Amerikában történt, egy kislány járt baseball edzésekre. Nem volt túlságosan ügyes, de mégis volt ebben a gyerekben valami nagyon szimpatikus. Rettentően szerette az édesapját. Édesapja gyakran el is jött, az edzések vége felé. Ilyenkor a lány mindent otthagyt, rohant az apjához, és átölelte. Volt ott egy park a pálya mellett, igen gyakran ketten ott sétáltak. Lehetett látni, hogy egészen különleges kapcsolat van apa és fia között. Aztán a kislány édesapja meghalt. Az edző meg is ijedt, hogy mi fog most történni. Hogyan fog a gyerek tovább élni? Sokáig a gyerek nem jött edzésekre, aztán egyszer csak megint megjelent. Edzés végén odament az edzőhöz és azt mondta: szombat nagy meccsünk lesz, állítson be engem a kezdő csapatba! Az edző nem szívesen — mert a gyerek tényleg nem játszott jól —, de az édesapja halálára való tekintettel rábólintott. Szombat este a kislány tényleg ott állt a kezdőcsapatban, és úgy játszott, mintha kicserélték volna. Minden ütése pontos volt, úgy futott, hogy senki a nyomába nem ért. Az edzőnek eszébe nem jutott volna, hogy lecserélje. A meccs végén odafutott a gyerekekhez és megkérdezte tőle: mi történt veled, soha életedben még így nem játszottál? Mire a kisgyerek ezt felelte: Tudja, az édesapám miatt történt. Nem tudom, észrevette-e, az édesapám teljesen vak volt. Ez volt az első meccsem, amit láthatott! Neki játszottam!

2. Amikor a hitünk fölül tud emelkedni hétköznapi tapasztalataink fölé, amikor bátorságot ad ahhoz, hogy másképp lássuk életünk eseményeit, másképp cselekedjünk a hétköznapiakban, mint az átlagember, akkor valójában már *tanúságot is teszünk* Jézus Krisztus mellett. Akkor már bizonyosságot teszünk arról, hogy ő boldogságunk egyedüli és valódi garanciája.

Tanúságot tenni annyi, mint tanúskodni arról, amit láttunk és hallottunk, aminek személyes részesei voltunk, kezeskedni az igazság általunk megélt részéről. Egy tanúvallomás az igazság megerősítésére egy bíróságon ma is életet menthet. A tanúságtétel tehát élet-halál kérdése.

Tanúságot tenni annyi, mint megelőlegezni a bizalmat a másikban levő jónak, mert miközben szeretetre is képesek vagyunk, aközben állandóan szeretetre szorulunk.

A tanúságtétel nem más, mint kiállítás — meggyőződésünk egy személy, egy eszme, egy igazság mellett.

Hogyan lehet helyt állni, kiállni nemzeti értékeink mellett, hogyan védhetjük családjainkat, kultúránkat, ha Jézus mellett nem állunk ki? Ha lapítunk, és nem merjük megvallani nyilvánosan is hitünket, amikor nem tápláljuk, nem erősítjük magunkban és gyermekeinkben a keresztény öntudatot — tanügy, média, gazdaság, politika stb. területén...?

Egy társaságban, ahol egy asszony ezüstitakodalmát ünnepelte férjével, az asszonytársaság arról érdeklődött tőle, mi a boldog házasság titka? Tudjátok — felelte —, amikor megesküdtünk, elhatároztam, hogy készítek egy tízes listát azokról a tulajdonságokról, rossz szokásokról, amelyeket a férjemnek elnézek, amelyeket megbocsátok. És mik szerepeltek azon a listán? — érdeklődtek kolléganői kíváncsian. — Az a lista sohasem készült el — válaszolta. De valahányszor a férjem rossz fát tett a tűzre, megbántott, nem veszekedni kezdtem vele, hanem azt mondtam: — szerencséd, hogy ez rajta van a listán! (Bruno Ferrero)

Ez az asszony tanúságot tett arról, hogy Istenét feltétel nélkül szereti, és így lesz ereje férjének nap mint nap megbocsátani.

Ti tanúi vagytok ezeknek — mondja Jézus feltámadása után, amikor küldetést bíz apostolaira, vagyis mindannyiunkra. Ez az idei ökumenikus hetünk alapigéje. Mi nem hallgathatunk arról, amit láttunk és hallottunk — mondják az apostolok a zsidó főtanács előtt.

Amikor csak panaszkodunk és félünk a holnaptól, azt áruljuk el, hogy nem vagyunk képesek a tanúságra — magát a feltámadt Jézust hagyjuk magára —, menekülünk tőle, mint az emmauszi tanítványok Jeruzsálemből. Vagy esetleg félúton találkozunk vele, egy semleges helyen, aztán megkérnénk, ne ártsa bele magát túlságosan az életünkbe, mert zavaró, mi nem akarunk egészen megváltozni. Holott karácsony óta nincs köztes állapot szent és profán között.

Ő itt van, betölti az életünket. Általunk akar egy jobb világot, általunk akarja nyilvánosságra hozni a megváltás örömhírét. Nem hagy ott minket türelmetlenül, hanem élesztgeti hitünket, melengeti szívünket, egész életünket, mellénk szegő-

dik kilométereken át, velünk zarándokol az élet országútján. Néha csak belső hangként halljuk szavát, máskor Igéje visszhangzik bennünk, átforrósítja szívünket, fellelkesít, és úgy érezzük magunkat, mintha kicseréltek volna... Máskor meg annyira elfoglaljuk magunkat csalódásainkkal, sebeinkkel, hiú ábrándjainkkal, meg nem valósult álmainkkal, előítéleteinkkel, beskatulyázó felfogásunkkal, hogy észre sem vesszük Isten jelenlétét. Annyira a múlt felé fordulunk, hogy hátat állunk a jövőnek, de még a jelennek is. Pedig Isten nem hagyott magára ma sem. Ott van velünk, már készíti az új csodát. Ő nem adható-vehető, őt nem lehet zsákmányul ejteni és fogva tartani. Sőt, ő miatta lángol szívünk, ő segít megérteni az írásokat, hogy összeálljon bennünk a kép, az összefüggés, hogy leessen a tantusz...

Az örök élet kódját nem Da Vinci festményén, vagy egy dinasztia féltve őrzött kelyhében, nem keleti vagy nyugati vallásdarabokból összetákolt, elkötelezettség nélküli eszmei illúziókban, hanem a mellénk szegődő Jézusban és az ő Igéjében találjuk meg.

Ugye milyen szép a karácsony-Jézus? Engedi, hogy ölbe vegyük, mondhatni birtokba vegyük, de Jézus igazi titkát csak nagypénteken és húsvétkor tárja fel. A karácsony csak kezdet, és Isten szeretete a húsvétban teljeseedik ki. *Vegyétek magatokra igámat, az én igám édes, az én terhem könnyű* — mondja Jézus. Sánta János paptestvérem megfogalmazása szerint „*Karácsonykor még szelíd, nagypénteken már iga — most még édes, akkor már teher.*” De az a terhes-édes iga ad távlatot életünknek, lobbantja lángra szívünket, akár egymás hitének is apostolai lehetünk — hiszen erről szól az ökumenizmus. Nem kompromisszumokról. Nem kell feladnunk semmit — hacsak nem a köldöknézést és a felekezeti szűkkeblűséget —, hanem ugyanarra a Krisztusra tekintve, egyazon értékek mentén szolgáljuk egymásban is Krisztust. Hiszen Őbenne van az egység: Óáltala, Óvele és Őbenne. Ő oldja fel a köztünk lévő ellentéteket. Ezért imádkozunk ezen a héten.

A lángoló hitű tanítványok vitték szét az örömhírt a világba. És minden nemzedéknek meg kell szülnie, ki kell nevelnie a maga apostolait, hírvivőit. Teréz anyával sok hitetlen riporter is készített interjút, de egyik sem mondta neki, hogy jobb lett volna, ha férjhez megy. Az ő Istennek adott élete teljesen világos, ragyogó jel volt mindenki számára. Hadd idézzek föl egy esetet az életéből.

A haldoklók házát alapította meg Kalkuttában a Quali istennő temploma melletti zarándokházban. Rengeteg hindu tiltakozott ez ellen, hogy mit keresnek itt az apácák, a szent helyük közelében. Egy alkalommal férfiak hatalmas tömege, fél téglákkal, ordítva vette körül a házat. Bejött a kerületi rendőrpáncsnok azzal a tényleges szándékkal, hogy az apácákat innen kiteszi. Amikor belépett, látta, hogy Teréz anya egy betegnek a sebeit mossa, a sebekből férgek jöttek elő, óriási bűz volt benn. A rendőr döbbenten állt, aztán körbement a kórházban, majd kiállt a tömeg elé, és azt mondta: „Szavamat adtam (nektek), hogy az apácákat innen kitelepítem ... ha majd a ti nővéreitek és anyáitok ezt a munkát megcsinálják! (— amit ezek az apácák megcsinálnak). Akkor a szavamat betartom!” Nagy csönd lett, a rend-

örfönök még hozzátette: „ott benn a zárándokházban, fekete kőből kifaragva, ott van Quali istennő szobra ... de én mondom nektek, az az asszony ott benn, az maga az élő Quali.”

IMÁDSÁG

Köszönjük, Urunk, hogy felbevítetted szívünket, és feltártad számunkra az Írások értelmét. Köszönjük, hogy megnyitottad szemünket jelenléded misztériumára... Hálát adunk, hogy felismerhettünk Téged terített asztalodnál, a kenyértörésben, a benned hívók közösségében, az imádság pillanataiban, szeretteink tekintetében és felebarátaink tetteiben, köszönjük, hogy lángolhatott a szívünk, miközben beszélte hozzánk. Feltámadt Jézusunk, áraszd ránk Szentlelkedet, áldásodat, hogy tanúságot tebessünk szeretetedről otthon, a munkahelyen, az utcán, a világban, és egyre több emberrel megoszthassuk örömhíredet. Te légy erőnk, ha reményt veszítve elcsüggednénk. Te járj velünk, ha társtalanok vagyunk, Te jelenj meg közöttünk, ha hiányodat érezzük. Kérünk, táplálj önmagaddal, hogy belőled és általad éljünk. Forrassz minket egy testté, hogy a közösség kovászai lehessünk.

Maradj velünk, Uram...!



Molnos Dalma grafikája

Bölöni Domokos

Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó kétszázötvenedik kötete

A Székely Útkereső levelesládája. 1990–2000

A *Székely Útkereső* című folyóirat „nevénél, tartalmánál, célkitűzéseinél fogva is kereső volt, igazi székely szellemi (út)kereső. Amolyan székely fórum, mely, mint egy ‘szellem-radar’, összpontosította az erdélyi és a határon túli magyar szellemiséget, hogy hitelesen tükrözze a székely embert, e nép egyenes tartását és jellemét, cselekvő akaratát és tiszta szándékát arra nézve, hogy a történelem útjain igenis hajlandó és képes továbblépni, saját, egyéni utat keresni magának” (Beke Sándor). A reprint kiadás megjelenésekor írta Cseke Gábor: „*E székelyudvarhelyi folyóiratot a rendszerváltás dobta fel, 1990-ben és élt összesen tíz esztendőt. Meghalt 1999-ben. Alapítója, kiadója és hajdani főszerkesztője, a Székelyudvarhelyen élő Beke Sándor, most kartontáblák között, reprint kiadásban, egyetlen nagy könyvvé fűzve adta ki újra az egész kollekción — mind az 53 számot. Annak idején, Bukarestből szívesen s rendszeresen küldtem kéziratot — verset, prózát, interjút, cikket —, hiszen kedvemre volt minden új, életrevaló kezdemény, s különösen a Székelyföldön, ahol a lehetőségekhez képest korábban eléggé mostohák voltak a sajtóviszonyok, mindenek előtt a művelődés terén. A kollekción lapozgatva újra peregnék előttem azok az évek, amikor tanultuk a számítógépes szerkesztést, s bizony, a lapjaink meglehetősen amatőr és kontár kinézetűek voltak. De annál lelkesebben és elégedettebben végeztük a dolgunkat, mert annyi korábbi évtizednyi fölösleges és erkölcstelen sajtónapszám után végre azt csinálhattuk, amit szerettünk.*” A *Székely Útkereső* megszületéséről és életéről sajtómonográfiák, antológiák jelentek meg 2007 és 2009 között. 2010-ben *A Székely Útkereső levelesládája 1990–2000* (Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2010) címmel napvilágot látott a szerkesztőségbe beérkezett levelek gyűjteménye is, mely dokumentumértékén túl egy másik érdekes sajtójelenségre is felhívja a figyelmet, arra, hogy a korábban provincializmussal vádolt Székelyudvarhely, a „székely anyaváros” a Székely Útkereső szellemi műhely, az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó és az 1990 után alapított szellemi intézményeivel együtt, íme, Erdély nagy szellemi központjai mellé zárkózik fel — olvasható a legutóbbi kötet előszavában, melyet ugyancsak Beke Sándor jegyez. — Azzal a visszavonhatatlan ténnyel, hogy az egyete-

mes magyarság neves írói és tudósai, egyetemi tanárai és a minden tudományágban jeles kutatói hittel és bizalommal keresték fel Székelyudvarhelyen alapított erdélyi hatóságú szellemi műhelyünket. *A Székely Útkereső levelezés és dokumentumok tükrében* (Székely Útkereső Kiadványok — Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2011) című könyvben azt szeretném az erdélyi magyar sajtótörténet asztalára tenni, amit a tíz évfolyamig — 1990 és 1999 között — napvilágot látott *Székely Útkereső*-ről megörökített könyvekből szándékosan kihagytunk vagy szerkesztői meggondolásból mellőztünk: a Székely Útkereső munkatársainak intenzív munkájáról, s magáról a szerkesztői-munkatársi kapcsolattartásról, a terjesztésről, de főleg a folyóirat terjesztőiről és a kiadvány értékeléséről. Ezekre a kérdésekre most *A Székely Útkereső Levelesládája 1990–2000* című levelezés tükrében világítunk rá. Egyúttal a folyóirat „porosodó kulisszáiba” is betekintünk. Beke Sándor 1990. március végén alapította Székelyudvarhelyen a *Székely Útkereső* irodalmi és művelődési folyóiratot, „melynek első számát már a következő hónapban, áprilisban sikerült az erdélyi sajtópiac asztalára tennem és — az anyagi nehézségek ellenére — 10 évig működtetnem.” A a folyóirat születésének 20. éves évfordulóján került ki a nyomdából *A Székely Útkereső levelesládája 1990–2000* című kötet, „abban az új, látványos gazdasági és társadalmi átalakulásokat érlelő időben, amikor a telefon vagy a világhálón az elektromos posta tizedmásodpercek alatt továbbítja azt az információt, amit kézzel vagy írógéppel írt, majd borítékolt, postán útnak indított levél tett meg egy szűk hét alatt a kilencvenes évek elején. Ezért szokatlan most e nyomtatásban közzétett ritka ‘műfaj’, de meggyőződésem szerint amennyire ma már szokatlan, annyira értékes és maradandó élményt jelenthet az olvasónak, de a sajtó- és irodalomtörténet számára is. Tudományos kutatók, egyetemi tanárok, írók és költők, újságírók és közírók gyöngybetűkkel írt vagy nehezen olvasható, de kibetűzhető levelei, a levelek keletkezésének titokzatos világában az utolsó évezred utolsó századának utolsó évtizedében papírra vetett — az üzleti világ csalafintaságaitól mentes — igazi emberi érzelmekkel, tervekkel, eredeti és őszinte gondolatokkal ‘ékesítve’, az 1989 utáni évek új és gyümölcsöző sajtóvilágának ‘élő’ dokumentumai. Levelek, melyeknek nem egy szerzője már nincs közöttünk, mert sokan örök álmukat alusszák már az erdélyi magyar szellem megmaradásáért tett önfeláldozó és szent szándék fölött... Már a *Székely Útkereső* első számának megjelenésétől tudományos kutatók, irodalomtudósok, egyetemi tanárok, írók, újságírók és szerkesztők jelentkeztek leveleikkel, kézirat-javaslatokkal szerkesztőségünkben: *Egyed Ákos* történész, tudományos kutató, a Magyar Történészek Világszövetségének tagja, *Nagy Olga*, a jeles néprajz- és népmesekutató, *Imreh István* történész, *Benkő András* zenetörténész, egyetemi docens, *Balogh Edgár*, a romániai magyar közírás és szerkesztés veteránja, *Ferenczi István* régész, történész, *Cseke Péter* író, szociográfus, egyetemi adjunktus, *Szőcs István* író, irodalomkritikus, *Murádin László* nyelvész, *Gábor Dénes* bibliográfus, közíró, szerkesztő — Kolozsvárról; *Csomortáni Magdolna* filológus, egyetemi adjunktus és

Kozma Mária író, szerkesztő — Csíkszeredából; Csire Gabriella író, szerkesztő, gyermekirodalmunk kimagasló képviselője, az ókori kultúrák és mítoszok kutatója és feldolgozója — Bukarestből; Balázs Géza nyelvész, folklorista, Barabás Jenő, az ELTE Tárgyi Néprajzi Tanszékének a vezetője, Hála József történész, muzeológus — Budapestről; Veress Dániel író, irodalomtörténész, Zsigmond Győző néprajzkutató, nyelvész, Kónya Ádám helytörténész, a Székely Nemzeti Múzeum igazgatója — Sepsiszentgyörgyről; Liszka József néprajzkutató — Köbölkútról, Remák Béla, a Szepsi Néprajzi Múzeum megalkotója és főgondnoka — Szepsiről (az akkori Csehszlovákiából), Dánielisz Endre irodalom- és helytörténész — Nagyszalontáról; Ráduly János folklorista, költő, műfordító, rovásíráskutató — Kibédtről; Horpácsi Sándor irodalomkritikus — Miskolcra; Bakay Kornél régész, múzeumigazgató — Kőszegről; Szabó T. Attila, a Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola docense, az MTA Botanikai Bizottságának az elnöke — Szombathelyről; Kuszálék Péter közíró, szerkesztő, sajtóbibliográfus — Marosvásárhelyről; Tankó Gyula néprajzkutató — Gyimesközéplokról; Penckőfer János költő, író — Beregszászról (Ukrajnából); Bagossy László, az *Encyclopaedia Hungarica* című lexikon főszerkesztője — Calgaryból (Kanadából); Gyöngyössi János, a székelyföldi templomerődök kutatója — Székelyudvarhelyről. De sok más személyiség fémjelzi a kötet leveleinek aláíróit, hogy csak néhányukat említsük, hevenyészett sorrendben: Marton Lili, Fodor Sándor, Jancsik Pál, Balla Zsófia, Bíró László Péter — Kolozsvárról; Barabás István, Cseke Gábor — Bukarestből; Nagy Gáspár, Gyárfás Endre, Csurka István, Páll Szilárd, Domonkos János — Budapestről; Kovács András Ferenc, Török László — Marosvásárhelyről; Lendvay Éva, Szabó Sámuel, Ugron Levente — Brassóból; Fábian Imre, Jakobovits Márta, Balla István — Nagyváradról; Mészely József, Horváth Alpár — Sepsiszentgyörgyről; Nagy Irén — Csíkszentdomokosról; Papp Attila — Margittáról; Deme János — Temesvárról; Komoróczy György — Székelyudvarhelyről; Pataki István — Biharból; Bálint László és Balázs Dániel — Székelyszentlélekről; Cseh Károly — Halmajról; Hajdu Gábor — Miskolcra; Kelemen Katalin — Csíkszeredából. A *Székely Útkereső* az I. és a II. világháború idején működő folyóiratok szerkesztőségi hagyományait követte: a lap tiszteletpéldányait rendszeresen eljuttatta a szerzőknek és az állandó munkatársaknak, de a hazai és néhány határon túli szerkesztőségnek is, majd gondosan tárolta a folyóirat sajtóviszhangját. A *Székely Útkereső* példányait kézhez kapva — amint a levelezés is közzéteszi — a további kapcsolattartás reményében jelentkeztek levéllel az alábbi szerkesztőségek: Alföld Debrecenből, Romániai Magyar Szó, A Hét Bukarestből, Ring, Vigyázó, Erdélyi Magyarság, Könyvpiac, Magyar Fórum Budapestről, Családi Tükör Kolozsvárról, Életünk Münchenből.

A leveleskönyv az 1990 és 2000 között a *Székely Útkereső* szerkesztőségébe beérkezett levelek, dokumentumok egy részét jelenteti meg. A kötet 383 levelet tartalmaz: az 1990. április 5. és 2000. március 15. között a szerkesztőség címére (zömmel személyesen a Beke Sándor nevére) érkezett leveleket teszi közzé, „azzal a jól megfontolt céllal, hogy feltárjuk az olvasóközönség és a sajtótörténészek előtt a már történelemmé érett periódus szabad sajtójának a fejlődését, valóságát,

természetes képét. Egyben a lapkiadással járó vállalkozás örömeit és kudarcait, szépségeit és nehézségeit, a fennmaradásért vívott küzdelmet, az új publikálási lehetőség megközelítését a szerzők részéről, a felkeresett munkatársak reakcióját az új sajtótermék megjelenésekor, a publikálandó anyagok türelmetlen sürgetését, ugyanakkor bepillantást nyújt a szerkesztőségi munka kulisszáiba. A leveleskönyv bepillantást enged a levélírók szakmai területére, az új erdélyi lapok és folyóiratok életébe, működésébe vagy hanyatlásába, a lap által alapított kiadó és a Székely Útkereső Kiadványok sorozat beindításának a küzdelmeibe, az országos napi- és hetilapokban közzétett hirdetésekre beáramló kézirat-javaslatokat kínáló levelekre, a szerzői-szerkesztői üzenetek és közlések mellett a szerzők személyes sorsába és pályájába. A dokumentumok betekintést nyújtanak más szerkesztőségek műhelyébe is, ráirányítják a figyelmet a szerzők elgondolásaitól, terveitől hemzsegő sorokra, az újonnan alakult szervezetek közérdekű felhívásaira, közleményeire, tájékoztatóira és meghívóira, néhány levélritkaságra (mint például a Dr. Kós Károlyéra, a Balogh Edgáréra, az Imreh Istvánéra), a folyóirat romániai, határon és óceánon túli megrendelőinek a leveleire, néhány érdekkeltő olvasói levélre, a hazai könyvtárak és más intézmények képviselőinek a folyóirat kollekcióit igénylő leveleire, a magyar nagykönyvtárakba érkezett *Székely Útkereső*t és az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó első könyveinek a megérkezését nyugtázó levelekre stb. Érdemes kitérni az egyes szerzők türelmetlenségét feltáró levélsorokra is, arra az addig szokatlan és különleges jelenségre, hogy néha a késve megjelenő folyóirat bizalmatlanná tette a szerzőket, akik ezért nem egy esetben kérték vissza kézírataikat. Világosan látható azonban, hogy a hónapok, az évek teltevel a szerzők türelme is igazodott a megjelenés üteméhez, tempójához. Terítékre kerülnek ugyanakkor a *Székely Útkereső* terjesztésével foglalkozó lapterjesztők levelei is, hiszen mi is volt a nagyobb gond a *Székely Útkereső* életében, ha nem a sajtótermék terjesztése, a terjesztésből származó pénzösszeg nyomda felé történő irányítása, az elszámolás, s a szerzői honorárium kifizetése? Mert a *Székely Útkereső*re se várt egyetlen nyomda könyvelősége se, vagy ha volt is példa rá, a szerkesztőség alig kapott a nyomdai költség kifizetésére haladékot.

Idő teltevel — egy-két évvel később — a nagy lapdömpingben már körvonalazódni látszott az, ami a kezdetben nem is merült fel: melyik lap marad fenn és melyik vész el a vállalkozási lázban. Ekkorra már az olvasó is érezte szavát és hatalmát, s két olvasótábor döntötte el, melyik lapot olvassa, támogatja. Volt, aki a könnyű, magazin-ízű olvasmányokra voksolt, míg mások — számuk, természetesen, kevesebbnek bizonyult — a komoly szellemi értékeket tartotta szem előtt és ezekhez maradt hű továbbra is. A *Székely Útkereső* az utóbbiaknak köszönheti tíz éves létét, fennmaradását.

A lapterjesztői vállalkozások irodalmi és művelődési lapok borítólapjain nem véletlenül reklámozták a hazai olvasóközönségnek az anyaországi *Élet és Irodalom*, *Kortárs*, *Látóhatár*, *Napló* mellett a legelismertebb belföldi lapok lajstromán a *Cimbora*, *Helikon*, *Korunk*, *Művelődés*, *Látó* és *Könyvesház*zal egy tálcán a *Székely*

Útkeresőt. 1996-tól a Székely Útkereső már szócikkekben jelenik meg a hazai és a határon túli enciklopédiákban és lexikonokban.

Egyes levelek — noha kis számban, de — tükrözik az újonnan, 1991-ben megalakult Erdélyi Gondolat Könyvkiadó indulását, terveit, a szerződésre bírt szerzők visszajelzéseit, az első kötetek szerkesztésre váró, vagy már megszerkesztett kéziratainak a kísérőleveleit, hiszen itt egy olyan szellemi műhelyről van szó, ahol a lapalapító és a könyvkiadót alapító személy egy és ugyanaz. Sőt, a kiadó szerkesztőségi szobája is ugyanaz. Lakcíme kezdetben a Szabók utca 10/6, 1993-tól pedig a Tamási Áron sugárút 87.

Az időrendben közölt levelek szövege olykor hiányosnak vagy homályosnak tűnhet. A levelezést követő jegyzetanyag azonban felvilágosítást ad a szövegek rövid vagy utalásokat rejtő/sejtető megfogalmazásaira. A kötetben szereplő levélírókat és a levelekben előforduló fontos személyiségeket rövid életrajzi jegyzet mutatja be. Ugyanitt jelezzük a levelekre vonatkozó más, fontos tudnivalókat.”

Jegyzet. *A Székely Útkereső tevékenységét és termését könyvekbe tároló/mentő munkát 2007-ben indította el Beke Sándor: Székely Útkereső — szellemi műhely a XX. század végén Erdélyben című főszerkesztői vallomása Barabás István bevezetőjével (Székely Útkereső Kiadványok — Erdélyi Gondolat Könyvkiadó). A kiadó 2008-ban reprint kiadásban megjelentette a Székely Útkereső teljes kollekcióját: Székely Útkereső irodalmi és művelődési folyóirat 1990–1999. I–X. évfolyam (1–53. szám). Reprint kiadás. Sajtó alá rendezte: Beke Sándor (Székely Útkereső Kiadványok — Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2008), majd a folyóirat laptörténetét és sajtóvisszhangját (Beke Sándor—Brauch Magda: Székely Útkereső [1990–1999]. Laptörténet és sajtóvisszhang (Székely Útkereső Kiadványok — Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2008). E kiadványokat a nagyközönségnek szánt antológia követte: Székely Útkereső Antológia 1990–1999. Válogatás a Székely Útkereső 1990–1999-es évfolyamaiból. Válogatta, összeállította, a bevezető tanulmányt írta Brauch Magda (Székely Útkereső Kiadványok — Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2008) és ezzel szinte egyidőben jelent meg Becsüld a népet! címmel a Székely Útkereső irodalmi és művelődési folyóirat gyermekirodalmi antológiája. Válogatás a folyóirat 1990–1999-es évfolyamaiból (Válogatta, összeállította és az előszót írta Brauch Magda. Székely Útkereső Kiadványok — Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2008). A 2008-as sorozatot zárta Az előszó dicsérete. Kritikák, recenziók, beszélgetések a Székely Útkereső hasábjain. Válogatta, szerkesztette, a kötetben szereplő írások jegyzékét, a könyvészetet és a Székely Útkereső repertóriumát összeállította Beke Sándor. A bevezető tanulmányt írta P. Buzogány Árpád (Székely Útkereső Kiadványok — Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2008).*

Erdélyi Toll – gyermekeknek

Jakab Rozália

Nyikó menti székely népmesék

Veresbéli király

Volt egyszer, hol nem volt, volt egy király, s annak egy felségesen szép leánya, de olyan, hogy az áldott napra lehetett nézni, de arra nem.

Egyszer arra vetődött egy csodaszép legény. Olyan szép volt, hogy a leány úgy belebolondult, hogy hozzá akart menni feleségül. Az ördögös szülének is volt egy leánya, s ő is hézza akarta adni feleségül. A legény a király leányát vette el, s csaptak olyan lakodalmat, hogy hét országra szólott a híre. Az öreg király fele országát reáíratta a vejire, hogy éljenek boldogul.

Eltek boldogan, az asszony kicsi gyermeket várt, már hathónapos volt. Akkor az ördögös szüle bosszújában úgy megvarázsolta a királyleány urát, hogy az a Vörös-tengeren túl kellett lakjon, de az ő leányával. A királyleányt is elvarázsolta, hogy az addig ne tudja megszülni a gyermeket, míg az urát meg nem találja, s az át nem öleli a derekát.

A királyleány bánatában elindult bujdosni, csináltatott három pár vasbocskort s egy vasbotot. Azzal indult megkeresni az urát. Felhúzta az első vasbocskort, ment hegyen-völgyön át, addig, míg az áldott hold édesanyjához nem ért. Köszönt illedelmesen:

— Adjon Isten jó estét, öreg édesanyám.

Kérdi az öregasszony:

— Hol jársz, miféle járásbéli vagy ezen a helyen, ahol még a madár sem jár? Erre lelkes ember nemigen vetődik.

A királyleány azt felelte:



— Addig menyek, míg az uramot megkapom, mert egy vén boszorkány elvarázsolta. Nem hallották hírit, Veresbéli király volt?

Feleli a hold édesanyja:

— Én nem hallottam, de hazajő a fiam, a hold, s megkérdem, nem látta-e.

Hazament a fia, de a vénasszony a leányt eldugta, hogy a fia ne lássa meg.

Kérdi:

— Édes fiam, te annyit jársz, a Veresbéli királyt nem láttad-é valahol?

— Én, édesanyám, nem láttam suhutt.

No a királyleány ott hált, vacsorát adott neki az öregasszony. Reggel felkötötte a másik bocskort, mert az első elvászott az úton. Útnak eredt, de már egy abroncs volt a hasán. Addig-addig ment, míg elért az áldott nap édesanyjához. Ott köszönt neki:

— Adjon Isten, édesanyám.

— Hozott Isten, drága leányom, hát te hol jársz?

Azt mondja:

— Itt s itt járok, egy ördögös szüle elvarázsolta az uramat, s addig menyek, míg megkapom, mert amíg a derekamat át nem öleli, nem tudom megszülni a magzatomat.

Megkérdezte a fiától, s az áldott nap azt mondta:

— Mindent látok, minden likba besütök, de nem láttam suhutt.

No, felhúzta a harmadik vascipőt is a leány, s addig ment, míg elért a szél édesanyjához. De akkor már két abroncs volt a hasán. Megkérdezte a szél édesanyjától, hogy nem látta-é az urát valahol.

— Nem láttam — azt felelte —, de az én fiam mindenütt jár, hátha ő látta valahol.

Hazament a fia.

— Adjon Isten jó estét, édesanyám — köszön az anyjának.

Az öregasszony akkor megkérdezte, hogy a Veresbéli király váráról tud-e valamit?

— Ma is ott jártam, nagy dínomdánom van a várban.

Elmondja a szél, hogy a Veresbéli király a Veres-tengeren túl lakik egy várban.

— Oda is elmegyek — mondja a királyleány.

— De te oda hogy tudsz átaljutni? — kérdi a szél. — Máskülönben van egy hattyúm, a Veres-tengeren úszik, megmondom, vigyen átal.

Akkor a királyleánynak ott is enni adtak, s ott maradt reggelig. Reggel úgy indult útnak, de akkor a harmadik abroncs is a hasán volt. A leány már alig bírta magát, sírva ment a tenger partjára. A hattyú felvette, átalvitte, s letette a vár elé. Akkor oda leült és sírdogált. Az őt meglátta s megkérdezte:

— Maga itt mit ül, mit sírdogál?

— Én szolgálatot keresnék, ha befogadnának, annyi ideje vánszorgok, hogy elfáradtam, amíg idáig értem.



— Éppen jó — mondja az őr —, mert a konyhán hiányzik egy leány, s kell oda.

A királyleány bement a konyhára, de gyengén tudott dolgozni. A komornának odaadta a gyűrűt, ami az ujján volt, hogy adná oda a királynak. Amikor a király meglátta a gyűrűt, megijedt, hogy kerülhetett ez ide. Lement a konyhára, megnézte, s hát reáismert a feleségire. Megörvendett, s azt mondta neki:

— Este lopózz bé a szobámba, s feküdj le az ágyba.

A leány estére belopózott, mert hogy szavamat ne felejtsem, nem egy szobában háltak. Az ura átölelte, s hát akkor két aranyhajú gyermeket szült, mert az ördögös szüle úgy átkozta volt meg, hogy amíg az ura át nem öleli a derekát, addig ne tudja megszülni a gyermekét. A király erősen megörvendett, s azon járt az esze, hogy a másikat hogy tudná elrendezni.

Másnap gyűlést hívatott, s megkérdezte a tudósoktól, hogy mit érdemel az az asszony, aki az urát elvarázsolja a családjától. Azt tartsa-e meg, vagy azt, amelyik két aranyhajú gyermeket szült. A tudósok azt mondták, hogy válassza azt, amelyik gyermeket szült, s a másikat a ló farkához kell kötni, hogy a faja is vesszen ki. Akkor a feleségét bevitte, maga mellé ültette. Amikor a másik meglátta, mérgében dült-fült, azt sem tudta, mit csináljon. Ekkor ló farkához kötötték, s a várban meghordozták. Ők pedig éltek boldogan, örültek a kicsi gyermekeiknek, még ma is élnek, ha meg nem háltak.

Jancsi katona

Volt egyszer két szomszédos király. Azok egymással jó barátságban éltek. Az egyik király pipázott, a másik nem. Az, amelyik nem pipázott, a barátja névnapjára ajándékot akart küldeni. Elküldte a szolgálit, hogy vegyenek egy szép tajtékpipát, de a boltos becsapta, s tajtékpipa helyett pityókapipát adott. Ő nem értett a pipákhoz, s ezt lovas hírvivővel elküldte a barátjának. Megérkeztek a hírvivők, s mondták, hogy az uruk tisztelteti s ezt a pipát küldi ajándékba. Mikor a király meglátta a pityókapipát, azt hitte, hogy csúfolódik vele a barátja, úgy megharagudt, hogy a lovas hírvivőktől azonnal megüzente a háborút. Ez is megsértődött, s megkezdődött a háború. Kitűzték a harcteret, s a harc csak egy napig tartott. De olyan háború volt, hogy egyedül csak Jancsi maradt a harctéren. Azt se tudta, merre menjen a sok halott között. Elesteledett, éhes is, szomjas is volt. Az erdőben világosságot látott, s elszámította, hogy oda bemegy. Erélyesen kopogtatott, s belépett a házba. Ott lakott egy 300 esztendősen boszorkány.

— Jó estét, öreg anyám — köszönt a fiú.

Háromszáz esztendeje lakott itt, de ilyen bátor ember még nem járt errefelé.

— Éppen szükségem van rád.



— Szükség ide, szükség oda, de én most ehetném — mondta Jancsi, mert a sok harcban megéhezett, szomjazott, és el is fáradt. A vén boszorkány sonkát, kenyeret s jó bort vett elé.

— Ülj le, fiam, s egyél.

Mikor jóllakott, azt mondta Jancsi:

— No, most meséljen, anyám.

— Én már háromszáz esztendeje lakom itt, s az én kosztannymám egy lámpást hagyott reám örökségül. Még máig nem kaptam olyan bátor emberre, aki nekem elhozza, s én nem tudtam hozzájutni. Látom, bátor gyerek vagy, s ha elhozod kosztannymám örökségét, úgy megajándékozlak, hogy életedben boldog leszel.

Elmagyarázza az öregasszony:

— Van egy négyemeletes ház. Az első emeleten egy fekete kutya őriz egy kád rézpénzt. A kutya gargoncáskodik, de te ne félj, mondd neki: „Jó reggelt, kutya koma. Kifogyott országunkból az aprópénz, s őfelsége, a király küldött kölcsönözni.” Ekkor megrakod magad rézpénzzel, s felmész a második emeletre. Ott még egy nagyobb kutya őriz a még nagyobb kád ezüstpénzt. Belépsz, s akár-hogy vicсорog a kutya, ne félj tőle. Mondjad: „Őfelsége a király küldött rézpénzt beváltani ezüstpénzért.” Megrakod magad ezüstpénzzel s méész a harmadik emeletre. Itt egy nagyobb fekete kutya őriz az aranyt. „Jó reggelt, kutya koma — mondd neki —, őfelsége, királyom küldött ezüstöt beváltani aranyra.” Raksz, amennyi kell, az a tiéd lesz. Akkor felmész a negyedik emeletre, ott a nagy kutya még mérgeesebb, de te ne törődj vele, menj bé az ajtón, az asztalon van egy lámpás, azt hozd el nekem.

Lefeküdtek, de sem Jancsi, sem az öregasszony nem tudott alunni. Mikor megvirjadt, megreggeliztek, megindultak, s mendegéltek az erdő között. Elérték a kastélyt, s hát tényleg négyemeletes. Jancsi összeszedi magát, megindul nagy erélyesen s benyit. Igaza volt az öregasszonynak, s minden úgy történt, ahogy mondta. Mikor elhozta a rozsdás lámpát, gondolkozni kezdett, hogy vajon minek kell ez a vénasszonynak, hogy annyi aranyat ad érte. Nem adta oda a lámpást. Az öregasszony várt és patvarkodott, de Jancsi nemhiába volt katona, jól megkardlapozta, s otthagya, a lámpást pedig magával vitte.

Jancsi megindult s mendegélt, kiért a rengeteg erdőből, s lát egy várost. Ahogy eléri, keres egy vendéglőt, ahol eszik, iszik. A legfényesebb vendéglőbe benyit, de a pincérek kilökik, mert csak egyszerű katona volt. Akkor a zsebiből kimarkolt egy marék aranyat, s behajította az ablakon. Hát Jancsinak akkora becsülete lett, hogy betessékelték a legszebbik szobába, s köpenyt, hátizsákot vittek utána. Ha pénz van, van becsület is. Ett, itt, s még is részegedett, egy napig egyedül mulatott. Másnap megparancsolta a vendéglősnek:

— Nekem a legjobb zenészeket a városból s mulatópajtásokat.

A vendéglős mind összegyűjtötte a jó barátait, egész nap és egész éjjel mulattak, olyan dínomdánomot csaptak. Harmadnap egyedül mulatott. Ekkor a ven-

déglős elébe állt, s Jancsinak eszébe jutott, hogy megkérdezze, hogy mikor bejött a városba, gyászlobogót látott, vajon miért gyászolnak itten. A vendéglős elmondta, hogy a király ebben a városban lakik, s van egy szép tizenhét éves lány. Szerette volna tudni, hogy ki lesz a jegyese. Összehívatta a tudósokat s a kártyavetőket. Azok azt jósták, hogy egy közkatona lesz a leánynak a mátkája. Olyan dühös lett a király, hogy a leányának páncélkastélyt csináltatott, s abba záratta, hogy a katonával ne találkozzon. Őriztette katonasággal is, hogy senki se jusson hozzá. Jancsi megbokrosodott, hogy nem ő lesz-e az. De már a pénze elfogyott. Akinek pénze nincs, annak becsülete sincs. Hát azt mondja este a korcsmáros, hogy távozzon, mert hely nincs, a szoba le van foglalva, nem tud szállást adni. Adtak a tyúkketrecben. Jancsi nagy szomorúan bement a tyúkokhoz, s bánkódott, hogy a pénzt nem tudta megbecsülni. A hátizsák s a lámpás ott volt mellette. Sötét volt, s gondolta, meggyújtja a lámpást, hallám, mennyit ér, hogy annyi pénzt adott érte a vénasszony. Eléveszi, s addig csavargatja, hogy egyszer csak fényesség lesz a tyúkketrecben. Hát úgy jó a kisebbik kutya, hogy csak, s kérdi:

— Mi a kívánságod, felséges király atyám?

Jancsi mondja:

— Elfogyott a pénzem, s aranyra van szükségem.

Ekkor a kicsi eltávozott, a nagy kutya jött elé, s annyi aranyat hozott, hogy a hátizsákot megrakta. Menyen Jancsi, zörget a vendéglős ablakán. Felkel a vendéglős, de haragszik, hogy Jancsi felzaklatta. Hívja a szolgákat, hogy azok az udvarból hajítsák ki. Azok reámennek, de egy nagy marok pénzt felmarkol, s az ablakon behajtsa. Ahogy a vendéglős meglátta a sok pénzt, hívja a pincéreket. Akinek pénze van, annak becsülete is van. A szoba nem volt elfoglalva, Jancsi lefeküdt pihenni. Most gondolkodik azon, hogy ezután ügyel a pénzre. Vajon nem ő-e a katona? Lecsendesedik a vendéglő, s Jancsi megcsavarja a lámpát, jó a kutya s kérdi:

— Miért hív, felséges király atyám?

— A királykisasszonyt szeretném látni.

A kutya eltűnt, az örök mind elaludtak, a kaput beütötte, s a királykisasszonyt odavezette, Jancsi is megszerette a leányt s az is, s eltöltötték boldogan az éjszákát, úgy, ahogy tudták.

Mikor megvirradt, megcsavarta megint a lámpást, jön a kutya.

— Vidd vissza a királylányt.

A kisasszonyt visszavitték a palotába, s Jancsi aludt tovább. Megy a szomorú hír a királyhoz, hogy a rácskapu össze van törve. A király nagy dühösen megy a leányához, kérdi, mi történt. Hát mégis igazuk kell legyen a jósoknak? Azt mondja a leány:

— Egy nagy fekete kutya jött, bevitt egy kicsi szobába, s ott volt a szép katona. Nagyon jól eltöltöttük az időt.



Nem tudta a király, hogy mit csináljon, hogy a katona ne férjen hozzá a leányához. A rácsot a palotán lakatossal megjavították, s zsoldos katonákat állított oda.

Jancsi alig várta, hogy este legyen megint. Mikor lepihent a társaság, megcsavarta a lámpát. Jó a kutya s kérdi:

— Felséges királyatyám, mi a kívánságod?

— Akarom látni a királykisasszonyt.

Maga mellett látja abban a pillanatban. Ekkor is boldogan töltötték az éjszakát. Reggel visszavitte a palotába. Ment a királynak a jelentés: össze van törve minden. A király nagyon dühös lett. Összehívatta a tudósokat, hogy miképpen védje meg a leányát. Egy tudós kitalálta, hogy csináltassanak a kisasszonynak gyöngyös ruhát, s a gyöngy hullható legyen. A szabókat összehívatta az országból, s egész nap varrtak. Jancsi alig várta, hogy az éjszakát boldogan tölthesse. A kutya el is vitte a leányt, s az éjszaka jól telt. Jancsinak egyéb dolga nem volt, aludt virradatig. A király összegyűjtötte a katonákat és a rendőrséget, s megindultak a gyöngy nyomán.

A nyom a vendéglőbe vezetett. Kérdi a király a vendéglőstől, hogy van-e itt valami katona. A vendéglős bevezette a szobájába. Jancsi aludt, de felköltötték, s elvezették azonnal a tömlecbe. Felakasztásra ítélték.

A hercegek is nagyon dühösek voltak, hogy nem ők tetszettek a királyleánynak. Jancsi búsult a tömlecbe, mert a lámpás elmaradt. Mikor eljött az akasztás napja, akkor Jancsi kapott annyi engedményt, hogy kinyitották az ablakot. Az ablakon vasrács volt. Éppen akkor küldött egy cipész egy lábbelit abba az utcába, amelyikben a vendéglő volt. Az inas fütyörészve fütyögtette a cipőt, s mikor Jancsi meglátta, hát megszólította:

— Segíj rajtam, s életedre boldoggá teszek.

— Hát én hogy tudjak segíteni, mikor magát úgyis felakasztják?

— A vendéglőben van egy lámpás a szobámban, csomagoltasd be, s hozd ide, mintha a cipőt hoznád.

Gondolkozik az inas, mért ne tenné meg? A cipőt elvitte, a papírt visszakérte, s elment a vendéglőbe. A vendéglős nem tudta, hogy az milyen lámpás, neki a sok arany úgyis ott maradt.

Az inas fütyögtette visszafelé, s a börtön ablakán behajította. Az őrök nem látták. Mikor Jancsi meglátta, akkorát kacagott, hogy az őrök azt gondolták, hogy megbolondult. Fütyölt, énekelt. Összegyűltek a grófok, hercegek, akik a kisasszonyra pályáztak, s kacagták, hogy most Jancsit akasszák.

Jancsi énekelve, táncolva ment az akasztófa alá, de figyelte, hogy kik kacagják a legjobban. El is ér az akasztófaig, fellépik.

Kérdi a király, hogy mi az utolsó kívánsága, mert az elítéltnak teljesítik az utolsó kívánságát.

— Engedje meg, felséges király, hogy ezt a lámpást gyújtsam meg, s világánál haljak meg — mondja Jancsi.

A király megengedte.



Eléveszi a lámpást, s egyszerre hármat csavarint. Jó a három kutya, Jancsi reámutat azokra, akik a legjobban kacagtak, s már el is tüntették a kutyák.

Mikor egy párat eltüntettek, akkor a király fejet és térdet hajtott, s azt mondta, hogy övé a leánya s a fele királyság, csak kegyelmezzén. Csináltak egy nagy lakodalmat.

Akkor Jancsi megparancsolta, hogy hozzák elé a legfényesebb hintót, abba ültessék a leányt.

— Addig nem megyünk suhuva, míg a suszterinast meg nem kapjuk — mondta.

Odahívatta, maguk közé ültették, s éltek együtt boldogan.

A farkas és a róka

A farkaslaki határon van egy szikla, úgy hívják, hogy Szarvaskő hegye. Sok rókalik van arrafelé. Egyszer az egyik róka nagyon megéhesedett, s elindult eleséget keresni. Bejött a Nyikó mellé, ott Albert Istvánéknál, a műmalomnál sok majorság, réce, csürke, minden vót. Gondolta, hátha itt kap egy ínyes falatot. Megkutatott mindent, de nem talált semmit, minden le volt zárva. Bejött Simó Lajosni, Farkaslakán a legnagyobb gazdáni, ott is minden vót, de ott sem kapott semmit. Kiment Küscserébe, a malomfali tetőre, hátha ott a borozdában egeret tudna fogni. Mit lát, jó a farkas komája a sükei hegyből.

— Szerbusz, róka koma, nem tudsz valami jó falatot?

— Nem tudok semmit — szomorkodik a róka.

— Tudok én — így a farkas.

— Hol, te?

— Kecsetben.

Bózsó Mózsiek akkor lakodalmaztak, kidőlt pincéjük volt, az oldalán bé lehetett menni, s ezt a róka ismerte is. El is mentek, bé a pincébe, ott sült hússal, kaláccsal, mindennel jóllaktak.

Azt mondja a farkas:

— Ej, te róka koma, hogy ihatnám.

— Ígyál — mondja a róka —, itt a hordó, megeresztem a csapot, csak oda kell tartani a szádat, s igyad a bort.

Úgy is lett. A róka is ivott, de keveset. Azt mondja a farkas:

— Ej, te róka koma, hogy énekelhetnék!

— Hallgass te, mert a lakodalmas fiatalok lejönnek s agyonütnek.

A farkas csak kiállt a pince közepibe, s kezdett üvölteni:

— Hu-u-u.

Meghallották odafönn, s a legények lejöttek karókkal, s kezdték szabni a farkast. A farkas, mikor látta, hogy fele sem tréfa, nekikszökött, s a lábuk között ki-

szökött, s elfutott. A róka meghúzódott a hordó alá. A farkas nagy szomorúan ment Kecset felé, onnan Bükkfűn keresztül Tőgyesnek.

Ezalatt a legények lecsendesedtek, visszahúzódtak, s a róka is kijöhetett. A farkas után futott, s Bükkfűnél utolérte. Azt mondja nagy álnokul:

— Jaj, te farkas koma, megszabadultál, de ingömöt szinte agyonverének.

— Jaj, szegény róka koma, gyere, ülj fel a hátamra — mondta a farkas, s jószívűen vitte.

A róka nem mert kacagni, de pusmogott magában, hogy „vert viszen veretlent”.

Mikor Zsém oldalán a régi úton mentek Fenyőkút hegye felé, akkor a köves úton egy nagy kőről ledöccsent a farkas lába, s a rókából kibökkent, hogy „vert viszen veretlent”. Hej, megharagudt a farkas, s Fenyőkút hegyiről bevágta Tőgyes laposába.

A róka akkor azt gondolta, hogy ezt a farkas komájának visszaadja.

A farkas a Hegyen hátrament Belsővészbe, a róka pedig hátra Jalszán Bálinténak, s ott megaludtak mind a ketten. Két nap múlva Ballanghegyin a farkas a bossbokrok között meghúzódott, a róka Égettpatakán kiment, s újra összetalálkoztak.

— Aj, te róka koma, milyen jó, hogy találkozánk, nem tudsz valami ennivalót? — kérdezte a farkas.

Buda Ferkó' báék akkor vetették meg a farkaskaptányt, s ezt a róka tudta. Odavezette a komáját, megkerülték a kaptányt, s mondja a farkasnak, hogy nyúljon hézza a húshoz.

— Hát te miért nem eszed meg, róka koma?

— Igen, de nekem ma péntek van, nem eszem húst, de te egész nyugodtan megeheted.

No, kerülik, egy juhcomb volt benne, a farkas megfogja a húst, s ahogy megnyomta a billentyűt, a hús kiesett, s a kaptány az orrára ugrott. A róka felkapta a húst. Azt mondja a farkas nyünnyögve:

— Róka koma, hát neked ma péntek van.

— Péntek az orrodon van — felelte a róka, s eltroppolt a hússal.

A farkas a bokrok között addig súrolta s vájta az orrát, hogy a bőrrel együtt levájt a kaptányt is, s így megszabadult. Visszajött Bálintéba. Albert Pista bá lópásztor volt, egy hitvány fehér lovat is tartott, s oda hátra kertje is volt, hát a lovat odavitte. Úgy gondolta, hogy vagy megél, vagy megeszik a vadak, mert itt-hon nem volt szénája. Reakap a farkas, s azt mondja:

— Ej, te ló koma, be jó, hogy találkoztunk, mert erősen meg vagyok éhesedve.

— Hát — mondja a ló —, most ne bánts engem, mert csont és bőr vagyok, gyere egy hónap múlva, s akkor lesz rajtam, amit egyél.

Jól van, nagy szomorúan továbbmegy a farkas.



Pista Tamás Anti bá juhászember volt, két hitvány berbéc elmaradt a nyájtól, s a farkas reakapott. Mondja azoknak is, hogy milyen jó, hogy találkoztak, de azok is azt felelték, hogy rosszul telettek, csak a csontjuk s gyapjuk van.

— Várd meg a május végét, s gyere akkor.

Na jól van, továbbmegy, talál egy ludat kilenc pipével, de kora tavasz volt még, s a pipék, sarjuk, zöldek voltak. Hát azoknak is mondja:

— Jó, hogy találkoztunk, mert jóllakom belőletek.

— Hej — feleli a lúd —, csak tollat kapsz rajtunk, gyere ősszel, akkor mind ludak leszünk, s egyszerre megehetsz.

Telik-múlik az idő, eljő május, s a farkas fölkeresi a fehérét.

— No, fehér — mondja a lónak —, most jöhetsz.

— Jól van, menj fel a dombra — ajánlja a fehér —, én odamegyek, s te húzd le a patkómat, mert megakad a torkodon.

Úgy is tett a farkas, de a fehér egyet nyerít, egyet táncol, s úgy rúgja meg a farkast, hogy az beesik a gödörbe.

Hej, a farkas szomorúan állapítja meg:

— Apám sem volt kovács, bár én se levék vala.

A fehér eltáncolt.

Megy a farkas, s megkeresi a berbécseket. Azok azt tanácsolják, hogy álljon meg egy helyen, ők két oldalról odafutnak, s beszöknek a szájába.

Úgy is csinál a farkas, kényelmesen várja a berbécseket. Azok két oldalról esszefutnak, s úgy esszelapítják a farkast, hogy az alig tudja kinyögni:

— Apám sem volt szolgabíró, bár én sem levék vala. Elment a ludakhoz, akkor már a pipék is nagyok voltak.

Megegyeznek, hogy kitátja a száját, s a ludak belerepülnek. A farkas ki is tátotta, de a ludak elrepültek fölötte, s egy-egy savanyút beléfostak a szájába.

— Apám sem volt törvénybíró, bár én se lettem volna — nyögé a farkas.

Búsan indul tovább, elmegy a pálfalvi Cikába. Orbán Pista bá nagygazda volt, két kövér ökörrel szántott. Azt kérdi a farkas:

— Kied mit csinált az ökreivel, hogy így meghíztak?

Pista bá azt felelte, hogy ő biza kiherélte.

— Hát engem is ki kéne heréljen — mondja a farkas.

Kapott rajta az öreg, az ökrök kötelivel megkötözte, elévette a bicskáját, s kezdte herélni. A farkas nyöszörgött:

— Nemhogy híznám, döglöm meg. Nemhogy híznám, döglöm meg. S meg is döglött.



A pórul járt pásztorlegényke

Gordon alatt egy huncut pásztorlegényke legeltette a juhokat. Örökké hitványságon járt az esze, s gondolta, hogy megréfálja a falut. A juhokat beterelte a falu mellé az Ódalra, s kezdte kiabálni:

— Emberek, segítség, itt vannak a farkasok!

Este volt, s az emberek nem láthatták, hamar lámpást szereltek elé, villát, botot a kezükbe, s futtak, hogy hajsák el a farkasokat. A legényke nagyot kacagott, s örvendett, hogy elhitték.

Egyszer jönnek igaziból a farkasok, s kiülnek Kakasülőre, s onnan orgonálnak:

— U-u-u, tartozik nekem ez a falu!

Meghallják a kutyák, az öreg házőrzők vastag hangon visszaugatnak:

— Ha tartozik, megadjuk-adjuk.

A kicsi kutyák kiszöktek a kapuk eleibe, s csaholtak:

— Jobb lesz, menj el, jobb lesz, menj el, jobb, jobb, jobb.

Hát a farkasok nem mertek bejönni a faluba, egy kicsit féltek a kutyáktól. S akkor észrevették a legénykét, akin már erősen szorult a gagya. Kiabálni kezdett:

— Hé, emberek, segítség, itt vannak a farkasok!

Az emberek azt hitték, hogy ismét bé akarja csapni, s a fülük botját sem mozdították. A farkasok megették a juhokat, s magok találják ki, hogy mi lett a pásztorlegénykével.

A tizenegy rabló

A farkaslaki Hegyben, egy kicsi faházikóban élt egy szegény ember. Egyszer arra vetődött tizenegy rabló. Gondolták, hogy ezt a magányos embert, akit Péternek hívtak, kirabolják. Megszorult állapotban minden kicsi jól fog, hátha odabent akad valami, amit elvigyenek. Hajnalodott, s Péter éppen akkor ébredt fel, s kötözte a bocskorait, mikor a rablók kezdtek hallgatózni az ajtó előtt. Milyen az ember, ha egyedül van, beszélget, hát ezt tette Péter is.

Ezt az ötöt már megkötöttem — mondta, mikor az öt lábujjkáját belekötötte a bocskorába. — Ha a másik ötöt is megkötöm, akkor a csonkát fenékkal a füttőre teszem.

A rablók közül az egyik csonka volt, s mikor meghallotta, azt hitte, hogy róluk beszél, pedig a lábujjkáit s a puliszkafőző csonka fülű fazakát emlegette.

No, gondolták a rablók megszeppenve, ha ez ilyen nagylegény, akkor itt nincs mit keresni. Sokáig nem hallgatóztak, hanem otthagyták Pétert, s eltakarodtak másfelé.

Ráduly János

Ősztől őszig

Ősztől őszig
esztendő,
ígéretes
jövendő.

Eléd megyünk
szaporán,
kicsi szívünk
mit kíván?

Legyen jóság,
irgalom,
a lelkünkben
nyugalom.

Búcsút int

Hazakészül
a báránka,
búcsút int már
a határnak.

Búcsúzkodik
a csengő is:
csingli-lingit
mond a nyárnak.

Első hideg

Közelgő tél,
első hideg.
Fölvettem a nagykabátot.

Borisz kutyánk
zavarban van:
ilyent rajtam még nem látott.

Megugat, de
a hangomra
földre dől, farkat csóvál.
Nézem a két
égő szemét,
elfogad-e? Majd megpróbál.

Ó, te holdfény

Ó, te holdfény,
sajnálak,
nincs nyakadon
a sálad,

pedig az éj
hűvös már,
harmatlábú
szellő jár,

grippés leszel,
nagybeteg,
vajon, majd ki
gyógyít meg?

A két dicsekvő

Módfelett a Nap dicsekszik:
— Fénypalotában lakom!

Nem hagyja magát a Hold sem:
— Nekem van holdudvarom!



Köszönöm, te ősz

Érett császárkörte
fönn az ág hegyén.
Őszi kikericset
simogat a fény.

Nagy-nagy örömében
táncot jár az őz:
— A gazdagságot
köszönöm, te ősz!

Láncon veder

Kerekeskút,
láncon veder.

Nyakra-főre
vizet vedel.

Mégis szomjas
minden reggel.

Mit tegyek?

Rácsaptam a
rakoncátlan
szél kezére,
elfutott.

Futás közben
meg-megállott,
visszanézett:
rikoltott.

— Fáj a kezem,
mit tegyek?
Segítsetek,
gyerekek!

Földig hajolt

Földig hajolt le az ég.
Mi végett?
Csöndben légy: Földanyával
beszélget.

Szél barátom

— Szél barátom,
ne kutyalkodj,
mert láncom van,
megkötlek.

— De hisz engem
soha senki
emberfia
nem fog meg.

Höss, verebek!

Ezer ízű,
roppant pompás
ételt hoztam
kutyámnak.
Ehet, tarthat
későbbre is
magának.

Lám, hagyott meg,
ül mellette,
fölvigyáz rá
szüntelen:
— Höss, verebek,
nem hízhattok
étkemen!



Csire Gabriella

Nap fia az éj honában

Mese lapp epikus ének nyomán

A lappok, vagy — ahogyan saját magukat nevezik — számik Európa legészakibb peremén, a Skandináv-félsziget középső és sarkkörön túli részén, valamint a Kola-félszigeten élnek. Az önálló államiság nélküli, kis létszámú nép földje, a hatalmas kiterjedésű Lappföld Norvégia, Svédország, Finnország és Oroszország területein helyezkedik el. Lakói ősidők óta rénszarvas-tenyésztéssel, halászattal és vadászattal foglalkoznak. Rénszarvascsordát követő vándor életmódjukat mára megkönnyítette a civilizáció: a motoros szán, a komfortos ház, de megélhetésüket ma is az állattenyésztés biztosítja.

A köztudatban Lappföld az örökös tél, a hóval borított fenyvesek, a rénszarvasok és a jóságos Mikulás hazája. De a tudományos érdeklődés a lapp nép történetére, nyelvére, népviseletére, sámánhitére és szokásaira irányul ma is.

A lapp és a magyar, az egymáshoz közelálló két finnugor nyelv rokonságára már a 18. században fény derült. Sajnovics János (1733–1785), aki csillagászként és nyelvészként éppúgy beírta

nevét a magyar, mint az egyetemes tudománytörténetbe, tagja volt annak az expedíciónak, amely Hell Miksa vezetésével Észak-Norvégia partvidékén, Vardő szigetén 1769. június 3-áról 4-ére virradó éjszaka asztronómiai megfigyeléseket és méréseket végzett a Vénusz napkorong előtti elvonulása alkalmából. Itt tartózkodása idején Sajnovics a lappok nyelvét is tanulmányozta. Elsőként fedezte fel a magyar és a lapp nyelv azonosságait, amit *Demonstratio...* című művében (1770) tárt a világ elé. Latinul írt munkája hamarosan dán, finn, német és angol nyelven is teret hódított. Magyarul csak 1994-ben jelent meg.

A lapp kultúra legnagyobb értéke a mítoszokban, mondákban, mesékben és epikus énekekben gazdag népköltészet.

Átdolgozásom, a *Nap fia az Éj honában*, a leghíresebb lapp epikus ének, *A Nap fia* legteljesebb magyar szövegváltozata — Bede Anna fordítása — alapján készült.

Hajósok hozták a Nap udvarába a hírt: az Északi Csillagon túl, arany- és ezüsthelyek gyűrűjében tündököl az Éj birodalma. Regék szóltak a csodás tájról és a király gyönyörű lányáról, akiért a világ minden sarkából fölkerekedtek a kérők. De a messzi földről érkező daliák közül senki se tért többé haza. Mind egy szálig odavesztek.

A Nap fia is hallott a gyémántfényű Éj birodalmáról. Ám a tengerre néző sziklabércek kincse, a töméntelen arany és ezüst nem vonzotta a daliát. Ábrándokat az óriáskirály lányáról kezdett szőni az ifjú herceg. Éjjel-nappal azon töprengett, miként vehetné feleségül a gyönyörű hajadont. Addig-addig, míg egy szép napon elhatározta, hogy elmegy szerencsét próbálni.

Búcsút vett idős atyjától és édesanyjától, majd ifjú társaival együtt tengerre szállt.

Alig kelt útra a kis csapat, máris jó keleti szél kerekedett. Duzzadó vitorlák röpítették a gályát. Tetszett Vízanyának, hogy lánykérőbe megy a Nap fia, ezért gyors hullámokkal, jóindulatú habokkal segítette a bátor hajósokat. Szállt, repült a gálya, engedelmesen fordult a kormányrúd.

Amint haladt a gálya, úgy kezdett az evezősök mögé kerülni és zsugorodni a Hold. Egyre kisebbnek látszott a Nap is. Az előttük fénylő Északi Csillag pedig mind nagyobbak tűnt. Akkora lett végül, mint amekkora otthon volt a Nap, és erős fénnel, vörös világgal vakított.

Hosszú hónapokig, éveken át szelte a hullámokat a gálya, míg egyszer csak feltűntek a hajósok előtt a tengerre néző gyémántos sziklabércek. Amint szárazföldet értek, nem győztek ámulni a daliák: az óriáskirály birodalma arany- és ezüsthegyek gyűrűjében tündökölt.

— Maradjatok itt, barátaim, közel a parthoz, s őrizzétek a gályát! — hagyta meg társainak a Nap fia. — Egyedül megyek föl a királyi várba.

Azzal indult is. De föltett szándéka volt kilesni előbb, valóban olyan gyönyörű-e a királylány, mint ahogy regélik. Nem kellett sokáig várakoznia.

A kis öbölben, lobogó fáklyák fényénél ruhát mosott, paskolt, öblögetett, fehérített, szárított a szép hajadon.

— Lám, van gondja a házra — dicsérte magában az ifjú a sudármagas lányt, míg előlépett rejtekéből.

A csillagszemű, piros ajkú, hófehér bőrű leány láttán nagyot dobbant a szíve. Csak nézte szótlánul: arany függött a mellén, hajában ezüst villogott.

— Ki vagy? — kérdezte az óriásleány. — És mit keresel az örökös Éj honában? Vagy nem tudod tán, hogy pusztulás vár itt minden jövevényre?

— A Nap fia és Sarakka, a természetanya fia vagyok én — felelte az ifjú. — Rólad szőtt ábránd űzött ide otthonomból. A hullámos tengeren át jöttem hozzád, hogy feleségül kérjelek.

— Menj békével, Nap fia! — szökött könny a hajadon szemébe. — Sem apám, sem fivérem, de még sógoraim se tűrik meg házunk táján az idegent. Amint megneszelik, hogy földünkre léptél, halál fia vagy!

A daliás ifjú közelebb lépett, s a királylány kezét gyöngéden a kezébe vette.

— Észak gyönyörű leánya, légy a társam! — mondta kedvesen. — Te légy, aki megvigasztal, ha lelkem háborog! Te légy, aki felvidít, ha bánat emészt! Te légy, aki szerencsében és balsorsban mellettem áll mindhalálig!

A királylány arcát öröm ragyogta be.

— Tudtam, hogy eljössz hozzám, aranyhajú Nap fia! Mióta árván hagyott jó anyám, és világtalan apámat gondozom, mindig erre a pillanatra vártam. Osszuk meg egymással örömről s bánatunkat, vegyítsük össze vérünket!

Mindjárt beszaladt a várba, s az aggastyán lábához borult a lány. Úgy kérte az óriáskirályt, engedje férjhez menni a messzi idegenből jött Nap fiához.

Dühösen ugrott fel aranytrónusáról az óriás.

— Jöjjön ide a jövevény, de azonnal! Velem húzzon ujjat, ha mer! — töltötte be öblös hangja a csillogó termeket. — Akkor majd meglátjuk, kettőnk közül ki az erősebb! Mert, ha netán a Nap fia lesz a gyengébb, nincs irgalom. Őt is a többi kérő sorsára juttatom!

Sietett vissza a hírrel az óriásleány.

— Nálad nélkül úgysem élhetek — válaszolta a Nap fia. — Kiállok érted életre-halálra!

A királylány ekkor egy vashorgot adott át az ifjúnak, és suttogóra fogta a hangját:

— Apám nem lát. Azt hiszi majd, hogy vashorgból van az ujjad.

Belépett az aranyhajú dalia a pompás trónterembe. Leült az asztalhoz, szemben az agg királlyal. Az óriás az ifjú felé fordította világtalan szemét.

— Gyürkőzz fel, Nap fia, ha kedves az életed! — rivallt rá szigorúan. — Hol az ujjad? Húzogassuk egymás kezét! Akinek előbb enged az uja, az lesz a vesztes.

Felkönyököltek az ellenfelek az asztal lapjára. A leány izgatottan figyelte, mint akasztja össze kisujját nagy erejű édesapja a dalia vaskampójával.

— Bizony, kemény kezű van, Nap fia! — ismerte el az aggastyán nemsokára. — No, de lássuk, mire megy vele!

Minden erejét a kisujjába gyűjtötte a király. De a kérő se volt rest: az óriás kisujjába akasztotta a vaskampót, majd két kézre fogta, és testének egész súlyával húzta maga felé. Még egy nagy erőfeszítés, na még egy, és az aggastyán uja lassan engedni kezdett.

— Legyőztél! — hagyta abba a küzdelmet a király. — Hozzád hasonló ellenféllel eddig sosem találkoztam.

Repeső örömmel sietett édesapját átölelni a leány. Csillagszeme biztatóan ragyogott a Nap fiára.

— Hozom most már, felséges király, lánykérő ajándékomat — szólt tiszteletteljesen az ifjú, s azzal a tenger partjára sietett, a gálya mellett várakozó társaihoz.

Ifjú barátaival együtt tért vissza a várba. Mindent hozott ajándékba, amit csak az óriások kedvelnek. Ennivalónak sok zsák követ. Innivalónak pedig kátrányt hordószámra.

Tetszett az óriáskirálynak a dús ajándék. Bele is kóstolt a kátrányba. S ha belekóstolt, abba se hagyta az iddogálást. Amint fejébe szállt a bódító ital, harsány jókedvében így szólt:

— Nem bánom, na, légy hát a vőm, Nap fia!



Földre terített bálnabőrre ültette a fiatal párt, majd ősi szokás szerint mindketőjük kisujján finom karcolást ejtett.

— Véretek most elvegyüljön, s forrjon össze szívetek! — fűzte össze a menyasszony és a vőlegény kezét.

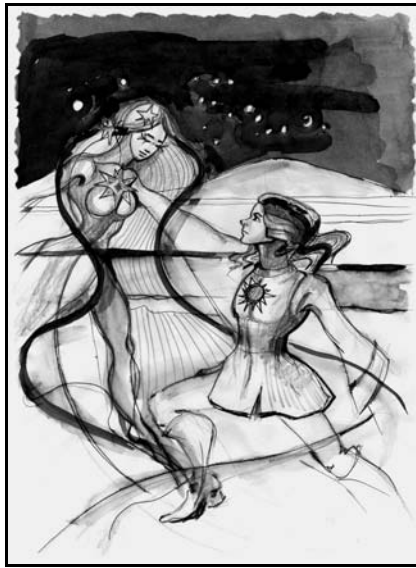
Parancsára fáklyákat gyújtottak az egész várban. Hozták a nagy lakodalmi üstöt. Sürgött-forgott az asszonynép. Egymás után érkeztek rénszarvas-szánjaikon a vendégek. Jót ettek-ittak. Járták a táncot és vidáman énekeltek. Az Északi Csillag is eljött a lagzira, hogy rózsaszín fénnel szórja be a fiatal párt.

Másnap az óriáskirály ezüsttel és arannyal megrakott zsákokat hordatott fel az útra kész gályára, míg bánatos szívvel búcsúzkodott lányától s vejétől.

Amint az óriáskirály fiai megtudták, mi történt, azonnal bárkákba ültek, s a fiatal pár nyomába eredtek, hogy visszahozzák hűgukat. Három nap s három éjen át üldözték az idegen gályát. De hűguk első nap szelet, másodszor vihart, harmadszorra orkánt varázsolt. A fölhevart hullámok a fivéreket viaszodorták oda, ahonnan útra keltek.

A negyedik napon elmaradtak a dühödt üldözők. Jó szél segítette Nap fia gályáját hazatérni. Vidáman eveztek az ifjak. Szállt, repült a könnyű gálya. Engedelmesen fordult a kormányrúd. Az Északi Csillag egyszer csak a hajósok mögé került, és zsugorodni kezdett. Felfénylett a menekülők előtt a kerekedő Hold, s mind nagyobb és ragyogóbb lett a Nap. A gálya utasai szerencsésen hazaértek.

Így talált szerető szívű hű társra Nap fia az Éj honában.



Péter Katalin illusztrációja

Mészely József

Szülőföldön barangoló (II.)

Koltó

Híres falu szép Koltó,
Ott mereng a tanító,
Júliára gondolva
Hanyatt dőlt a pázsitra.

Torja

Hosszú, mint a disznóorja,
Bálványosvár előtt Torja,
És ha végigmentél rajta,
Borral megtelik a csajka.

Szelindek

Kutyás falu Szelindek,
Minden ebe szelindek,
Van belőlük temérdek,
Ám, ne hidd, hogy szelídek!

Baráthely

Ne kerüld el Baráthelyet,
Te is találsz ott fekhelyet,
Akkor is, ha nem vagy barát,
Csak egy vándor felebarát!

Izaszacsal

Iza völgyi Izaszacsal,
Ugye téged is odacsál?
Odacsál, mert minden asztal
Mindig ragyog szép damasztal.

Taposd

Mókás nevű falu Taposd,
Arra vár, hogy te is taposd
Keskeny útját, indulj rögvest,
Taposni te se legyél rest!

Szendelak

Ne gondold, hogy Szendelakon
Nem kacsintgat a hajadon.
Hogyha mind szendék volnának,
Petrezselymet árulnának.

Szépkenyerűszentmárton

Szépkenyerűszentmárton
Búbosul a dombháton,
Attól ízes kenyere,
Hogy Márton megszentelte.

Diószeg

Az Ér menti Diószegen
Diós tarsoly függ a szegen.
Nincs egyedül, van párja is:
Paprikából fűzött kláris.

Várfancsika

Bohó falu Várfancsika,
A számara kelekótya:
Míg iázva kelekólál,
A szakálla százfelé áll!



Folt

Folton találsz foltot is,
Foltkínáló boltot is,
De nem nyit már a boltja,
Nem kelendő a foltja.

Papbikó

A szatmári Papbikó
Olyan, mint a tilinkó,
Ha a szél megfuvintja,
Sír belőle a nóta.

Kisbogács

Kisbogácsi dombaljba,
Mi rotyog a bográcsba?
Ezer béka cubákja
Két ácsnak vacsorára.

Farcád

Farsangra menj Farcádra,
Álarcot ölts orcádra,
Mert ott a bált hat hétig,
Úgy táncolják csak végig!

Bábonya

Cudar falu Bábonya,
Nem terem ott áfonya,
S még szeder sem, kis koma,
Mi az ajkad lilítja!

Várorja

Téged is vár Várorja,
Hisz eltűnt a pap borja.
Segíts te is keresni,
Hogy ő tudjon misézni!

Kalibák

Kalibákon a libák
Támadnak, mint a kutyák,
S csapnak olyan galibát,
Hogy rád szakad kalibád.

Holdmézes

Holdmézes fölött a hold
Egy nagy aranyárga folt.
Fénye csurog, mint a méz,
Hazanéz, ki reá néz!

Borszék

Egyszer voltam Borszéken,
Bort mértek egy kis széken.
Ingyen adták, jól tették,
Vízzel megkeresztelték.

Sóvárad

Hej, Sóvárad, Sóvárad,
Mért van néked sóvárad?
Sóváradban sókirály,
Kinek szíve sókristály!

Fületelke

Fületelkén Etelka,
Hinnéd csak, hogy Etelka.
Azt súgta egy levélke,
Ott Etelka Etelke!!!

Kékes

Kékesen, hej, a csalogány,
Olyan, mint egy ékes leány.
Két szép szeme csillog-villog,
Búzavirágokat pillog.

Berekszó

Szól a berek Berekszón,
Minden gallyon bársony trón.
Minden trónon madár ül,
Arany kürtöt köszörül.

Ecsellő

Ecsellőn a száz leányok
Ecsettel festik a hajuk,
S ecselgetik a kenderük,
Hogy szép legyen kelengyékük.

Mezőfele

Mezőfele, Mezőfele,
Hol a meződ másik fele,
Sok szatyrosod tán felfonta,
S garasokért elkínálta?

Vadad

A vadadi szép menyecskék
Úgy ugrálnak, mint a kecskék.
Egyszer főzik, teringettét,
S kétszer eszik meg a lencsét!

Bordos

Cudar falu Bordos,
Még papja is rongyos:
Bőjtől és nem pörkölt,
Csak ígéket körmöl.

Farcád

Tegnap voltam Farcádon,
Rózsa gyúlt az orcádon,
Csettegettél, pörögtél,
Majd felkapott a felszél!

Madaras

Felcsíkban van Madaras,
Ott a pap is fazekas,
Csak fűtülőt, madarast,
Formázgat ő, máz-tollast!

Lécfalva

Nyúlánk falu Lécfalva,
Nem fért el a dombaljba,
Kuncogni a cingárja
Felkocogott a dombra!

Göröcsfalva

Göröcsfalvi legények
Csalókával tüzelnek,
Fenyőtoboz a fájuk,
Attól gyantás az ujjuk!

Menaság

Havasalji Menaság
Fenyőképos mennyország,
Fitosak angyalai,
Nehéz tőlük elválni!

Szászalmád

Szászalmádon száz almát,
Ma is talál sz száz fajtát.
A jó szászok szemezték,
Könnyeikkel öntözték.

Bodok

Az Olt mellett pezseg Bodok,
Borvizet én onnan hordok,
S míg a korsóm tele csobog,
Dúdolok, mint aki boldog.

Bodola

Milyen nagy kár, hogy Bodolán
Nem csatangolhatsz gondolán.
Gólyalábon, azon igen,
Hisz a sár ott töméntelen.

Csiba

Gyere, menjünk, vár szép Csiba,
Nem kényes ott tyúk s a liba.
Tojásukat nem fészekbe,
A pázsitra pottyantják le!

Csatány

A kolozsi víg Csatányon
Pál csatázott egy ártányon,
Azaz csak csatázott volna,
De az ártány sárba dobta!

Borvás

Bohó falu a bős Borvás,
Ahány ebe, mind-mind bolhás.
Kergetik is önmagukat.
Kergén a lompos farkukat!

Kökös

Főút mellett méláz Kökös,
Ahol van még szekér, ökrös.
Szól gazdája, mert nem döllyfös:
Elférsz te is rajta, öcskös!

Szotyor

Kilyén mellé szottyant Szotyor,
Ott egy macska olyan kacor,
Az ágy alá, s nem küszöbre,
A szatyorba fekszik csak le!

Párva

Párván egy árva pitypalatty
Azt palattyolta: Merre vagy?
Így kesergett a párját várván.
Vajon úgy maradt-e árván?

Bárkány

Ne kerüld el soha Bárkányt,
Hisz ott láthatsz néha sárkányt.
Igaz, nyelve nem láng-tüzes,
Mert csak madzag végén repes.



Mészely Ilka: Rózsalábú

Baricz Lajos

A templom egere

Verses mese

Amiről most írni fogok,
kérek, jól bevéssed —
gondolom, az egernyelvet
te is jól beszéled.

Valamikor én sem tudtam,
na, de megtanultam;
nem könyvtárba mentem ezért —
egérlyukba bújtam.

Egérlyukban egerek közt
addig „egerésztem”,
amíg végül rádöbbsentem:
a nyelvüket értem.

Így aztán az egerélet
megérintett engem,
azért van, hogy azóta is
a sorsukat zengem.

Hallottam már nagyon sokszor
— a szívem fájt bele —:
„ez meg ez olyan szegény, mint
a templom egere.”

Nos, erről szól történetem,
a célom csak ennyi,
nincsen benne gúny vagy célzás,
élcélődés semmi.

Bemutatom egeremet,
ne vess te is rajta.
Nem ijed meg az élettől,
ő nem olyan fajta.

Szeretném, ha őkelmével
te is útra kelnél,
és ameddig őt követed,
jó kedvet is lelnél.

Egy szorgalmas kicsi egér,
bár gondolt a télre,
februárban már azt hitte,
nem ússza meg élve.

Elfogyott a tápláléka,
amit összehordott,
gondolt egyet, nagyot, bátrát,
és kereket oldott.

Otthagyta az üres fészket,
tovább már nem várhat,
hát hogyha a szomszédoknál
valamit találhat...

Mi ellenség a világon!
Kutya, ember, macska...
És mindenhol egérfogó,
ragasztó meg csapda.

Ezért jobb az Úrban bízni,
Vele szövetkezve
átéli a telet, így nem
éri el a veszte.

El is indult reménykedve,
be az Úr házába —
hideg hónap, zord február,
fázik füle, lába.



Csend van itt bent, Isten alszik,
vagy csak hallgat mélyen,
nyugodt lehet a kis egér,
féljen vagy ne féljen?

Egy az Isten, egy az egér,
összeférnek békén,
csak hogy semmi rágnivaló
a szószerk környékén.

„Szegény Isten, háza üres,
mindenét felélte,
hogy éhen ne haljon, biztos
visszaszállt az égbe...” —

elmélkedik a kis egér,
közben szimatolgat,
hátha mégis talál ezt-azt,
amit megkóstolhat.

Néhány dermedt légy a földön —
„Ó, ez égi manna!”
Mégis jó hozzá az Isten;
éppen neki adja.

De egyebet sehol sem lel,
továbbindul máris.
Ez igazi magyar falu;
van több Isten-ház is.

Be is oson egy másikba,
itt is nagy a béke,
az ilyen kis jöttmenteknek
csendes menedéke.

Körbeszalad, számba veszi,
gazdag-e az Isten,
van-e miből egy egéren
egy kicsit segítsen.

Hej, mekkora meglepetés:
örül szeme-szája,
a kurátor padtámláján
kész Kánaán várja.

Egy koszorú termésnapról,
színe-java búza,
hozzá is fog, hogy szájában
jó apróra zúzza.

„Ezt szeretem, ez az Isten
gazdagabbnak látszik
— hárman vannak, nemhiába! —,
mint tegnap a másik...”

Fogy a kalász, fogy a búza,
egyre gyűl az őrlő.
Elvégezte már munkáját,
most picit ledőlhet...!

El is alszik tele hassal,
csodaszép az álma:
mintha fenn a mennyországban
angyalok közt járna.

Az angyalok énekelnek...
egy macska is nyávog.
Miért vannak az életben
ily felemás álmok...?

Eltelt egy nap, lehet kettő,
míg álmát aludta,
talán soha életében
nem volt ilyen nyugta.

Senki nem járt a templomban,
hála a nagy égnek;
csak vasárnap gyűlnek egybe
a puritán népek.

„A kurátort megtiszteltem,
de még nem a papját,
bár egy kissé összerágom
a Bocskai-sapkát...”

S amit gondolt, meg is teszi:
szépen összerágja,
közben kis egérszívével
a Fönnvalót áldja:



„Köszönöm, hogy szeretsz engem,
táplálékot adtál,
arra kérlek, amíg élek,
minden napra adjál!

Áldott legyen a te neved,
többet nem is kérek;
elhagyom most e házadat
s egy másikba térek...”

És elindult bizalommal —
ki az Urat féli,
bárhogy alakul az élet,
semmi baj nem éri.

Kisegér az Úrban bízott,
a templomban lakott,
vizsgálásul fel is fálta
mindazt, amit kapott.

Kertek alján ment s elérte
a másik templomot.
Új templom — az életébe
szép, új reményt hozott.

Félhomály van belsejében,
csend, béke és meleg...
Félelemtől, izgalomtól? —
a kis szíve remeg.

Körbejár a falak mentén.
Vajon van-e remény?
Sok jó falat kínálkozik
a tartók tetején...

A pad alatt egy kekszdarab.
„Gyermek is jár ide...”
Hálálkodik az Istennek,
s felfalja ízibe.

„Leggazdagabb az Isten itt:
temérdek gyertya, kép...
Hogy ízlelhetném azokat,
vajon hogyan, miképp?

Én Istenem, jó Istenem,
miért adtál vágycsapat,
ha nem adtál, hogy elérjem,
legalább két szárnyat.”

Így panaszkodott az egér,
jött-ment ide-oda,
s ekkor vette észre csak, hogy
van még egy kis szoba.

Bement gyorsan — mi lehet ott?
Csodálkozott nagyon:
nem látott soha templomot
még ilyen gazdagon.

Gyertya, kép, ostya-sütemény
és számtalan ruha.
Bármibe harapott bele,
finom volt és puha.

Valami a levegőben
nagyon illatozik —
az egyik szekrény legalján
tárolják a csokit.

Ez volt újabb mániája
a falusi papnak...
abból majd a mise után
a gyerekek kapnak.

Illetve csak kaptak volna,
ha egér nem volna.
(Ott már csak a sekrestyésnek
akadt némi dolga.)

Úgy érezte a kisegér,
betelt minden vágycsapat:
idő előtt érkezett az
egér-mennyországba.

Ám valami még sincs rendjén.
Szólnak a harangok...
Azután meg lépteket hall
és emberi hangot.

A sekrestyés jön elsőnek,
felgyújtja a villanyt,
az asztalkán a megrágott
dobozkára pillant.

„Uram Isten, az ostyákat
az egér megrágta...
Szerencse, hogy öreg papunk
mindezt még nem látta!”

Mérge lassan csillapodik.
Így szól: „Többet ésszel,
mint erővel vagy haraggal,
és semmi sem vesz el.”

Tördeli az ostyák szélét:
„Elég ez a papnak...
Áldozáskor a hívek majd
kisebbeket kapnak...”

Jönnek páran, imádkoznak,
Máriát köszöntik;
kérésüket, hálájukat
imádságba öntik.

...Az egérke magához tér.
Ismét csend és béke:
eltávozott minden hívő,
a misének vége.

A nagy csendben a kis egér
a nagy Istent áldja...
Már a másik pillanatban
a gyertyákat rágja.

Rág ott mindent, amit talál,
mindegy, kép vagy szőnyeg...
De mégis az ostyás doboz
csábítgatja főleg.

Az egérke könnyűszerrel
a dobozt kirágja,
jó étvággal lakmározik,
biztatást se várva.

A híveknek lelki étel
lett volna belőle,
de már késő, a kisegér
hasa dagad tőle.

Tele hassal szekrény alá
bújik vissza újra,
áhítattal — maga módján —
imádságát fújja:

„Hálát adok, Uramisten,
amért szeretsz engem,
gondoskodó jószágodat
hálálkodva zengem:

Te vezetted utaimat,
amíg ide jöttem,
minden percben a te szemed
őrködött fölöttem.

Nem tehetek soha semmit
akaratod nélkül,
ami itt van templomodban,
Te adtad azt étkül.

Legyen áldott a Te neved,
ég és föld királya;
templomodban veled lennem,
ez szívem hő vágya.

Közeledben nyugodt vagyok,
egy csöppet se félek,
napok óta házaidban
szent dolgokkal élek.

Ne engedd, hogy bármi engem
tőled elválasszon,
még akkor se, ha felfedez
a sekrestyés asszony...

Nem tettem én semmi rosszat —
természetem nékem:
összerágok mindent, hogyha
sikerül elérnem.



De hát, Uram, te formáltad
ilyenné az énem —
lehet az, hogy megtagadjam
rágó szenvedélyem?

Jó nekem itt elidőznöm,
a te szent házában...
A hívek csak akkor jönnek,
ha valami baj van.

Kicsi szívem neked dobban,
ameddig csak élek,
ha nem így lesz, büntetésből
legyen nevem féreg..."

A kiséger fohászkodik,
majd leáll a szája —
mintha az álom lakatja
nehezedne rája.

Aztán mégis... beleremeg...
a sekrestyést látja,
aki egy kis nyírfabottal
farkincáján vágja.

Megijed a kicsi egér,
máris vesztét érzi,
egérutat kutat-keres
a veszélyt túlélni.

Giling-galang, szól a harang
a templom tornyában,
megcsikordul, egyet fordul
a nagy kulcs a zárban.

Kitárul a templomajtó,
jön a templomszolga,
rendezget a sekrestyében —
teszi, ami dolga.

Előveszi a nagy kelyhet,
épp kiürült tegnap;
megtöltené azt ostyákkal,
de a fejéhez kap:

üres doboz, rágott papír,
sehol semmi ostya,
ám helyette sok fekete...
mintha mákszem volna.

„Teringettét, itt egér járt,
mindent összerágott!
Egerekkel mért raktad meg,
Isten, e világot?

Na, de mindegy, agyoncsapom,
mindjárt megtalálom,
mérget hozok vagy egy macskát —
itt többet ne rágjon.”

Egy nagy bottal csapkodni kezd,
szekrény alá béles.
Menekül a kicsi egér,
a helyzete kényes.

Kiszalad a szekrény alól,
vissza a templomba;
Isten jó az övéihez,
reá is van gondja.

Meglapul a padok között,
itt védelmet érez.
Visszagondol életére,
és számadást végez:

„Uram, köszönöm jószágod,
jó volt a házában:
táplálékot, biztonságot,
fekhelyet is kaptam.

Elhagyom most lakásodat,
de Te maradj velem,
hadd találjak egérutat,
én édes Istenem.”

Míg az egér imádkozott,
a sekrestyés bejött,
elfáradt a hajszolástól,
és nagyokat nyögött.

Kinyitotta az ajtókat, —
 „Rögtön jön a »vénpap«,
 s azt szereti, hogyha mindig
 mindent a helyén kap.”

A kisegér falhoz lapul,
 hogy ne legyen útban.
 Hívek jönnek áhítattal...
 Ő meg huss! kisurran.

Elindul a templom mellett,
 szabad a kis pára —
 de tudja, a szabadságnak
 nagy lehet az ára.

Hová menjen, mihez kezdjen?
 Ezer veszély várja,
 oly egyedül érzi magát,
 mint egy szegény árva.

Kutya ugat a szomszédban,
 egy kandúr meg nyávog,

sas köröz a levegőben...
 Na, de ott egy árok.

Odaszalad a kis egér,
 nincs már mitől féljen. —
 Így élte ő az életét
 még nem is oly régen.

Szalad, szalad az árokban,
 rejtekhelyet kémlel;
 e világ az ő világa,
 versenyt fut a széllel.

Hogyha egér, legyen szabad,
 ne templomba járjon,
 gazdag pap a szegénységről
 neki ne dumáljon.

Megy az egér, fut az egér,
 a szívében béke.
 Fuss el te is az egérrel...
 A mesének vége.

(2008. március–szeptember)



Abonyi Mária illusztrációja

Mészely Adél

Miért nem védte a harmatfű a róka nyugalmát?

A róka a Szent Anna-tó partján szárítgatta rozsdavörös bundáját. Fáradtságánál és éhségénél csak a bosszúsága volt hatalmasabb. Nem elég, hogy elszalasztotta a legkövérebb vadkacsát, még a szúnyogok is idegesítették véget nem érő muzsikájukkal. Éppen arra vezetett a hazafelé tartó Sün Soma útja. Szegénynek még arra sem volt ideje, hogy összegömbölyödjék, olyan hirtelen ripakodott rá a dühös róka:

— Gyere csak ide, te tüskés gombóc! Eszedbe ne jusson tüskéid mögé bújni, mert úgyis a tóba hengergetlek.

A sün rémülten pislogott hol a rókára, hol a tóra. Itt nincs menekvés, gondolta, s ezért könnyörgőre fogta a hangját:

— Kegyelmezz nekem róka, kívánhatsz tőlem bármit...

A róka vakargatni kezdte a fejét, s gondolataiban megjelent az elszalasztott kövér vadkacsa, s már nem is kívánta ezt a tüskés gombócot. Kellemetlen szúnyogmuzsika hasított újra a fülébe. Idegesen legyezett lompos farkával, majd megszólalt:

— Hallottam, hogy te tudod, hol rejtőzik az a szúnyogpusztító növény. Megkegyelmeznék az életednek, ha hoznál belőle.

— Jaj, kerek levelű harmatfüvet? — hebegte félénken a sün. — De az nagyon ritka növény!

— Az engem nem érdekel! Menj és keríts a föld fenekéről is!

— Mackó azt mondta, hogy az védett növény... — próbálkozott újra a sün, de a róka a szavába vágott:

— Nem kérdeztelek, te vakarcs! Reggelre itt légy azzal a csodanövénnyel, mert különben felfalak, hisz téged egyetlen törvény se véd — tette még hozzá lenéző vakkantással.

Erre már mukkanni sem mert Sün Soma, apró lábaival a mohos felé szaporázott. A süppedő mohában áfonya bokrok között haladt. A sűrű növényzetet áttörve végre ráakadt a rovarémészto növénykére. Kerekded levélkéin vörösen csillogtak a ragacsos mirigyszőrök, melyekkel csapdába csalogatja a kisebb rovarokat.

— Ne haragudj harmatfű, tudom, hogy ez a te otthonod, de el kell vigyelek a rókához, nincs más választásom — mentegetőzött a sün.

Óvatosan ásta ki az éppen virágzó növényt, s igyekezett, hogy időben jelentkezessen a rókánál.



— Szóval te vagy az a híres ragadozó növény? Most megparancsolom, hogy minden szűnyogot megfogj, ami csak háborgatni meri az én nyugalmaomat!

De a harmatfű nem engedelmeskedett. Nem, mert a rókalyuk bejárata előtt idegennek érezte magát, s szomorúan sóvárgott mohapuha otthona után. Bánatában egy árva szűnyogot sem csábított magához. Azok meg, mintha ő ott sem lett volna, ármádiába verődve, felhőszerű rajokban igyekeztek a róka bosszantására.

A róka erre szörnyű haragra gerjedt. Mérgében kitépte és messze hajította a nyugalmaomat nem óvó harmatfüvet. Szegény már a kiszáradás határán állt, mikor Sün Soma újra rátalált. Nyomban megértette, hogy mi történhetett vele, s a Mohosig meg sem állt az elalélt harmatfűvel. Gyorsan visszaültette régi helyére.

Másnap a sünnök hálásan bólogatott a törzsjából kiegyenesedő vékony szárcskáján a harmatfű fehér virágfüzére.

Picurkan farsangi ígérete

Vakítóan fehér hóbundáját fázósan húzta magára az erdő. A nap ugyan egyre sűrűbben kandikált be a zúzmarás ágak közé, de nem időzött sokáig. Mintha csak ellenőrző körúton járt volna megnézni, maradt-e még élet az erdőben annyi hideg nap után. Az erdő csendesnek tűnt, Mackó úr is csak egyet jót szippantott a metszően hideg levegőből, s már sirült is vissza barlangjába. Az időjósok szerint az árnyékától ijedt meg, de az is lehet, hogy csak a hó riasztotta vissza.

Vadkan apó a jól ismert csapáson csörtetett az unokái kunyhója felé.

— Messze van még a tavasz, nem érzem az illatát — gondolkodott hangosan apó. Abban a pillanatban valami érdekes, édeskés illat csapta meg érzékeny orrát. — Hm ... Kellemesnek kellemes, de mégsem a tavasz illata.

Ha az utat nem ismeri, akkor nyugodtan rábízhatta volna magát az orrára, mert a finom illat éppen úti célja, az unokák kunyhója felé vezette.

A sivalkodó vadmalacok örömmel táncolták körbe a nagyapjukat.

— Jó, hogy jöttél apóka, mert ma farsangi vacsoránk lesz — visongtak egymás szavába a csíkos csöppségek.

— Éreztem már messziről a jó illatot — ereszkedett az asztal mellé apó.

Emese mama büszkén tálalta fel az új ételkülönlegességet: a répaszeletekbe göngyölt fahéjas sütőtöket.

— „Farsangoljunk hat hetet, míg elűzzük a telet!” — kurjantották a malacok, s már neki is estek a kásásra sült csemegének.

— „Finom, meleg sütőtök,

hoz majd kedves szülőtök! — tréfálkozott vadkan apó is.

Emese mama értett is a szóból, mert indult egy újabb adagért. Egyedül Picurkan, a legcingárabb kismalac húzogatta orrocskáját.

— Én nem szeretem a sütőtököt — jelentette ki szemrebbenés nélkül.
— Egyél akkor makkot — tanácsolta az anyja.
— Unom már a makkot is — sivította Picurkan.
— Meg is látszik az rajtad, úgy nézel ki, mintha ma születnél volna — korholta idősebb bátyja.
— Egyél már valamit te is! Ne rontsd el ezt a jó farsangi hangulatot — biztatták Picurkant a testvérek.
— Én szarvasgombát kívánok — toporzékolt a kis vékonydongájú.
Erre aztán nagy sivalkodás támadt.
— Nem kérsz inkább tejeskukoricát? Vagy talán farsangi friss csalánra áhítasz? — röpködtek feléje a gúnyos kérdések.
A fülsiketítő lármának kanapó mély röffentése vetett véget.
— Ha Picurkan szarvasgombát kíván, hát túrjon magának! De azt elárulom, hogy az nem lesz könnyű feladat, mert a hóréteg vastag, a föld pedig fagyos...
Az utolsó szavakat a kis vadmalac már nem is hallhatta, mert sértődötten oldalgott ki a konyhából, ki a sötét, hideg éjszakába.
Nehezen haladt a gombászó hely felé, mert az északi szél a szemébe söpörte a havat. Legszívesebben visszafordult volna a fahéjillatú meleg konyhába, de legyőzte pillanatnyi határozatlanságát. Makacs elszántsággal tört utat a hol süppedő, hol jégpáncéllá keményedett hóban. Eszébe jutott az első hó, amiről még azt gondolta, hogy fagy, és nyalogatni kezdte. Ha nem is lehetett megenni, de jókat lehetett hempergőzni benne!
Kövér könnycsepp gördült alá keskenyre húzott szeméből, ami gyöngyszemmé fagyva koppant a jeges havon. A nagy tölgy felé tartott, mely úgy magasodott a tisztás fölé, mint egy zúzmarás szakállú szellem. Elkeseredetten kezdte túrni a havat, de nem talált alatta mást, csak újabb hó- és jégréteget. Hirtelen apóra gondolt, aki most segíthetne hatalmas agyarával áttörni a kemény jeget. Sovány kis testét átjárta a hideg, orrocskáját felsebezte egy éles jégdarab. Már nem érzett semmit, semmit, csak szomorúságot, hogy talán nem érheti meg a tavaszt, melyre nagyon, de nagyon várt. Elnehezedett szemei lecsukódtak...
Picurkan apó boldog röffentésére tért magához. Álmélkodva nézett körül a reggeli verőfényben. A táj ismerősnek tűnt, csak azt nem értette, hogy miért van rajta a kockás, meleg micsoda. Aztán apó felvilágosította, hogy mi is történt.
— Az erdész kisfia talált rád most, reggeltájt. Becsavart gyapjúsálába és meleg teával próbált élesztgetni. Éppen közeledtem és hallottam, amint oktatja az erdész a fiát: „Ez nem sün, azok téli álmat alszanak. Ez egy kis vadmalac, csak egy kicsit éhenkórász.” Aztán itt hagytak hirtelen, mert az ágak ropogásából arra következtethettek, hogy a családod keres...
Picurkan szégyenlősen húzta össze magát. Kérlelni kezdte apót:
— Erről a sündologról, kérlek, ne tegyél otthon említést. Ígérem, hogy ezután mindig megeszem a mama főztjét.

— Ha megtartod ígéretedet, akkor én sem árulom el, hogy sünnnek véltek — kacintott kan apó unokájára. — De most már szedjük a lábunkat, mert a család eddig tűvé tette érted az egész erdőt.

Az első út egyedül

Sün Simi egy derengő fényű kora nyári hajnalon született. Olyan csupasz és sima volt újszülött korában, hogy anyja a Simi nevet adta neki. Siminek azonban, mint minden valamirevaló sünnnek, már élete első napján előbújtak fehér tüskéi. Szépen növekedett és hamarosan ő lett a legügyesebb a süngyerekek közül. Sok gyakorlással az összegömbölyödést is kezdte megtanulni. Esténként már elkísérhette mamát vadászni, de egyedül még nem merészkedett volna messzire a gondosan bélelt családi fészektől.

Sün Simi egy este ezzel a kéréssel állt a mamája elé:

— Mama, engedj el kérlek ma este egyedül, hadd hozzak én vacsorát. Te már úgyis sokat dolgoztál és biztosan fáradt vagy.

— Nem bánom, hiszen te vagy a legügyesebb összegömbölyödő kis sünn, de azért légy óvatos, kisfiam — aggályoskodott süni mama, majd így folytatta csemetéje okítását: — Jól jegyezd meg, hogy tüskéid nem védelmeznek meg minden ellenségedtől, az uhu karmai közül nincs menekvés, csőre kemény és érzéketlen még a te pompás tüskéidre is. Ne menj túl messzire, és a rókától is őrizkedj, mert vízbe hengeríthet a cselszövő és akkor véged.

— Jó, majd a bokrok közé rejtőzködöm, ha mégis szembe jönne velem a lompos farkú — nyugtatta meg aggódó mamáját Sün Simi.

— Légy éber és siess haza! — búcsúzott süni mama az első hosszabb útjára induló kisfiától.

Süni az utolsó szavakat már nem is hallotta, mert a galagonyabokor felé igyekezett. Ott tartotta első pihenőjét, hiszen még rövid úton is kifáradt, így hát jólesett megállni és gyönyörködni a följe hajló bíborló ágakban. Hamar kifújta magát és tovább sietett. A mezőn még jobban megszorította lépteit. Nem szeretne volna, hogy belőle váljék vacsora, amikor éppen ő vállalkozott arra, hogy életében először beszerezze családja estebédjét.

Az öreg vadkörte békésen pihent a szürkületben. Kis lámpásokként világítottak elő a fűből az érett vackorok. Simi gyorsan bevacsorázott az édes csemegéből, de azért nem feledkezett meg arról sem, amiért jött. Ügyesen hempergett egyet a terített asztalon, s így tüskéire tűzte a család vacsoráját is. Hazafelé a mező szélén pihent pár percet a kék iringók közti búvóhelyen. Nagyon kedvelte az éjszakába már beleolvadó hamvaskék virágokat, akik szintén töviseikkel, pikkelyekkel védik magukat.

— Szervusztok, süni virágok — búcsúzott süni az iringóktól, akiket ő így nevezett. — Sietek, mert nagyon várnak otthon.

Süni mama már idegesen nézegetett a terebélyes galagonya irányába. Végre megpillantotta Süni fiát, aki vacsorával megrakodva érkezett haza első élelemszerző útjáról. Boldogan ugráltak körül élelmes testvérüket a süngyerekek. Simi is velük ugrált, s csak úgy potyogtak le róla a kásás vacsorák.



Mészely Ilka: Manók